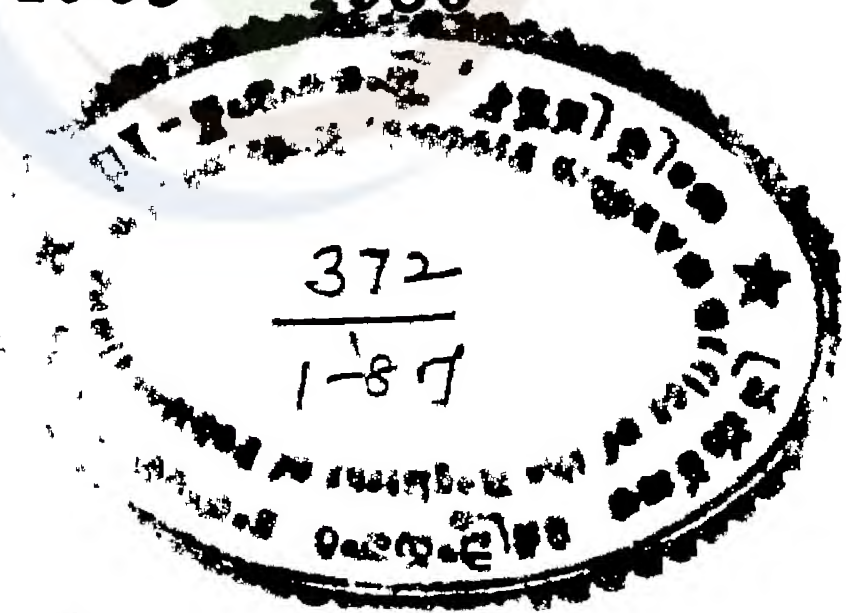

శ్రీరంగమూల

ప్రసిద్ధ వ్యక్తులపై
ఆంధ్రజ్యోతి సంపాదకీయాల సంకలనం

1963 – 1986

నందూరి రామమోహనరావు

CHIRANJEEVULU

A Collection of Editorials

—Nanduri Ramamohana Rao

ACC NO

11,896

NAVODAYA PUBLISHERS

Vijayawada - 520 002

070-432
RAM

First Edition

JANUARY 1987

Printed at :

NAGARJUNA PRINTERS

Vijayawada - 520 002

Price :

POPULAR EDITION Rs. 30-00

LIBRARY EDITION Rs. 40-00.

వ్యాసాను క్రమణిక

ఉపోద్ఘాతం	5
స్వామి వివేకానంద	9
రాజర్షి	11
దారుణ హత్య	13
మన నెహ్రూ మరిలేడు	16
నెహ్రూ సోషలిజం	19
నెహ్రూ పీలునామా	22
ఫిడెలు నాయుడుగారు	24
చరిత్రలో చర్చిల్	26
పంస్మరణ	28
అంధరత్న	30
నోబెల్ సాహిత్య బహుమతి	32
కథాకథన చక్రవర్తి	34
టాగోర్ పై విషేధం	36
చౌడయ్య	38

వేణుజీ వృత్తి	39
గాంధీజీ వర్ణం	41
బూర్గు	43
జనరామకృష్ణగారు	45
గాంధీ జయంతి	46
డాక్టర్ బాబా	48
విష్ణుశంక దేశభక్తుడు	50
వార్తడిట్టి	53
మాతవ దృక్పథం	55
గోరీ శతజయంతి	59
హెరెన్ కెల్లర్	61
మహాకవి స్మృతికి అవచారం	63
అవర భగీరథుడు	65
కారుణ్యమూర్తి	69
పర్యమూర్తి	71
ధర్మమూర్తి	74
కాలమూర్తి	76
ప్రేమకల్యాణమూర్తి	79
చూచో, వేకప్పయర్	82
కీర్తిశేషుడు బందా	85
మూడు చూపు	87
అన్నాదే	99
మహాకవి గారిన్	93
బివేనహావర్	95
గాంధీ పక్షికం	97
శక్తిపూరిత	99
డాక్టర్ ముత్యం	102
మహానాయకుని మరణం	104

జనరల్ డిగ్రీస్	108
ఆంధ్ర పితామహుడు	111
సి. వి. రామన్	113
సాహిత్యంలో ఆశ్చర్యం	116
పోబెల్ సాహిత్య బహుమతి	119
మధుర గాయకుడు	122
మహాశాస్త్రవేత్త	123
నవ్యాంధ్ర విర్మాత	124
హెయిలీ సెలాపీ	126
కృష్ణమీనన్	129
డి సికా	131
పెరియార్	132
పి. జి. వుడ్ హౌస్	134
ఒక స్వర్ణోత్సవం	136
గోరా	139
చక్రపాణి	141
అసాధారణ వ్యక్తి	142
చరిత్రకు భాష్యకారుడు	144
చార్లీ చాప్లిన్	147
చౌఎన్ లై	149
విప్లవ కవి	151
అంతమైవ లాంగ్ మాడ్స్	154
విశ్వనాథ	156
శివశంకరస్వామి	158
ఉదయశంకర్	160
నాయువి	161
ఆదర్శమూర్తి	162

రాళ్ళవల్లి వారు	164
అబ్బూరి	165
అపాధారణ రచయిత	167
లోక్ నాయక్	170
మహాకవి ఆ స్తమయం	173
మావవరావాడి పార్త్తి	176
వి. వి. గిరి	178
మధుర గాయకుడు రఫీ	180
రాఘవ శతజయంతి	182
కొడవటిగంటి	185
బహుముఖ ప్రజ్ఞాశాలి	187
పోతవ వంచకతి	190
“శమ్మాలోకి” రాయప్రోలు	193
మారేశ్వనాథు	194
పులి వంశ	197
వెన్నయ ఉర్పవారు	199
తిరుప్పరు మహావీయలు	203
యోగకర్త విర్యాణం	206
వక్త కవితా పితామహుడు	209
వేంకటాద్రి గులాబి	212
తిండిరా అమర్ రహే	215
మావవరావాడ కవి	219
మొందరయ్యగారు	221
బళ్ళ శతజయంతి	224
బూమికి దూరబంధువు	226
గురువుకాని గురువు	230
ప్రతిభాశాలి	234
దవ్వశి	236

ఉ పా ద్ధా త ం

ఈ సంపుటంలోని వ్యాసాలన్నీ 'ఆంధ్రజ్యోతి' లో నేను 1963 - 1986 సంవత్సరాల మధ్యకాలంలో వ్రాసిన సంపాదకీయాలు. నేను వ్రాసిన వందలు, వేల సంపాదకీయాలనుంచి ఎంచి తీసి, వీటిని ఇక్కడ సంకలించడం జరిగింది.

తక్కిన నా సంపాదకీయాలన్నీ ఒక ఎత్తు. ఇవి ఒక ఎత్తు. మిగిలిన వాటి తీరు వేరు, వీటి తీరు వేరు. వీటిలో ఎక్కువభాగం వివిధరంగాలలో ముద్రపెట్టబడిన వ్యాఖ్యలు మరణించినప్పుడు వారి స్మృతికి శ్రద్ధాంజలి ఘటస్తూ వ్రాసినవి. మరికొన్ని చిరస్మరణీయులైన చారిత్రక మహనీయుల శతజయంతి సందర్భంలోనో, మరొక సందర్భంలోనో వారిని సంస్మరిస్తూ వ్రాసినవి. మొత్తంపై ఈ సంపాదకీయాలన్నీ మరువదగని, మరుపురాని, మహావ్యాఖ్యలపై—చరిత్రలో చిరకాలం నిలిచిపోయే యశశ్శరీరులపై—జోహార్ల రూపంలో వ్రాసినవే. అందుకే ఈ సంపుటానికి “చిరంజీవులు” అని నామకరణం చేయడం జరిగింది.

ఆంధ్రజ్యోతిలో నేను సంపాదకీయాలు వ్రాయడం మొదలు పెట్టింది 1962 ఆగస్టు ప్రాంతాలలో. అంతకు ముందు పది పదిహేనేళ్ళ జర్నలిస్టు జీవితంలో ఎన్నో వ్యాసాలు వ్రాయకపోలేదు కానీ, సంపాదకీయ వ్యాసాలు వ్రాయడం శ్రీ నార్ల వెంకటేశ్వరరావుగారి సంపాదకత్వాన 'ఆంధ్రజ్యోతి'లో వారి సహాయ సంపాదకుడుగా ఉద్యోగ విధివిర్వహణలో భాగంగానే జరిగింది. సాధారణ వ్యాసాలకు, సంపాదకీయ వ్యాసాలకు స్వభావతః తేడావున్నదని, వుండాలని, అది నాకు మించిన పని అని భావించి, నార్లవారు అప్పుడప్పుడు అడిగినా, నా అశక్తతను తెలియజేసేవాడిని. చివరికి ఒక రోజున ఆయన నాతో “నేను ఎన్నాళ్ళవి ఊరు విడిచి వెళ్ళకుండా కూర్చునేది? ఇక నుంచి మీరు వ్రాయక తప్పదు,” అని ఆర్థంతరంగా ఆ జాతీయత నాకు అప్పగించి రాజ్యసభ సమావేశానికి ఢిల్లీ వెళ్ళిపోయారు. ఆ మర్నాటినుంచి నేను విధిగా సంపాదకీయాలు వ్రాయవలసి వచ్చింది. ఈత రానివాడిని నీళ్ళలో వడేస్తే కాళ్ళు, చేతులు

తవతవ కొట్టుకుంటూ, తప్పనిసరిగా ఈత నేర్చుకున్నట్టు, సంపాదకీయ రచన మొదలు పెట్టాను. ఆ తర్వాత శ్రీ నార్ల విజయవాడలో వున్నప్పుడు, లేనప్పుడు కూడా ఉద్యోగ ధర్మంగా వందలాదిగా సంపాదకీయాలు వ్రాయడం జరిగింది.

నాకు మోడర్ నార్లవారి సంపాదకీయాలే. నా దృష్టిలో తెలుగులో సంపాదకీయ రచయితగా ఆయనది ప్రథమస్థానం. అదీకాక, సంపాదకీయం ఆయన వ్రాసి వట్టుగానే వుండాలని, ఆయన ఒరవడినే అనుసరించాను. పహాయ సంపాదకుడుగా ఎటూ నేను ఆయన పాలిపీచి అనుసరించక తప్పదు. కాగా మొదట్లో శైలివి కూడా అనుకరించాను. అందుచేత నేను వ్రాసిన వాటివి కూడా ఆయన వ్రాసినవిగానే పలువురు పాఠకులు భావించడం జరిగింది. ఉదాహరణకు, ఈ సంపుటంలోని ప్రథమ సంపాదకీయం “స్వామి వివేకానంద” శతజయంతి వందర్పంగా వ్రాసిన శ్రద్ధాంజలి వ్యాసం. అది శ్రీ నార్ల వ్రాసినదని భావించి ఆయన మిత్రులు కీర్తికేషులు శ్రీ జాస్తి వెంకట వరసయ్యగారు “నార్ల” (మే, 1963) అనే పేరుతో చిన్న గ్రంథం ప్రచురిస్తూ అందులో శ్రీ నార్ల సంపాదకీయ రచనకు ఒకే ఒక మచ్చుతునకగా “స్వామి వివేకానంద” పై వ్రాసినదాన్ని ఎంచి చేర్చారు. పుస్తకం అచ్చు అయిన తర్వాత ఒక ప్రతిని తెచ్చి శ్రీ నార్లకు ఇవ్వగా, ఆయన పేజీలు తిరగవేస్తూ చివరలో “స్వామి వివేకానంద” సంపాదకీయం చూపి చాలా చిరాకుపడ్డారు. “ఇది నేను రాసింది కాదు ఏదీ....అదుగో అతగాడు....” అని ఎదురుగా కూర్చున్న వమ్మ చూపించారు. అయితే, అప్పుడే పుస్తకాన్నీ అచ్చయిపోయినందున చేపేది లేక వూరుకున్నారు.

అలాగే ద్వారం వెంకటస్వామి వాయుడుగారి విర్యాణ వందర్పంలో నేను వ్రాసిన సంపాదకీయం వదిలి ఒక పాఠకుడు శ్రీ నార్లకు ఇంగ్లీషులో సుదీర్ఘ ప్రశంసా లేఖ— ముఖ్యంగా భాషను మెచ్చుకుంటూ— వ్రాశారు. ఆ ఉత్తరం ఆయన నా కిచ్చి “ఇదుగో, మీరు రాసినదాన్ని ఎవరో మెచ్చుకుంటూ రాశారు” అన్నారు.

మరొకసారి గాంధీ శతజయంతి ఉత్సవాల్లో శ్రీ నార్ల మొదటిరోజు సంపాదకీయం కాను వ్రాసి, ఆ సీదవ వరసగా అయిదు రోజులు గాంధీజీపై సంపాదకీయాలు వ్రాసేక వ్రాయబడ్డాయి. వాటిని శ్రీ నార్ల పేరుతో ఒక చిన్న పుస్తకంగా అచ్చువేయగోరి, ఒకరు ఆయన అనుమతికోసం వచ్చారు. ఆయన “అవి నేను రాసినవి. నా మూల సంపాదకుడు వ్రాసినవి” అని వారితో చెప్పారు. దానితో, ఆ పచ్చిన వారికి అభక్తి తగ్గిందో ఏమో, ఆ సీదవ అవి పుస్తక రూపంలో వచ్చినట్టు లేదు.

ఇదంతా ఎందుకు వ్రాయవలసి వచ్చిందంటే నా సంపాదకీయాలకు ఒరవడి శ్రీ నార్లది. అయినా, జాగ్రత్తగా వదిలితే వాక్య వివ్యాసంలో, భావాభివ్యక్తిలో నార్లవారి సంపాదకీయాలకు, నా రచనలకు తేడా కనిపెట్టడం కష్టం కాదు.

ఈ సంపుటిలోవివి జీవితచరిత్ర వ్యాసాలు కావు. వీటి వరిధి పరిమితమైనది. ఇవి కేవలం శ్రద్ధాంజలిగా ఉద్దేశించినవి. అయినా, వీటిలో ఎంతో కొంత జీవితచరిత్ర రాకుండా వుండదు. దినపత్రికలో సంపాదకీయ రచన అర్జంటు వ్యవహారం. అనాటి పొద్దుటి పత్రికలలోవి ముఖ్య వార్తపై నో, లేదా అప్పటికప్పుడు జరిగిన ముఖ్య సంఘటనపై నో అవ్యవధిగా సంపాదకీయ రచయిత వ్యాఖ్యానించవలసి వుంటుంది. రాజకీయ, ఆర్థిక, పాంఘిక, తదితర విషయాలపై నా తక్కిన సంపాదకీయాలవలె ఈ సంపుటంలోవివి కూడా అలా అర్జంటుగా, అవ్యవధిగా వ్రాసినవే. ముఖ్యంగా నెహ్రూ నిర్యాణంపై సంపాదకీయం వ్రాయడం నాకు బాగా గుర్తు. ఆయన మృతి వార్త మధ్యాహ్నం రెండున్నర ప్రాంతాలలో హఠాత్తుగా— bolt from the blue లాగా వచ్చింది. అప్పటికి మామూలుగా ఆరోజు సంపాదకీయం వ్రాయడం అయి పోతుంది, అయిపోయిందేమో కూడా. ఇంతలో వీడుగుపాటువలె ఈ వార్త వచ్చింది. శ్రీ నార్ల ఆ క్రిందటి రోజునే ఢిల్లీ బయలుదేరి వెళ్ళారు. నాకు కాలా, చేయి ఆడలేదు. ఒకవైపు తెలిపింటుంటే వచ్చే నెహ్రూ మృతి వార్తా విశేషాలు చూస్తూ, మరొకవైపు నెహ్రూ పాత ఫోటోలు వెదికి తీస్తూ, అయిదు గంటలకల్లా మార్కెట్ లోకి పేవరు వెళ్ళాలనే అద్దుర్తాతో, ఆ సంపాదకీయం వ్రాయవలసి వచ్చింది.

ఆ తర్వాత ఒకసారి నా చిరకాల మిత్రులు, కవి, కీర్తిశేషులు దేవరకొండ బంగంగాధర తింక్ “నెహ్రూపై సంపాదకీయం మీరు రాపిందే కదూ?” అని అడిగారు. “మీరెలా ఊహించారు?” అని అడిగాను. “కొన్ని పదబంధాలు, పద ప్రయోగాలనుబట్టి అలా అనుకున్నాను....” అన్నారు.

నెహ్రూపై వలె అంత అవ్యవధావంగా, చాదాపు వార్త వచ్చిరాగానే, లేదా ఒకటి, రెండు గంటల వ్యవధిలోనే వ్రాపివ సంపాదకీయాలు ఇందులో చాలా వున్నాయి. నా అభిమాన రచయిత సోమర్ సెట్ మామ్ పై సంపాదకీయం అలా వ్రాసిందే. ఈ వార్త వచ్చిన ఒక అరగంటలోపునే వ్రాపి అచ్చుకివ్వడం జరిగింది.

అయితే, సాధారణ వ్యాసాంకు, దినపత్రిక సంపాదకీయాంకు తేడా వుంది. “మూడు దశాబ్దాలు” పేరుతో వెలువడిన తన సంపాదకీయ సంకలనం పీఠికలో శ్రీ నార్ల వ్రాసినట్టు “అప్పుడే వండి, వార్చి, వడ్డించిన అన్నంవంటిది దినపత్రికలోవి సంపాదకీయం.” బాగా వ్రాపే అప్పటికప్పుడు రుచిగా వున్నా తరుచుగా అది “మర్నాటి పొద్దుటికి చద్దివాసన కొడుతుంది.”

ఈ సంపుటంలోవి సంపాదకీయాలు ఎంతవరకు చద్దివాసన ప్రమాదంనుంచి తప్పించుకున్నాయో నిర్ణయించవలసింది పాఠక మహాశయులు. అయితే, తక్కిన నా సంపాదకీయాలపై లేవి మక్కువ ఏదో వీటిపై నాకున్నది. నా వృత్తి జీవితమంతా

జర్నలిజంలోనే గడిచింది. అదొక విరంతర, నిర్విరామ వ్యాపకం. అది నా ఇతర రచనా పథకాంకు, పాఠిత్యస్వస్థాంకు అడ్డు నిలిచింది. అందరికీ అలా జరుగుతుందని చెప్పలేను గాని, నా విషయంలో ఇంతే జరిగింది. కాగా, నా జర్నలిస్టు జీవితాన్ని జల్లెడవట్టి రచనావరంగా నేను మిగుల్చుకున్న కొద్దిపాటి సంవదలో ఒకభాగం ఇదుగో ఈ కోవకు చెందిన సంపాదకీయాలు. మరికొన్ని రకాల సంపాదకీయాలు కూడా మరికొంత కాలంపాటు చదవదగినవి వుండవచ్చు. కాని, వాటిని ఎంచి సేకరించే కోరికతప్ప తీరక, ఓమిక, ఓమిమి నాకు లేవు. కనుక ప్రస్తుతానికి, ముఖ్యంగా వస్త్రైక్యం కలవాటిని మీ, గ్రంథస్థం చేస్తే దాదాపు ఒక జీవిత కాలపు కృషిలో ఒక భాగానికి చిహ్నంగా మిగులుతాయేమోనన్న పేరాసతోనే వీటిని ప్రచురిస్తున్నాను. శ్రీ నార్ల తన “మూడు దశాబ్దాలు” సంకలనాన్ని సిద్ధంచేస్తూ “మీరు కూడా చాలా సంపాదకీయాలు రాశారుకదా ? వాటిలో కొన్నిటిని మీ పుస్తకంగా వేసుకోండి” అని సూచించారు. ఆ సంహాపేరకు ఉత్సాహంపుట్టి మొదటగా “ఆంధ్రజ్యోతి”లో నేను రాజకీయేతర విషయాలపై వ్రాసిన ఐదు సంపాదకీయాలను “అమవల్లవి” పేరుతో ఒక సంకలనంగా 1978లో ప్రచురించాను. అలాగే ప్రసిద్ధ వ్యక్తులపై వ్రాసిన వాటినికూడా గ్రంథస్థం చేయదలచినా, వాటిని పాఠ ఫైల్స్ నుంచి వెదికితీసి ఎత్తి వ్రాసి, చేర్చి కూర్చడానికి చాలాకాలం వట్టింది, చాలా శ్రమ అయింది. ఇప్పటికి ఆ పని పూర్తి అయి, అవి పుస్తకంగా వెలువడుతున్నాయి.

ఈ సంపుటికరణకు మరొక ముఖ్య కారణం— ఇవి వివిధరంగాలలో ప్రసిద్ధులైన వారిని గురించి, మహావ్యక్తులను గురించి, వారి జీవితాలపై ఒక వ్యాఖ్యగా, వారి చారిత్రక ప్రాధాన్యంపై ఒక అంచనాగా, వారి చిరస్మరణీయతకు నిరూపణగా, వివాదానికి ఉద్దేశించి వ్రాసినవి. వారిని గురించి ఈనాటి యువతరం పాఠకులు తెలుసుకోవడానికి, ఒక అభిప్రాయం ఏర్పరచుకోవడానికి ఈ సంకలనం ఉపయోగపడగలదనే ఆశ ఈ పుస్తక ప్రచురణకు ఒక ప్రేరణ. నా ఆశ నెరవేరితే నాకు అంతకు మించి కావలసింది లేదు.

“ఆంధ్రజ్యోతి” యాజమాన్యం సౌజన్యంతో ఈ సంకలనం జరిగింది. వారికి నా ప్రవ్రథమ కృతజ్ఞత.

నా ఐదు సంపాదకీయాల సంకలనం “అమవల్లవి”కి వలె, ఈ “చిరంజీవులు” ప్రచురణకు కూడా నా యోవమిత్రుడు, ప్రముఖ రచయిత శ్రీరమణ ప్రోద్బలం, మహాకారం వున్నాయి. అయితే నా దాకీ తీరేది కాదు.

విజయవాడ,

22-12-1988.

నందూరి రామమోహనరావు

ఎడిటర్, ఆంధ్రజ్యోతి

స్వామి వివేకానంద

అయనది అర్హవాణి. ఆయన నందేశం విత్యనూతనమైంది; విశ్వజీవీవ మైంది. ఆయన తాత్త్విక దృష్టి ఎంత ప్రాచీనమైనదో అంత అధునికమైంది; అంత హేతుబద్ధమైంది. అందులో దుర్బలతకు, విరాళకు, మూఢవిశ్వాసానికి, నంకుచి తత్వానికి తావులేదు.

ఉత్తర దిగంతంనుంచి కారుమేఘాలు క్రమ్ముకువి వస్తూ, భారత జాతి స్వాతంత్ర్యాన్ని, ఆత్మగౌరవాన్ని సవాలు చేస్తున్న తరుణంలో స్వామి వివేకానంద శతజయంతిని మనం జరుపుకొంటున్నాము. చైనా దురాక్రమణ కారణంగా దేశం విద్రవతుమ వదలించుకువి పున శైతన్యవంత మవుతున్న సమయంలో ఈ ఉత్సవాలు నేటినుంచి యావద్భారతంలో ప్రారంభ మవుతున్నాయి. భారతదేశం ఒక కొత్త నందేశం కోసం, ఒక కొత్త విశ్వాసంకోసం అన్వేషిస్తున్న సమయమిది. ఆ నందేశం, ఆ విశ్వాసం స్వామి వివేకానంద జీవితంలో, ఉపదేశాలలో మనకు లభించ గలదు.

రాష్ట్రీపతి రాధాకృష్ణన్ మద్రాసు రామకృష్ణ మఠం వారికిచ్చిన నందేశంలో తెలిపినట్లు వివేకానంద వ్యక్తిత్వంలో హైందవ నన్యాన ధర్మం సంఘ సంస్కరణోత్సాహం, దేశభక్తి—ఈ మూడు ప్రధాన లక్షణాలు కానవస్తాయి. ఆయన హిందూ మతాన్ని గ్రుడ్డిగా ఆరాధించలేదు. అందులో దైహిక, మానసిక దౌర్బల్యానికి దారి తీసే దుర్లక్షణా లన్నింటిని తిరస్కరించాడు. హిందూ సంఘ పతనానికి కారణమైన వర్ణ వ్యవస్థను, అన్యైశ్వర్యతను, ఇతర మూఢాచారాలను త్రోసివేశాడు. హిందూ మఠంలో ఏది సజీవమైనదో, ఏది చైతన్యవంతమైనదో దాన్నే ఆయన స్వీకరించాడు. అది ఆయనకు ఉపనిషత్తులలో, భగవద్గీతలో లభించింది. శంకరుడు తప కాలానికి జరిగిన సాంఘిక, తాత్త్విక చరిత్ర పరిణామాన్నంతటివి దృష్టిలో పెట్టుకుని వేదాంత దృక్పథాన్ని సంస్కరించినట్లే, వివేకానంద తప కాలానికి జరిగిన మార్పుల

దృష్ట్యా ఉపవిషత్తులకు నూతన భాష్యం చెప్పాడు. జ్ఞానయోగంపై ఆయన ఉపన్యాసాలు ఆయనకు అవరళంకరుడనే వీరుడు ప్రసాదించాయి. న్యూటన్, డార్విన్ వంటి శాస్త్రజ్ఞుల సిద్ధాంతాలను వేదాంతానికి అన్వయించడానికి జరిగిన బృహత్ప్రయత్నం వాటిలో కనిపిస్తుంది.

ఆయన కేవలం జ్ఞానయోగి మాత్రమే కాదు. కర్మయోగి కూడా. విజయైన జ్ఞానం విష్కామ కర్మలో వర్ణవసిస్తుందని ఆయన నమ్మకం. ఈ నమ్మకంతో ఆయన వతనమై విద్రాణమై, వున్న భారతదేశాన్ని మేల్కొలిపి, పునరుద్ధరించడానికి విర్విరామ కృషి చేశాడు. సంఘపేసకు, మానవపేసకు మించిన మతంలేదని ఉచ్చోధించాడు. వర్ణమాఘన నమావత్వాన్ని ప్రబోధించాడు. తాను సోషలిస్టునని ఒకానొక సందర్భంలో ఆయనే చెప్పుకున్నాడు. సంఘానికి అట్టడుగున వడివున్న జనబాహుళ్యాన్ని వెలుగులోకి, వికాసంలోకి తీసుకురావడానికిగల సాధనాలలో సోషలిజమే మెరుగై వదని ఆయన విశ్వసించాడు.

రాజకీయాల జోలికి ఆయన అంతగా వెళ్ళకపోయినా, జాతి పునర్నిర్మాణానికి స్వాతంత్ర్య పాధవ అవసరమని ఆయన భావించక పోలేదు. ముందుగా శక్తిని సంతరించుకొనాలని ఆయన బోధించాడు. దైహిక, మానసిక దార్ద్ర్యం, నిర్భయత్వం - ఈ రెండు ఆయన తాత్విక చింతనకు మూలసూత్రాలు.

అమెరికా, యూరప్ లలో ఆయన జరిపిన చిన్తృత వర్ణటవల కారణంగా ఆ దేశాల జీవన వివాస ప్రభావం ఆయనపై విశేషంగా వడింది. భౌతికాభివృద్ధిని అంక్ష్యం చేసిన దేశం పారభౌతికాభివృద్ధిని సయితం సాధించలేదని, పాశ్చాత్య దేశాలవలె తాను కూడా భౌతిక సమృద్ధిని సాధించిననాడే భారతవర్షం నైతిక పునరుజ్జీవనం కొందగందని ఆయన విశ్వసించాడు.

ఆయన జీవితం వంభై వసంతాలైనా పూర్తిగా చూడకుండా ముగిసిపోయినా, అన్వర్పకాలంలో ఆయన ఎవ్వరు చేయలేని మహత్కార్యా లనేకం సంతర్పించి సాధించాడు. అపేకు శీతావలం ఎన్నోపార్లు వర్ణటించి తన దివ్యవాణిని వినిపించాడు. అర్తజన మేసకు అంకితమైన రామకృష్ణమిషన్ ఆయన సృష్టి. “న కర్మణా వ ప్రణయా ధనే వ త్యాగేనై కే అమృతత్వ మవశుః” అనే అర్వోక్తికి ఆయన జీవితం సరమోహహరణం. ప్రధాని నెహ్రూ మాటల్లో ఆయనవలె భారత జాతిని ప్రభావితం చేసిన వ్యక్తులు బహు కొద్దిమంది. ఆ కారణంచేతనే ఆయన అమృతుడు.

(జనవరి 18, 1963)

రా జ ర్షి

దేశభక్తులలో దేశభక్తుడు, సజ్జనులలో సజ్జనుడు, యోధులలో యోధుడు, గాంధీజీ అనుచరులలో అగ్రగణ్యుడు, భారత వ్రథమ రాష్ట్రపతి డాక్టర్ రాజేంద్ర ప్రసాద్ మనకిక లేరు.

సుమారు అరవై సంవత్సరాలుగా భారత స్వాతంత్ర్య సంగ్రామ చరిత్రలో

నేను, స్వాతంత్ర్య సేనాని తరువాత పదిహేను సంవత్సరాల పునర్నిర్మాణ చరిత్రలో నేను ప్రముఖ పాత్ర వహించిన ప్రయత్నం నాయకుడు మనకికలేరు.

దర్శియ్యేమిదేళ్ళ పయోవృద్ధులే కావచ్చు; దై నందిన రాజకీయాల నుంచి, అధికార పదవి నుంచి తప్పుకొని, ప్రశాంత జీవనం గడుపుతూ వుండి వుండవచ్చు; కాని, ఆయన లేని రోజు భారతదేశానికి ఎన్నటికి తీరదు. ప్రశాంత గంభీరమైన ఆయన పదవం ఇక మనకు కనబడదు; మార్గదర్శకమైన ఆయన వాణి మన కిక వినబడదు.

ఆయన ఎంత నిరాడంబరులో, ఎంత నజ్జనులో అంత సాహసి, అంత కర్మదీక్ష పరాయణులు. గాంధీజీ తరువాత గాంధీ తత్వాన్ని అంతగా తమలో జీర్ణింప తోసుకున్నవారు అరుదు. దేశంలోని పదవులలోకెల్లా అగ్రపదవిని అధిష్టించినా, భోగ భాగ్యాలకు అలవాడైన వై ప్రాణి భవనంలో పదవీ కారణంగా నివసించవలసి వచ్చినా ఆయన నిరాడంబరంగానే జీవితం గడిపారు. పూర్వకాలపు రాజర్షులవలె, గీతాకారుడు ఉపదేశించిన అనాపత్తయోగావ్వే మనోవాక్కర్మలలో అనుష్ఠించారు.

మహాత్ముని అమరగణంలో ఆయనకు అత్యంత నన్నిహితంగా వచ్చిన ఒకే వ్యక్తి బహుశా డాక్టర్ రాజేంద్రప్రసాద్. “నేను విషపాత్రను చేతి కందించినప్పుడు దాన్ని విన్యంకోసంగా ఆస్వాదించగలిగిన వారు కనీసం ఒక్కరైనా వుండాలి. అట్టి వ్యక్తి రాజేంద్రప్రసాద్ ఒక్కరే” అని గాంధీజీ ఒక సందర్భంలో అన్నారు. “జీవనకు జాన్ ఎటువంటి వాడో గాంధీజీకి రాజేన్ బాబు అటువంటి వాడు” అని శ్రీమతి వరోజినీ నాయుడు ఒకసారి ప్రస్తుతించారు. గాంధీజీ పట్ల రాజేన్ బాబు విధేయత విన్యందేహంగా అటువంటిదే.

ఆయన పరిపూర్ణ పురుషుడు. మహోదాత్తం, ప్రతిభాన్వితం అయిన ఆయన వ్యక్తిత్వం ఎన్నటికీ మరపురావిడి. శ్రీమతి వరోజినీ నాయుడే మరొక సందర్భంలో పేర్కొన్నట్లు “స్వర్ణ తేజవిని మధు మహిపాత్రలో ముంచి వ్రాయవలసినంత గొప్పది డాక్టర్ రాజేంద్రప్రసాద్ వ్యక్తిత్వం.” ఈ మహా నాయకుని మృతికి నేడు యాభయ్యారేణి జాతి యభిమృత్తుడి; ఆయన స్మృతికి శ్రద్ధాంజలి సమర్పిస్తున్నది.

(మార్చి 2, 1963)

దారుణ హత్య

ఇది వ్రాయడానికి కూడా చేతులు రావంత దుర్వార్త; వమ్మడానికి శక్యం కావంత ఘోర సంఘటన. గత రాత్రి భారత కాలమానం ప్రకారం వన్నెండున్నర ప్రాంతంలో జరిగిన ప్రెసిడెంట్ కెనెడీ దారుణ హత్య మొత్తం ప్రపంచాన్నే ఆశ్చర్య చకితం చేసింది; సంతాప సంచలితం చేసింది.

శ్రీ కెనెడీ హత్యను పోల్చవలసింది అబ్రహం లింకన్ హత్యతోనే, మహాత్మా గాంధీ హత్యతోనే. ప్రార్థన సమావేశానికి వెడుతుండగా గాంధీజీని ఒక గాడ్సే, థియేటర్ లో కూర్చుని వుండగా లింకన్ ని ఒక జాన్ విల్క్స్ బూత్ తుపాకి గుండ్లకు ఎరచేశారు. ప్రెసిడెంట్ కెనెడీ డాలస్ నగరంలో ఒక సమావేశంలో ఉపవ్యవసాయ దానికి వెడుతుండగా—ఎవడై తేనేం ఒక హంతకుడు తుపాకి ప్రేల్చి హత్యచేశాడు.

రింకన్, గాంధీజీల వనెనే తెనెడీ తాను ధర్మమవి విశ్వసించిన ఆచర్యం కోసం తన ప్రాచారము బలిదానం చేశారు. హత్యకు కారణాలు ఇదమిత్తంగా తేలిక పోయినా, జాతీయ, అంతర్జాతీయ రంగాలలో ఆయన అనుసరిస్తున్న లిబరల్ విధానాల వల్ల అనహావంతోనే ఎవరో ఉన్నావి ఈ కిరాతక కృత్యం చేశాడనడంలో సందేహం లేదు.

అమెరికన్ చరిత్రలో మొట్టమొదటిసారిగా తెనెడీ వంటి పిన్న వయస్కుని రోమన్ కాథలిక్ మతస్థుని ప్రజలెప్పుకొవడం ఆయన ఉదార భావాల వల్ల, యువకోత్సాహం వల్ల అభిమానంతోనే; సెనేటర్ గా ఆయన చూపిన కార్యదక్షత, ధైర్య పాహపాలవల్ల ప్రశంసాభావంతోనే. 1961 లో ఆయన ప్రెసిడెంట్ పదవిని స్వీకరించి వస్తుడు, అమెరికా చరిత్ర, దానిద్వారా ప్రపంచ చరిత్ర మరొక మలుపు-అది ఎంత చిన్నదైనా కానివ్వండి - తిరగగలదని పెక్కుమంది ఆశించారు. ఈ ఆశలను సఫలం చేయడానికే తెనెడీ గడచిన మూడేళ్ళ న్వల్ప వ్యవధిలో యత్నించారు.

ఏ క్షణంలోనైనా ప్రపంచం అణ్వత్త ప్రళయానికి ఆహుతి కాగలదని మానవజాతి భయపడుతున్న రోజులలో ఆయన అమెరికా ప్రెసిడెంట్ అయ్యారు. అ దీతి ఈనాడు చాలావరకు తొలగి పోయినదంటే ప్రాకృత్తిమ రాజ్య కూటాలమధ్య ప్రచ్ఛన్న యుద్ధం నామమాత్రావవశిష్టమైన దంటే, దానికి ప్రెసిడెంట్ తెనెడీ కృషి ఒక ముఖ్య కారణం. త్వాదా విషయంలోనే కాదు, అణ్వత్త పరీక్షల పాక్షిక విషేధం లోనే కాదు. మరెన్నో ప్రపంచ సమస్యల వల్ల ఆయన ప్రదర్శించిన దూరదృష్టి, వివేకంతో కూడిన వట్టుదల సత్ఫలితాల నిచ్చింది.

రాజకీయ నాయకునికి ముఖ్యంగా ఉండవలసిన లక్షణం నైతిక ధైర్యమవి తెనెడీ విశ్వాసం. ఆయన సెనేటర్ గా వుండగా రచించిన “ప్రోఫైల్స్ ఇన్ కరేక్ట్” అనే గ్రంథంలో ఈ విశ్వాసాన్నే ఆయన శక్తిమంతంగా ప్రతిపాదించారు. అమెరికన్ చరిత్రలో ప్రసిద్ధులైన ఎనిమిదిమంది సెనేటర్ల జీవిత చరిత్రలను తీసుకొని, ఎవరెవ రేయే సందర్భాలలో ఎట్టి నైతిక ధైర్యాన్ని ప్రదర్శించారో ఆయన వివరించాడు. అ ఎనిమిదిమంది తాము సత్యమవి వమ్మిపది అనాటి ప్రజాభిప్రాయానికి విరుద్ధమైవదైనా దాన్ని విడనాడక, దానికోసం తమ రాజకీయ భవిష్యత్తును త్యాగం చేశారు. వారిని, వారి నైతిక ధైర్యాన్ని ఆదర్శంగా గైకొన్న తెనెడీ తన రాజకీయ భవిష్యత్తునేకాదు-తన ప్రాచారనే త్యాగం చేశారు.

న్యదేశంలో సీగ్రో సమన్యను ఆయన ఎదుర్కొన్న విధానంలో ఈ నైతిక దైర్యమే ప్రస్ఫుట మవుతుంది. దక్షిణ రాష్ట్రాలలో తన పలుకుబడి తగ్గిపోగలదని తెలిసికూడా సీగ్రోలకు చట్టరీత్యా సంక్రమించిన హక్కుల రక్షణకు ఆయన పూనుకున్నారు. మిసిసిప్పీ, అలబామాలో అవసరమైనప్పుడు ఫెడరల్ పైన్యాలను కూడా పిలిపించి సీగ్రోలకు విద్యాలయాలలో ఆయన ప్రవేశం కల్పించడం బహుశా అమెరికన్ చరిత్రలోనే అపూర్వమైనది. ఈ సంఘటనల తర్వాత సీగ్రోలకు అన్ని జీవిత రంగాలలోను శ్వేతజాతీయులతో సమానమైన హక్కులను కల్పించడానికి గాను, ఆయన పౌరస్వత్వాల బిల్లును కాంగ్రెస్ లో ప్రవేశపెట్టారు. సూరేశ్వ క్రిందట లింకన్ వలెనే కెనెడీ కూడా “ఏ జాతి సగం బానిసగా, సగం స్వేచ్ఛగా మనరే” దని విశ్వసించారు. ఈ విశ్వాసంతోనే లింకన్ ప్రారంభించిన సీగ్రో విమోచనోద్యమ సమరాన్ని శాంతియుతమైన, చట్టబద్ధమైన పద్ధతులలో ముగించడానికి ఆయన యత్నించారు. బహుశా ఆయన హత్యకు ఇదే కారణమై వుండవచ్చునేమో.

ప్రెసిడెంట్ థియోడోర్ రూజ్ వెల్ట్ కాలంలో “ఫెయిర్ డీల్” వలె, ప్రెసిడెంట్ ఫ్రాంక్లిన్ రూజ్ వెల్ట్ కాలంలో “న్యూ డీల్” వలె, కెనెడీ ప్రెసిడెన్సీ కాలంలో “న్యూ ఫ్రాంటియర్” (కొత్త సరిహద్దు) అనే పదం కొత్తగా చెలామణిలోకి వచ్చింది. నైతిక మైన కొత్త సరిహద్దులపై విజయం అనే ఆదర్శాన్ని ఆయన అమెరికన్ ప్రజలముందు వుంచారు. ఈ ఆదర్శాని కనుగుణంగానే ఆయన న్యదేశంలో అనేక సంస్కరణలనే కాక, వెనుక బడిన దేశాలకు ఆర్థిక సహాయం, శాంతి దళం స్థావన మొదలైన చర్యలెన్నో గైకొన్నారు.

ఆయన మరణం అత్యంత హృదయ విదారకమైన పరిస్థితులలో జరిగింది. వాల్ట్ విట్మన్ వంటి కవి మరొకసారి *“ఓ క్యాపైన్ మై క్యాపైన్” అని అలసించ పలసిన విషాద పరిస్థితులలో జరిగింది. ఆయన మరణంతో యునైటెడ్ స్టేట్స్ తన ప్రయుతమ నాయకుడినే కాదు, ప్రపంచం ఒక గొప్ప రాజనీతిజ్ఞుడిని, శాంతి కాముకుడిని కోల్పోయింది.

(నవంబరు 24, 1963)

*అమెరికా అధ్యక్షుడు అబ్రహం లింకన్ తుసాకి గుండ్ల కు గురిమై మరణించినప్పుడు మహాకవి వాల్ట్ విట్మన్ వ్రాసిన విలాపగీతం—

మన నెహ్రూ మరీ లేడు

కీర్తీతు తెరలు తెరలుగా కళహు కమ్మివేస్తున్నది. హృదయం రోదిస్తున్నది. మెదడు వ్రంజిస్తున్నది. దుఃఖావేశంలో చేతులాడడంలేదు. నిర్మేషమైన నీలాకాశం మంచి అశవిపాతం వలె వచ్చిన ఈ దుర్వార్త నెలా భరించడం?

ఇది కమ్మగలిగిన వార్తేవా! ఒక అర్థ శతాబ్దం పాటు భారత జాతికి హృదయంగా, భారతీయులకు ప్రాణంలో ప్రాణంగా, ముఖంలో, దుఃఖంలో

అభ్యుదయంలో, పతనంలో, మన నీడగా, మనకు తోడుగా మన మధ్య మనలిన
మహావ్యక్తి మన నెచ్రూ మన కిక లేడా?

అయన నలభై అయిదు కోట్ల భారతీయులకు మాత్రమేనా నాయకుడు?
నమస్త మానవ కోటికే నాయకుడు కాడా? శాంతి, అభ్యుదయం, ఆశావాదం,
సామరస్యం, సహజం, ప్రజాస్వామ్యం మొదలయిన ఎన్నో మహోన్నతాదర్శాలకు
ప్రతినిధి కాడా?

నేడాయన ఆకస్మిక విర్యాణానికి పరితపిస్తున్న వారు భారతీయులు మాత్రమే
కారు. ప్రపంచ శాంతిని ప్రేమించే వారు, మానవ నాగరికత సుస్థిరత్వానికై పాటు
పడేవారు, స్వాతంత్ర్యాన్ని, సౌభ్రాత్రాన్ని ఆరాధించేవారు, మనిషికి మనిషికి, జాతికి
జాతికి మధ్య అడ్డు గోడలను వడగొట్టడానికి శ్రమించేవారు - అసీయా, ఆఫ్రికా,
ఆమెరికా, యూరప్, ఖండ ఖండాంతరాలలో ఎక్కడెక్కడ వున్నా - అందరూ
దుఃఖిస్తున్నారు. అయన ప్రపంచ పౌరుడు; జగత్కుటుంబి, విశ్వ మానవుడు.
అయన నిష్క్రమించిన లోటు భారతదేశానిదే కాదు; అన్ని దేశాలది, అన్ని
జాతులది.

అయన మరణించినాడంటే విశ్వసించడం ఎలా? సాధారణ మానవులకు
సామాన్యమైన జరామరణాలకు అతీతమనిపించే వ్యక్తిత్వం ఆయనది. ఆయన వయస్సు
74 సంవత్సరాలంటే నమ్మడం కష్టం. నిత్య దరహాన సుందరమైన పదనం, యురీ
వరీవాహం వలె త్రుళ్ళింతలాడే నిత్య నూతనోత్సాహం, క్షణంపేపు, గడియపేపు
కాలు నిలువక ఎప్పుడూ వీదో పవి పెట్టుకుని మొత్తం భారతదేశమే తామగా,
సర్వాంతర్యామిగా నంచరించే కార్యవ్యగ్రత ఆయన వయస్సును మన కెన్నడూ
జ్ఞాపకం చేయలేదు. ఆయన చిరంజీవిగానే మనకు దర్శన మిచ్చేవాడు. మృత్యుం
జయుడుగానే, నిత్య త్రిదళుడుగానే మనకు గోచరించేవాడు.

విశ్వకవి రవీంద్రు డొకసారి జవహర్లాల్ నెచ్రూను "ఋతురాజ్ ఆఫ్
ఇండియా" అని అభివర్ణించాడు. ఎంత అర్థవంతమైనవా మాట! ఆయనది అక్షరాలా
పనంత శోభను, నిత్య యౌవనాన్ని, అనంతమయిన ఆశావాదాన్ని జ్ఞప్తికి తెచ్చే
వ్యక్తిత్వం. దుఃఖంలో, ఓటమిలో ఆయన దృష్టి ఎప్పుడూ సుందర భవిష్యత్తు వై పే
ప్రసరించేది. ఆయనకు అత్య విశ్వాసాన్ని, దార్ధ్యాన్ని ఇచ్చింది వర్తమాన పరిస్థితుల

మహిమార్థావగాహనం, దాని నుంచి జనించిన ఆశావాదం; ఆయనది కేవలం పదవితో వచ్చిన ప్రాభవం కాదు; ప్రజా బలమే ఆయన బలం: ప్రజల అనురాగమే ఆయన శక్తి.

ఆయన మనంను దుఃఖపాగరంలో నుంచి వెళ్ళిపోయారు. అనేక సమస్యలు-రాజకీయమైనవి, ఆర్థికమైనవి ఎన్నో మనలను చుట్టుముట్టి చీకాకు పరుస్తున్న విషమ తరుణంలో ఇంటిలో ఎక్కడి వక్కడ వదిలిపెట్టి ఇల్లు ఖాళీ చేసి వెళ్ళిపోయిన ఇంటి పెద్దవలె ఆయన వెళ్ళిపోయారు. మరి కొంతకాలం మనకాయన నాయకత్వం, మార్గదర్శకత్వం అవసరమైన పమయంలో వెళ్ళిపోయారు. ఆయన లేని వెలితి ఎన్నేళ్ళకు తీరను?

నెహ్రూ భారతజాతి ఐకమత్యానికి చిహ్నం. గాంధీజీ నిర్యాణానంతరం కోట్లాది ప్రజలను - ఏ మతానికి, భాషకు, రాష్ట్రానికి, పార్టీకి చెందినవారైనా-ఒక్క త్రాటిపై పడిపించిన ఘనత ఆయనదే; ఇరుగు పొరుగున అనేక దేశాలు రకరకాల నియంతృత్వాలకు లోబడిపోతుండగా, భారతదేశంలో మాత్రం ప్రజాస్వామ్య జ్యోతిని అరకుండా రక్షించిన ఘనత ఆయనదే. అర్థికాభివృద్ధిలేని స్వాతంత్ర్యం ఎంతోకాలం మనజాలదని, దాని రక్షణకై ఎంతటి మూల్యమైనా చెల్లించవలసిందేనని, విత్య జాగరూకతే దానికి మార్గమని చాటి చెప్పిన ఘనత ఆయనదే. ఆయన లేని తోట ఎంతకాలానికి మనకు తీరను?

మొన్న మొన్నటి వత్రికా గోష్ఠిలోనే ఆయన తన జీవితం ఇప్పుడప్పుడే ముగియబోవడం లేదని పేర్కొన్నారు. ఆయన ఆశావాదాని కింతకంటె విచర్చన మేమి కావాలి? ఆయన చెప్పింది విజమే కావాలని యావద్భారతం మనసారా కోరుకుంటున్న పమయంలో ఆయన మాట ఈ విధంగా వక్రించడం విధి వక్రత కాక మరేమిటి?

అయినా ఆయన తన జీవిత కాలంలో వలెనే తన మృత్యువులో నయితం అయిపోయే అనుకుంటే; ఆయన అదర్బాలు మావవాళికి ఆశాజ్యోతులవలె విలిచి వున్నంత కాలం, ఆయన వాక్కులు భారతీయుల హృదయాలలో మారు మ్రోగుతూ ఆరోగ్యశ్శుభం చేస్తున్నంత కాలం ఆయనకు చావు లేదు. ఆయన మృత్యుం జయము.

(మే 28, 1964)

నెహ్రూ సోషలిజం

నెహ్రూ జీవిత వేదాంతానికి పునాది మావవ వాదం. అది ఆయన దృష్టిని యావవ దశలోనే సోషలిజం వైపు మళ్ళించింది.

ఇంగ్లండులో పెక్కెళ్ళు విద్యాభ్యాసం చేసిన కారణంగా ఆయన తొలిరోజులలో నమాజంగానే షా, వెర్స్, వెబ్స్, రూపొందించిన ఫేబియన్ భావాల ప్రభావానికి లోబయ్యారు. కాని, ఆయనకు సోషలిజం గురించి స్పష్టమైన, శాస్త్రీయమైన దృక్పథాన్ని కలిగించింది మార్క్స్ సిద్ధాంతాలే.

క్యాపిటలిజం తరువాత మానవ సమాజం ఎదగవలసింది సోషలిజం లోనికే వని ఆయన విశ్వసించినప్పటికీ, మార్క్స్, ఎంగెల్స్ ల చారిత్రక వాదాన్ని ఆయన అభిమానించినప్పటికీ, వారి ఆర్థిక, రాజకీయ సిద్ధాంతాలను ఆయన పూర్తిగా ఎప్పుడూ ఆమోదించలేదు. తన సందేహాలు పెక్కింటిని అవి తీర్చలేక పోయినవని ఆయనే చెప్పుకున్నారు. ముఖ్యంగా గాంధీజీ ప్రభావంలోనికి వచ్చిన తరువాత “లక్ష్యలు, పాఠనాల” ఏకత్వంపై ఆయనకు ప్రబల విశ్వాసం కుదిరి మార్క్సిస్ట్ సిద్ధాంతాలలో చాలా వాటిని ఆయన నిరాకరించారు.

అయినప్పటికీ, కాంగ్రెస్ రాజకీయాలలో ప్రవేశించిన తరువాత నెహ్రూ “రెడ్డిస్ట్” గానే ప్రసిద్ధి కెక్కారు. మితవాదుల నాయకత్వాన వున్న కాంగ్రెస్ ను సోషలిస్టు భావాలపై పు మొగ్గేట్టు చేయడానికి ఆయన తీవ్రంగా యత్నించారు. ఈ విషయంలో ఆయనకు ఇతర నాయకులతో గాఢమయిన అభిప్రాయ భేదాలు కూడా ఏర్పడ్డాయి. కాంగ్రెస్ లో ఐకమత్యానికి, స్వాతంత్ర్య సముపార్జనకు ఆయన ప్రథమ ప్రాధాన్యమివ్వడం మూలంగా ఆయన అభిప్రాయాలకు పెద్దగా విజయం లభించ లేదు. కానీ, కాంగ్రెస్ లోనే సోషలిస్ట్ భావాలు గల ఒక ప్రబలమైన యువకవర్గం ఏర్పడ్డానికి ఆయన కారకులయ్యారు.

స్వాతంత్ర్యం సాధించిన తరువాత, నెహ్రూ ప్రధాన మంత్రిత్వం వహించిన తరువాత తన సోషలిస్టు భావాలను అచరణలోకి తీసుకు రావడానికి ఆయనకు చక్కని అవకాశం కలిగింది. 1919 వ సంవత్సరానికి ముందు కొన్ని విద్యాధిక పర్లాలకు మాత్రమే పరిమితమై ఉన్న కాంగ్రెసును విశాల ప్రజోద్యమంగా గ్రామ గ్రామానికి వ్యాప్తం చేసిన పువత గాంధీజీది కాగా, 1947 తరువాత కాంగ్రెసును ఒక సోషలిస్టు ఉద్యమంగా మార్చివేసిన పువత పూర్తిగా నెహ్రూదే.

నెహ్రూకు సోషలిజం మార్పులేవి, ఎదుగు, బొదుగులేవి విస్తీర్ణ మూఢ సిద్ధాంతం కాదు. అది ప్రగతిశీలమైనది. దానిలో మార్క్సిజం, బోల్షివిజం, ఫేరియలిజం, లాస్కీయిజం వంటి ఎన్నిటి ప్రభావమో వున్నమాట విజమే. కానీ వీటన్నిటి లోని మంచిని మాత్రమే స్వీకరించి, మన దేశానికి, మన కాలానికి, మనస్థితులకు అనుగుణమైన విధంగా వాటిని మలచి సోషలిజానికి ఆయన ఒక కొత్త రూపం యిచ్చారు.

నంవదను ఉత్పత్తి చేపే సాధనాలన్నిటిని జాతీయం చేయడం సోషలిజంలోని మౌలిక మాత్రం కాగా, ఈ సూత్రాన్ని నెహ్రూ గుడ్డిగా అనుసరించలేదు. ఉత్పత్తి సాధనాలే అరుదైన దేశంలో వాటిని జాతీయం చేపే ప్రసక్తి ఎక్కడ? ముందు దృఢమయిన పునాది ఏర్పరచాలి, ఆ తరువాతనే దానిపై సోషలిస్టు సాధ విరూపణం. ఈ దృష్టితోనే ఆయన ప్రభుత్వ రంగంతో పాటు ప్రయివేటు రంగం కూడా చాలా వరకు కొనసాగాలని ప్రతిపాదించారు. మిశ్రమ అర్థిక వ్యవస్థను రూపొందించారు. అయితే క్యాపిటలిస్టు వ్యవస్థలోని లోపాలను సరిదిద్దడానికి సహకార రంగాన్ని కూడా ఆయన నిర్మించారు.

నెహ్రూ నాయకత్వాన భారతదేశంలో ఎన్నెన్ని మహత్తర పరిణామాలు జరిగాయో, వాటి ఫలితా లెట్టివో, చరిత్రపై వాటి ప్రభావం ఎంత గాఢమైనదో, ఆయన కింతగా సమకాలికులమైన మనం నిర్వచించడం కష్టమే. అది భావి చరిత్ర కారులకే వదలివేయవలసిన పని. కాని, ఆయన ఆధ్వర్యంలో రూపొందిన వంచ వర్ష ప్రకాశికలు, సమాజాభివృద్ధి పథకాలు, పంచాయతీ రాజ్య విధానం, విర్మించ బడిన ప్రాజెక్టులు, భారీ పరిశ్రమలు-ఇంకా ఎన్నో-మన చరిత్ర గతినే మార్చివేయ గలవనడంలో సందేహం లేదు.

ఈ మార్పులను ప్రజల సహకారంతో, విశ్వాసంతో, ప్రజాస్వామిక మార్గంలో తీసుకు రావడమే ఆయన సోషలిజం లోని విశిష్టత. ఇండియా వంటి వెనుక బడిన దేశాలు సత్వరంగా అర్థికాభివృద్ధిని సాధించడానికి సోషలిజం వినా మరొక మార్గం లేదని, అయితే అది హింసాత్మకంగా కాక, ప్రజాస్వామికంగా జరగాలని ప్రబోధించడమే ఆయన ఘనత. ఈ విషయంలో ఆయన పెక్కు అప్రో - ఆపి యన్ దేశాలకు నయితం మార్గదర్శకు లయ్యారు.

నెహ్రూ మన అర్థిక వ్యవస్థలో, జీవిత విధానంలో ఒకానొక శాంతి యుత విప్లవాన్ని ప్రారంభించారు. దాన్ని విజయవంతంగా, ఆయన బంగారు కలలు సఫలమయ్యే వరకు కొనసాగించడమే మన విధి. దేశ నాయకత్వ భారాన్ని ఎవరు వహించినా, ఈ పవిత్ర విధి నిర్వహణ భారాన్ని సయితం వహించక తప్పదు.

(మే 30, 1944)

నెహ్రూ వీలునామా

పదేశ్యక్రిందట నెహ్రూ వ్రాసిన వీలునామాలోని కొన్ని భాగాలను శ్రీమతి విజయలక్ష్మి నండిట్ విష్ణురాత్రి వెల్లడించారు. అది ఆయన తనకు తాను తైలవర్ణాంతో చిత్రించుకున్న రూపచిత్రం వంటిది; తన జీవిత దృక్పథాన్ని తానే వర్ణించుకున్న మనోజ్ఞ కావ్యం వంటిది. అది చారిత్రములు కలకాలం భద్రపరచుకొనవలసిన జాతీయవత్రం.

వ్యక్తిగా నెహ్రూపై వ్యాఖ్యానించిన పెక్కుమంది అభిప్రాయంలో ఆయన రాజకీయాలలో ప్రవేశించి వుండకపోతే, గొప్ప కవిగా ప్రశస్తి పొంది వుండేవారు. ఆయన “అశ్వశత”, “డిష్కవరీ ఆఫ్ ఇండియా” మొదలైన గ్రంథాలలో కొన్ని కొన్ని భాగాలు వచనంలో వ్రాసినవై నా ముకుమార కావ్యసౌందర్యంతో తొణికిసలాడతాయి. గోరఖ్ పూర్ విచారణ వందర్శంలో ఒకసారి ఆయనే స్వయంగా చెప్పుకున్నట్లు, మరొకరు ఆయన ఎంతో విలువవిస్తారు. కుష్క శబ్దాడంబరం కోసం కాదు తన భావాలకు, తన అవేశానికి సరియైన వాహికలుగానే పదాలపై ఆయనకు అభిమానం.

విష్ణు ప్రకటించిన వీలునామాలో నయితం వ్యక్తికి, శైలికి ఇదే అవినాభావం ప్రమృదిమవుతుంది. ఆయన విశ్వాసాలలోని సౌందర్యమే ఆయన భాషలో వ్యక్తమవుతుంది.

నెహ్రూకు మరొకపై వమ్మకంటేదు. నగుణోపానవ, దానికి సంబంధించిన పూజాపురస్కారాలు, మూడ విశ్వాసాలు, దేశాలయాల, కర్మకాండ ఆయన నెప్పుడూ ఆకర్షించలేదు. మంత్రతంత్రాలు, జ్యోతిషం-మొత్తంపై హేతువిరుద్ధమైన వాటి వమ్మిదివి ఆయన త్రోసిపుచ్చారు. అవి మావవుడివి అకర్మణ్యుడుగా చేస్తాయని, మావవులు

అలౌకిక శక్తులపై కాక స్వయం కృషిపైనే ఆధారపడాలని ఆయన విశ్వసించారు. అంతమాత్రాన ఆయన నాస్తికుడు నయితంకాదు. తాను అజ్ఞేయవాది (“అగ్నాస్టిక్”) వని, దైవ ప్రసక్తితో తమకు ప్రమేయంలేదని ఆయన చెప్పుకున్నారు.

ఈ విషయంలో గాంధీజీకి నెహ్రూ పూర్తిగా విరుద్ధం. అయినా, వారిరువురి గాఢానుబంధానికి ఈ మతభేదం అడ్డురాలేదు. అత్యధిక సంఖ్యాకులు మతానికి ప్రథమ ప్రాధాన్యమిచ్చే ఈ దేశంలో నెహ్రూ వంటి మత ప్రమేయ రహితుడి వల్ల ఇంత గాఢానురాగం ఏర్పడడం కూడా ఒక విధంగా విచిత్రమే. అయితే, అన్ని మతాలకు మూలమైన మానవవాదాన్నే తన మతంగా, అహరహ ప్రజాపేవనే తప పూజా పురస్కారాలుగా, ప్రాజెక్టులు, కర్మాగారాలనే తప దేవాలయాలగా భావించి తాను భారతీయు డై వందుకు, భారత ప్రాచీన సంస్కృతికి వారసుడై వందుకు గర్వించిన నెహ్రూవల్ల ఈ అనురాగంలో ఆశ్చర్యమేముంది?

భారత భూమివల్ల ఆయన అనురాగం సర్వతోముఖమైవది. ఆ ప్రేమను ఆయన తన రచనలలో, ఉపన్యాసాలలో, చేతలలో పెక్కుసార్లు పెక్కు విధాలుగా వ్యక్తం చేశారు. ఈ వికాల దేశంలోని కోటానుకోట్ల మానవులను, వారి విభిన్న భాషలను, సంస్కృతులను, వారి భూత భవిష్యద్వర్తమానాలను ఆయన ప్రేమించారు. అధికి ఈ దేశపు వదీవదాలను, అరణ్యాలను, పర్వత శిఖరాలను, మైదానాలను అన్నిటిని ఆయన ప్రేమించారు.

తాను జీవించి వున్నప్పటి వలెనే మరణానంతరం కూడా ఈ దేశంలో తాదాత్మ్యం పొందాలనే వాంఛను ఆయన తమ వీరునామాలో వెల్లడించారు. తప భౌతికావశేషాలను గంగానదిలోనేగాక, వివిధ ప్రాంతాలలోని నన్యక్షేత్రాలలో కూడా వెదజల్లాలని ఆయన కోరారు.

గంగను మనం నీటికి పర్యాయపదంగా వ్యవహరిస్తాము. కనుక నెహ్రూ కోరికకు అనుగుణంగానే ఆయన చితాభస్మం దేశంలోని వరులన్నిటిలో విమజ్జనం చేయ బిడుతున్నది. ఆంధ్రప్రదేశ్ లో కూడా మూషి, కృష్ణా, గోదావరి, తుంగభద్రలలో వచ్చే సోమవారం అస్తి విమజ్జనం జరుగనున్నది. అనాదిగా మన చరిత్రకు పాక్షి భూతాలుగా ప్రవహిస్తున్న ఈ నదులవలెనే, జవహర్ లాల్ న్యూతి నయితం మన జాతిలో నిరంతరం ప్రవహిస్తూనే వుంటుంది.

(5 జూన్, 1964)

ఫిడేలు నాయుడుగారు

అయవడి రాళ్ళను కరిగించే విమల గాంధర్వం. మన కది ఇక మీద విన బడదు.

అయవ చేతిలో కమాను ఫిడేలు తీగలపై నాట్యం చేపేడి. ఒకసారి కోకిలల కాకరి వ్వవాన్ని, మరొకసారి నముద్రాల విర్జిత్ర ఘోషను ఆ తీగలు పలికించేవి. అవి ఇక కాళ్ళతంగా మూగపోతాయి.

అయవ అంధ గాయకుడు. అయవ కళ్ళకు బాహ్య ప్రపంచం లేదు. అవి తమలోకి తాము చూచుకొనేవి. వాటికి ఏవేవో ధ్వని ప్రపంచాలు, స్వర నముద్రాలు క్షవలదేవి. వాటి మంచి అయవ మరొకర శబ్దాలను ఏరి తెచ్చేవారు. ఆ గాన మాధుర్యాన్ని అప్పాడించే తాగ్యం ఇకపై రసజ్ఞ లోకానికి లేదు.

ఇరవై యేళ్ళ క్రిందటి మాట. రాజమండ్రిలో దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రి గారికి జరిగిన వన్మావ సభలో ద్వారం వెంకటప్పామి నాయుడుగారు ఫిడేలు వాయింవారు. తమ వాయు లీవంలో లీవమైవ శ్రోతల సుద్దేశించి “నేను విద్యాధికుడిని

కాను; ధనాధికుడిని కాను; నాకేమీ లేదు; ఉన్నదల్లా ఈ కర్ర ముక్క ఒక్కటే. దీని ఆధారంతోనే ఈ భవజలధిని ఈదడానికి ప్రయత్నిస్తున్నాను,” అని నాయుడు గారన్నారు. అంతటి ప్రతిభాశాలిలోని ఈ నహజ వివశ్రుత శ్రోతలను నిజంగానే కంట తడి పెట్టింది.

ఆయనకు సంగీతమే విద్య, సంగీతమే ధనం. ఆ విద్యాధనాన్ని ఆయన దాచు కోలేదు. ఎందరో శిష్య ప్రశిష్యులకు దాన్ని దానం చేశారు. అలాంటి మోహివివలె తమ సంగీతామృతాన్ని పంచిపెట్టి లక్షలాది శ్రోతల రసవిపాసను తీర్చారు.

ఒక అర్థ శతాబ్దిగా నాయుడిగారి పేరు దక్షిణ భారతమంతటా నువరిచిత మైంది. తెలుగువారికి శ్యామరాజు తరవాత మరొక సంగీతకారుడు లేడన్న కొరతను ఆయన కనబడ నివ్వలేదు. ఎన్ని వందల గాన సభలకోసో, ఎందరు దిగ్గంతులవంటి పండితుల చేతనో ప్రశంసలు పొందారు; ఎన్నో బిరుదులు, సత్కారాలు పొందారు. భారత ప్రభుత్వం ఆయనను “పద్మశ్రీ” బిరుదుతో గౌరవించింది. ఇటీవలనే ఆంధ్ర ప్రదేశ్ ప్రభుత్వం ఆయనను అస్థానగాయకుడుగా మన్నించింది. ఆ విధంగా, ఆంధ్ర, కేంద్ర ప్రభుత్వాలు తమ్ము తామే గౌరవించుకున్నాయి.

పూర్వం పిల్లలమర్రి విన వీరభద్రకవి “వాణి నారాణి” అని చెప్పుకున్నాడట. ఆ తరువాత “నాదాన్ని నా దాన్ని చేసుకున్నా”నని చెప్పుకోగలిగిన ఘనత నాయుడుగారిదే. ఆయన సాధనమైన వాయువీనం భారతీయ వాద్యం కాదు. అయినా, ఆయన దానిపై అపూర్వ ప్రావీణ్యాన్ని ప్రదర్శించడం చూచి యెహూదీ మెనూహీన్ వంటి పాశ్చాత్య విద్వాంసులే ముగ్ధులైపోయేవారు. ఆయన ప్రతిభను వదే వదే కీర్తించేవారు.

డబ్బెయేళ్ళ పరివర్ష వయస్సులో ఆయన రాలిపోయారు. ఆయన ధన్యజీవి. సముఖంలో కూర్చుని వారి గానం వినడానికి మనమికనోచుకోలేకపోయినా, తేపులలో, గ్రామోఫోను రికార్డులలో ఆయన మిగిల్చి వెళ్ళిన సంగీత సంపద ఎంతో దేశంలో వుంది. దాన్ని పదిలంగా, పదికాలాలపాటు వరిరక్షించుకొనడం మన పవిత్ర విధి. ఎందరెందరో వ్యక్తులవద్ద చెల్లా చెదురుగా వున్న నాయుడుగారి కృతులను పేకరించి వాటిని జాతీయ విక్షేపంగా భద్రపరచడం మన ప్రభుత్వం చేయవలసిన పని. ఆ విధంగా చేయడమే నాయుడుగారి స్మృతికి మన మర్పించదగిన జోహారు.

(నవంబరు 26, 1964)

చరిత్రలో చర్చిల్

చర్చిల్ ది నరిహార్డ్ జీవితం. వలవంతమైన జీవితం కూడా !

ఆయన చూచినంత చరిత్రను చూచినవారు పెక్కుమంది వుండవచ్చు. కాని, అంత మద్దీర్ఘకాలం - దాదాపు 70 సంవత్సరాలపాటు - చరిత్రలో పాల్గొన్న వారు, ఆయనవలె చరిత్రను వృద్ధిచెందినవారు అరుదుగా వుంటారు.

బాల్యంలో ఆయన సైనికుల బొమ్మలతో ఆడుకునేవాడట. ఆయన సైనిక మనస్తత్వానికి అదే కారణమేమో. హార్ వల్లెక్ స్కూల్ లో ఆయనకు చదువు అంతగా అంటలేదు. సైన్యంలో చేరదలచినట్టు చిన్నతనంలోనే ఆయన తండ్రికి తెలియ పరిచాడు. పాహనప్రియుడు కనుక, పాహన ప్రదర్శనకు యుద్ధరంగంకంటే అనువైనది మరొకటి లేదు కనుక, ఆయన దృష్టి ఎప్పుడూ యుద్ధాలపైనే వుండేది. ఇండియా, క్యూబా, మర్క ప్రాచ్యం, రషీయాన్స్ కొ మొదలైనవోట్ల యుద్ధాలలో పాల్గొని, దైర్య పాహపాలకు పేరెక్కడమే కాదు, యుద్ధతంత్రాన్ని కూడా ఖజ్జింగా అభ్యసించాడు.

ఆయనకు యుద్ధనీతి, రాజనీతి రెండూ కరకలామలకాలైనా, ఆయన రాజనీతి జ్ఞానమే బ్రిటిష్ జాతి మొదటిమంచి కొంత అనుమానంతోనే పరిగణించింది. చివరికి ఆయనను ప్రధానమంత్రిగా స్వీకరించడానికి బ్రిటిష్ ప్రజలు సిద్ధపడింది మరి గత్యం తరంలేని రెండవ ప్రపంచయుద్ధ కాలంలోనే. అది 1940 వ సంవత్సరం. బ్రిటిష్ ము

దాని వికార సామ్రాజ్యాన్నే కాక, మొత్తం మావవాళినే ఒక మహావద్రవం కబళించ నున్న విషమ పుట్టం. ఆ నమయంలో చర్చిల్ యుద్ధానికి నాయకత్వం వహించాడు. ఓటమిపై ఓటమి ఎదురవుతున్నా చలించక “అంతిమ విజయం మనదే” అన్న వినా దంతో సవాలను ఎదుర్కొన్నాడు. యుద్ధతంత్రాన్ని స్వయంగా వడిపించాడు. అనాడు తన ప్రజలను ఉత్తేజవరచడానికి ఆయన చేసిన మహావన్యాసాలు వాటి ప్రయోజనం తీరిపోయినా, శతాబ్దాలవరకు ఆంగ్ల సారసత్వంలో నిలిచిపోతాయి. చివరి కాయన పాట్లర్ వతనానికి ప్రధానకారకులలో ఒకడైన కారణానికి ప్రపంచం కల కాలం కృతజ్ఞతతో వుండక తప్పదు.

రవి అస్తమించని తమ సామ్రాజ్యం రవిచంగ్రు యన్నంతవరకు వుంటుందని బ్రిటిష్ జాతి నమ్మివ రోజులలో చర్చిల్ జన్మించి, పెరిగాడు. ఆయనలో కరడు కట్టిన సామ్రాజ్యవాదానికి అదే కారణం కావచ్చు. అది భారత సామ్రాజ్య విషయంలో మరీ ప్రస్ఫుటమైంది. చారిత్రక దృక్పథం పుష్కలంగా వున్న వాడైనా, దానికి సామ్రాజ్య భక్తి అడ్డు వచ్చింది. తన బోరీ సహవరులతో కూడా ఈ విషయంలో విభేదించాడు. “గాంధీకి లొంగిపోవడం సహించలే”నని ప్రకటించాడు. చివరకు బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యం విచ్ఛిన్నమై. వలసలు విముక్తి పొందడం ఆయన కళ్ళారా చూశాడు. అనివార్యమైన ఈ చారిత్రక సత్యంతో తన తుది సంవత్సరాలలో ఆయన రాజీవడక తప్పలేదు.

చర్చిల్ ఎంత రాజనీతి వికారదుడో, ఎంత యుద్ధతంత్రజ్ఞుడో అంత మహా రచయిత. ఆయన ఒకవేళ రాజకీయ రంగానికి దూరంగా వుండిపోయినా, రచయితగా నైనా ఆయన పేరు చిరస్థాయి కాగలిగినదే. భాషపై, వదునైన మాటలపై ఆయన వలకుబడి అపారం. రెండు ప్రపంచ యుద్ధాలపై, ఇంగ్లీషు జాతిపై ఆయన వ్రాసిన చారిత్రక గ్రంథాలు, మరెన్నో జీవిత చరిత్రలు, వ్యాసాలు, ఒక పవల — ఇవన్నీ ఆయనకు నోబెల్ బహుమతిని సంపాదించి పెట్టాయి. ఇదికాక చిత్రరేఖనంలో కూడా ఆయన ప్రతిభ ఎన్నదగినది.

తన తొంభై సంవత్సరాల దీర్ఘ జీవితంలో ఆయన ఎన్నో జూరాలు పొందాడు; అవజయాల కూడా చవి చూశాడు; చరిత్రను సృష్టించాడు; చరిత్రగతిని వెనుకకు మళ్ళించడానికి కూడా ప్రయత్నించాడు. ఏమైనా, ఈ శతాబ్దిపు మహావ్యక్తు లలో ఒకడుగా చరిత్రలో ఆయన స్థానం సుస్థిరమైనది.

(జనవరి 26, 1965)

చరిత్రలో చర్చిల్.

సంస్కరణ

స్వాతంత్ర్య పిఠికి ముందు ఒక వంద సంవత్సరాలు ఒక విధంగా చూస్తే భారతీయులకు దుష్కలం: దాన్యయుగం: వర పరిపాలనలో దేశం అర్థికంగా, సాంఘికంగా, అన్నివిధాలుగా విరాళ వివృతాలలో క్రుంగిపోయిన రోజులవి: ఎన్నటికైనా స్వాతంత్ర్య భామాదయం కాగలదా అని ప్రజలు సంశయాకులికులైన దినాలవి.

అయితే మరొక వంకంనుంచే మనోహర వద్దా లుద్భవిస్తాయి. అనాటి విరాళ వివృతాల నుంచే- అంతేకాదు, బహుశా వాటి కారణంగానే - ఎందరో దేశభక్తులు, ప్రజావాదకులు, మత - సాంఘిక సంస్కర్తలు, మహాకవులు, విద్యావేత్తలు ప్రాదుర్భవించి భరతభూమిని పునీతం చేశారు. తమ చుట్టూ మూగిన తమోజీ మూతలను చేదించారనే కోరికతో తాము ఆవిష్టలు కావడమే కాదు, తమ జాతిలో అట్టి

అవేశాన్ని జాగృతం చేశారు; ప్రజలను ఉత్తేజితులుగా చేశారు. ఒక మహా ప్రభంజనం వంటి చైతన్యంతో జనసముద్రాన్ని తరంగితం చేశారు. తమ నర్వస్వాన్ని ప్రాణ, ధన, మానాల్తో సహా దేశమాత పాదాల క్రింద అర్పణం చేశారు. తమ జీవితాలనే ఆదర్శాలుగా, జాతికి ధ్రువతారలుగా ప్రకాశింపజేశారు. వారు ధన్యజీవులు. అందుకే ఆ కాలం మన చరిత్రలో స్వర్ణయుగం కూడా.

ఆ ధన్యజీవుల కోవకు చెందిన మహాపురుషుడు లాలా లజపతిరాయ్. ఆయన స్థానం తిలక్, గాంధీ, మాలవ్యా, నెహ్రూ, బోస్ వంటి దేశభక్తుల సరసన మన స్వాతంత్ర్యోదమ చరిత్రలో శాశ్వతంగా వుండిపోతుంది.

అనాటి నాయకులలో పెక్కుమంది వలెనే లజపతిరాయ్ కూడా న్యాయవాద వృత్తినుంచే రాజకీయాలలో ప్రవేశించాడు. అయినా, ఆయన ప్రజ్ఞా ప్రాభవాలు బహుముఖాలుగా విస్తరించాయి. వంజాబులో విద్యాభివృద్ధికి, పారిశ్రామిక ప్రగతికి ఆయన చేసిన కృషి ఎనలేవిది. మత- సంఘ సంస్కరణలలో, దీవజన సముద్ధరణలో ఆయన ఆసక్తి సాటిలేవిది. గ్రంథ, పత్రికా ప్రచురణల రంగంలో కూడా ఆయన అగ్రగణ్యుడుగా భాసింపాడు.

అయితే దేశభక్తుడుగా, స్వాతంత్ర్య సమరయోధుడుగానే ఆయన భారతీయులకు చిరస్మరణీయుడు. పోను పోను ఆయన తీవ్రవాదిగా మారి, అనాటి బ్రిటిష్ ప్రభుత్వాగ్రహానికి గురి అయి పెక్కుసార్లు కారాగారవాసం, దేశాంతర ప్రవాసం కూడా అనుభవించాడు. ఏ ప్రజోద్యమంలోనైనా ఆయన అగ్రశ్రేణిలో నిలబడి నడిపించి “వంజాబ్ కేసరి” అనే సార్థక నామాన్ని సముపార్జించుకొన్నాడు. 1928 లో నైమన్ కమిషన్ భారత పర్యటన సందర్భంలో ఆయన దానికి వ్యతిరేకోద్యమం నడిపించి లాఠీ దెబ్బలకు తీవ్రంగా గాయపడ్డాడు. చివరికాయన అకాలమరణానికి అదే కారణమైంది.

కావి, అనాడు గాంధీజీ పేర్కొన్నట్టు లజపతిరాయ్ వంటి మహావీరులకు మరణంలేదు. యశశ్శరీరంతో ఆయన ఏనాటికి తన జాతి స్మృతిపథంలో చిరం జీవిగా వుంటాడు. ఈనాటి శతజయంత్యుత్సవాలు ఆయన ఆదర్శవాదాన్ని, దేశభక్తిని, ధైర్యసాహసాలను మరొకసారి సంస్మరించడానికే కాదు, వాటిని మనలో పునర్జ్వలించ జేసుకొవడానికి కూడా ఉపకరిస్తాయి. అది జరిగివప్పుడే వాటికి సార్థక్యం.

(జనవరి 28, 1965)

ఆంధ్రరత్న

“ఆంధ్ర షేధావులలో ఆయన అగ్రగణ్యుడు. అయితే, ఆయన అదృష్ట వంతుడుకాదు. అది ఆంధ్రుల దురదృష్టం.”

ఇవి దుగ్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్యగారిని గురించి ఒకసారి డాక్టర్ సి. ఆర్. రెడ్డి గారన్న వలుకులు. గోపాలకృష్ణయ్యగారి జీవితచరిత్రను చూచినా, ఆయన మరణానంతర చరిత్రను చూచినా ఈ వలుకులు యథార్థమే ననిపిస్తుంది.

ఆయన మహాషేధావి మాత్రమే కాదు; వేలాది ప్రజలు తన మాటను రాజకీయంగా పాటించేటట్టు చేయగలిగిన మహానాయకుడు కూడా. సంస్కృతాంధ్రాంగ భాషలలో మహానండితుడు మాత్రమే కాదు; తన అవర్గ శవాగ్ధాటితో అశేష ప్రజాపీకాన్ని ఉత్తేజితులను చేసిన మహావక్త; మహావ్యక్తి; దేశ స్వాతంత్ర్యం కోసం తన వ్యర్థస్వాన్ని తృణప్రాయంగా త్యజించిన మహాత్యాగి; ఎంత నిరాడంబరుడో అంత విశ్వీకుడు. ఇన్ని గొప్ప గుణగణాలు ఒక వ్యక్తిలో రాశీభూతం కావడం లోకంలో చాలా అరుదు. దేవతల ప్రేమను అధికంగా చూరగొన్నవారు పిన్న వయస్సులోనే మరణిస్తారని గ్రీకుల నమ్మకం. ఈ నమ్మకం సంగతి ఎలా వున్నా, గోపాలకృష్ణయ్యగారు వలననే ఏండ్లయినా నిండకుండానే మరణించడం ఆంధ్రదేశపు దురదృష్టమే. ఆయన తన సమకాలికులైన ఇతర నాయకుల వలెనే పరిపూర్ణాయుర్దాయంతో జీవించి వుంటే, ఆయనలోని శక్తులు మరింత ప్రస్ఫుటంగా, సమగ్ర సుందరంగా వికాసం పొంది ప్రకాశించి వుండేవనడం అతిశయోక్తి కాదు.

అయితే ఆ వ్యర్థకాలంలోనే ఆయన పాదించిన విజయాలు అద్భుతావహ మైనవి; అవి యాచార్యులకే దృష్టివి అకన్నించి నమ్మోహితం చేశాయి. ఆయన స్థాపించిన

చిన రామదండు, పాగించిన స్వరాష్ట్రోద్యమం, గ్రంథాలయోద్యమం, విద్యాపీఠగోష్ఠి, అన్నిటిని మించి చీరాల-పేరాల సత్యాగ్రహం, ఇవన్నీ ఆంధ్రదేశానికి ఆయన చేసిన మహత్తర సేవకు మరపురాని విదర్శనాలు. అవి మన స్వాతంత్ర్య సమర చరిత్రలో ఒక సువర్ణ పుట్టంలో భాగాలుగా బాపిస్తున్నాయి. ఈ ఉద్యమాలన్నిటిని ఆయన నిర్వహించిన విధానం నయితే ఆయన మౌలిక ప్రతిభకు, ప్రత్యేకతకు తార్కాణాలుగా వెలుగుతున్నాయి.

గోపాలకృష్ణయ్యగారు మరణించి 37 సంవత్సరాలైంది. ఆయన కన్న ఒక కల-స్వరాజ్యం - ఫలించి 18 సంవత్సరాలైంది. మరొక కల- స్వరాష్ట్రం - సిద్ధించి 12 సంవత్సరాలైంది. బహుశా ఈ కారణం చేతనేమో, ఆయన స్మృతి క్రమంగా విస్మృత పువ్వుతున్నట్టు అనుమానం కలుగుతున్నది. మహాపురుషుని స్మృతిని శాశ్వతం చేయడానికి వారి విగ్రహాలను ప్రతిష్ఠాపించుకొనడం మన సంప్రదాయం. ఆయన కీర్తి శేషులైన తరువాత ఇన్ని సంవత్సరాలలో కనీసం ఆయన విగ్రహాన్ని, కనీసం ఆయన ముఖ్య కార్యరంగమైన చీరాలలోనైనా మనం ప్రతిష్ఠించుకోలేక పోవడం శోచనీయం. ఎన్నో ఆలోచనలు జరిగి, ఎన్నో విఘ్నాలు జరిగిన తరువాత ఇప్పటికైనా చీరాల పౌరులు ఆయన కాంస్య విగ్రహాన్ని నెలకొల్పగలగడం, దాన్ని ఉత్సవ పురస్కరంగా ఆవిష్కరించుకోవడం ఎంతైనా అభివందించదగింది.

గోపాలకృష్ణయ్యగారు కన్న ఇంకొక కల సురాజ్యం. దాని కోసం ఇప్పుడు అవిరళమైన మహా కృషి జరుగుతున్నది. అయితే, దానికి ఎన్నో అవాంతరాలు ఎదురవుతున్నాయి. సురాజ్యాన్నే కాదు, మన స్వరాజ్యాన్ని నయితే గ్రహించడానికి ఎన్నో ఉష్ణకత్తులు యత్నిస్తున్నాయి. ఒక వంక విశాలమైన మన భూభాగాలను కదిలించడానికి పాకిస్తాన్ మనతో యుద్ధానికి దిగింది. మరొక వంక చైనా అదే దురాశయంతో అదనుకోసం వేచి వుంది. ఒక స్వతంత్ర జాతిగా ఇదివరకెన్నడూ ఎరుగని మహావిపత్తును ఈనాడు మన మెదుర్కొంటున్నాము. ఈ పరిస్థితిలో మనకు కర్తవ్య బోధను చేయగలిగింది, మనలో దేశభక్తిని, ధర్మావేశాన్ని పురికొల్పగలిగింది “ఆంధ్రరత్న” గోపాలకృష్ణయ్యవంటివారి ధీరోదాత్తుల పవిత్రసంస్మరణమే, వారి విగ్రహాలను ప్రతిష్ఠించు కొనడంతోపాటు వారి ఆశయాలను మన హృదయాశయాలలో సుప్రతిష్ఠితం చేసుకొనడమే నేటి మన కర్తవ్యం.

(సెప్టెంబర్ 10, 1965)

నోబెల్ సాహిత్య బహుమతి

సాహిత్యానికి దేశం మధ్య తరహాల్లోతో సంబంధం లేదు. నాటకం విదేశాల్లో చావకి పనికిచాడు. చావి ప్రపంచం మానవత్వకోసే. పూవపుల కిష్ట సుఖం తోవే. నాటివి హృదయం ముగ్ధం. సార్వజనీనంగా చిత్రించడంకోసే. అందుచేతనే కవాలి నోబెల్ సాహిత్య బహుమతి రవ్వన్ రచయిత మిఖైల్ షోలోకోవ్కు లభించడం సాహిత్యానికి మంచికి వంకోషకరమైన వార్త.

విదేశ్య శ్రీమంతు రవ్వన్ కవి పావర్నాక్కు స్వీడిష్ అకాడమీ సాహిత్య

చి రం జీ వు ట

బహుమతి నివ్వగా, ఆయన నవల “డాక్టర్ యివాగో” లోని కమ్యూనిస్టు వ్యతిరేకత కారణంగానే బహుమతి ఇవ్వడం జరిగిందని సోవియట్ ప్రభుత్వం విమర్శించింది. దానితో పాస్టర్నాక్ ఆ బహుమతిని తిరస్కరించవలసి వచ్చింది కూడా. ఇప్పుడు పాస్టర్నాక్ తరువాత చెప్పుకోదగిన మరొక సోవియట్ రచయిత-కమ్యూనిజం వట్ల గాఢాభిమానం గల షోలోకోవ్కు ఈ బహుమతి ఇవ్వడం ద్వారా తనకు ప్రచ్ఛన్న యుద్ధపు రాజకీయాలతో ప్రమేయం లేదని స్వీడిష్ అకాడమీ విరూపించుకుంది.

రష్యన్ నవల టాల్స్టాయ్, దాస్టొయెవ్స్కీ, తుర్గెనీవ్, గోర్కీల వంటి దిగ్గంతుల చేతులలో సర్వాంగ సుందరంగా పరిణతి చెందింది. విప్లవానంతర రచయితలలో ఇంచుమించుగా వారి సరసన కూర్చుండవగిన వీకైక నవలాకర్త షోలోకోవ్. సాహిత్యంపై స్టాలిన్ కఠింధ హస్తం ఇంకా బిగుసుకోని తొలి రోజులలో ఆయన వ్రాయడం మొదలుపెట్టాడు. అందుచేతనే కావచ్చు, ఆయన రచనలలో చిత్తకుద్ది కొరవడలేదు; విజయితీ నీరు కారిపోలేదు; అటు రష్యన్ సాహిత్యంలోని ఉత్తమ సంప్రదాయాలను, ఇటు విప్లవ ఫలితంగా చెల్లుబడిలోకి వచ్చిన కొత్త విలువలను ఆయన గొప్ప నేర్పుతో మేళవించగలిగాడు. అందుకే సోషలిస్టు వాస్తవికత పేరుతో పుంఖానుపుంఖంగా వెలువడిన సోవియట్ ప్రచారాత్మక సాహిత్యంకంటే వేరుగా చిరకాలం సజీవంగా నిలిచిపోదగిన స్థానాన్ని ఆయన నవలలు సంపాదించుకున్నాయి.

తన ఇరవై యవ యేట మొదలుపెట్టి గడచిన నలభై యేళ్ళుగా రచనా వ్యాసంగం చేస్తున్నా, షోలోకోవ్ వ్రాసిన నవలలు సంఖ్యలో తక్కువే. ఆయన త్వరగా వ్రాయలేడని, ఏ అయిదారేళ్ళకో ఒక నవల పూర్తి చేస్తాడని ప్రతీతి. అంతర్ముద్ర కాలంలో సంక్షోభానికి లోనైన రష్యన్ జీవితాన్ని-ముఖ్యంగా డాన్ నదీ ప్రాంతంలోని కోనక్ ప్రజల జీవితాన్ని-శక్తిమంతంగా చిత్రించిన “ఎండ్ క్వయట్ ఫ్లోస్ ది డాన్” నవలలో ఆయన ప్రతిభ పూర్తిగా వ్యక్తమవుతుంది. అదే విధంగా నమష్టి వ్యవసాయ క్షేత్రాల నిర్మాణ సమయంలో రష్యాను ఆవరించిన మరొక సంక్షోభాన్ని చిత్రిస్తూ ఆయన వ్రాసిన “ది వర్జిన్ పాయిల్ అవ్ టరన్” కూడా ఆయన కీర్తికి ఘోరమైన మూల స్తంభంగా ఎన్నదగింది. సాహిత్య బహుమతికి ఆయనను స్వీడిష్ అకాడమీ ఎన్నిక చేయడం అన్ని విధాలా అభినందించదగిన విషయం.

(17 అక్టోబర్, 1965)

కథాకథన చక్రవర్తి

అంత దీర్ఘకాలం రచనలు చేసినవారు అరుదు; అన్ని గొప్ప రచనలు చేసినవారు అరుదు; రచనలపై అంత ధనం సంపాదించిన వారు అరుదు; అంత కీర్తి అర్జించినవారు అరుదు. కమకవే సోమర్ పెట్ మామ్ మృతి ఆయన అభిమానుల విషాదకర వార్త.

ఆయన మొదటి పదం "లిజా ఆఫ్ లాండెక్" 1897లో ప్రచురితమైంది.

నాటి నుంచి మొన్న మొన్న అన్వస్తుడయ్యే వరకు ఆయన రచనా వ్యాసంగం అవిచ్ఛిన్నంగా సాగింది. నవలలే కాదు, నాటకాలే కాదు, కథానికలే కాదు, వ్యాసాలే కాదు, విమర్శలే కాదు, ఆయన సాహిత్య పరిశ్రమ బహుళంగా, బహుముఖంగా విస్తరించింది.

“నమ్మింగ్ ఆఫ్” అనే గ్రంథంలో మామ్ తాను “జీవితాన్ని సాహిత్యానికి ముడి నరుకు”గా భావిస్తానని వ్రాశాడు. ఈ దృష్టితోనే ఆయన జీవితాన్ని ఎంత విస్తృతంగా పరిశీలించాడో అంత లోతుగా మథించాడు. తన రచనలలో పాత్రలు కాదగిన వ్యక్తుల కోసం, కావలసిన ఇతివృత్తాలకోసం పెక్కుసార్లు ప్రపంచ వర్యటన చేశాడు. ఇండియా వచ్చిన సందర్భంలో ఆయన రమణమహర్షి ప్రభావానికి లోనయినాడని, ఆ ప్రభావం క్రిందనే “రేజర్స్ ఎడ్జ్” అనే నవల వ్రాశాడని చెబుతారు. కఠోపనిషత్తులోని “క్షురస్య ధారా నిశితా దురత్యయా....” అనే శ్లోకం నుంచి ఆ నవల పేరును సంగ్రహించడమే కాక, కథ నాయకుడైన లారీ డారెల్ లో పరివర్తనను చిత్రించడంలో కూడా మామ్ కు హిందూ వేదాంతంపై మక్కువ వ్యక్తమవుతుంది.

మామ్ తన నవలల పాత్రలకు యధార్థ వ్యక్తులనే ఆధారం చేసుకోవడం ఒక విశేషం. అన్నిటిలో ప్రసిద్ధమైన “ఆఫ్ హ్యూమన్ బాండేజ్” నవల చాలా వరకు మామ్ ఆత్మకథే. “కేక్స్ అండ్ ఏల్” థామస్ హార్డిపై వ్యంగ్య రచన, “మూన్ అండ్ సిక్స్ పెన్స్” కు ఫ్రెంచి చిత్రకారుడు పాల్ గోగాన్ జీవిత చరిత్ర ఆధారం. జీవితం తనకు ముడి నరుకని ఆయన అన్న దిందు కేనేమో.

ఈ వాక్యంలో మామ్ జీవిత దృక్పథం కూడా సూచితమవుతుంది. ఆయన “సివిక్” అనే వింద లేకపోలేదు. కాని, అది నిజం కాదేమో. మానవుల దౌర్బల్యాలను వలె ఔన్నత్యాలను కూడా అంత విర్లిప్తంగా, నిర్మమంగా చిత్రించడమే ఈ విందకు కారణమయి వుండవచ్చు. ఏమయినా, కథా కథన శిల్పంలో ఆయన దరిజేర గలవారు బహుశా ఏ భాషలోనయినా అరుదుగానే వుంటారు.

(డిసెంబర్ 17, 1965)

టాగోర్ పై నిషేధం

మొదటికి బెరంగజీవి తన రాజ్యంలో వంగీకాన్ని తీసివేసింది. మౌఢ్యంలో అకవికేసి కీమతిని పాకిస్తాన్ పాలకులు తమ రేడియో ప్రసారాలనుంచి "రవీంద్ర వంగీతం" చెప్పేదించారు.

కాకటా? రవీంద్ర వంగీకాన్ని వారు "పాంస్కృతిక సామ్రాజ్య వాదం"గా

చి రం జీ వు లు

భావిస్తున్నారట. “ఇకపై విజాతీయ సంస్కృతిని సహించబో” మని తూర్పు పాకిస్తాన్ గవర్నరు అబ్దుల్ మునీం ఖాన్ ఇటీవల ప్రకటించాడట. రవీంద్ర సంగీతాన్ని తమకు విజాతీయంగా భావించడం కంటే పాకిస్తాన్ పాలకుల సంకుచిత మనస్కృతకు వేరే విదర్శన మక్కరలేదు.

తూర్పు పాకిస్తాన్ లో అధిక సంఖ్యాకులు ఏ మతానికి చెందిన వారయినా బెంగాలీలు. పశ్చిమ బెంగాల్ పౌరులకు, వారికి భాషలోగాని, సంస్కృతిలోగాని భేదం లేదు. పశ్చిమ పాకిస్తాన్ తో కంటే వారికి ఇండియాతోనే సన్నిహితత్వం ఎక్కువ.

కాగా, రవీంద్రనాథ్ టాగోర్ అవిభక్త వంగదేశంలో పుట్టి, పెరిగి, కాల ధర్మం చెందినవాడు. ఆయన జన్మతః హిందువే కావచ్చు. కాని ఆయన సంస్కారం నర్వమతాలకు అతీతమయింది. ఆయన గానం చేసింది ప్రధానంగా మానవ హృదయాన్ని గురించి. అది దేశకాలాల అవధులను అధిగమించిన కవిత. ఆయనది అర్థ సంస్కృతి మాత్రమే కాదు. దానిలో బౌద్ధ, క్రైస్తవ, సూఫీ, హీబ్రూ, మంగోలియన్ సంస్కృతు లెన్నో సమ్మిళితమయిన విశ్వ సంస్కృతి. కనుకనే “విశ్వ కవి” అనే బిరుదు ఆయనకు సార్థకమైంది.

టాగోర్ కవిత వలెనే, ఆయన గీతాల స్వరకల్పన సముతం కేవలం భారతీయమయింది కాదు; వంగదేశపు జానపద గాన రీతులతో యూరోపియన్, చైనీస్, జాపీస్ వంటి బాణీ లెన్నో కలిసిన మధుర సమ్మేళనం. ఈ వైలక్షణ్యాన్ని బట్టే దానికి “రవీంద్ర సంగీత్” అనే ప్రత్యేక నామం లభించింది.

“థాకా హైమ్స్” అనే తూర్పు పాకిస్తానీ వార పత్రిక వ్రాసినట్టు టాగోర్ కవితను కేవలం భారతీయమయినదిగా భావించడం షేక్ స్పియర్ ను కేవలం ఇంగ్లండుకు, రోమా రోలాను ప్రాన్సుకు చెందిన వారుగా పరిగణించడం వంటిదే. మత మౌఢ్యంతో అంధులయిన పాకిస్తాన్ పాలకులకు ఈ నిజం కనబడుతుందా?

(డిసెంబర్ 23, 1965)

చౌడయ్య

వయొలిన్ మాట ఎత్తితే జ్ఞాపకం వచ్చేవి రెండే రెండు పేర్లు. ఒకరు ద్వారం వెంకటస్వామి నాయుడుగారు, రెండవవారు టి. చౌడయ్యగారు. ద్వారంవారు కాల భర్త్యం చెందిన కొద్ది ఏళ్ళకే చౌడయ్యగారు కూడా స్వర్గస్తులు కావడం సంగీతాభిమాను లందరికీ సంతాపకరమైన వార్త. ఆయన మృతితో దక్షిణ భారత సంగీతాకాశం మంచి మరొక ధ్రువశార రాలివట్టింది.

విశావికి వయొలిన్ భారతీయ వాద్యం కాదు. కాని, అది పశ్చిమ దేశాలనుంచి మనకు వచ్చిన విషయం పెక్కుమందికి తెలియవంతగా దాన్ని సాధన చేసి, దానిపై కర్ణాటక సంగీతానికి కొత్త మెరుగులు దిద్ది, తమ అపూర్వ కౌశలంతో స్వదేశీయు లు, విదేశీయులను నయితం ముగ్ధులను చేసిన ఘనత ద్వారం వారికి, చౌడయ్యగారికే దక్కింది. ప్రత్యేకించి ఆ వాద్యానికి మరికొన్ని తంత్రులను చేర్చడం ద్వారా దాన్ని మన సంగీతానికి అమగుణంగా మార్చిన కీర్తి శ్రీ చౌడయ్యదే.

సంగీత రత్న, సంగీత కళావిద్ధి వంటి పేర్లు, శాస్త్రీయత, ప్రజావం చేసిన కర్ణాటక వాద్య సంగీత విశావతి శ్రీ చౌడయ్య ప్రతిభకు నాహ్య కల్పాణాలు మాత్రమే కాక, విజ్ఞానవిజ్ఞానమైన, అద్భుతమైన స్వరక్రీడతో తాను తమరుకుండు చేసిన అద్భుత శ్రోతల ప్రశంసలే ఆయనకు విజయమైన సన్మానం.

ఆయన దుస్థితి

(జనవరి 21, 1967)

చి రం జీ వు లు

నేతాజీ స్మృతి

త్రన చిన్నతనంలో సుభాష్‌చంద్రబోసు తత్త్వ చింతనతో గురువుకై అన్వేషిస్తూ హిమాలయాలలో నంచరించాడట. చివరకు విఫల మనోరథుడై తిరిగి వచ్చి తన జీవితాన్ని పరతత్వాన్వేషణ కోసం కాక, దేశమాత దాన్య శృంఖలాల విచ్ఛేదనకోసం అంకితం చేశాడు.

ఈ ఉదంతమే తిరిగి పునరావృత్తం కాగలదని సుభాస్ బోసు అనుయాయులు ఇప్పటికీ విశ్వసిస్తున్నారు. ఆయన ఈనాటికీ ఇంకా బ్రిటికే వున్నాడని, ఎక్కడో ఏ హిమాలయాలలోనో, మలొకచోటనో తపో విచున్నదై వున్నాడని, కల్యాణతారం వలె తిరిగి వచ్చి, విద్రాణ భారత జాతిని జాగృతం చేస్తాడని నమ్ముతున్నారు.

70 సంవత్సరాల క్రిందట ఈనాడు జన్మించిన శ్రీ బోసు నిస్సందేహంగా రోకోత్తర వ్యక్తి. అంతటి మహాపురుషుడు సామాన్యులవలె భౌతికకాయాన్ని విడనాడినాడన్న కఠోర నశ్యాన్ని విశ్వసించలేకనే ఆయన అనుయాయులు ఆయన పునరాగమనంపై ఆశలు పెట్టుకున్నారని భావించవచ్చు. స్వరాజ్య సిద్ధి తర్వాత సురాజ్య పాధనలో అనివార్యంగా జరుగుతున్న ఆలస్యపు విస్పృహ కూడా వారి ఆశలకు అడ్డం ప్రేరణగా పనిచేసి వుండవచ్చు.

సుభాస్ బోసు మన కోసం ఎన్నటికీ తిరిగి రాకపోవచ్చుగాని, మన జ్ఞాపకాలలో, భవిష్యత్తరాల వారి స్మృతి సీమలలో చిరంజీవుడే కాడా? ఆయన జీవితం, ఆయన ఆశయాలు, శ్యామవిరతి, కార్యవరత, విర్యీకత, నిశ్చలదీక్ష, ధీరోదాత్తత, కష్ట వహిష్టత, అన్నిటిని మించి ఆయన కారాగారం నుంచి తప్పించుకుని అష్టనిస్తాన్, ఇబ్రీ, జర్మనీ, జపాన్ మొదలైన దేశాలలో అసహాయుడుగా పరిభ్రమిస్తూ చేసిన పాపాపాలు, ఆయన విర్మించిన ఆజాద్ హింద్ పాఠా, మాతృదేశం వెలుపల ఆయన స్థాపించిన ప్రప్రథమ స్వతంత్ర భారత ప్రభుత్వం - ఇవన్నీ చరిత్రలో శాశ్వతంగా నిలిచిపోతాయి. భావితరాలను ఉత్తేజ వరుస్తూనే వుంటాయి. ప్రవాసంలో విర్మించిన వైవాహిక అధివతిగానే ఆయనకు వేతాకీ బిరుదం లభించి వుండవచ్చు. కాని భారత ప్రజా హృదయ వేతగానే ఆయన నజీవుడు.

ఆయన జాతీయ జాగ్రేమకు రెండుపార్లు అధ్యక్షులయ్యారు. ఆయన తీవ్రవాది; అలాగే యువతరానికి ప్రతినిధి. స్వరాజ్య పాధన విధానాల విషయంలో గాంధీజీతోనూ, ఆయన నహుచరులతోనూ పెక్కుపార్లు విభేదించాడు; వారిని తీవ్రంగా విమర్శించేవాడు. ఆయన విశ్వసించిన కార్యాచరణ విధానాల నుంచి చెడు లెర్నివైనా, ఆయన అనుంతర దేశభక్తికి జోహారు లిప్పించక తప్పదు. గాంధీజీ వలుకులలోనే వేతాకీ సాధించిన విజయాలు ఆయనను చరిత్రలో అమరుని చేస్తున్నాయి."

(జనవరి 28, 1967)

చి ర ం జీ వు లు

గాంధీజీ వర్ణితి

ఇంత మహనీయుడైన వ్యక్తి ఈ నేలపై నడివాడా అని భావితరాల వారు విస్తుపోతారని గాంధీజీ మరణవార్త వినగానే ఐన్ స్టీన్ అన్నాడు. నిజంగానే అంతటి మహాత్ముడు మన మధ్య జీవించలేదన్నట్టే మన జాతీయ జీవితం ఈనాడు పాగి పోతున్నది.

గాంధీజీ గతించి నేటికి అప్పుడే పంచొమ్మిదేళ్ళయింది: ఆయన మృతితో పాటు ఆయన స్మృతి కూడా దూరమై పోతున్నట్టు అనిపిస్తున్నది.

ఆయన జీవించి వున్నంత కాలం భారత జాతీయ జీవితంపై ఆయన ప్రభావం ప్రగాఢంగా వుండేది. ఆయన కనుమరుగై నప్పటినుంచి అది క్రమంగా నన్నగిలి పోవడం మొదలు పెట్టింది.

బహుశా ఒకటి నిజమేమో. ఆయన జీవించి వున్న రోజులలో ఆయన వ్యక్తిత్వ ప్రభావానికి తాత్కాలికంగా లోనై, కొన్ని నైతికమైన విలువలను పాటించాము. మానవుని ప్రవర్తన అది వ్యక్తిగతమైనా, సాంఘికమైనా, రాజకీయమైనా, ఆర్థికమైనా దానికి నీతి ప్రాతిపదిక కావాలని ఆయన ఉపదేశించారు. మంచి లక్ష్యాన్ని సాధించడానికి మంచి మార్గమే అవలంబించాలని ఆయన బోధించారు. మొత్తంపై ఆనాడు మనజాతి ఆయన బోధనలను అనుసరించి ప్రపంచానికి విస్మయజనకమైన విధంగా ప్రవర్తించింది. ఆయన గతించడంతో మనపై మనం విధించుకున్న తాత్కాలిక నిగ్రహం నడలిపోయి ఒక్కసారిగా నీతిబాహ్యమైన విశృంఖల వర్తనకు దిగినట్టు అనిపిస్తుంది.

గాంధీజీ మనకు వదిలి వెళ్ళిన వారసత్వంలో ప్రత్యంశం ఈనాటి మారిష పరిస్థితులలో ఉపయుక్తమైనది కాకపోవచ్చు. ముఖ్యంగా గ్రామ స్వయం పోష

కర్తవ్యం లక్ష్యంగా గ్రామీణ పరిశ్రమలపై ఆధారపడిన ఆర్థిక వ్యవస్థ నేడూ అనుసరణ యోగ్యం కాకపోవచ్చు. వ్యవసాయాన్ని అభివృద్ధి చేయవలసిందే; కుటీర పరిశ్రమలను ప్రోత్సహించ వలసిందే. కాని, మన ప్రగతి అంతటితోనే ఆగిపోవడానికి వీలులేదు. జనసంఖ్య పెరుగుతున్నది. ఇంత జనాభాకు పుష్కలంగా తిండి, బట్ట, ఇతర విత్య వినియోగవస్తువులను సమకూర్చడానికైనా మన దేశంలో పారిశ్రామిక విప్లవం రావలసిందే. కేవలం వ్యవసాయాన్ని నమ్ముకుని వుండడం వల్లనే మన దేశం కొన్ని శతాబ్దాలుగా వెనుకబడి వుండిపోయింది. అన్ని విషయాలలోను స్వయం పోషకం కావడానికి పారిశ్రామికాభివృద్ధిని మనం సాధించవలసిందే.

ఇవి విజమే. కాని, ఆనాడు గాంధీజీ విశ్వసించిన కొన్ని ప్రత్యేకాంశాలు మనకు ఉపయుక్తం కావంత మాత్రాన, ఆయన ఉపదేశాలన్నిటికీ ప్రాతిపదిక అయిన ప్రధాన మాత్రాన్ని మనం విస్మరించడానికి వీలులేదు. అది నైతికంగా విరుద్ధమైన వర్తన. అదే ఈనాడు లోపిస్తున్నది.

వచ్చేలానికి నేడు సన్మానం జరగడం లేదు. పదవి, ధనం- ఈ రెండింటికే సమాజంలో పట్టాభిషేకం జరుగుతున్నది. ఈ రెండు సమాజ విశ్లేయసం కోసం వినియోగ వదాలని గాంధీజీ ఉద్బోధించారు. ఈనాడు అవి సమాజంపై ప్రాబల్యం వహించడానికి పాధవాలగా వివియుక్తాలవుతున్నాయి. వాటిని అర్జించడం కోసం వీటి దూరమైన వర్తకులు ప్రాచుర్యం పొందుతున్నాయి.

కులాలకు, మతాలకు, వర్గాలకు. భాషలకు, ప్రాంతీయతకు అతీతమైన జాతీయతను భారతదేశంలో వృద్ధిచడానికి గాంధీజీ తమ జీవిత కాలమంతా శ్రమించారు. ఈనాడు ఈ జాతీయ భావానికి విరుద్ధమైన సంకుచిత తత్వాలు పొడచూపుతున్నాయి. దేశవమైక్యానికి ప్రమాదకారు లవుతున్నాయి. ఆయన తన ఉపదేశాల ద్వారా, అవరణ ద్వారా ఏ హింసాత్మక ధోరణులను వర్ణించాలని జాతిని ప్రబోధించారో అవే ధోరణులు ఈనాడు ప్రబలిమై ముఖ్యక్షేత్రం కలిగిస్తున్నాయి. గాంధీజీని మీదటి కాకపాకో, రెండుపాదులో జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొవడం కాదు; అనునిత్యం మన వర్తనలో ఆయన వ్యూతి ప్రభావం ప్రవహించాలి. అది జరిగినప్పుడు ఇంతటి మహనీయుడు ఈ నేలపై పడివాడా అని భావి తరాలవారు విభ్రాంతులు కానక్కర లేదు. మన జాతి ప్రతి ఆడుగులో ఆయన పడుస్తూనే వుంటారు.

(జనవరి 30, 1967)

బూర్గుల

ప్రముఖ జాతీయవాది, దేశభక్తుడు, మేధావి డాక్టర్ బూర్గుల రామకృష్ణ
రావు కాలధర్మం చెందడం తెలుసు వారందరికీ సంతాపకరవార్త.

ఆయన తెలంగాణలో పుట్టి పెరిగినవారైనా ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రజలందరికీ

ప్రియతమ నాయకులై నారు. భార్యలు మోచదాదావ్ సంస్థానాన్ని విభజించవలెనన్న ఉద్యమం వచ్చినప్పుడు తెలంగాణాను ప్రత్యేక రాష్ట్రం చేయాలని ఒక పిలుపు జయలు చేరింది. ప్రస్తుతం ఉన్నత పదవులలో వున్న కొందరు ప్రముఖులు ఆ వాదానికి నాయకత్వం వహించారు. కానీ వార్తల్లో చూర్లు తెలుగువారి సమస్తి ప్రయోజనాలను దృష్టిలో పెట్టుకుని ఎంతో రాజకీయతతో తెలంగాణా పేర్వాటు వాదాన్ని గట్టిగా ప్రతిఘటించారు. తెలంగాణా, ఆంధ్ర ప్రాంతం సమైక్యమై ఆంధ్ర ప్రదేశ్ ఏర్పడాలని తీవ్రంగా కృషి చేశారు. తెలంగాణాకు చెందిన ఒక ప్రముఖ నాయకుని నుంచి విశాఖాంధ్రోద్యమానికి లభించిన ఈ సమర్థన ఆంధ్రప్రదేశ్ నిర్మాణానికి ఎంతో దోహదం చేసింది. ఇందుకు యానదాంధ్రులు వార్తల్లో రామకృష్ణారావుకు ఋణపడి వుంటారు.

ఆయన బహుముఖ ప్రజ్ఞశాలి. చిన్నతనం నుంచి జాతీయవాది. ఆయితే ఆయన ప్రతిభ రాజకీయాలకు మాత్రమే పరిమితం కాలేదు. సాహిత్యరంగంలో ఆయన కృషి చిరస్మరణీయం. రాజకీయ నాయకులుగా పేరు పొందిన వారిలో ఈ గుణం అరుదై వడి. తెలుగు, ఇంగ్లీషు కాక ఆయనకు వచ్చినన్ని భాషలు, వాటితో అంత చికిత సాండిత్యం చాల తక్కువమందిలో కానవస్తుంది. ఉర్దూ, మర్ఠియన్, మోర్యుకాలతో ఆయన విద్వాంసుడు. కన్నడం, మహారాష్ట్ర మొదలైన మరెన్నో భాషలు ముఖ్యంగా ఆయన అభ్యసించారు. తెలుగు, ఉర్దూలో స్వయంగా గ్రంథరచన చేశాడు.

1952 లో అప్పటి ప్రాచీనాధిపతి ముఖ్యమంత్రి ఆయన తర్వాత పెక్కు యానంవ్వరలను తీసుకుని రాజకీయ విద్యులవకు గాతకృషి చేసిన ముఖ్య శ్రీ మార్గం రామకృష్ణారావు కలిగి. ఇది విధంగా తమ ప్రాంతాన్ని వర్వకోమంగా అభివృద్ధి చేయాలి అన్నది ఉద్దేశంగా పాటు వడ్డారు. వారి మరణంకో ఆంధ్రప్రదేశ్ కి సామర్థ్యం కలిగి ఉన్న వారి మృతికి మరకపెత్తు వారి కుటుంబానికి మా సామర్థ్యం కలిగి ఉన్న వారి మృతికి

శివరామశాస్త్రి గారు

శ్రీ వేలూరి శివరామశాస్త్రి గారి నిర్యాణంతో ఆంధ్ర సాహిత్యాకాశం నుంచి మరొక ఉజ్జ్వల నక్షత్రం రాలిపోయింది. వారి మృతి సాహిత్యాభిమానులకు సంతాప కారణం.

శాస్త్రిగారి ప్రతిభ బహుముఖమైనది. తెలుగు, సంస్కృతాలలో ఆయన విద్వత్తు అద్వితీయం. ఇవికాక హిందీ, బెంగాలీ, ఇంగ్లీషు, ఫ్రెంచి మొదలైన పర భాషలలో సయితం ఆయన పాండితీ ప్రాభవం తక్కువది కాదు. దర్శన శాస్త్రాలు, ఖగోళశాస్త్రం, అలంకార శాస్త్రం వంటి పెక్కు శాస్త్రాలలో ఆయన విష్ణాతులు. ఆయా విషయాలపై ఆయన వ్రాసిన అసంఖ్యాక వ్యాసావళి దీనికి నిదర్శనం.

తిరుపతి వేంకట కవుల శిష్యుడుగా ఆయన సాహిత్య కృషి ప్రారంభించి శతావధానిగా పేరు తెచ్చుకున్నారు. అయితే ఆయన సాహితీ వ్యవసాయం అవధానాల వద్దనే ఆగిపోలేదు. పెక్కు ఖండకావ్యాలలో ఆయన తమ కవితా వైదగ్ధ్యం వెల్లడించుకున్నారు.

కవిత్వమే కాదు, శాస్త్రిగారు రచించిన కథలను చూచినా, ఆయన నృజనాత్మక ప్రతిభ ద్యోతక మవుతుంది. వెనుకటి తరానికి చెందిన మన కథా రచయితలలో ఆయన ఒక ప్రముఖ స్థానం ఆక్రమిస్తారు. బెంగాలీనుంచి శరచ్చంద్రుని వలలను ఆంధ్రీకరించిన తొలి రచయితలలో ఆయనొకరు. గాంధీజీ స్వీయచరిత్రను మొదటగా తెలిగించి ఆంధ్రులకు మహోపకారం చేసిన ఘనత కూడా శాస్త్రిగారిదే. వారి మృతితో ఆంధ్రసాహితీ పేదపడిన దశడంలో సందేహంలేదు.

(మార్చి 18, 1967)

గాంధీ జయంతి

అయవ జన్మించి ౪౪ సంవత్సరాలైంది. అయవ జననంచే పునీతమైన దినం - అక్టోబర్ ౨౨ తేదీ-తిరిగి వచ్చింది. ఈనాడు గాంధీ జయంతి.

యథావిధిగా ఈనాడు నభలు, నమావేశాలు, ఉపన్యాసాలు, ప్రార్థనలు, సూత్ర యజ్ఞాలు మొదలైనవి జరిగిపోతాయి. గాంధీజీ వటాలకు, విగ్రహాలకు ఏడాది నుంచి వట్టివ బూజు తొంగిపోయి, దాని స్థానంలో పూరిమాలలు, నూలు దండలు ప్రత్యక్షమౌతాయి. చివ్వు, పెద్ద వాయకులు అయవ ఉపదేశాలకు వట్టివ బూజును కూడా దులిపి వారివి మాలగా గ్రుచ్చి తమ కంఠపేనులను అలంకరించుకుంటారు.

ఇది వ్రతి సంవత్సరం జరిగే శతకగమే. ఇదే ఆనువాయితీ ఈ సంవత్సరం కూడా చెల్లిపోతుంది.

మరి రెండేళ్ళలో గాంధీజీ శత జయంతి రానున్నది. ఈ ఉత్సవాన్ని మహా వైభవంగా జరిపించడానికి ఇండియా వ్రభుత్వం ఇప్పటికే సన్నాహాలు ప్రారంభించింది. మవ దేశంలోనే కాదు, విదేశాలలో కూడా, వ్రవంచ విజ్ఞాన సమితి అధ్వర్యావ కూడా శత జయంత్యుత్సవాలు వైభవోపేతంగా జరుగబోతున్నాయి. వ్రతి

సంవత్సరం జరిగే దానికి నూరు రెట్లు లాంఛనాలతో ఉత్సవాలు జరుగుతాయి. సందేహం లేదు.

కాని, ఇంతే విస్మయదేహంగా మన జాతీయ జీవితం గాంధీజీ చేసిన ప్రతి ఒక్క ఉపదేశానికి వ్యతిరేక దిశలో సాగిపోతూనే వుంటుంది. ఆయన విష్కృతమిందిన సుమారు ఇరవై సంవత్సరాలుగా ఇంతే జరిగింది. ఈనాడు దేశంలో ప్రవర్తిస్తున్న సంఘటనలను చూస్తే, ఇక ముందు కూడా ఇందుకు భిన్నంగా జరుగుతుందని ఆశించడం కష్టమైపోతున్నది.

కడచిన ఇరవై సంవత్సరాలలో భారతదేశంలో ఒక కొత్త తరం ఉద్భవించింది. ఆ కొత్త తరానికి గాంధీజీ ఒక పేరు మాత్రమే. ఆయన ప్రత్యక్ష ప్రభావం వారిపై పడలేదు. కాని కొత్త తరాన్నే వేలెత్తి చూపనక్కరలేదు. గాంధీజీ జీవిత కాలానికి చెందిన పాత తరం వారు కూడా ఆయన ప్రభావం తమపై పడనట్టే ప్రవర్తించడం మరింత బాధాకరమైన విషయం.

“ఇంతటి మహాత్ముడు ఈ భూమిపై సంచరించాడా అవి భావితరాల వారు విస్తృతంగా”రని గాంధీజీ మరణవార్త విన్నప్పుడు ప్రఖ్యాత విజ్ఞానపేత్త ఐన్‌స్టయిన్ అన్నాడు. ఒక విధంగా చూస్తే గాంధీజీ ఈ గడ్డపై పుట్టనట్టే, సంచరించనట్టే తన ఆధుత జీవితంతో దాన్ని పునీతం చేయనట్టే మన జాతీయ జీవితం సాగి పోతున్నది.

ఆయన రాజకీయాల నుంచి జీవితంలోని ప్రతి స్వల్ప చర్య వరకు నైతికమైన విలువలకు అత్యంత ప్రాధాన్యమిచ్చారు. కాని, ఈనాడు జీవితంలోని ఏ రంగాన్ని చూచినా ఆ విలువలు మృగ్యమై పోయాయి. స్వార్థమే పరమార్థమైంది. ఏ స్వల్ప నమస్కను పరిష్కరించడానికైనా దౌర్జన్యమే సాధనమౌతున్నది. దేశ నమైక్యానికి భంగకరమైన ధోరణులు ప్రవర్తిస్తున్నాయి.

ఈ విషాదకర పరిస్థితుల నుంచి భయట పడనంతవరకు మన జాతిని ఆవరించిన నేటి నిరాశా నిస్పృహలు, నిస్తబ్ధత, తొలగిపోవు. గాంధీ జయంత్యుత్సవాలు క్రమక్రమంగా ఒక విగ్రహారాధన విధంగా మారిపోతున్నాయి. ఆయన తన జీవితం ద్వారా ప్రబోధించిన నైతిక ధర్మాలు మనలను తిరిగి ప్రభావితమవు చేసినప్పుడే మన జాతికి ప్రగతి, ఉన్నతి.

(అక్టోబరు 2, 1967)

డాక్టర్ బాబా

వైజ్ఞానికంగా ఇండియా వేటికీ పెక్కు రంగాలలో వెనుకబడినదే కావచ్చు. కాని, ఓక్కదావిలో మాత్రం ఇండియాది గర్వించదగు స్థావం. అది అణుశక్తి రంగం. దానికి ఏకైక కారకుడు డాక్టర్ హెచ్. జె. భా. భా.

స్వాతంత్ర్య సిద్ధికి ముందు రోజుల్లో ఇండియాలో అణుశక్తి విజ్ఞానం దాదాపుగా పాఠ్యపుస్తకాలకే పరిమితమైంది. మౌలిక పరిశోధన దాదాపు శూన్యం. ఈనాడు అమెరికా, రష్యా, బ్రిటన్, కెనడా మొదలైన అభివృద్ధి చెందిన కొద్ది దేశాల తరువాత ఒక గౌరవప్రదమైన స్థానం ఇండియాకు లభించడానికి ఏకైక బాధ్యత డాక్టర్ భాభాదే.

ఇది అణు వైజ్ఞానిక యుగమని జవహర్ లాల్ నెహ్రూ తరచుగా అంటూవుండే వారు. అణుపరిశోధనలో, అణు సాంకేతిక విజ్ఞానంలో వెనుకబడిన దేశానికి భవిష్యత్తు లేదని స్వాతంత్ర్యం వచ్చిన తొలి రోజుల నుంచి నెహ్రూ గ్రహించారు. శాంతియుత నిర్మాణాత్మక కృషికి అణుశక్తి ఎంతగా వోహదం చేయగలదో ఆయన పూర్తిగా గ్రహించారు. అందుచేతనే కేంద్రప్రభుత్వంలో అణుశక్తికి ఒక ప్రత్యేక శాఖను కల్పించి దానిపై ఆయన స్వయంగా అధ్యక్ష్యం వహించారు. నెహ్రూ అసక్తికి భాభా దక్షత తోడుకాగా, ట్రాంబేలోని అణుశక్తి పరిశోధన కేంద్రమేమి, అణు విద్యుచ్ఛక్తి యంత్రాల స్థాపన మేమి సాధ్యమయ్యాయి.

ఇంతేకాదు; కోరితే పద్దెనిమిది నెలల స్వల్ప వ్యవధిలో అణుస్రాన్ని స్మించగల శక్తిని ఇండియా సముపార్జించు కొనడానికి కూడా డాక్టర్ భాభా ఎవరేని కృషి చేశారు. అయినా, అణుశక్తిని శాంతి ప్రయోజనాల నిమిత్తమే వినియోగించాలని, యాటం బాంబుల ఉత్పత్తి పోటీలో పాల్గొనరాదని ఇండియా నిశ్చయించుకున్నది. ఈ విధానానికి అనుగుణంగానే డాక్టర్ భాభా తమ పరిశోధనా కృషిని సాగించారు.

ఆయనది అకాల మరణం; అతి విషాదకర పరిస్థితుల్లో జరిగిన మరణం. ఆయన లేని లోటు ఇప్పటిలో తీరనిది. అయినా, మన దేశంలో అణు విజ్ఞాన శాస్త్రానికొక సుస్థిర ప్రాతిపదికను, సుశిక్షితులు, సమర్థులు అయిన వందలాది అణు శాస్త్రజ్ఞులను ఆయన మిగిల్చే వెళ్ళిపోయారు. ఇందుకు ఆయనకు కలకాలం కృతజ్ఞులమై వుండక తప్పదు.

(జనవరి 26, 1966)

నిష్కలంక దేశభక్తుడు

అయవ దైర్య పాహపాలన తలచుకొంటే ఒడలు గగుర్పొడుస్తుంది. అయవ అవంచల దేశభక్తివి వ్యరిస్తే శరీరం రోమాంచిత మవుతుంది. అయవ జీవిత చరిత్రను వదిలిపెట్టి ఒక మారేళ్ళకు పైగా భారతదాస్య విమోచనం కోసం జరిగిన అసంఖ్యాక విప్లవాలు, ఖోరాటాలు, త్యాగాలు, బాధల గాథలు అన్నీ కళ్ళముందు సాక్షా

తక్కిరిస్తాయి. ఆయన పేరు-వినాయక్ దామోదర్ సావర్కార్ - చరిత్రలో రక్తాక్ష
రాలతో శాశ్వతమై నిలిచిపోతుంది.

అది ఒక విధంగా భారతదేశానికి అంధకారయుగం. ఆ తిమిరంలోనే అక్క
డక్కడ కొన్ని కాంతి కిరణాలు. అది దాస్యంలో మ్రగ్గుతున్న ప్రజలకు దిక్కు,
తెన్ను తోచని పరిస్థితి. దానిలోనే సుదూర స్వాతంత్ర్య గమ్యం దిశగా బాటలు వేయ
డానికి కొందరు మహాపురుషులు చేస్తున్న ప్రయత్నాలు.

ఆ మహాపురుషులలో 'సుప్రసిద్ధుడైన వ్యక్తి సావర్కార్. ఆయనను ఒక
శివాజీతో, ఒక మాజినీతో, ఒక గారిబాద్దీతో పోల్చాలి. దేశభక్తి, ధైర్య సాహసాలు
ఆయనకు ఉగ్గుపాలతో రంగరించి పెట్టిన లక్షణాలు. 1899 నాటికే - ఆయన పదహా
రవ ఏటనే - "మిత్రమేళ" అనే పేరిట ఒక విప్లవ సంఘాన్ని స్థాపించినాడంటే
దేశవిమోచనకై ఆయన గాఢవాంఛను ఊహించుకోవచ్చు. వ్యాయామ విద్యను
వ్యస్తం చేయడం, దేశభక్తి గీతాలను ప్రచారం చేయడం, దేశ సమన్వయను చర్చించి
విగ్గు తేల్చుకోవడం లక్ష్యంగా స్థాపించిన ఆ సంఘం కొద్దికాలావికే "అభినవ
భారత్"గా-ఇటాలియన్ దేశభక్తుడు మాజినీ స్థాపించిన "యంగ్ ఇటలీ" ఒరవడిలో
రూపొందింది.

ఆ రోజులలో తెల్లదొరతనాన్ని పల్లెత్తుమాట అనడం నేరం; "వందే
మాతరం" పాడడం అపరాధం. దేశ స్వాతంత్ర్యాన్ని కాంక్షించడం రాజద్రోహం.
ఈ కారణంగానే ఆ రోజులలో దేశమంతటా ముఖ్యంగా బెంగాల్, పంజాబ్, మహా
రాష్ట్రాలలో ఎన్నో రహస్య సంఘాలు బయలుదేరాయి. దేశ స్వాతంత్ర్య సాధనకు
దౌర్జన్యవాదం తప్ప మరొక మార్గం కనిపించని పరిస్థితి ఏర్పడింది. కనుకనే
"అభినవ భారత్" సంఘం సయితం దౌర్జన్య వాద ధోరణిలోనే నడవడం
జరిగింది.

దాని నాయకుడైన సావర్కార్ దేశ విమోచన సమరంలో పాపించిన
పాత్రను, నిద్రిత జాతిని ప్రబోధిస్తూ చేసిన ఉద్విగ్న ప్రసంగాలను, నడిపిన ఉద్యమా
లను, పడిన బాధలను, చేసిన త్యాగాలను ఇక్కడ వివరంగా ప్రస్తావించవలసిన పని
లేదు. లండన్ లో ఆయన గడిపిన సంవత్సరాలు, దౌర్జన్య చర్యలతో సంబంధం
కలదనే అభియోగంపై ఆయన అరెస్టు కావడం, ఓడ నుంచి దూకి నముద్రాన్ని ఈడి
తప్పించుకుని పోవడం, తిరిగి అరెస్టు కావడం, యాభై సంవత్సరాల పరిమితితో

రెండు యావజ్జీవ ప్రవాస శిక్షలకు లోను కావడం - ఇవన్నీ ఒక వ్యక్తి జీవితానికే కాదు, ఒక జాతి జీవితానికే చరిత్రాగత కూర్చే మహోజ్వల సన్నివేశాలు.

ఆయన ఎంత గొప్ప దేశభక్తుడో అంత మహా వక్త; మహా రచయిత; చరిత్రకారుడు. “ఇండియన్ వార్ ఆఫ్ ఇండిపెండెన్స్ 1857” అనే గ్రంథాన్ని ఆయన రచించడం, ప్రచురించడం, ప్రచారం చేయడం — అదంతా ఆయన జీవిత కథ అంతగా ఆనక్తి కలిగించే విచిత్ర కథ. దాని ఇంగ్లీషు అనువాదాన్ని ముందు ఇండియాలో ప్రచురించ యత్నించడం, ఆ తరువాత ఇంగ్లండులో, ఫ్రాన్సులో, జర్మనీలో ముద్రించడానికి యత్నించడం, చివరకు హాలెండ్స్ లో ముద్రించి, ప్రాచీను తీసుకు వచ్చి, ప్రతులన్నిటినీ రహస్యంగా ఓడలలో సాధారణ ప్రయాణీకుల సామాగ్రితోపాటు ఇండియాకు దొంగతనంగా రవాణా చేయడం, 1947 వరకు దానిపై విషేధం కొనసాగడం-ఇవన్నీ ఆయన రచన లంటే బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం ఎంతగా భయపడేదో తెలిపే సంఘటనలు.

బ్రిటిష్ దమన వీతి అతిక్రూర విధానంతో కొనసాగుతున్న ఆ రోజులలో రహస్య విస్తవ సంఘాలు బయలుదేరడం సహజమే కావచ్చు. వాటి నాయకులకు బ్రిటిష్ వారివల్ల ప్రగాఢ ద్వేషం, దేశవిముక్తి కాంక్ష తప్ప నృప్తమైన విధానాలు, విస్తృతమైన కార్యప్రణాళిక లేకపోయి వుండవచ్చు. తమలో రగిలే స్వాతంత్ర్యకాంక్షను ప్రజావీకంలోని అన్ని వర్గాలలో ప్రబోధించలేకపోయి వుండవచ్చు. ఆ బాధ్యతను భయప్రదంగా నిర్వహించిన మనత మరొక జాతీయ సంస్థకు లభించి వుండవచ్చు. అయినా, నాటి విస్తవ వీరుల సాహస కృత్యాలను, ఉద్యమాలను తక్కువ అంచనా వేయడానికి వీలులేదు. అనాటి భారతదేశంపై వాటి ప్రభావాన్ని చులకన చేయడానికి వీలులేదు. ఆ తరువాతి కాలంలో జరిగిన దేశవ్యాప్త మహోద్యమాలకు పునాది విధించిన గౌరవం వాటిదే. తమ వ్యక్తిగత శ్యామల ఉదాహరణలతో, తమ ఆదర్శాల సావిత్రిత్యంతో, తమ లక్ష్యబుద్ధితో దేశీయులను జాగరితులను చేసిన గౌరవం సాచర్కార్ వంటి మహాత్ములదే. భారత స్వాతంత్ర్య చరిత్రలో ఒక ఉజ్వల మట్టాన్ని వృద్ధిచెందిన సాచర్కార్ కు జాతి చిరకాలం ఋణపడి వుంటుంది.

(ఏప్రిల్ 27, 1986)

వార్డ్ డిజ్నీ

వార్డ్ డిజ్నీ చలన చిత్రరంగంలోకి రాకపోతే కవిగా పేరు తెచ్చుకునేవాడా? ఆయన కార్టూన్ చిత్రాల కవితా సౌందర్యాన్ని ఆస్వాదించిన వారికి ఈ ప్రశ్న అవి వార్యంగా స్ఫురిస్తుంది.

ఆయన కవే అయితే సాహిత్యానికి ఏ పాటి పరిపుష్టి చేకూరేదో చెప్పలేము కావి, చలన చిత్ర రంగానికి మాత్రం తీరని నష్టం వాటిల్లేది. ఎందుకంటే హాలీవుడ్ నుంచి వచ్చిన ఉత్తమోత్తమ ప్రతిభాకారులలో ఆయనొకరు.

1923 ప్రాంతాలకే వార్డ్ డిజ్ట్రీ కార్డుస్ చిత్రాలలో విస్తృత ప్రయోగాలు ప్రారంభించాడు. 1928 నుంచి మిక్సిమాన్, డోనల్డ్ డక్ మొదలైన జంతు పాత్రలతో ఆయన నిర్మించిన వందలాది చిత్రాలు దేశ దేశాలలో బాల బాలికలను ఈనాటికీ ఉవ్వెత్తుతిరిగిస్తున్నాయి. ఆయన సృజించిన చలన చిత్ర పాత్రల ప్రాచుర్యాన్ని షేక్ స్పియర్, డికెన్స్ వంటి వారి పాత్రలు పొందిన ప్రాచుర్యంతోనే పోల్చాలి.

1938లో “స్పాస్ వైట్, ఏడుగురు మరుగుజ్జుల”తో ప్రారంభించి డిజ్ట్రీ నిర్మించిన సిండరెలా, పినాషియో, బ్యాంబీ, డంబో, యాలిస్ ఇన్ ది వండర్లాండ్, ఓటర్ ప్యాన్ వంటి నీర్వ కథా చిత్రాలు ఆయనకు ప్రపంచవంతటా అపార ఖ్యాతిని, అమిత ధనాన్ని ఆర్జించి పెట్టాయి. వీటితోపాటు ఆయన నిర్మించిన ఫాంటాసియా, నైలాడీ టైమ్ వంటి హాస్య చిత్రాల సంపుటాలు చలన చిత్ర చరిత్రలో చిరస్మరణీయాలయినవి.

డిజ్ట్రీ కార్డుస్ చిత్రాలే కాక, రెండవ ప్రపంచ యుద్ధం తర్వాత మామూలు వదీవలులతో పాఠాభ్యాస కథా చిత్రాలు కూడా చాలా నిర్మించాడు. ప్రకృతి వైచిత్ర్యంను చిత్రించే నేచర్స్ హాప్ ఏకర్, సీల్ ఐలెండ్, భీమర్ వ్యాచీ, గ్రేట్ ప్రెయిరీ వంటి వైజ్ఞానిక చిత్రాలెన్నిటినో తీశాడు. ఇవి ప్రజాదరణ పొందక పోలేదు గాని కార్డుస్ చిత్రాలలోనే ఆయన ప్రతిభ అద్వితీయంగా బాసించింది.

దీనికి కారణం డిజ్ట్రీ వాస్తవ ప్రపంచాన్ని కవిగా, కవిత్వపు దృక్కోణం నుంచి చూడడమే వనిపిస్తుంది. ఆయన విచిత్ర భావన స్థలానికి, కాలానికి సంబంధించిన అవధులన్నిటినీ అధిగమించి ఒకానొక ఊహా జగత్తులో తేలియాడేది. దానికి రూపకల్పన చేయడానికి కార్డుస్ చిత్రాల మీడియం ఆయనకు చక్కగా ఉపకరించింది.

డిజ్ట్రీ ఒక ఆపూర్వ రామజీమకాన్ని తన “అధి వాస్తవిక లోకం”లో కల్పించ గలిగాడు. మహా కవులు మాటలతో, గాయకులు స్వరాలతో, చిత్రకారులు రంగులతో అలరారుతున్నట్టు, డిజ్ట్రీ తన వ్యంగ్య చిత్ర రేఖనంతో అలరారుతాడు. ఆయన మరణించినా ఆయన కీర్తి చిరస్థాయిగా ప్రకాశిస్తుంది.

(డిసెంబర్ 17, 1966)

నూతన దృక్పథం

మానవుడు కొన్ని లక్షల సంవత్సరాలుగా భూమండలంపై నివసిస్తున్నాడు. అన్ని లక్షల సంవత్సరాలలోను అతడు సాధించిన వైజ్ఞానిక ప్రగతి ఒక ఎత్తు, కడచిన నూరు, నూటయ్యై సంవత్సరాలలో అతడు తెలుసుకోగలిగినది మరొక ఎత్తు.

ముఖ్యంగా ఈ శతాబ్దంలో మానవ విజ్ఞానం అమిత వేగంతో, అత్యాశ్చర్య కరంగా పెరిగిపోతున్నది. అందులోను—ప్రపంచ ప్రసిద్ధ ఖగోళ శాస్త్రవేత్తలలో ఒక రైన హార్ల షాప్లీ ఇటీవల ఒక వ్యాసంలో పేర్కొన్నట్లు - మానవ విజ్ఞానం రెండు విభిన్న దిశలలో విభ్రాంతికరంగా పురోగమిస్తున్నది.

ఒకటి—తలఎత్తి, కనులువిప్పి చూస్తే కనబడే అనంత విశ్వానికి సంబంధించిన విజ్ఞానం.

రెండవది - స్థూలవృష్టితోగాని, యంత్రపరికరాల సహాయంతోగాని ఏ విధం గాను చూడడానికి వీలులేని పరమాణు ప్రపంచానికి సంబంధించిన విజ్ఞానం.

ఒకటి అతి స్థూలజగత్తుకు, రెండవది అతి సూక్ష్మజగత్తుకు సంబంధించినవి. ఈ రెండు దిశలలోను మానవుడు ముఖ్యంగా ఈ ఇరవైయవ శతాబ్దిలో కనుగొన్న రహస్యాలు ఎట్టి అద్భుత పరిణామాలను సాధ్యం చేయనున్నవో ఊహించడమైనా కష్టం.

17 నెలల క్రిందట అమెరికన్ రోడసీ యాత్రికుడు రిచర్డ్ గార్డ్స్ తన జెమినీ-11 రోడసీ నౌకనుంచి తీసిన కొన్ని ఛాయా చిత్రాల ద్వారా నక్షత్రాలెలా ఉద్భవించినవనే విషయం తెలియవచ్చునని శాస్త్రజ్ఞులు తలపోస్తున్నట్లు నిన్నటి ఒక వార్త తెలుపుతున్నది. “ఓరియన్” నక్షత్రమండలం మనకు 40 కోట్ల కాంతి సంవత్సరాల దూరంలో వున్నది. దాన్ని 12 కోట్ల కాంతి సంవత్సరాల వ్యాసంగల ఒక “దూళి మేఘం” ఆవరించి వున్నట్లు రిచర్డ్ గార్డ్స్ తీసిన ఫోటోలు చూపిస్తున్నాయి. వేరు వేరు స్థలాలలో ఆ “దూళి మేఘం” చిక్కదనాన్నిబట్టి ఒక కొత్త నక్షత్రం ప్రభవించడానికి అది ముడి పదార్థంగా ఉపయోగిస్తున్నదని, దీన్నిబట్టి నక్షత్రగోళాలు ఏ విధంగా అవిర్భవిస్తాయో తెలియరావచ్చునని శాస్త్రజ్ఞులు భావిస్తున్నారు.

ఈ విశ్వ రహస్యాలన్నీ ఎంత త్వరలో మానవ కరతలామలకాలు కాగలవో చెప్పలేముగాని, ఇప్పటికి తెలియవచ్చిన విషయాలను బట్టి కూడా మనం కొన్ని శతాబ్దాలుగా పెంచుకున్న మూఢ విశ్వాసాలనేకం వటాపంచ లవుతున్నాయి. భూమి, దానిపై జీవరాశి, దానిపై మానవుని స్థావరం, అతనిపై పరిసరాల ప్రభావం, ఇవేకాదు, మన చుట్టూ ఆకాశంలోని చంద్రుడు, గ్రహాలు, సూర్యుడు, ఇతర గోళాలు మొదలైన వాటివల్ల మనం పెంచుకున్న పెక్కు నమ్మకాలు వడలిపోతున్నాయి.

ఈ పురాతన విశ్వాసాలే కాదు. విజ్ఞాన పురోగతిలో ఒక్కొక్క సూక్ష్మ విషయం అనిష్కృతమౌతున్న కొద్దీ మొన్నటి శాస్త్రవేత్తల సిద్ధాంతాలను నిన్నటి శాస్త్రవేత్తలు, విన్నటివాకి పరిశోధనా ఫలితాలన్నీ వేటివారు ఖండించి వేస్తున్నారు. దీన్ని విజ్ఞానానికి ఖండన మండవల దృష్టితో చూడరాదు. మానవ విజ్ఞాన పురోగతిగానే పరిగణించాలి.

ఉదాహరణకు కాంతికలన వేగంతో (పెకండుకు అక్ష నివలై అకువేల మైళ్లు) ఏకీ ప్రమాణం చేయలేదని మహామేళాని ఐన్ స్టీన్ విశ్వపించాడు. ఒకటి ఒకటి రెండు అన్నట్లు, తిరుగులేని శాస్త్రీయసత్యాలతో ఇదొకటిగా మనం భావిస్తూ వచ్చాము.

అయితే, కొలంబియా యూనివర్సిటీకి చెందిన డాక్టర్ జేర్నాల్డ్ ఫేన్ బర్గ్ ప్రతిపాదించిన ఒక మాళ్ళ సిద్ధాంతాన్నిబట్టి కాంతికలన వేగంగా, ఆ మాటకు వచ్చే “పరిమితిలేని” వేగంతో (ఇన్ ఫినిట్ స్పీడ్) వయవించే వరమాణు కణాలు (పార్టికల్స్) వుండవచ్చును. వాటికి అయిన “టాక్యూస్” అనే పేరు పెట్టాడు.

కొంతకాలం క్రిందటి వరకు జీవరాశి భాగోళానికి పరిమితమని, మరెక్కడా

వుండడానికి వీలులేదని శాస్త్రజ్ఞులు నమ్మేవారు. కాని, ఈ సమ్యకం ఇప్పుడు సడలి పోతున్నది. విశ్వంలో కోటాను కోట్ల నక్షత్రాలున్నాయి. సూర్యుని కున్నట్టే చాటికూడా గ్రహాలుండవచ్చు. ఒక్కొక్క నక్షత్రం చుట్టూ ఒక్కొక్క గ్రహంలో జీవరాశి వున్నా, మన భూమిని పోలిన గ్రహాలు, జీవరాశి కలిగినవి కొన్ని కోట్లు వుండడానికి వీలున్నది.

ఇంతేకాదు. మన భూమిపై జీవరాశి ప్రాణవాయువు (ఆక్సిజన్) ఆధారంగా ఆవిర్భవించింది. బహుశా ఇతర గ్రహాలలో తద్విన్నమైన మూల ద్రవ్యాల ఆధారంతో పరిణామం చెందిన జీవరాసు లున్నాయేమో. మన భూమిపై జీవరాశిలో మానవుడు పరిపూర్ణ పరిణామం చెందిన వాడుగా కనబడుతున్నాడు. సుదూర గ్రహాలలో ఇంతకంటే ఉత్తమ పరిణామం చెందిన జీవులున్నారేమో. వారి నాగరికత మనదానికంటే పరిణతి చెందినదై వుండవచ్చునేమో. వీటిని కేవలం ఊహగానాలుగా త్రోసివేయ వీలులేదని శాస్త్రజ్ఞుల భావన.

చంద్రగోళానికి మానవుడు చేరడానికి ప్రస్తుతం సన్నాహాలు జరుగుతున్నాయి. ఇది మరి రెండు మూడేళ్ళలోనే సాధ్యం కావచ్చు కూడా. అది సాధ్యమైతే సౌర కుటుంబంలోని ఇతర గ్రహాలకు ప్రయాణాలు కూడా త్వరలోనే సాధ్యంకావచ్చు.

చంద్రుడు మనకు అతినమీపంలో వున్న గోళం. అక్కడికి వెళ్ళి రావడం అయిదారురోజుల పని. ఇతర గ్రహాలకు చేరడం సాధ్యమైతే అది కొన్ని నెలల పని. కాని, విశ్వాంతరాళంలో అనేక కాంతి సంవత్సరాల దూరంలోగల గోళాలను చేరడం సాధ్యం కాకపోవచ్చు. కనీసం ఇది ఈనాడు శాస్త్రవేత్తలు వెలిబుచ్చుతున్న విరాళ.

కాని, డాక్టర్ ఫేన్ బెర్గ్ కనిపెట్టిన “టాక్యాన్స్” పరమాణుకణాలు నిజంగా వుంటే, అవి కాంతికంటే వేగంగా పోగలిగితే, వాటి శక్తిని వినియోగించుకుని రోదసీ నౌకలను అమితవేగంతో నడపగలిగితే, సుదూర గోళాలను చేరడం సాధ్యమేమో, ఈ ఆలోచనను డాక్టర్ ఫేన్ బెర్గ్ స్వయంగా వెల్లడించాడు.

అణుకేంద్రంలో వున్నవని డాక్టర్ ఫేన్ బెర్గ్ చెబుతున్న “టాక్యాన్స్” కణాలు నిజంగా వున్నవా లేదా అవి శాస్త్రవేత్తలు అనుమానిస్తున్నారు. వాటిని కను

గొవడానికి చేసిన ప్రయత్నాలింతవరకు ఫలించలేదు. కాని 1920 ప్రాంతంలో ఏ. ఎ. ఎమ్. డిరాక్ అనే శాస్త్రజ్ఞుడు కేవలం గణితశాస్త్ర నహాయంతో ఊహించిన “ప్రోజిట్రాన్” వంటి విలక్షణ అణుకణాలు (యాంటీ మేటర్) నిజంగా వున్నవని ఆ తర్వాత శాస్త్రవేత్తల పరిశోధనలలో తేలింది. అదే విధంగా, కాంతికంటే వేగంగా వయవించే “టాక్యాన్స్” కణాలను కూడా శాస్త్రవేత్తలు నెమ్మదిగా కనిపెట్టడం సంభవమేమో.

వీమైనా, విన్న మొన్నటి వరకు శాశ్వత వశ్యాలగా శాస్త్రవేత్తలే భావించిన సిద్ధాంతాలు నయితో మాత్రం పరిశోధనల ఫలితంగా పూర్వవక్షమై పోతున్నాయి. కాగా, కొన్ని వేల వందల సంవత్సరాలవాటి మేదాలపై, బై బిల్ పై, పురాణాలపై, ధర్మ శాస్త్రాలపై ఆధారపడిన మన విశ్వాసాలు, సిద్ధాంతాలు పూర్వవక్షం కావడంలో ఆశ్చర్యంలేదు.

జగత్తు పరిణామశీలమైవది. దేనికి స్థిరత్వంలేదు. అణువునుంచి బ్రహ్మాండం వరకు ప్రతిదీ పరిణామం చెందుతున్నది. ఒకే ఒక ప్రోటాన్ తో కూడిన పై అణువునుంచి అతి సంక్లిష్టమైన స్థూలజగత్తు యావత్తు పరిణామం చెందింది. కణం కలిగిన ప్రాణినుంచి మానవునితోపాటు జీవరాశి అంతా రూపొందింది. జాతుల ఇంకా అనంత ముఖాలుగా కొనసాగుతున్నది.

అయితప్పుడు, కొన్ని వేల ఏళ్ళవాటి విశ్వాసాలను శాశ్వత వశ్యాలగా తుని ప్రాకులాడడం అవివేకం కాదా? మన పూర్వులు అలాటి తమ పరిమిత విజ్ఞానంతో ఆధారంగా తమ విశ్వాసాలను సృజించుకున్నారు. వాటికి ఈనాటి మైఖేలీక పురోగతితో పొసగదు. వాటిని ప్రక్కకునెట్టి ఈనాటి శాస్త్రీయ విజ్ఞానానికి తగు కొత్త విశ్వాసాలను సృజించుకోవాలి. ఒక మాత్రం దృక్పథాన్ని - కేవలం తాను, తన భూమి వర్తవ్యస్థికి కేంద్రమన్న విశ్వాసాన్ని విడనాడి—మానవుడు పెంపొందించుకోవాలి. విజ్ఞానశాస్త్ర విస్తరణపై ఆధారపడిన మాత్రం మతాన్ని, మాత్రం మేదాంతాన్ని సృజించు తుని తాను నయితో పురోగమించాలి.

(ఫిబ్రవరి 18, 1988)

గొవడానికి చేసిన ప్రయత్నాలింతవరకు ఫలించలేదు. కాని 1920 ప్రాంతంలో పి. ఎ. ఎమ్. డిరాక్ అనే శాస్త్రజ్ఞుడు కేవలం గణితశాస్త్ర సహాయంతో ఊహించిన “ప్రోజిట్రాన్” వంటి విలక్షణ అణుకణాలు (యాంటీ మేటర్) నిజంగా వున్నవని ఆ తర్వాత శాస్త్రవేత్తల పరిశోధనలతో తేలింది. అదే విధంగా, కాంతికంటే వేగంగా వయనించే “టాక్యాన్స్” కణాలను కూడా శాస్త్రవేత్తలు నెమ్మదిగా కనిపెట్టడం సంభవమేమో.

వీమైనా, నిన్ను మొన్నటి వరకు శాశ్వత సత్యాలుగా శాస్త్రవేత్తలే భావించిన సిద్ధాంతాలు నయితే నూతన పరిశోధనల ఫలితంగా పూర్వపక్షమై పోతున్నాయి. కాగా, కొన్ని వేల, వందల సంవత్సరాలనాటి వేదాలపై, బైబిల్ పై, పురాణాలపై, ధర్మ శాస్త్రాలపై ఆధారపడిన మన విశ్వాసాలు, సిద్ధాంతాలు పూర్వవక్షం కావడంలో ఆశ్చర్యంలేదు.

జగత్తు పరిణామశీలమైనది. దేనికి స్థిరత్వంలేదు. అణువునుంచి బ్రహ్మాండం వరకు ప్రతిదీ పరిణామం చెందుతున్నది. ఒకే ఒక ప్రోటాన్ తో కూడిన హైడ్రోజన్ అణువునుంచి అతి సంక్లిష్టమైన స్థూలజగత్తు యావత్తు పరిణామం చెందింది. ఒక జీవ కణం కలిగిన ప్రాణినుంచి మానవునితోనూ జీవరాశి అంతా రూపొందింది. ఈ పరిణామం ఇంకా అవంత ముఖాలుగా కొనసాగుతున్నది.

అయినప్పుడు, కొన్ని వేల షోనాటి విశ్వాసాలను శాశ్వత సత్యాలుగా వట్టు తుని ప్రాకులాడడం అవివేకం కాదా? మన పూర్వులు అనాటి తమ పరిమిత విజ్ఞానం ఆధారంగా తమ విశ్వాసాలను నృణించుకున్నారు. వాటికి ఈనాటి వైజ్ఞానిక పురోగతితో పొనగదు. వాటిని ప్రక్కకునెట్టి, ఈనాటి శాస్త్రీయ విజ్ఞానానికి తగు కొత్త విశ్వాసాలను నృణించుకోవాలి. ఒక మాతవ దృక్పథాన్ని - కేవలం తాను, తన భూమి వర్తమాన్యము కేంద్రమన్న విశ్వాసాన్ని విడనాడి—మానవుడు పెంపొందించుకోవాలి. విజ్ఞానశాస్త్ర విస్తరణపై ఆధారపడిన మాతృ మతాన్ని, మాతృ వేదాంతాన్ని నృణించు తుని తాను నయితే పురోగమించాలి.

గోర్కీ శతజయంతి

సరిగా నూరేళ్ళ క్రిందట ఈనాడు రష్యాలో ఒక మహా రచయిత జన్మించాడు.
ఆయన పేరు మాక్సిం గోర్కీ.

19వ శతాబ్దంలో జార్ చక్రవర్తుల నిరంకుశ పాలన క్రింద మ్రగ్గిపోతున్న

గోర్కీ శతజయంతి

రోజులలో రష్యా ప్రపంచానికి పెక్కు మంది మహా రచయితలను ప్రసాదించింది. టాల్స్టాయ్, దస్తొయెవ్స్కీ, చెకోవ్ ల పేరు జగత్ప్రసిద్ధమైనవి. వారి కోవకు చెందిన వాడే గోర్కీ.

నరైన విద్యాభ్యాసానికి కూడా అవకాశంలేని అబ్దుగు తరగతిలో, విరుపేద కుటుంబంలో గోర్కీ జన్మించాడు. స్వయం కృషివేత విద్యా విజ్ఞానాలు వసుపార్జించుకుని తన మువ్వదవ ఏటికే గోర్కీ విశ్వ విఖ్యాతుడయినాడు. ఆయన జీవితం అద్భుతావగాహంగా వుంటుంది. చిన్న తనంలో తాను వడిన కష్టాలను, తాను చేపట్టిన రకరకాల హీన వృత్తులను, తాను గడిపిన హేయ జీవితాన్ని వర్ణిస్తూ ఆయన వ్రాసిన స్వీయ చరిత్ర ప్రపంచ సాహిత్యంలో శాశ్వత స్థానం సంపాదించుకుంది.

ఆయన సాహిత్య సృష్టి విస్తారమయింది. కథలు, వవలలు, నాటకాలు అనంతఖ్యాకంగా రచించాడు. వాటిలో ఒక వంక అనాటి రష్యాలోని దుర్భర జీవిత పరిస్థితులను చిత్రిస్తూనే, తన మావవ వాదాన్ని, అశావాదాన్ని ఆయన నముజ్వలంగా వ్యక్తం చేశాడు. రష్యాలో బోల్షివిక్కుల నాయకత్వాన జరిగిన విప్లవం వల్ల ఆయన సానుభూతి చూపి దానికెన్నో విధాలుగా తోడ్పడ్డాడు. ఆ రోజులలో రష్యన్ ప్రజలలో విప్లవ చైతన్యం కలిగించడంలో ఆయన రచన లెంతో ప్రముఖ పాత్ర వహించాయి.

ఆయన సాహిత్యంలో కొంత ప్రచారాత్మక మైనది వున్నా, హెచ్చు భాగం శాశ్వతమయిన విలువ కలిగినది వుంది. అందుచేతనే ఆయన దేశదేశాల సాహితీ ప్రేమితుల ఆభిమాన పాత్రుడయినాడు. ఆయన స్మృతి వల్ల గౌరవ మాచకంగా ఇండియా ప్రభుత్వం కూడా ప్రత్యేకంగా తపాలా బిళ్ళను ముద్రించడం ఎంతయినా మునుచితంగా వుంది.

(మార్చి 28, 1968)

ఏ ఒక్క అవయవం కొరవడినా, ఏ ఒక్క జ్ఞానేంద్రియం లోపించినా, మానవుడు పరిపూర్ణ జీవితం అనుభవించ లేడు. కాగా హెలెన్ కెల్లర్కు ఒక్క తీరున కాదు, మూడు విధాలుగా అంగ వైకల్యం సంభవించింది.

జీవితం సగం చెల్లిపోయిన తరువాత కాదు, శైశవంలోనే—19 నెలల రేత వయస్సులోనే—అమెకు ఏదో తీవ్ర రుగ్మతవల్ల చూపు పోయింది, మాట పడి పోయింది, వినికిడి కూడా పోయింది.

ఈ మూడింటిలో ఏ ఒక్కటి సంభవించినా జీవితం దుఃఖ భాజవమే అవు తుంది. కాగా ఈ మూడు లోపాలను అధిగమించి అమె పరిపూర్ణమయిన జీవితాన్ని

అనుభవించింది. లోకోత్తరమయిన కీర్తి గడించింది. మొన్న తన 87వ ఏట నిర్యాణం చెందింది.

అయిదవ ఏడు వచ్చే వరకు ఆమె జీవితం ముస్పాతిక మూడు పాళ్ళు అంధ కార బంధురం. అప్పుడు యాన్ నలివాన్ అనే ఉపాధ్యాయుని సాహచర్యం ఆమెకు లభించింది. క్రమంగా మాట నేర్చుకుంది. కాని బధిరత్వం, అంధత్వం మిగిలి పోయాయి.

యాన్ నలివాన్ తోడ్పాటుతో హెలెన్ కెల్లర్ స్వర్ణ ద్వారా మాటలు వినడం నేర్చుకున్నది. బ్రెయిల్ లిపి ద్వారా మాటలను చదవడం నేర్చుకున్నది. ఆ విధంగా ఆమె బధిరత్వం, అంధత్వాలను కూడా జయించింది.

ఇందులో కూడా విశేషం లేదు. ఆమె తన వ్యక్తిగత విజయం ఫలితాలను ప్రపంచానికి, లక్షలాది బధిరాంధ వికలాంగులకు అందివ్వడానికి తన యావజ్జీవితాన్ని దార పోపింది. పెక్కుసార్లు యూరప్, ఆసియా దేశాలలో పర్యటించి ఉపన్యాసాల ద్వారా, వికలాంగుల నమూద్దరణ కృషి ద్వారా మానవ పేవ చేసింది. స్వీయ జీవితానుభవాలను ఎన్నో గ్రంథాల ద్వారా ప్రపంచానికి చాటి చెప్పింది.

లోకంలో కొందరు అదృష్ట వంతులుగా పుట్టవచ్చు. మరి కొందరు దురదృష్ట వంతులుగా జన్మించవచ్చు. కాని, దురదృష్టవంతులు జీవితాంతం దుఃఖిస్తూ కూర్చో వక్కరలేదు. మానవుడు అశ్మశ క్తిచేత జయించలేని, అధిగమించలేని దురదృష్టం లేదు. కావలసిందల్లా దృఢ దీక్ష, భవిష్యత్తుపై అచంచల విశ్వాసం, జీవితంపై ఆశ.

వైద్యశాస్త్రం ఈనాడు ఎంతగానో పురోగమించింది. వైద్యులు ఒక గుండెకు బదులు మరొక గుండెను అమరుస్తున్నారు. కొత్త ఊపిరితిత్తులను, కొత్త మూత్ర పిండాలు కొత్త లివర్ను పాత వాటి స్థానంలో అమరుతున్నారు. ఇవన్నీ అద్భుతావహమైవే. కాని, ఎంత పువ వైద్యులయినా మానవునికి కీళ్ల, దైర్యం, విజిగీష వంటి ఉత్తమ గుణాలను రక్షించుకోగలిగి ఎక్కించలేదు. వాటిని ఎవరికి వారు నమకూర్చు కోవలసిందే. హెలెన్ కెల్లర్ వంటి అద్భుత వ్యక్తుల జీవితోదాహరణలు ఇందుకు ఎంతైనా సహాయపడతాయి. ఆమె ధీరోదాత్త చరిత్ర, దుఃఖిత మానవ జాతికి ఆశాజ్యోతి. ఆమె జీవిత కథ చిరస్మరణీయం.

(జూన్ 4, 1968)

మహాకవి స్మృతికి అపచారం

రాజకీయంగా ఇండియాతో పాకిస్తాన్‌కు విభేదాలుండవచ్చు; శత్రుత్వం వుండవచ్చు. కాని, వాటిని సాంస్కృతిక రంగానికి కూడా విస్తరించడం ఏమి వివేకం?

పాకిస్తాన్ అనుసరిస్తున్న టాగోర్ వ్యతిరేక విధానం ఇండియాపై కక్షతోనే కావచ్చు. కాని టాగోర్ స్మృతికి అపచారం చేయడంవల్ల పాకిస్తాన్ టాగోర్ స్మృతికి అపకారమేమీ చేయలేకపోగా తనకు తానే అపకారం చేసుకుంటున్నది. తన ప్రతిష్ఠనే పాడు చేసుకుంటున్నది.

కొన్నాళ్ళక్రితం పాకిస్తాన్ రవీంద్రనాథ్ టాగోర్ కవిత్వాన్ని తన రేడియో ద్వారా ప్రసారం చేయరాదని విషేధించింది. తూర్పు పాకిస్తాన్‌లో ప్రచాన భాష బెంగాలీ. ఆ భాష ద్వారా తూర్పు పాకిస్తానీలకు పశ్చిమ బెంగాల్‌తో, ఇండియాతో వున్న అనుబంధాన్ని తెంచివేయాలని పాకిస్తాన్ పాలకుల ఆలోచన. దీనిలో భాగంగానే టాగోర్ గీతాలపై ఆంక్ష.

విజానికి, టాగోర్ ఇండియాకు మాత్రమే చెందిన కవికాడు. ఆయన అవిభక్త భారతదేశంలోనే జన్మించాడు. అవిభక్త భారతదేశంలోనే కన్నుమూశాడు. అందుచేత ఆయన ఇండియా, పాకిస్తాన్లు రెండింటికి చెందిన మహాకవి. ఆయన కీర్తించిన బంగారు బెంగల్ - సోనార్ బాంగ్లా - ఇండియాలోనే కాదు, పాకిస్తాన్లో కూడా వున్నది. ఆయన వర్ణించిన పదులు, పల్లెలు. పొలాలు, రమణీయ ప్రకృతి భారత దేశం సొత్తు మాత్రమే కావు. అవి పాకిస్తాన్కు చెందినవి కూడా.

కాగా, ఆయనను ఇండియాతోపాటు, ఉర్దూ మహాకవి ఇక్బల్తోపాటు పాకిస్తాన్ తమ జాతీయ కవిగా గౌరవించడం ధర్మం. అది లేకపోగా ఆయన స్మృతికి అవచారం చేయడం ఎంతైనా బాధ కలిగించగల విషయం.

తూర్పు పాకిస్తాన్లోని షాహజాద్పూర్లో టాగోర్ నివసించిన చరిత్రాత్మక గృహాన్ని పాకిస్తాన్ రెవిన్యూ కార్యాలయానికి, తపాలా కార్యాలయానికి వినియోగిస్తున్నదట. దాని పైకప్పు కూలిపోయే స్థితిలో వున్నదట. దానిలో టాగోర్కు చెందిన కళాత్మక వస్తువులు, ఇతర సామగ్రి శిథిలావస్థలో వున్నవట.

అధునిక భారతదేశంలో టాగోర్ వంటి మహాకవి మరొకడు జన్మించలేదు. ఆయన స్మృతి భారతీయులకే కాదు, పాకిస్తానీయులకే కాదు, అన్ని దేశాల వారికి పరిశ్రమైవది. ఆయన కవిత, జీవిత వేదాంతం ఏ దేశానికి, ఏ కాలానికి పరిమితమైవవికాదు. ఆయనది విశ్వజనీన కవిత; సార్వకాలిక తాత్విక చింతన. ఆయనను ఇండియాకు చెందిన కవిగా పాకిస్తాన్ పరిగణిస్తున్నది కాబోలు.

ఒకవేళ ఆ విధంగా పరిగణించినా, ఆయన స్మృతి చిహ్నాలను ఇలా నిర్లక్ష్యం చేయడం తగవిదే. మహాపురుషులు నివసించిన గృహాలను, వారు ఉపయోగించిన వస్తువులను అమూల్యమైవవిగా పరిగణించడం, భావితరాలవారి కొరకు వాటిని భద్రపరచడం పథ్యదేశాల వారందరు చేపేసవి. అందులో మరొక దేశానికి చెందిన మహావ్యక్తి అయితే మరింత భద్రంగా వాటిని కాపాడాలి. పాకిస్తాన్ ప్రవర్తన ఇందుకు విరుద్ధంగా, నేనుచూచిన భావ ప్రేరేకంగా వుండడం ఎంతైనా శోచనీయం. ఇండియా ప్రభుత్వం తాదేవా ఈ విషయమై శ్రద్ధవహించి పాకిస్తాన్ ప్రభుత్వంతో సంప్రదింపులు జరిపి టాగోర్ స్మృతి చిహ్నాలను భద్రపరచడానికి తగుచర్యలను గైకొనడం అవసరం.

(జూలై 30, 1968)

అపర భగీరథుడు

అయిన తెలుగువాడు కాదు, భారతీయుడైనా కాదు; శ్వేత జాతీయుడు; పైగా
భారత వర్షాన్ని తన బానిస దేశంగా పరిపాలించిన బ్రిటిష్ జాతికి చెందినవాడు.

అయినా, తెలుగుజాతికి ప్రాతఃస్మృతజీయుడైన వ్యక్తి, పేరు చెప్పి దీవం

పెట్టుకోదగు వ్యక్తి ఎవరైతే నా వుంటే ఆయన నా ఆర్థికభామన్ కాటన్. ఏ తెలుగు వాడు, ఏ భారతీయుడు చేయలేని మహాపాపాన్ని ఆయన తెలుగు దేశానికి చేసి పోయాడు. కృష్ణ, గోదావరులనే “అకాశగంగలను” తమ పొలాలలోనికి ప్రవహింప జేసిన అనర భగీరథుడుగా, “జీవన” దాతగా ఆయన పేరు తెలుగువారు కలకాలం జ్ఞాపకం పెట్టుకుంటారు.

తెలుగువారేకాదు, తమిళులు, ఒరియాల, బెంగాలీలు, బిహారీలు మొత్తం భారతీయులే ఆయనకు శాశ్వత ఋణగ్రస్తులు. ఇంజనీర్లు ఎందరైనా వున్నారుకాని, ఆయన తనకు తానే సాటి. ఆయన కేవలం ఇంజనీరు మాత్రమే కాదు, మహాద్రష్టగా ఆయన్ని వర్ణించాలి. ఆయన దృష్టి కృష్ణ, గోదావరీ, కావేరీ నదులకే పరిమితం కాలేదు. మొత్తం భారతీయ నదులన్నిటిపై ఆయన సమ్మక్ దృష్టి ప్రసరించింది. వాటిని కాల్యాలతో కలిపి మొత్తం దేశానికి జలమార్గాలను సృష్టించడమే కాదు; బ్రహ్మపుత్ర నుంచి కాలవ క్రవ్వి యాంగ్జీ నదితో కలిపి ఇండియా, చైనాలను జలమార్గాలతో ఏకీకరించాలన్న మహాస్వప్నాన్ని ఆయన తన బావనావీధిలో తిరికించాడు. అంతటి విశాలదృక్పథం ఆయనది.

ఆయనని పరిపూర్ణ జీవితం. 1803 మే 15 వ తేదీన ఆయన జన్మించే నాటికి ఇండియా కరవు కాటకాలకు విరియంగా వుండేది. 1819 లో ఆయన మద్రాసు ఇంజనీరింగ్ నర్వీసులో చేరాడు. 1838లో తన 25వ ఏట తన జీవితానికి పరిశ్రాంతిని చేకూర్చి మహాకృషిని ప్రారంభించాడు. 1836-38 సంవత్సరాలలో కాలెరూన్ వదిలి అవకట్టలు నిర్మించాడు. వాటితో తంజావూరు జిల్లా మద్రాసు రాష్ట్రంలోనే కాక, యాపద్భారత చేతంలోనే ధనదాన్య సమృద్ధికి ప్రథమ స్థానం పొందింది. ఆ తర్వాత 1847-52 సంవత్సరాలలో గోదావరిపై ధవళేశ్వరం వద్ద అవకట్టను పూర్తిచేశాడు. ఐదు పీడితమైన గోదావరిడెల్టా సస్యశ్యామలమై కలకల లాడింది. తగ్గిపోతున్న జవచంక్రి మూడురెట్లు పెరిగింది. ఆదాయం రెండున్నర రెట్లు పెరిగింది. అరు లక్షల ఎకరాల భూమి సాగు క్రిందికి వచ్చింది. (ఇప్పుడిది రెట్టింపుకు పెరిగింది) ఈ మహాశ్కార్యాన్ని ఆయన అద్భుత ప్రమాణాల దృష్టితో చేసి ఆయన ఆస్థానమువలన విధంగా కేవలం అయిదేళ్ళలో పూర్తి చేశాడు. దానికి తాను అయిన వ్యయం అరు లక్షల పౌండ్లు; అది ఈనాటి మారకం రేటుతో పోల్చి చూచినా 125 లక్షల రూపాయలు మాత్రమే.

కృష్ణా నదిపై విజయవాడ వద్ద అనకట్టకు ప్రోద్బలం కూడా కాటన్ దే. దాని నిర్మాత కాటన్ అసిస్టెంటు కెప్టెన్ ఆర్. అయినా కాటన్ ఒత్తిడి, మార్గదర్శకత్వం లేనిదే కృష్ణ అనకట్ట నిర్మాణం జరిగేదికాదు. ఇంతేకాక, ఆయన బెంగాల్, ఒరిస్సా, బిహార్ మొదలైన ప్రాంతాల నదులను మానవోపయోగ్యం చేయడానికి ఎన్నో సరిశోధనలు, పరిశీలనలు చేశాడు.

అయితే, ఇదంతా ఆయనకు సుఖసాధ్యమైన దనుకొనడం పొరపాటు. ఎన్నో అవాంతరాలు ఎదురైనాయి. ఆయన కృషికి అడుగుడుగున అవరోధాలే. ఆయన ఇరిగేషన్ పథకాలను మద్రాసు ప్రభుత్వం తీవ్రంగా వ్యతిరేకించింది. వాటిని చేపట్టడానికి తూర్పు ఇండియా కంపెనీని ఒప్పించడంతో ఆయన ఎంతో శ్రమపడ వలసి వచ్చింది. ఈ శ్రమలో ఆయనకు “లేడి ఆఫ్ ది ల్యాంప్”గా చరిత్ర ప్రసిద్ధి కెక్కిన స్లార్ కెన్స్ నైటింగేల్ ఎంతో సహాయ పడింది. కంపెనీ ప్రభుత్వం తన విముఖతను త్యజించడానికి ఆమె కృషి కూడా తోడ్పడింది. కాటన్ పథకాలను మొదట తూర్పుకరించిన మద్రాసు ప్రభుత్వం చివరికి ఆయనను “మాస్టర్ మైండ్”గా అభివర్ణించింది. 1861లో బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం ఆయనను “సర్” బిరుదంతో గౌరవించింది.

కాటన్ సుమారు నలభై సంవత్సరాలు ఎన్నో కష్టనిష్ఠురాలకు లోనై ఇండియాలో శ్రమించి రిటైరయ్యాడు. ఆ తర్వాత సుమారు మరొక నలభై సంవత్సరాల పాటు ఆయన ఇంగ్లండులో విశ్రాంతిగా జీవితం గడిపాడు. అయినా, 1899 జూలై లో కడసారి కన్ను మూసేవరకు ఆయన అలోచనలన్నీ ఇండియాపై, దాని నదులపై, కాల్యాలపై, పొలాలపై, దాని ప్రజల సుఖసౌభాగ్యాలపై కేంద్రీకృతమై వుండేవి. ఇండియాలో వ్యవసాయాభివృద్ధికి దాని నదులను ఉపయోగానికి తేవడం గురించి ఇంతగా ఏ భారతీయుడు ఆలోచించి వుండడు. తాను సాలకజాతికి చెందిన వాడనన్న అహంకారం ఆయనలో కంచుకాగడా వేసి చెలికినా కనబడదు. ఇండియాపై, దాని ప్రజలపై ఆయనకున్న ప్రగాఢానురాగం ఏ భారతీయుని దేశభక్తికి తీసిపోయింది.

ఈ వాక్యాలు అతిశయోక్తులని భావించే వారెవరైనా వుంటే “ఇరిగేషన్ పర్క్స్ ఆఫ్ ఇండియా” అనే ఇంగ్లీషు గ్రంథాన్ని పరిశీలించవచ్చు. ఇది ఇటీవలనే వెలువడింది. 1874వ సంవత్సరం డిసెంబరు 19-14-17 తేదీలలో సర్ ఆర్థర్ ఛాతామ్ లోని బ్రిటిష్ మిలిటరీ ఇంజనీరింగ్ ఇన్ స్టిట్యూట్ సమావేశంలో చేసిన

మూడు ప్రసంగాలు ఇందులో వున్నాయి. ఇవి ఇంతవరకు ప్రచురణ కాకుండా మరుగున పడి వున్నాయి. వీటిని ప్రముఖ రాజకీయవాది పార్లమెంటు మాజీ సభ్యుడు (నర్సాపురం) శ్రీఉద్దరాజు రామం పేకరించి చక్కని ఉపోద్ఘాతంతో, కాటన్ జీవిత సంగ్రహంతో సహా ప్రచురించారు. ఇందుకు వారిని తెలుగువారు మనసారా అభినందించాలి.

ఈ ప్రసంగాలలో నర్ ఆర్థర్ ఇంజనీరింగ్ పరిజ్ఞానం. ఆయన భావుకత, భావావేశం విస్ఫుటంగా కనిపిస్తాయి. ఇండియాను ఆయన తన మాతృదేశం కంటే అధికంగా ప్రేమించాడా అని కొన్ని వాక్యాలలో అనిపిస్తుంది. లేకపోతే, ఇండియాకు ప్రకృతి ప్రసాదించిన అసంఖ్యాక నదులను, వాటి జలాలను, భారతీయుల సుఖ సౌఖ్యాగ్గాల కోసం వినియోగానికి తేవాలని ఆయన అణా పైనంతో సహా లెక్కకట్టి హేతు యుక్తంగా, ఇంతగా ధాభివేశంతో బ్రిటిష్ ప్రభుత్వానికి నచ్చచెప్పడానికి ఎందుకు శ్రమపడతాడు? ఇండియా కవులతో, కాటకాలతో నాశనమైతే ఆయనకేమి? వ్యక్తిగా ఆయనకేమి వద్దం? ఆయన భారతదేశ ప్రేమ ఆయన మహోన్నత మానవతకే విదర్శనం.

“దీన్ని నా వ్యక్తిగత విషయంగా నేనెప్పుడూ భావించలేదు. ఈ వృద్ధాప్యంలో అట్టి భావనను అసలే దరి చేరవివ్వను. నేను ఏ ఉద్యోగాన్ని, మరి దేన్ని ఎన్నడు అర్థించలేదు. భారతదేశంలోని వ్యవసాయ క్షేత్రాలకు నీరు పారించే మహద్భాగ్యాన్ని నాకు కలిగించ వలసిందిగా మాత్రమే నేను మొదటి నుంచి కోరాను. నేను అస్తివి సంపాదించుకోలేదు....ఏ పెక్కులేషన్ వ్యాపారంలోనూ నాటా సంపాదించుకోలేదు. భారత దేశానికి ఈ ఒక్క విషయంలో నహాయ పడడమే నా కర్తవ్యంగా పెట్టుకున్నాను.... నా కృషి ఫలించింది....”

రిటైరైపోయిన తర్వాత 1878 లో కామయ్యసభ పెలెట్టు కమిటీ ముందు సాక్ష్యం చెబుతూ వర్ ఆర్థర్ కాటన్ సగర్వంగా చెప్పుకున్న ఈ మాటలు స్వతంత్ర భారతానికి చెందిన మన ఇంజనీర్లు అంతే సగర్వంగా చెప్పుకో గలగాలి. భారతదేశం నుంచి జనునికాచిని తరిమివేసి స్వయంపోషకం చేయవలసిన మహత్తర బాధ్యత వారిపైవే వున్నది. ఈ బాధ్యతా విర్వహణలో వారికి సర్వదా అనుకరణగా, ఆదర్శప్రాయుడు అయిన మహావ్యక్తి ఆర్థర్ కాటన్.

(వెనైంబరు 28, 1968)

బౌద్ధ సిద్ధాంతాలకు మూలసూత్రం కారుణ్యం. గాంధీ సిద్ధాంతాలకు కూడా మూల సూత్రం కారుణ్యమే.

బౌద్ధ కారుణ్యం మానవకోటికే పరిమితమైనది కాదు; నకల చరాచర జగత్తుకు విస్తరించినట్టిది. గాంధీజీ కారుణ్య భావం కూడా అట్టిదే.

బౌద్ధుల దేవతా పరంపరలో అవలోకితేశ్వరు డొక బోధినత్తుడు. జగత్తు సమస్తాన్నీ కరుణా పూరిత వీక్షణాలతో అవలోకిస్తూ వుంటాడు కనుక ఆ బోధినత్తునికి అవలోకితేశ్వరుడనే పేరు వచ్చింది. “నీవు చేసిన పుణ్యకార్యాలకు నీకు నిర్వాణం ఇవ్వనున్నా”మని దేవతల అవలోకితేశ్వరునికి చెప్పారట. ఆయన దాన్ని తిరస్కరిస్తూ “ఈ విశ్వంలో చిట్ట చివరి అణువునకు నయితం నిర్వాణం సిద్ధించే వరకు నాకు నిర్వాణం అక్కరలేదు” అన్నాడట.

బౌద్ధ పురాణ గాథలలోని అవలోకితేశ్వరునితో పోల్చదగిన మహా వ్యక్తి గాంధీజీ. ఆయన కారుణ్య భావం సమస్త విశ్వానికి ప్రసరించింది. దానికి స్వదేశీయులు, పరదేశీయులు. ధనికులు, పేదలు, బలవంతులు, దుర్బలులు అనే భేదం లేనే లేదు. ఆయన ఆందరిని సమానంగా ప్రేమించాడు. అయితే ఆయన కృషి ఎక్కువగా సంఘ వంచితులపట్ల, దీనులపట్ల. తాడితులు, పీడితుల పట్ల జరిగింది. అది సహజం కూడా.

తాను లోకంలోని దరిద్ర నారాయణుల ప్రతినిధినని ఆయన స్వయంగా చెప్పుకునేవాడు. తనకు పునర్జన్మ కలిగితే హరిజనుడుగా జన్మించ గోరుతానని కూడా ఆయన చెప్పుకునే వాడు.

మహాత్తరమైన ఈ మానవతా వాదం గాంధీజీకి కేవలం ఒక ఆదర్శం మాత్రమే కాదు; సిద్ధాంతపరమైన విశ్వాసం మాత్రమే కాదు. ఆయన తాను జీవితంలో

అచరించ లేవిడి, అచరించవిడి చేన్ని ఇతరులకు బోధించేవాడు కాదు. తనపై, తన జీవితంపై ముందుగా ప్రయోగించుకున్న తరువాత మాత్రమే ఆయన ఏదైనా ఒక సిద్ధాంతంగా, ఇతరులకు ఆచరణీయంగా ఉపదేశించే వాడు. అందుచేతనే ఆయన ఉపదేశాలన్నీ జీవద్విశ్వాసాలుగా విలసిల్లాయి.

గాంధీజీ కాదలచుకుంటే మహాభోగి కాగలిగిన వాడే కాని, కోరి కోరి ఆయన దారిద్ర్యాన్ని వరించాడు. తన దేశంలో అధిక సంఖ్యాకులు దారిద్ర్య పీడితులై వుండగా తాను భోగ భాగ్యాలనుభవించడానికి ఆయన విరాకరించాడు. ఇతరుల దారిద్ర్యాన్ని ఆయన పంచుకోగోరాడు. ఇందుకే ఆయన కొల్లాయి గుడ్డను మాత్రం ధరించి, బాహ్యడంబరా లన్నిటినీ విన్నవించాడు. ఎక్కడకు వెళ్ళినా భంగీ కాలనీలో వివసించే వాడు; భంగీ పని నయితం చేపేవాడు. అవలోకితేశ్వరుని వలె అందరి నముద్దరణ అయివ తర్వాతనే తన నముద్దరణ అవి ఆయన విశ్వసించేవాడు. తన ఆశ్రమంలో ఒక కుప్టు రోగికి న్యాయంగా పుళ్ళు కడిగి, ఉపచర్యలు చేసి, సాంత్వన పచనాలు చెప్పి ప్రబోధం కలిగించిన ఆ మహిమావ్విత కారుణ్యమూర్తిని పోల్చవలసింది గౌరవ బాధ్యునితోవే, ఏనుక్రీస్తుతోనే.

గాంధీజీ శత జయంత్యుత్సవాలు ప్రారంభమైన ఈ తరుణంలో ఆయన జీవితంలో పరమోత్కృష్ట స్థావరం ఆశ్రమించిన ఈ కారుణ్య భావాన్ని మనం మననం చేసుకోవడం అవసరం. ఆయన శత జయంత్యుత్సవాలు ఈ వీధాది పొడుగునా మహా సంగంభంగా జరుగుతాయి. ఆయన పేరు కొన్ని వందల, వేల, పార్లు మనంవిన బోతున్నాము. అడంబరాలతో, అట్టహాసంగా జరిగే ఆయన నామస్మరణ వెనుక ఆయన ఉపదేశాలు, వాటి ఆచరణ ప్రాధాన్యం మరుగున పడిపోయే ప్రమాదం వున్నది. ఈ ప్రమాదం నుంచి మనల్ని మనం కాపాడుకోవాలి. ఆయన ఉపదేశాల అవశ్యకత ఆయనతోనే అంతరించలేదని, వాటిని మన విత్య జీవితాలలో అనుసరించ వలసింది అగత్యం కలదని మనం గుర్తు పెట్టుకోవాలి.

భారతదేశ నముద్దరణ, దాని అభ్యుదయం దాని ప్రజల-ముఖ్యంగా అధిక సంఖ్యాకులైన “దరిద్ర వారాయణుల”—నముద్దరణ కంటే, అభ్యుదయం కంటే పేరు కాదు. ఆ నముద్దరణ, అభ్యుదయాల పాధనకు మనల్ని మనం పునరంకితులం చేసుకున్నప్పుడే గాంధీజీ శత జయంతి పేరిట నేడు ప్రారంభమైన మహోత్సవాలకు పార్వక్యం.

(అక్టోబర్ 3, 1968)

సత్యమూర్తి

గాంధీజీ తన అత్మకథకు పెట్టిన పేరు “ది స్టోరీ ఆఫ్ మై ఎక్స్‌పెరిమెంట్స్
విత్ బ్రూత్” — “సత్యంతో నేను చేసిన ప్రయోగాల కథ.”

ఆయన జీవితమంతా సత్యాన్వేషణతో గడిచింది. విభిన్న సందర్భాలలో

విభిన్న సన్నివేశాలకు సత్యాన్ని అన్వయించడానికి చేసిన ప్రయోగాలతోనే గడిచింది. ఆ కారణంగా ఆయన మూర్తీభవించిన సత్యమే అయినాడు.

గాంధీజీ దృష్టిలో సత్యం వేరు, దైవం వేరు కాదు. రెండూ ఒక్కటే. సత్యాన్వేషణ ప్రారంభించిన తొలి దినాలలో ఆయన “దేవుడే సత్యం” అని విశ్వసించినాడు. రాను రాను ఆయన సత్యమే దేవుడు అని విశ్వసించడం ప్రారంభించాడు.

ఈ రెండు విర్వచనాలకు ఒక సూక్ష్మభేదం వుంది. మొదటిదానిలో దేవుడనే వాదోక డున్నాడని, ఆయన అనంత గుణాలలో సత్యం ఒకటని, ఆయన సత్య స్వరూపమని ఒక విశ్వాసం వున్నది. రెండవ దానిలో సత్యాన్ని మించిన, సత్యానికి భిన్నమైన దైవం మరి లేదన్న వమ్మక వున్నది. ఈ రెండవ విర్వచనాన్ని నాస్తికులు (ఎథీయిస్టులు), అజ్ఞేయవాదులు (ఎగ్నాస్టిక్స్) కూడా విరభ్యంతరంగా ఆమోదించవచ్చునని గాంధీజీ చెప్పేవాడు. “తదేతత్ సత్యం” అన్న ఉపనిషత్వానికి కూడా ఇది భిన్నమైనది కాదు.

పత్యదర్శనం కోసం తన జీవితకాలమంతా వినియోగించినా, గాంధీజీ తాను వసం మనోరథుడై పట్ట చెప్పుకోలేదు. ఆయనకు సత్యంపై, దానికి మరొక పేరైన దైవంపై ప్రగాఢ విశ్వాసం వున్నది. జీవితమంతా నైతిక విషయాలతో గడిపాడు. ప్రతి విషయం ప్రార్థనతో గడిపాడు. రామవామాన్ని అవతరతం జపిస్తూ వుండేవాడు. అయినా, ఆయన తాను సత్యాన్ని గాని, దైవాన్ని గాని దర్శించ గలిగినట్టు చెప్పుకోలేదు. తాను దేవుడివనో, దేవుని అవతారమనో చెప్పుకోలేదు.

తాను పాదకుడినని, సత్యసంశోధకుడినని మాత్రమే ఆయన తుదివరకు చెప్పుకునేవాడు. ఆయనకు మహాత్మాతమని నిర్దించకేవల గొప్పఅక్షరాలలో ఈ విషయ గుణం ఒకటి. సత్యాన్వేషికి వుండవలసిన మొదటి గుణమే విషయమని ఆయన పెక్కు పాఠ్య పేర్కొన్నాడు.

అయితే సంపూర్ణ సత్యాన్ని దర్శించడం మానవుడికి సాధ్యం కావని, పాక్షిక సత్యాన్ని మాత్రమే అతడు దర్శించ గలడని కూడా ఒక సందర్భంలో గాంధీజీ అన్నాడు. పత్యసందర్శనం ఇంత దుర్లభమైనప్పటికీ దానికై అన్వేషణ మాత్రం మానవుడు విడనాడరాదని ఆయన ప్రబోధించాడు.

ఒకసారి ఆయన మైసూరులో నందిహిల్స్‌పై వుండగా ఒకరు “మీరు దేవుని చూశారా?” అని ప్రశ్నించారు. దానికి ఆయన “నేను దేవుని చూడలేదు. కాని, ఆయన వున్నాడనే నా విశ్వాసం. మైసూరు మహారాజాను ఆయన ప్రజలలో చాలా మంది చూచివుండరు కాని, అంతమాత్రాన మైసూరు మహారాజా లేడని వారు వమ్ము తారా?” అని. సరిగా ఇవే పలుకులలో కాకపోయినా ఆయన సమాధాన మిచ్చాడు.

సంపూర్ణ సత్యాన్ని దర్శించడం మానవునికి సాధ్యం కాకపోయినా, దాన్ని చిత్తశుద్ధితో విశ్వసించడంలోనే, దానిని అన్వేషించడంలోనే మానవుడు ఉన్నతమైన కాగలడని గాంధీజీ నమ్మకం.

భారత స్వాతంత్ర్య సమరంలో గాంధీజీ సత్యాన్ని తన ఆయుధంగా చేపట్టాడు. కనుకనే తన ఉద్యమానికి సత్యాగ్రహమని పేరుపెట్టాడు. దీనికి వ్యతిరేకమైనది దురాగ్రహంగా ఆయన పేర్కొనేవాడు. స్వాతంత్ర్య సాధన కోసం పోరాటం అవసరమే, అగ్రహం అవసరమే. అయితే అది అసత్యం పట్ల అగ్రహమై వుండాలి; అప్పుడే అది సత్యమైన అగ్రహం, సత్యం కొరకు అగ్రహం అవుతుంది. అది కానిది దురాగ్రహ మవుతుంది.

గాంధీజీ స్వాతంత్రోద్యమ కాలంలో తన సత్యాగ్రహాయుధాన్ని జయప్రదంగా ప్రయోగించాడు. దానితో ఆనాడు కోట్లకొలది భారతీయులు ఉత్తేజితులయ్యారు, ఆ సత్యాగ్రహ లక్ష్యం మహత్తరమైనది. దాన్ని ప్రయోగించినవాడు అచ్చమైన సత్యాన్వేషి. ఈ సంగతి గుర్తించక ప్రతి స్వల్ప విషయానికి సత్యాగ్రహాయుధాన్ని దుర్వినియోగం చేయడం ఆయన తరువాతి కాలంలో జరిగింది. అదనెరిగి పదునెరిగి ప్రయోగించక పోవడం వల్ల, తాత్కాలిక, పరిమిత లక్ష్యాల కోసం ప్రయోగించడం వల్ల అది మొక్కివోయింది. అది నిస్వార్థ ఆయుధం, నిర్భీకుల ఆయుధం, సత్యసంశోధకుల ఆయుధం. అది ఏనాటికైనా తాడిత, పీడిత మానవాళికి గాంధీజీ ప్రసాదించిన మహాయుధం.

(అక్టోబరు 4, 1968)

ధర్మమూర్తి

వ్యక్తి సంఘంకంటె భిన్నుడు కాదు. సంఘం వ్యక్తికంటె భిన్నమైనది కాదు. వ్యక్తి జీవితం, సంఘ జీవితం పరస్పరాశ్రితాలు.

వ్యక్తి తనకుతాను నీతితో, ఏయమంతో ధర్మబద్ధుడై వుంటే చాలదు. సంఘం కూడా అట్టిదే కావాలి. అప్పుడుగాని వ్యక్తిగత నీతివర్తనకు పరిపూర్ణత లేదు.

ఈ దృష్టితో జీవితంలో, ముఖ్యంగా జాతి జీవితంలో నీతికి, ధర్మానుష్ఠానానికి గాంధీజీ విశేష ప్రాధాన్యమిచ్చాడు. సంఘ జీవితంలోని ప్రతి స్వల్పాంశానికి నైతిక పౌరీకతే ఆధారం కావాలని విశ్వసించాడు. నీతికి ఇంతగా ప్రాధాన్యమిచ్చిన ప్రజా నాయకుడు ప్రపంచ చరిత్రలోనే మరొకడు లేడేమో.

పాఠశాలార్థంలో రాజకీయాలు, నీతివర్తనం మరన్నర విరుద్ధాలు. నేతి వీర కాయలో ఎంత వేయి వుందో రాజనీతిలో అంత నీతి వుంటుంది. సాధారణంగా కౌటిల్యం తేలిదే రాజకీయాలే లేవు.

రాజకీయాలలో నచ్చిలాపికి, నన్మార్గానికి, నశ్వాధనాలకు ప్రాధాన్య మివ్వడానికి గాంధీజీ యత్నించాడు. మనం పాఠించగోరిన లక్ష్యం మంచిదైతే మన మాత్రాన చాలదు. దాన్ని పాఠించడానికి మనం చివియోగించే పాధవాలు కూడా మంచివై వుండాలి. రాజకీయ కుంగంలో నైతిక మాత్రాల అవలంబనం కోసమే మధవపడిన రాజకీయాలను చక్రవర్తి మార్కవ్ అరెలియన్ వంటి వారు కొందరు ప్రాచీన కాలంలో ప్రోత్సహించేది. కాని, వారికంటె మిన్నగా, విశిష్టంగా, తైతికమాత్రాలకు విస్తృత శ్రద్ధానివ్వడం అయితే మహాపురుషుడు గాంధీజీయే.

లక్ష్యం మంచిదైతే పాధవాలు ఎట్టివైనా వరవారేదన్న వాదం ఒకటి ఎప్పుడూ మనకు ముందుకు వస్తూనే ఉంటుంది. దేశస్వారంభ్ర్యం మన లక్ష్యమైతే, దాన్ని పాఠించడానికి

చిరంజీవులు

హింసామార్గాన్ని అనుసరించినా, లేదా ఎట్టి మాయోపాయాలను, కుతంత్రాలను అవలంబించినా తప్పులేదని ఈ వాదాన్ని విశ్వసించేవారు ఇవిస్తారు. దీన్ని గాంధీజీ పూర్తిగా వ్యతిరేకించాడు. లక్ష్యంతోపాటు సాధనం కూడా పవిత్రమైనది, ధర్మబద్ధమైనది కావాలని ఆయన విశ్వాసం. కనుకనే ఆయన భారత స్వాతంత్ర్య సాధనకు హింసకాక అహింసా మార్గమే అవలంబనీయమని దానించి, తాను నడిపిన ప్రతి ఉద్యమాన్ని అహింసావలంబకంగా చేశాడు. సాధనం అపవిత్రమైనదైతే లక్ష్యం కూడా అపవిత్రంగా మారిపోతుందని ఆయన విశ్వాసం.

గాంధీజీ లండన్ లో న్యాయవాద విద్యను అభ్యసించే కాలంలో బ్రిటిష్ రాజకీయాలలో గ్లాడ్ స్టన్ ప్రముఖ వ్యక్తి. అతడు రాజకీయాలలో సచ్చిలానికి అత్యంత ప్రాధాన్య మిచ్చినవాడు. తన ఆత్మకథలో గాంధీజీ పేర్కొనలేదుగాని, గ్లాడ్ స్టన్ రాజకీయ, వ్యక్తిగత, సచ్చిల ప్రభావం ఆయనపై అజ్ఞాతంగా వుండే వుండాలి. ఆ తర్వాత ఆయన రస్కిన్, టాల్ స్టాయ్ ల నైతిక సిద్ధాంతాల ప్రభావానికి కూడా లోనయ్యాడు. క్రైస్తవ నీతిసూత్రాలను దై నందిన వ్యక్తిగత జీవితానికే కాక, ఆర్థిక, రాజకీయ రంగాలకు కూడా అన్వయించాలని వారి సిద్ధాంతం. తనకు రాజకీయ గురువుగా గాంధీజీ పేర్కొన్న గోఖలే నైతిక విశ్వాసాల ప్రభావం కూడా ఆయనపై విశేషంగా వున్నది.

యావనకాలంలో ఇన్ని సత్ప్రభావాలకు లోనై తన జీవితాన్ని తదనుగుణంగా మలచుకున్న గాంధీజీ తుదివరకు ఈ నైతిక సూత్రాలను అసిధారావ్రతంగా అవరించి చూపాడు. తన అనుచరయులచే అనుసరింపజేశాడు. ఆ కారణంగా ఆయన నిర్వహించిన భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమం ప్రపంచ చరిత్రలో అట్టి ఇతర ఉద్యమాలలోకెల్లా ఒక విశిష్టత పొందింది.

ఒక అర్థశతాబ్దిగా గాంధీజీ మనకు నూరిపోసిన నైతిక సూత్రాలు ఆయన విష్కృమించిన ఇంత స్వల్పకాలంలోనే ఏమైపోయినవో మనకు తెలిసిందే. గాంధీ జయంతినాడు తప్పితే వాటిని జ్ఞాపకమైనా చేసుకునే రాజకీయవేత్తలు నేడు ఒకరిద్దరైనా కనబడతారో లేదో. గాంధీ శతజయంత్యుత్సవాల నిర్వహణ కిస్తున్న ప్రాధాన్యంలో ఒక శతాంశమైనా ఆయన సిద్ధాంతానుష్ఠానానికిస్తే మనదేశం, మన ప్రజాజీవితం ఈనాటి శోచనీయస్థితిలో ఒక్కక్షణమైనా మిగిలేదా?

(అక్టోబరు 5, 1968)

శాంతమూర్తి

మూషవుతు ఐంతుకోటి మంచి వరిజామం చెందినవాడే. అందువల్ల జంతు
పులిక, మాషవుతు మూష ధర్మాలు కొన్ని పుండక తప్పదు. అవి శారీరకమైనవే
కావు, మానసికమైనవి కూడా. అయితే, వరువక్కాదులకు లేవి కొన్ని అధిక
గుణాలు మాషవునికి వున్నాయి. వీటిలో ముఖ్యమైనది వివేచనా శక్తి, ధర్మాధర్మ

విచక్షణ శక్తి. ఆ శక్తి వల్లనే అతడు తన జాంతవ లక్షణాలను - కనీసం వాటిలో అధిక భాగాన్ని - “సబ్లిమేట్” చేసుకోగలుగుతున్నాడు.

ఉవాహరణకు క్రోధం, ద్వేషం, భయం మొదలైన మనో వికారాలు మానవునికి, జంతువులకు సమానమే. వాటిని పూర్తిగా నూటికి నూరుపాళ్ళు జయించిన వాడు—ఎంత జితేంద్రియు డనిపించుకున్న వాడైనా - వుంటాడని మనం నమ్మకక్కరలేదు అది సాధ్యంకాని పని. అయితే, వాటిని నిరంతర సాధనవల్ల, అవ్యాసం వల్ల అదుపు చేయవచ్చు. అంతే కాదు; వాటిని మరొక ఉన్నత స్థాయికి తీసుకుపోవచ్చు; వాటిని “సబ్లిమేట్” చేయవచ్చు; లోక కళ్యాణానికే వాటిని సాధనాలుగా వినియోగించవచ్చు.

గాంధీజీ తన జీవితాన్ని ఈ కఠోర సాధనలోనే వెచ్చించాడు. తాను పూర్తిగా సఫలడైనట్టు, క్రోధాది మనోవికారాలను పూర్తిగా జయించినట్టు ఎక్కడా చెప్పకోలేదు. అయితే, వీటిని కేవలం మనోవికారాలుగా మాత్రమే మిగల్చక మానసిక శక్తులుగా పరివర్తించ జేయడానికి ఆయన యత్నించాడు. ఈ యత్నంలో తాను స్థూలంగా కృతకృత్యుడైనట్టే ఆయన చెప్పుకున్నాడు.

“నాకు అగ్రహం కలగదని చెప్పను. కాని, సహన గుణాన్నే క్రోధరాహిత్యంగా నేను అభ్యసించాను. ఇందులో స్థూలంగా నేను సఫలడ నయ్యాను. నాకు క్రోధం కలిగినప్పుడు దాన్ని నేను నా అదుపులో పెట్టుకుంటాను.” అని ఒక సందర్భంలో గాంధీజీ వ్రాశాడు.

వేడిని అదుపుచేసి శక్తిగా మార్చుకున్నట్టే, అగ్రహాన్ని అదుపుచేయడం వల్ల ఒక నూత్న శక్తి జనిస్తుందని ఆయన మరొకచోట వ్రాశాడు. ఆయన ప్రారంభించిన సత్యాగ్రహోద్యమాలు స్వాతంత్ర్య సమరంలో ఎంత శక్తిమంతమైన ఆయుధాలుగా పని చేసినవో మనకు తెలిసిందే.

ఆయనకు క్రోధం రాకపోలేదు; ద్వేషం లేకపోలేదు. కాని, ఆయన క్రోధం గాని, ద్వేషం గాని వ్యక్తులపై కాదు; వారిలోని దుర్గుణాలపైనే. బ్రిటిష్ వలస ప్రభుత్వంపై ఆయన చరిత్రాత్మకమైన మహోద్యమం నిర్వహించాడు. కాని, ఆ సంగ్రామం మహోద్భృతంగా సాగుతున్న సమయంలో కూడా ఆయన బ్రిటిష్ వారిని వ్యక్తులుగా ద్వేషించలేదు. వారి పరిపాలనను, వారి విధానాలను, వారి జాత్యహంకారాన్ని మాత్రమే ద్వేషించాడు. వాటిపైనే తన అగ్రహాన్ని ప్రసరించాడు

ఈ విధంగా ఆయన మనోవీధిలో క్రోధ, విద్వేషాలు పరివర్తన చెందిన తర్వాత, అవి “నల్లిమేట్” అయిన తర్వాత వాటిని క్రోధ, విద్వేషాలుగా పేర్కొనడానికి వీలులేదు.

ఆయనను “శాంతమూర్తి”గా లోకం కీర్తించడానికి ఇదే కారణం. “శాంతం” అనే పదంలోనే క్రోధం, ద్వేషం మొదలైన మనోద్రేకాలు “శమించిన” స్థితి అనే అర్థం ఉద్బుద్ధం అవుతున్నది. గాంధీజీ విత్యపారాయణం చేసే గ్రంథాలలో భగవద్గీత ఒకటి. దానిలో ఆస్తిక్యానికి, పరతత్వానికి సంబంధించిన భాగాలపై ఎవరికెట్టి అభిప్రాయాలున్నా, వ్యక్తిగత నైతిక ప్రవర్తనకు సంబంధించిన వాటిపై భిన్నాభిప్రాయాలుండ వవనరం లేదు. స్థితప్రజ్ఞుని లక్షణాలను పేర్కొంటూ “వీత రాగ భయ క్రోధః స్థితధీర్ముని రుచ్యతే” అని గీత విర్వచించింది. ఈ విర్వచనాన్ని తన అనుచిన ప్రవర్తనలో జీర్ణింపజేసుకున్నవాడు గాంధీజీ.

“క్రోధాద్యవతి నమోహ, సృమోహాత్ స్మృతి విభ్రమః”

స్మృతి భ్రంశాద్బుద్ధి నాశోబుద్ధి నాశాత్ప్రణశ్యతి”

— కోపంవల్ల అవివేకం కలుగుతుంది. అవివేకంవల్ల మతిభ్రమ కలుగుతుంది. మతిభ్రమవల్ల బుద్ధి పశిస్తుంది; బుద్ధినాశవంవల్ల తాను నశిస్తాడు — అవి భగవద్గీత అనువయ పూర్వకంగా చెబుతున్నది. ఈ గీతా ప్రబోధంతో తన విత్య జీవితాన్ని ఉదాత్తస్థాయికి తీసుకుపోవడానికి యత్నించిన మహావ్యక్తి గాంధీజీ.

ఆయన ఎప్పుడో పురాణ యుగంలో జీవించిన వ్యక్తి కాదు. ఒక తరం క్రింద వరకు మనలో ఒకడు. మన మధ్య మనవివ వ్యక్తి. నైతికోన్నతి కోసం ఆయన ఏ విర్ణవారణ్యాలలోనో కూర్చుని ముక్కు మూసుకుని తపస్సుచేసినవాడు కాదు. విరంతర రాజకీయ, సాంఘిక, ప్రజాపేష కార్యకలాపాలలో మువిగి తేలిన వ్యక్తి. వాటిలోనే తన అదర్శాన్ని, లక్ష్యాలను సాక్షాత్కరించుకో గోరిన వ్యక్తి, వాటిలోనే ఆయనకు జీవిత సావల్యం లభించింది. అందరివంటి సాధారణుడే అయిన ఆయనకు సాధ్యమైన అసాధారణత్వం ఇతరులకు మాత్రం ఎందుకు సాధ్యం కాదు?

(అక్టోబర్ 1, 1968)

స్వాతంత్ర్యమూర్తి

గాంధీజీ శత జయంత్యుత్సవ సందర్భంగా ఆయన దివ్యస్మృతికి మేము ఆంకితం చేసిన ఈ సంపాదకీయ వ్యాసాలో కడపటి దానికి మేము ఎన్నుకున్న శీర్షిక “స్వాతంత్ర్యమూర్తి”.

అవును, గాంధీజీ స్వాతంత్ర్యమూర్తిగానే మనకు కలకాలం జ్ఞాపకం

స్వాతంత్ర్యమూర్తి

వుంటాడు. ఆయన సుమారు డబ్బయి సంవత్సరాల క్రిందట దక్షిణాఫ్రికాలో తోటి భారతీయులకు శ్వేత జాతి దడువనీతి నుంచి విముక్తి కల్పించడానికి పోరాటంతోనే తన జీవితాన్ని ప్రారంభించాడు; స్వదేశం తిరిగి వచ్చిన తర్వాత భారత స్వాతంత్ర్య సమరంలోనే ఆయన చివ్వు జీవిత కాలం గడిచింది. తన లక్ష్యసిద్ధిని కనులారా చూచి ఆయన కన్ను మూశాడు. అ విధంగా ఆయన జీవితం పరిపూర్ణమైంది. ఆయన మనకు “స్వాతంత్ర్యమూర్తి” కాక చురెవరు?

కావి గాంధీజీ లక్షించినది దేశానికి రాజకీయ స్వాతంత్ర్యం మాత్రమే కాదు. ఆయన స్వాతంత్ర్యానికి ఇచ్చిన అర్థం వేరు. అది అతి విస్తృతమైనది. దానిలో రాజకీయ స్వాతంత్ర్యం ఒక స్వల్ప భాగం మాత్రమే.

“గౌతమ బుద్ధుని తర్వాత భారతదేశంలో ఇంతటి మహాత్ముడు జన్మించ లేదు.” అని లోకం ఈనాడు మోహన్ దాస్ కరంచంద్ గాంధీని కీర్తిస్తున్నది. రెండున్నర వేల ఏళ్ళ క్రిందట ఆ బుద్ధుడు వివసించిన భారతీయ సమాజం వేరు, పరిస్థితులు, అవసరాలు వేరు. ఈ అధినవ బుద్ధుడు వివసించిన భారతీయ సమాజం పరిస్థితులు, అవసరాలు వేరు, వారి కార్యాచరణ విధానాలు కూడా వేరు. అయినా, వారి లక్ష్యం ఒకటే.

అనాటి శాస్త్రీక చింతనకు అమగుణంగా గౌతమ బుద్ధుడు తన లక్ష్యాన్ని “విర్యాణం”గా పేర్కొన్నాడు. దాన్ని ఈనాటి పరిభాషలో స్వాతంత్ర్యమనే వర్ణించాలి. బుద్ధుడే కాదు, ఏ మహా ప్రవక్త లక్షించినా పరిపూర్ణ మానవతా వికాసానికి అటంకాలైన శృంఖలాల నుంచి విముక్తినే. మన పూర్వులు చెప్పిన జీవన్ముక్తి కూడా ఈ విస్తృత స్వాతంత్ర్యానికి వ్యాయ వచమే. గాంధీజీ సయితం దాన్నే తన లక్ష్యంగా పెట్టుకున్నాడు.

మన దేశ స్వాతంత్ర్యం మన వారు మంత్రులు, శాసన విర్మాతలు కావడంతో మనకు పార్లమెంటు ఏర్పడడంతో, మన విదేశాంగ నీతిని మనం నిర్ణయించు కొనడంతో అగిపోదు. ఈ పరిమిత స్వాతంత్ర్యం ఇంతకంటే ఉన్నతమయిన స్వాతంత్ర్యానికి దారి తీయాలి. ప్రతి వ్యక్తి స్వాతంత్ర్యం పొందాలి. స్వాతంత్ర్య పరిణాలు ప్రతి వ్యక్తికి అందాలి. వ్యక్తి దేశం కూడా అర్థికంగా స్వాతంత్ర్యం కావాలి. “ఈ దేశం నాది, దాని జాగోగులు నావి, నా జాగోగులు దేశానివి నేను

లేనిదే దేశం లేదు. దేశం లేనిదే నేను లేను.” అనే భావం ప్రతి పౌరునికి కలగాలి. రస్కిన్ రచించిన “అన్ టు దిస్ లాస్ట్” చదివి ప్రభావితమైన గాంధీజీ ఈ సమస్త ప్రజాభ్యుదయాన్నే “సర్వోదయ” మని వ్యవహరించాడు. ఆ సర్వోదయ సాధనమే నిజమయిన స్వాతంత్ర్యంగా ఆయన భావించాడు.

భారతదేశమే కాదు, సమస్త ప్రపంచంలో ఈ సర్వోదయ సాధనను గాంధీజీ ఆకాంక్షించాడు. ఈ మానవ జగత్తు ఇంతకంటే సుందరమైనదిగా రూపొందాలని, ఒక జాతిని మరొక జాతి పీడించనిదిగా, ఒక మతం మరొక మతాన్ని ద్వేషించనిదిగా, మనిషి మనిషిని దోచుకోకుండా, పేదలు, ధనికులు, దుర్బలాలు, బలాధులు, అనే విభేదాల పునాదులపై నిర్మితమయిన సమాజ వ్యవస్థ లేకుండా వుండే ఒక అదర్శ ప్రపంచాన్ని ఆయన తన మనోవీధిలో సాక్షాత్కరింప జేసుకున్నాడు.

ఆయన దృష్టిలో మనం సాధించినది స్వరాజ్యమే కాదు. ఆయన స్వరాజ్యం మన పూర్వులు పేర్కొన్న “స్వారాజ్యాని”కి భిన్నమయినది కాదు. అది సురాజ్యం, రామరాజ్యం. దాన్ని గాంధీజీ ‘కింగ్ డమ్ ఆఫ్ గాడ్’ అని కూడా పేర్కొన్నాడు. అదీ ఆయన ధ్యేయం.

ఆయన శత జయంత్యుత్సవాలను జరుపుకుంటున్న ఈ కుభ సమయంలో ఆయన లక్ష్మీల సాధనకు మనం ఏమి చేయగలిగామని ఆత్మ సంశోధన చేసుకోవడం మన కర్తవ్యం. గాంధీజీ జీవన్ముక్తుడు. రాగ ద్వేషాల నుంచి, భయ క్రోధాల నుంచి, అన్నివిధాల సంకుచితత్వం నుంచి ఆయన తన జీవిత కాలంలోనే విముక్తుడై నాడు. నిజమైన స్వాతంత్ర్యం పొందిన మొదటి భారతీయుడు ఆయనే. తాను సంపూర్ణ స్వాతంత్రుడైన తర్వాతనే ఆయన తన దేశీయుల స్వాతంత్ర్యానికై అహర్నిశలు పోరాడాడు. ఆయన ప్రారంభించిన ఆ పోరాటాన్ని కొనసాగించడమే మన పవిత్ర విధి.

(అక్టోబర్ 7, 1968)

మావో, షేక్స్పియర్

షేక్స్పియర్ మనుష్య వాగవిక ప్రవచనం గౌరవిస్తుంది. ప్రవచన వాదక శక్తిలో అగ్రగణ్యాడని వెల్లివెట్టబడింది. పాశ్చాత్య ప్రాచ్య దేశాలవారే కాదు, కమ్యూనిస్టు దేశాల వారు కూడా అతని వాదకాలను శిరోధార్యులుగా చూడగలిగారు.

కమ్యూనిస్టుల గురువైన మార్క్స్ దృష్టిలో షేక్స్పియర్ చేతిలో నాటక రచనా శిల్పం పరాకాష్ఠ అందుకున్నది. జర్మన్ నాటక కర్త షిల్లర్ కంటే షేక్స్పియర్ ను ఎక్కువగా అతడు సంభావించేవాడు. రోజుకొకసారైనా షేక్స్పియర్ నాటక భాగాలను అతడు పఠించేవాడు. వాటిలో అనేకం అతనికి కంఠతా వచ్చు. అతని కుటుంబంలో కూడా “షేక్స్పియర్ కల్ట్” వుండేదట. మార్క్స్, అతని కుమార్తెలు ఒక “గేమ్” ఆడేవారట. ఒకరొక “ప్యాపేజ్”ను ఉదహరిస్తే అది షేక్స్పియర్ రచించిన ఏ నాటకంలోనిదో మిగిలినవారు చెప్పకోవాలి. అదీ ఆ “క్రీడ”.

మార్క్స్ అభిమానులైన రష్యన్లు కూడా షేక్స్పియర్ ను గౌరవిస్తారు. అతని నాటకాలను ఒకరిద్దరు కాదు, అయిదారుగురు రష్యన్ భాషలోనికి తర్జుమా చేశారు. అట్టి అనువాదకులలో క్రిస్టిశేషుడు బోరిస్ పాస్టర్నాక్ కూడా ఒకడు. షేక్స్పియర్ నాటకాలను మాస్కోలోని ప్రసిద్ధ నాటక మందిరాలలో తరచుగా ప్రదర్శించడమే కాదు, వాటిని గొప్ప కళాత్మక చలన చిత్రాలుగా కూడా నిర్మించారు.

యూరోపియన్ పునరుజ్జీవనం (రినేజాన్స్) షేక్స్పియర్ లో వతాకస్థాయికి చేరినదని, అతడు భాస్వామిక విధానాన్ని వ్యతిరేకించి రాజరిక వ్యవస్థను అభిమానించిన వాడని రష్యన్లు అభిప్రాయపడతారు. అందువల్ల అతని కాలం నాటికి షేక్స్పియర్ ను విప్లవ వాదిగానే వారు భావిస్తారు. ఇంతే కాక, మానవ ప్రవృత్తి వైవిధ్యాన్ని అతని వలె కాచి వడబోసిన నాటక రచయిత మరొకడు లేడని, అతడు గొప్ప మానవతావాది అని వారు విశ్వసిస్తారు.

రష్యన్లకు మిగిలిన వారికి షేక్స్పియర్ రచనల అవగాహనలో, దృక్పథంలో కొన్ని విభేదాలుండవచ్చు గాని, మొత్తంపై అతడిని అనమానుడైన నాటక కర్తగా భావించడంలో తేడా లేదు. కాని, ఊరందరిది ఒకదారి, ఉలిపి కట్టెది ఒకదారి అన్నట్టు మావో చైనాకు మాత్రం షేక్స్పియర్ పనికిరాలేదు. అతని “హామెట్”, “ఒథెల్లో” నాటకాలనుంచి విర్మించిన చలన చిత్రాలను చైనీస్ సినిమా మందిరాలలో విషేధించారట. అవి రాజరికాన్ని, బూర్జువా మానవతా వాదాన్ని నమర్చించే నాటకాలట. “హామెట్”లో వ్యక్తిగత ద్వేషం ప్రధానం కాగా, “ఒథెల్లో”లో ప్రేమ ముఖ్యమట. ఇందుచేత వాటిని విషేధిస్తున్నట్టుగా పీకింగ్ సినిమా ఇన్స్టిట్యూట్ కు చెందిన రెడ్ గార్డులు ప్రకటించారట.

వారు విషేధించిన షేక్స్పియర్ చలన చిత్రాలు రష్యన్ విర్మాణాలు. షేక్స్పియర్ నాటకాలను పాశ్చాత్యులు కూడా చలన చిత్రాలుగా నిర్మించినప్పటికీ, ముఖ్యంగా కొన్ని రష్యన్ నిర్మిత చిత్రాలు అమెరికన్, తదితర విర్మాణాలకంటే విశిష్టమైనవిగా పున్నాయని బ్రిటిష్ విమర్శకులే అంగీకరించారు. కాగా, వాటిని మావో చైనా విషేధించడం విడ్డూరం.

చై నీస్ రెడ్ గార్డులు “విషతుల్యం”గా భావించి, విషేధించిన మరొక చలన చిత్రం అలెగ్జాండర్ ద్యుమా వవల “త్రీ మస్కెటీర్స్” ఆధారంగా తీసినదట. ఫ్రెంచి వవలా కర్తలలో ద్యుమా ప్రథమ శ్రేణికి చెందినవాడు కాకపోవచ్చు కాని, అతని విశిష్టత అతనిది. “త్రీ మస్కెటీర్స్” వవలలో ద అర్టగ్నాన్, పార్తోస్, ఎరామిస్, షోన్ పాత్రలు, వారి సాహసాలు ప్రపంచ సాహిత్యంలో అజరామరంగా నిలిచి పోతాయి. ద్యుమా నయితం ప్రధానంగా మానవతా వాది. బహుశా ఈ కారణం వల్లనే మావోకు అతని రచనలు కాని, వాటి చలన చిత్రాలు కాని నహించి వుండక పోవచ్చు.

మానవ సంస్కృతి, సభ్యత, నాగరికత క్రమానుగత పరిణామం చెందుతూ వస్తున్నాయి. వాటిలో అనేక విశిష్ట లక్షణాలున్నట్టే, కొన్ని అభివృద్ధి విరోధక లక్షణాలు కూడా వుండవచ్చు. వాటిలో ఏ వురోగతి సాధించాలన్నా పాతపునాదులపైనే సాధించాలి గాని, పునాదులనే పెకలించరాదు. అది “విహలిజం” కాగలదేమో తప్ప కమ్యూనిజం కానేరదు. కమ్యూనిజం ఒకప్పుడు మానవతావాదాన్ని పుణికి పుచ్చుకున్న సిద్ధాంతమన్న అభిప్రాయం జవంలో వుండేది. ఆ అభిప్రాయాన్ని స్టాలిన్ చాలా వరకు తెదరగొట్టాడు. ఇప్పుడు మావో పూర్తిగా వేటావంచలు చేస్తున్నాడు. కాని ఒక దింకతి: మూఝువిపై దుమ్ము చల్లితే అది తిరిగి మవ కంటిలోనే వడుతుంది. షేక్స్పియర్ పై ఏలక దుమ్మెత్తి పోవినా, అది తిరిగి వడేది మావో కళ్ళలోనే.

(మనంబర్ 16, 1968)

క్రీరీశేషుడు బందా

ఒకనాడు ఆంధ్ర నాటక రంగం స్వర్ణయుగాన్ని చూచింది. ఆ యుగంలో అత్యుత్తమ శ్రేణి నటు లనేకులు ఆంధ్రలో ప్రభవించారు.

ఇప్పుడు సినిమాల మీద వున్నంత మోజు ఆనాడు నాటకాల వల్ల వుండేది. ఇప్పుడు సినిమా తారల మీద వున్నంత మోజు ఆనాడు నాటకాల వటీనటుల వల్ల వుండేది. ఇప్పటి సినిమా పాటలపై వున్నంత మోజు ఆనాడు నాటకాల మధ్యాలపై

వుండేది. హరి ప్రసాదరావు, బళ్ళారి రాఘవ, మాధవపెద్ది, యడవల్లి, స్థానం, అద్దంకి, పులిపాటి, డి. వి. సుబ్బారావు, కపిలవాయి, జొన్నవిత్తుల ఇంకా ఎందరో ఆశేష ప్రజాదరణ పొందిన నటుల కాలం ఆ స్వర్ణయుగం.

వారి కోవలో చెప్పుకోదగిన నటుడు బందా కనకలింగేశ్వరరావు. ఆయన మరణం ఆంధ్ర నాటక రంగాభిమానులకు అత్యంత విషాదకరం.

కృష్ణుడు, సారంగధరుడు, బిల్వమంగళుడు మొదలైన ఎన్నో పాత్రలలో ఆయన సభారంజకంగా వడించేవారు. వటనలోను, వద్యాలు పాడడంలోను ఆయన దొక ప్రత్యేకమైన వద్దతి. వద్యాన్ని ఎన్ని అకారాల వికారాలతో ఒక్క నుక్క బోధ వడకుండా పాడితే జనం అంతగా చప్పట్లు కొట్టి హర్షించే రోజులవి. కావి, బళ్ళారి రాఘవ, మాధవపెద్ది వంటి కొందరు వద్యంలో భావానికే ప్రాధాన్యమిచ్చేవారు. కాగా, వద్యాన్ని రాగయుక్తంగాను, అదే సమయంలో భావయుక్తంగాను చదువుతూ సభావదులను రంజింపజేసిన బాణీ బందా బాణీ.

ఆయన ఎన్నో నాటకాలలో, చలన చిత్రాలలో నటించడమే కాక, స్వయంగా నాటక కళోద్ధరణకు పాటుపడ్డారు. 1938-39 ప్రాంతాలలో ఆయన ఏలూరులో స్థాపించిన ఆంధ్ర నాటక కళాశాలలో ఎందరో వటనా కళ అభ్యసించినవారే.

మమారు వన్నెండేళ్ళుగా ఆలిండియా రేడియోలో శ్రవ్య నాటక ప్రయోక్తగా పని చేస్తూ అనేక నాటకాలను నిర్వహించడమే కాక, స్వయంగా ఎన్నో నాటకాలు రచించి లబ్ధి ప్రతిష్టలయ్యారు. ముఖ్యంగా ఇటీవలి కాలంలో కూచిపూడి నాట్య కళోద్ధరణకు ఆయన చేసిన కృషి చిరస్మరణీయమైంది. కూచిపూడిలో సిద్ధేంద్ర కళాక్షేత్రం ఆయన కృషి ఫలితమే.

వివిధాలకు బాగా వ్యాప్తి రావడంతో నాటక రంగానికి పూర్వపు ప్రాధాన్యం పోయింది. మన నాటక కళలో పూర్వపు సంప్రదాయాలు అంతరిస్తున్నాయి. కొత్త ధోరణులు ప్రచారంలోకి వస్తున్నాయి. ఇది సహజమే కూడా. అయినా, తెలుగు నాటక రంగానికి బందా, ఆయన తరం వారు చేసిన పేవ ఎన్నటికీ మరపు రానిది.

(డిసెంబర్ 6, 1968)

ముందు చూపు

అమెరికన్ అంతరిక్ష నౌక ఆపోలో-8 చంద్రమండలాన్ని చుట్టి దిగ్విజయంగా తిరిగి వచ్చింది. కొందరు ప్రసిద్ధ శాస్త్రవేత్తలు నయితః ఈ ప్రయోగాన్ని వృధా చర్యగా విమర్శిస్తున్నా, మానవుని షేధ సాధించిన ఈ అపూర్వ సాంకేతిక విజయాన్ని ప్రపంచం వేనోళ్ళ కీర్తిస్తున్నది.

మొన్నటి ఆపోలో యాత్ర ముందు అసంఖ్యాకంగా ఉత్పత్తి అయిన, అవుతున్న వైజ్ఞానిక నవలా సారస్వతమంతా వెలవెల పోక తప్పదు. అంగరకుడు, శుక్రుడు మొదలయిన సుదూర గ్రహాలకు మానవ యాత్రలను, ఆక్కడి ప్రాణికోటిని, మానవాతీత జీవులను ఊహిస్తూ ఎన్నో నవలలు వచ్చాయి. అయితే, అవన్నీ ఇటీవల ఖగోళ విజ్ఞానం చెందిన పురోగతిని ఆధారం చేసుకుని, అంతకంటే ఎక్కువగా కల్పనను ఆధారం చేసుకుని వ్రాసినవే.

కాని, ఒక మహా రచయితకు మాత్రం ఈ సందర్భంలో జోహారు లభించక తప్పదు. అతడు ఫ్రెంచి రచయిత జూల్స్ వెర్నె. అతడు 1828 నుంచి 1905 వరకు జీవించివచ్చాడు. తన కాలంలోని వైజ్ఞానిక సారస్వతాన్ని అధ్యయనం చేసిన వాడే గాని, ప్రత్యేకించి శాస్త్రవేత్త కాదు. పైగా అతడు విద్యాలయాలలో చదివించి విజ్ఞాన శాస్త్రం కాదు, న్యాయశాస్త్రం. తన రచనా జీవితాన్ని కూడా శాస్త్రీయ రచనలతో ప్రారంభించలేదు: పద్య నాటకాలు, సంగీత నాటకాలతో ప్రారంభించాడు. మధ్యలో కొన్ని యాత్రా కథలు వ్రాసి పేరు తెచ్చుకొనడంతో అతనికి 1860 ప్రాంతాల నుంచి వైజ్ఞానిక కథా సారస్వతం మీద అభిరుచి పుట్టి వ్రాయడం మొదలు పెట్టాడు.

జూల్స్ వెర్నె వచన రచయిత అయినా, కవి పద వాచ్యతకు అన్ని విధాలా అర్హుడు. కవి అనే పదానికి అనలు అర్థం ద్రష్ట, క్రాంతదర్శి, ఋషి, నర్వజ్ఞుడు. పేదరిలో ఈ అర్థంలోవే కవి శబ్దాన్ని ఉపయోగించారు. “నా నృషిః కురుతే కావ్యమ్” అని మన పూర్వులు భావించారు. కవి భవిష్యత్తును ఊహించ గలడని కూడా వాడు భావించారు. రాముని జవనానికి ముందే వాల్మీకి రామాయణ గాథను వ్రాడడంలో అర్థం ఇదే.

జూల్స్ వెర్నె కూడా అగామి వైజ్ఞానిక పురోగతిని ఊహించి అనేక నవలలు వ్రాశాడు. ఆ రోజులలో జలాంతర్గామిలు లేవు. విమానాలు లేవు. టెలివిజన్ లేదు. రోదసి వెళ్ళు తేవు. కాని అన్నిటిని శాస్త్రీయంగా ఊహించి అతడు నవలలు వ్రాశాడు. సాగర గర్భంలో జలాంతర్గామిలో అరవై వేల మైళ్ళ యాత్ర,

జెలూన్ లో ఎనభై రోజులలో ఛాప్రదక్షిణం. భూమి నుంచి చంద్రుని వద్దకు రోదసీ నౌకలో యాత్ర, భూమి కేంద్ర స్థానానికి అవరోహణ మొదలైన సాహసాలను అతడు వాటిలో వర్ణించాడు. వైజ్ఞానిక వవలైనా డ్యూమాస్ వవల లంతటి అనర్హ కరంగా వ్రాయడం అతని ప్రత్యేకత.

ముఖ్యంగా “ప్రం ది ఎర్త్ టు ది మూన్” అనే జూల్స్ వెర్న్ నవల ఇటీవల పలువురిని ఆకర్షించింది. దానికి, అపోలో-8 యాత్రకు అనేక సామ్యాలున్నాయి. దానిలో కూడా రోదసీ నౌక ముగ్గురు యాత్రీకులతో బయలుదేరి చంద్రుని చుట్టూ పరిభ్రమిస్తుంది. అది కూడా గంటకు 25 వేల మైళ్ళ వేగంతో ప్రయాణిస్తుంది. దాని ప్రయోగం కేప్ కెనెడీకి 160 కిలో మీటర్ల నమీవం నుంచి జరుగుతుంది. అది తిరిగి వచ్చి దిగిన స్థలం కూడా వసిక్ మహా సముద్రమే. ఆ సంఘటన కూడా డిసెంబర్ లోనే జరుగుతుంది. అపోలో నౌక పొడుగు వన్నెం డడుగులు కాగా, వెర్న్ నౌక వన్నెం డడుగుల ప్త. అపోలో బరువు 12,392 పౌనులు కాగా వెర్న్ నౌక బరువు 12,230 పౌనులు. వెర్న్ వర్ణించిన చంద్ర గోళం పరిస్థితులకు, మొన్నటి చంద్ర గాముల వర్ణనలకు కూడా సరి పోయింది.

ఈ సామ్యాలు విచిత్రంగా లేవా? జూల్స్ వెర్న్ 10వ సంవత్సరాల క్రిందట—1865లో తన వవల వ్రాశాడు. “రవి కానవిచో కవి కాంచునే కదా!” అనే లోకోక్తిని అతని రచనలు రుజువు చేస్తున్నాయి. ఇరవైయవ శతాబ్దంలో మవం జూల్స్ వెర్న్ నవలలనే జీవిస్తున్నామని ఒక ప్రఖ్యాత శాస్త్రవేత్త అన్నాడు. ఆ వాక్యంలోని సత్యాన్ని మొన్నటి అపోలో యాత్ర మరొకసారి రుజువు చేసింది. జూల్స్ వెర్న్ మానవ భవిష్యత్తు లోనికి ‘తొంగి’ చూచాడు. అతనిది ముందు చూపు; వెనుక చూపు కాదు. ముందుకు దారి చూపడం కంటే పాపా త్యానికి వరమ ప్రయోజనం మరేముంది?

(డిసెంబర్ 30, 1968)

అన్నాదురై

ముఖ్యమంత్రులైన వారందరు ప్రజానాయకులు కారు. పార్టీలో హెచ్చు
మందిని కూడగట్టుకుని కొందరి, అదృష్టవశాత్తూ త్రోసివేసి వచ్చి కొందరు ముఖ్య
మంత్రులు కావచ్చు. ముఖ్యమంత్రులైన తరువాత వారు ప్రజా నాయకులుగా వెల్లుబిడి

కావచ్చు. కాని అన్నాదురై వలె ప్రజా నాయకులైన తర్వాతనే ముఖ్యమంత్రి
లయ్యే వారు అరుదుగా వుంటారు.

కనుకనే, ఆయన అకాల మరణానికి నేడు మొత్తం తమిళనాడు శోకిస్తున్నది.
ఆయన ఈనాడు ముఖ్యమంత్రి పదవిలో కాక, ప్రతిపక్ష నాయకుడుగా మాత్రమే
వుంటూ మరణించినా తమిళనాడు ఇదే విధంగా, తమ ఆప్త బాంధవుని కోల్పోయినట్టు
పరితపించి వుండేదే.

అన్నాదురై మృతితో తమిళనాడు తమ ప్రియతమ నాయకుని కోల్పోవడమే
కాదు; యావద్భారతమే ఒక రాజనీతి విశారదుని, ఒక పరిపాలనాదక్షుని
కోల్పోయింది. కనుకనే, తమిళనాడు శోకంలో ఈనాడు యావద్భారతం పాలు పంచు
కుంటున్నది.

అన్నాదురై తన రాజకీయ జీవితాన్ని తీవ్ర వాదిగానే ప్రారంభించాడు.
ఆయన స్థాపించిన ద్రవిడ మున్నేట్ర కజగం ప్రత్యేక ద్రవిడనాడు పాథవ లక్ష్యంతో
ప్రారంభమైంది. తమిళుల పూర్వపు టొన్నాళాన్ని పునరుజ్జీవింప జేయాలని, తమిళ
సంస్కృతి ప్రత్యేకతను కాపాడాలని, వర్ణ విభేదాలను రూపుమాపాలని, ఇ. వి.
రామస్వామి నాయకత్వ స్థాపించిన ద్రవిడకజగం నుంచి వీలిపోయి ఆయన 1949లో
ద్రవిడ మున్నేట్ర కజగంను స్థాపించాడు. కేవలం ఇరవై ఏళ్ళలో దాన్ని తమిళ
నాడులో ఒక ప్రదిల శక్తిగా ఆయన తీర్చిదిద్దారు.

ఇటీవలి వరకు ఆయన ప్రత్యేక ద్రవిడనాడు ఉద్యమాన్ని కొనసాగించిన
మాట విజమే కాని 1962లో చై నీస్ దురాక్రమణ అనంతరం ఆయన తన పార్టీ
లక్ష్యాన్ని మార్చి వేయడం, భారత జాతీయైకమత్యాన్ని బలపరచడం ఆయన రాజనీతి
వైశారద్యానికి నిదర్శనం.

తమిళనాడులో తనకు ఏకైక ప్రతి ద్వంద్వి అయిన డి. ఎం. కె. 1987 జనరల్
ఎన్నికల ఫలితంగా అధికారానికి రాగానే కేంద్రంలోని కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వానికి, తమిళ
నాడు ప్రభుత్వానికి తీవ్ర వ్యర్థ ప్రారంభం కావడం తథ్యమని చాలా మంది తం

ప్రోకారు. కావి, అన్నదురై నాయకత్వం ఈ అంచనాలన్నిటిని తల క్రిందులు చేసింది. ఉత్తర భారత రాష్ట్రాలలోని, కేరళలోని కాంగ్రెసేతర ప్రభుత్వాలకో పోల్చితే తమిళనాడు ప్రభుత్వానికి, కేంద్రానికి మధ్య సంబంధాలు సామరస్య పూర్వక మైవవనే చెప్పాలి.

కేంద్రానికి, రాష్ట్రాలకు మధ్య శ్రీ సంబంధాలను పునర్నిర్వచించివాల అన్నదురై ఉద్ఘాటించకపోలేదు. రాష్ట్రాలకు ఇతోధికంగా అధికారా లివ్వాలని ఆయన హాత్తిడి తేకపోలేదు. హిందీని ఏకైక అధికార భాషగా చేయడాన్ని తీవ్రంగా వ్యతి రేకించక పోలేదు. మరి పెక్కు విషయాలలో కేంద్రంతో ఆయన విభేదించక పోలేదు. కావి ఈ విభేదాలన్నిటిని దృఢంగా, అదే సమయంలో సౌజన్య పూర్వకంగా, జాతీయ శ్రేయస్సును దృష్టిలో పెట్టుకుని కొనసాగించడంలో ఆయన నాయకత్వ ప్రతిభ గోచరిస్తుంది.

ఆయన వలె ప్రజామరాగం చూరగొప్ప నాయకులు, అనంభ్యైక ప్రజానీకాన్ని ఒక్క మాటతో మంత్ర ముగ్ధం చేయగలిగిన వారు చాలా అరుదుగా వుంటారు. అధికారానికి వచ్చిన తర్వాత ఆయన వలె తమ ప్రజల అనురాగాన్ని చెక్కు చెదర కుండా నిలుపుకో గలిగిన వారు మరింత అరుదుగా వుంటారు.

పౌరారణంగా ఏ ప్రజా నాయకుడు మరణించినా ఆ లోటు తీరవిదనే సంతాప ప్రకటనలు వెలువడడం పరిపాటి. అన్నదురై విషయంలో ముఖ్యంగా తమిళ జాతుకు ఆయన ఘృతి విజంగానే తీరని లోటు. డి. ఎం. కె. పార్టీ మొదటిసారిగా రాష్ట్ర పరిపాలనా బాధ్యతను స్వీకరించిన తర్వాత రెండేళ్ళయినా తిరగకుండా ఆయన తన్ను మూశారు. ఆయన లేని లోటును ఆయన సహచరులు ఏ విధంగా పూరించ మెన్నారనే దాని వైవే తమిళనాడులో డి. ఎం. కె. భవితవ్యం ఆధారపడి వుంది.

కావీర్ మిక్సిడ్ ఫ్యాక్టరీ పేరునా పోరాటం చేసినప్పుడు ఆయన తన సహచరులతో కలిసి డి. ఎం. కె. భవితవ్యం ఆధారపడి వుంది.

మందాక్రాంత కాళిదాసు చేతిలో పోయినన్ని ఒడుగులు మరొకరి చేతిలో పోలేదు. శార్దూల విక్రీడితం భవభూతి చేతిలో సొబగులు పంపరించుకున్నది.

సీనం శ్రీనాథుని సొమ్ముకాగా, అటవెరిదికి వేమవ వట్టబిషేకం చేశాడు.

గ్రీక్ వాఙ్మయంలో “ఓడ్”ను ఎండార్ తీర్చిదిద్దాడు. “సానెట్” షేక్స్పియర్ లో పరాకాష్ఠ అందుకున్నది. రుబాయీని జగత్ప్రసిద్ధం చేసినవాడు ఒమర్ ఖయ్యాం.

అదే విధంగా ఉర్దూ ఘజల్ మిర్జా గాలిబ్ సొత్తు. అది పారసీక కవితారీతి. ఉర్దూ వాఙ్మయంలో కూడా దానికి రెండు వందల ఏళ్ళ చరిత్ర వున్నది. ఆ చరిత్రలో నిర్మకుట సార్వభౌముడు గాలిబ్.

ఘజల్ ప్రత్యేకించి లౌకిక, అలౌకిక ప్రేమకు, మార్మికతకు, భావుకతకు ప్రాధాన్యమిచ్చే కవితారీతి. గాలిబ్ చేతిలో అది అనేక విమాన్న సౌందర్యాలను అవిష్కరించింది. అలౌకికత్వానికి కంటే లౌకికత్వానికి, దేవుని కంటే మానవునికి, మానవ నమన్యలకు, మానవ జీవితానికి గాలిబ్ తన కవితలో ప్రాధాన్యమిచ్చాడు. ఇతర కవుల వలెకాక, అతడు వర్తమానంలోనే ఎక్కువ జీవించాడు. మానవ నమన్యల పరిష్కారానికి గతించిన సాంఘిక వ్యవస్థను పునరుజ్జీవింప చేయడం కాక, నూతనమైన విలువలను, సంప్రదాయాలను నిర్మించుకొనడమే మార్గమని విశ్వసించాడు. ఇందువల్లనే ఖుర్దా గాలిబ్ ను ఉర్దూకవితలోనే కాక, భారతీయ

వాఙ్మయంలో నయితం మొట్టమొదటి అనునికుడుగా అభిజ్ఞాలు పరిగణిస్తున్నారు. ఈ కారణం చేతనే అతడిని నమకాలికులు నరిగా అర్థం చేసుకోలేక విమర్శించే వారని చెబుతారు. అతనికి నమకాలికులలో కీర్తి ప్రతిష్ఠలు రాకపోలేదు. కానీ, అతని మరణానంతరం, ముఖ్యంగా ఈ శతాబ్దంలో గాలిబ్ కీర్తి రెండింతలు, మూడింతలు పెరిగింది.

ఉర్దూ కేవలం ముస్లిముల భాష అనే అపోహ చాలా మందికున్నది. అవి పారసీక, అరబిక్ భాషా పదాలను విరివిగా చేర్చుకుని రూపొందిన భారతీయ భాష. కనుకనే మన రాజ్యాంగం గుర్తించిన భాషలలో అది ఒకటైంది.

అది ఎన్నడో 14వ శతాబ్దిలో ముస్లిమ్ పరిపాలన కారణంగా ప్రభవించిన భాష అయినా, కాలక్రమాన హిందువులలో కూడా అనేకులు దాన్ని తమ భాషగా స్వీకరించారు. ఉర్దూలో గొప్ప పద్య, గద్య రచనలు చేసిన హిందువు లెందరో వున్నారు. ప్రేమ్చంద్, కిషన్ చందర్ వంటి పేర్లు ప్రసిద్ధమైనవి. స్వామి రామకీర్త వంటి వేదాంతి నయితం ఉర్దూలో చక్కని కవిత వ్రాశాడు. అందుచేత ఉర్దూ హిందూ, ముస్లిం నమ్మకానికి కూడా ఎంతో తోడ్పడిన భాష. దాని పారస్వతం హిందూ ముస్లిములకు సమావంగా చెందిన వారనత్వం. ముఖ్యంగా గాలిబ్ మహాకవిగా ఆరాధించేవారు, ఆయన కవితా రామణీయకానికి ముగ్ధులయ్యే వారు ముస్లిములలో ఎందరున్నారో హిందువులలో కూడా అందరున్నారు.

ఈ శతాబ్దం ప్రారంభం నుంచి ఇక్బల్ మొదలైన ఉర్దూ మహా కవులు ఘజల్ కవితా సంప్రదాయాన్ని ఈనడించి కొంగ్రొత్త రీతులను చేపట్టినా, కొంత కాలంగా అధ్యుదయోద్యమం ఉర్దూ వాఙ్మయాన్ని లోబరుచుకున్నా, ఘజల్ రీతికి వన్నె తగ్గలేదు. ఘజల్ పున్నంత వరకు గాలిబ్ కీర్తి దేవీవ్యమావంగా ప్రకాశిస్తుంది. కాలం గడుస్తున్న కొద్దీ ఆయన కీర్తి పెరుగుతూనే వున్నది గానీ తరగడంలేదు. ఈనాడు ఇండియా మొత్తంలో గాలిబ్ శత వర్ధంతి మహా వైభవంగా జరుగుతున్నది. ఇండియాలోనే కాదు; పోలియండ్ యూనియన్, అమెరికా వంటి విదేశాలలో నయితం ఆయన స్మృత్యుత్సవాలు జరుగుతున్నాయి. దానికి కారణం ఆయన కవిత్వాన్ని ఉద్దీపించ జేసిన మానవీయత. కాలానికి, దేశాలకు అతీతమైన విశ్వజనీయత.

(ఏప్రిల్ 16, 1989)

ఐసెన్ హౌవర్

ఈ శతాబ్దిపు అమెరికన్ చరిత్రలో చిరస్మరణీయులైన వ్యక్తులలో ఐసెన్ హౌవర్ ఒకడు. తన 78 వ ఏట, సంపూర్ణ జీవితాన్ని గడిపిన తర్వాత ఆయన మొన్న కన్ను మూశాడు.

ఆయన యుద్ధకాలంలోను, శాంతి కాలంలోనూ కూడా చరిత్ర వృష్టించాడు. జన్మించింది సైనిక జీవితానికి పూర్తిగా వ్యతిరేకమైన మత సాంప్రదాయక కుటుంబంలో నైనా ఆయన చిన్ననాటనే సైనిక జీవితాన్ని కోరుకున్నాడు. ఆయన సైనిక జీవితం అట్టడుగువ ప్రారంభించి క్రమ క్రమంగా అగ్రగణ్యుని చేరుకున్నాడు.

ముఖ్యంగా ద్వితీయ ప్రపంచ యుద్ధకాలంలో ఐసెన్ హౌవర్ సైనికుడిగా తన ప్రతిభా విశేషాలను కవచించాడు. మిత్రరాజ్యాల పేషంతు యూరప్ లో ఆయన సర్వాధ్యక్షుడుగా పనిచేసి, తన యుద్ధ తంత్రంతో, వ్యూహ చాతుర్యంలో హిట్లర్ జర్మనీపై అఖండ విజయాన్ని సాధించాడు. ఆ రోజులలో యూరప్, అమెరికా లలో చర్చిల్ తర్వాత సుప్రసిద్ధుడు, అశేష ప్రజానీకానికి ఇంచు మించుగా ఆరాధ

నీయుడు ఎవరైనా వుంటే అతడు ఐసెన్ హోవర్. యద్దం ముగిసిన తర్వాత కొంత కాలానికి ఉత్తర ఆట్లాంటిక్ కూటం ఏర్పడిన తర్వాత మిత్రరాజ్యాలు అతడినే సుప్రీం కమాండర్ గా వియమించుకున్నాయి.

వరసగా పెక్కేళ్ళుగా డెమోక్రాటిక్ పార్టీ చేతులలో వుంటూ వచ్చిన అమెరికా అధ్యక్ష వదలిని స్వాధీనం చేసుకొనడానికి రిపబ్లికన్ పార్టీ ఐసెన్ హోవర్ ను 1948 నాటి ఎన్నికలలోనే తన అభ్యర్థిగా వియమించు కోవాలని తలపోసింది. కానీ, ఐసెన్ హోవర్ తిరస్కరించాడు. బహుశా అనాడే ఆయన అంగీకరిస్తే అన్నదే ఆయన ప్రెసిడెంటుగా ఎన్నికై వుండేవాడు. ఆయన పట్ల ప్రజాదరం అంతటిది.

“ఐసెన్ హోవర్ ఫర్ ప్రెసిడెంట్” అనే నినాదం తిరిగి 1952లో ఉధృతంగా ప్రారంభమైంది. అప్పుడు ఆయన రిపబ్లికన్ పార్టీ కోరికను, ప్రజల కోరికను కూడా కాదనలేక పోయాడు. అధ్యక్షుడుగా ఎన్నికైనాడు. 1955లోనే ఆయనకు మొదటిపారిగా గుండెపోటు వచ్చి జబ్బు పడినా రెండవసారి 1956 లో కూడా ఆయన తిరిగి టోటల్ చేసి ప్రెసిడెంటుగా ఎన్నికైనాడు.

అమెరికన్ ప్రెసిడెంట్ లో చాలామందికి మొదట ఎంతగా ప్రజాదరం లభిస్తుందో వదలి విరమణ చేయబోయే కాలంలో అంతగా అనాదరం కూడా జరుగుతుంది. ఇందుకు ఇటీవలి ఉదాహరణ ప్రెసిడెంట్ జాన్సన్. ప్రెసిడెంట్ ఐసెన్ హోవర్ కూడా వదలిలోకి వచ్చినప్పుడు ఆయనకు లభించిన ప్రజాదరం చాలా కొద్దిమందికే లభిస్తుంది. కానీ, చివర చివరకు ప్రజావ్యతిరేకత కాకపోయినా కొంత వరకు అనాదరం ఐసెన్ హోవర్ కు కూడా తప్పలేదు. విదేశాంగ మంత్రి జాన్ ఫాస్టర్ డలెస్ అనుసరించిన “బ్రింక్ మన్ షిప్” దీనికి ఒక కారణం. ఐసెన్ హోవర్ రోగగ్రస్తుడు కావడం, పైన్ ప్రెసిడెంట్ విక్సన్ మరీపాలనా వ్యవహారాలను చూడవలసి రావడం మరొక కారణం. రోదవీ ప్రయోగాలలో రష్యాకంటే అమెరికా వెనుకబడితం వల్ల మరెన్నో కారణాలను కూడా పేర్కొనవచ్చు.

ఏమైనా, ఒక మహావ్యక్తిగా, నాణీ జర్మనీపై విజయం సాధించిన పేనావిగా ఐసెన్ హోవర్ అమెరికన్ చరిత్రలో, ప్రపంచ చరిత్రలో నిలిచిపోతాడు.

(మార్చి 30, 1969)

గాంధీ నక్షత్రం

భూమండలంలో గాంధీజీకి స్మారక చిహ్నాలు ఇప్పటికే చాలా వున్నాయి. విజయవాడలో ఒక కొండకు గాంధీపర్వతమని పేరుపెట్టడం జరిగింది. ఆయన పేరిట దేశంలో స్తూపాలు, మందిరాలు ఏవేవో వెలుస్తున్నాయి.

ఇవి చాలక ఆకాశంలో కూడా గాంధీ స్మారక చిహ్నాన్ని ప్రతిష్ఠించడానికి ఆరోచనలు జరుగుతున్నాయి. ఆకాశంలో స్మారక స్తూపాన్నో, మందిరాన్నో నిర్మించడం సాధ్యంకాదు కనుక ఒక నక్షత్రానికి “గాంధీ నక్షత్ర”మని నామకరణం చేయాలని ఒక పారిశ్రామికుడు సూచన చేశారు. ఈ సూచనపై విర్ణయం చేయడానికి కొద్ది రోజులలో విశ్వవిద్యాలయాల ఉపాధ్యక్షులు, ఖగోళవేత్తలు, విద్యావేత్తలు, ఇతర ప్రముఖులు అహ్మదాబాద్‌లో సమావేశం కానున్నారు.

ఈ వేలం వెర్రిని చూచి ఏమనుకోవాలో తెలియడంలేదు. గాంధీజీ బ్రిటికి వున్న రోజులలోనే ఆయనను భగవంతుని అవతారంగా నిరూపించడానికి కొన్ని ప్రయత్నాలు జరిగాయి. ఆయన అస్తమించిన తర్వాత ఆయనకొక దేవాలయం

నిర్మించడానికి ప్రయత్నం జరిగింది. “గాంధీజీవా! బోవరావా!” అని ఆయనపై భజన పాటలు బయలుదేరాయి. ఈరూర గాంధీ విగ్రహాలు వెలిశాయి. వీటిలో అనేకం గాంధీజీని వరచు వికారన్యూపుడుగా చూపిస్తున్నవి కూడా వున్నాయి.

ఆయనను రాయిగా, బొమ్మగా మార్చివేయడానికి జరిగిన ప్రయత్నాలు చాలాక ఆయనను వక్షత్రంగా చేయడానికి ఇప్పుడు కొందరు అలోచిస్తున్నారు. దీనికి సమర్థ వగా పూర్వకాలంలో అగస్త్యుడు, వశిష్టుడు మొదలైన మహర్షుల పేర్లు నక్షత్రాలకు పెట్టిన సంప్రదాయాన్ని వారు ఉదాహరిస్తున్నారు.

గాంధీజీకి ఈ విధంగా అర్థం వర్తంలేని స్మారక చిహ్నాలను నెలకొల్పడానికి జరిగే ప్రయత్నాలవల్ల ప్రయోజనం ఏమిటో తెలియడంలేదు. వీటివల్ల గాంధీజీ స్మృతిని గౌరవించడం, వ్యక్తిని గౌరవించడం జరుగుతున్నమాట విజమే కావచ్చు. కాని, ఆయన అదర్శాల మాటేమిటి? ఆయన ఉపదేశాల మాటేమిటి? తన జీవితంలో తాను స్వయంగా అచరించి బోధించిన కర్తవ్యాల మాటేమిటి?

సమకాలిక వమాజ జీవితాన్ని చూస్తుండగా, గాంధీజీ పేరు ఉచ్చరించడమైనా ఒక “అవాక్రవిజం”గా, అప్రస్తుతంగా కనిపిస్తున్నది. ఆయన సత్యానికి, అహింసకు, స్వార్థరహిత్యానికి, విరాడంబరతకు, ఇట్టివే మరెన్నో విలువలకు అధిక ప్రాధాన్య మిచ్చారు. ఆయన జన్మతః లోకోత్తరుడు కాదు, తాను విశ్వసించిన కొన్ని మాన వత్వపు విలువలను తన జీవితంలో అమృతీంచడంవల్లనే ఆయన లోకోత్తర పురుషు డైనారు. ఆ విలువలను పాటించడమే మానవ కళ్యాణ దాయకమని ఆయన బోధిం చారు. ఈ ప్రాథమిక విషయాన్ని వివరించి గాంధీజీని శాశ్వతంగా విర్జీవ స్మారక చిహ్నంలో బింధించబూనడం ఏమి వర్తతి ?

గాంధీజీకి శిలావిగ్రహాలను, మందిరాలను నిర్మిస్తే, ఆయనను మానవాత్మీ కుడుగా చేస్తే, ఆయన గురించి సభలలో వదే వదే కీర్తిస్తే ఇక ఆయన బోధలకు మనం తిరోదకారిచ్చినా వరవాలేదవే మనస్తత్వం పెరుగుతున్నది. గాంధీజీని వక్ష త్రంగా చేయడం కూడా ఈ కోవకు చెందినదే. గాంధీజీని మన నైతిక, రాజకీయ జీవితం నుంచి వక్షత్ర మండలానికి తరిమి వేయడం ఏనాడో జరిగింది. ఆ తరిమి వేతకు మాత్రమే ఇది స్మారకచిహ్నం కాగలదు.

(నెవ్డెంబర్ 9, 1989)

శక్తి పూజ

శక్తి, పదార్థం భిన్నమైనవికావు. ఒకే మూలకత్వానికి అవి రెండు రూపాలు.

పదార్థం జడమైనది; దాన్ని చైతన్యవిలసితం చేపే శక్తి.

శక్తికి పదార్థం వాహనం. పదార్థం లేనిదే శక్తి ప్రత్యేకంగా మనలేదు. అవి వరస్పరాశ్రితాలు. వరమాణువు లోనికి పోయిచూస్తే ఏది శక్తి, ఏది పదార్థం అని వేర్పరచలేని అభేదం గోచరిస్తుంది. ఇది ఆధునిక శాస్త్రజ్ఞులు కనుగొన్న సత్యం.

నమస్త సృష్టికి మూలమైన తత్వాన్ని మన పూర్వులు శక్తిగా ఆరాధించారు. దానికొక వర్వదినాన్ని నిర్ణయించుకున్నారు. దాని చుట్టూ ఎన్నో పురాణగాథలు

చిలవలు వలవలుగా అల్లుకున్నారు. అదే నేటికీ విజయదశమి పర్వంగా మన సమాజంలో విలసిల్లుంది.

శక్తివి కేవలం పూజించడంతో తృప్తిపడని మానవుడు శక్తిని శాసించే మూల సూత్రాలను కనుగొనడానికి, వాటి ద్వారా దాన్ని స్వాధీనం చేసుకొనడానికి కూడా మరొక పంక యత్నిస్తున్నాడు. ఆ ప్రయత్న ఫలితమే నేడు విజ్ఞాన శాస్త్రాలు బహు ముఖాలుగా పాధిస్తున్న పురోగతి.

ఉదాహరణకు బయోకెమిస్ట్రీ—జీవరసాయన శాస్త్రంలో—కానవస్తున్న పురోభివృద్ధిని చూడండి. నృప్తికి ప్రతిస్పృష్టి చేయగల శక్తి శాస్త్రజ్ఞుల హస్తగతంకాగలరోజు ఎంతో దూరం లేదనిపిస్తున్నది.

వైరస్ పై, వైరస్ వ్యాధులపై శాను జరిపిన పరిశోధనలకు మొన్ననే నోబెల్ బహుమతి పొందిన శాస్త్రవేత్త డాక్టర్ శాల్వడార్ లూరియా ప్రకటించినట్లు మానవులను లెబోరెటరీలలో కృత్రిమంగా, ప్రయోగాత్మకంగా తయారు చేయడమే కాదు. అది సర్వసాధారణం కాగలరోజు కూడా అనతి కాలంలో రావచ్చు. ఇది విజ్ఞానశాస్త్రానికి అపూర్వ విజయమేగాని, దాని నైతిక, సాంఘిక ఫలితా లేవిధంగా వుంటాయి? ఫ్యాక్టరీలలో తయారయ్యే పారిశ్రామిక వస్తువులవలె ఉత్పత్తి అయిన మానవులలో మానవత్వం—హ్యూమన్ క్వాలిటీ—ఏ మాత్రం మిగిలి వుంటుంది ?

క్రీశ్చియన్ అడ్వైస్ హక్సలీ 1932 లో “ట్రేవ్ న్యూ వరల్డ్” అనే వ్యంగ్య పవల వ్రాశాడు. దానిలో అతడు “పోర్టుశకం” 7 వ శతాబ్దంలో సమాజాన్ని ఊహించాడు. దానిలో మానవులు సమాజంగా జన్మించరు; కృత్రిమంగా లెబోరెటరీలలో ఉత్పత్తి అవుతారు. ఒకటి మేరావుల వర్గం, మరొకటి పాలకవర్గం, మేరొకటి కార్మిక వర్గం — ఇంకా వివిధ వృత్తులకు సంబంధించిన శాశ్వత వర్గాలుగా మొత్తం మానవ సమాజం విభక్తమై వుంటుంది. ఏ వర్గానికి ఎందరు ప్రజలు అవసరమో, వారిని ఏయే గుణగణాలతో వృజించాలో అంతా పాలకవర్గమే నిర్ణయిస్తుంది. మచ్చుకైవా మానవత్వం మిగిలిన ఆ లావి సమాజాన్ని హక్సలీ భయంకరంగా వర్ణిస్తాడు. 1958 లో హక్సలీ “ట్రేవ్ న్యూ వరల్డ్ రీవిజిటెడ్” అనే మరొక గ్రంథం వ్రాస్తూ, శాను ఊహించిన కృత్రిమ మానవ సమాజం శాను ఊహించిన దానికంటే త్వరగానే అవిర్భవించే సూచనలు కలవని వ్రాశాడు.

డాక్టర్ లూరియా సరిగా హక్స్లీ జోస్యాన్నే ప్రతిధ్వనిస్తూ, నేటి విజ్ఞాన శాస్త్ర పురోగతి మానవ సమాజాన్ని హక్స్లీ చిత్రించిన “డ్రేవ్ న్యూ వరల్డ్” వైపు తీసుకుని పోతున్నదేమోనన్న భయాన్ని వెల్లడిస్తున్నాడు. డాక్టర్ లూరియా వైద్య శాస్త్రంలో నోబెల్ బహుమతి పొందిన శాస్త్రవేత్త. ఆయన హెచ్చరికను తేలికగా కొట్టివేయడానికి వీలులేదు.

హక్స్లీ కంటే ముందుగానే 1923 లో చెకొస్లావాక్ మహారచయిత కార్ల్ చాపెక్ “ఆర్. యు. ఆర్.” అనే ఒక నాటకంలో ఇట్టిదే మరొక భావి సమాజాన్ని ఊహించి వ్రాశాడు. దానిలో మానవజాతి తనకు అన్నివిధాల వూడిగం చేయడానికి రాబట్స్సు — మానవ యంత్రాలను—లక్షల కొలది, కోట్ల కొలది ఉత్పత్తి చేస్తుంది. ఆ మానవ యంత్రాలు రాగం, ద్వేషం, శోకం మొదలైన మరోవేదనలలో తప్ప మిగిలిన అన్నిటిలోను మానవులనే పోలి వుంటాయి. ఉన్నట్టుండి వాటిలో మావవులపై ద్వేషం పుట్టుకు వస్తుంది. “రాబట్స్ ఆఫ్ ది వరల్డ్, యునైట్డ్” అనే వివాదంతో అవి తిరుగుబాటుచేసి మొత్తం మానవ జాతిని నంహరిస్తాయి. అయితే, హక్స్లీ వలె చాపెక్ విరాళావాది కాడు. కనుక, అతడు చివరికి ఆ మానవ యంత్రాలలో ద్వేషం తర్వాత ప్రేమకూడా అంకురించినట్టు చిత్రిస్తూ నాటకాన్ని ముగిస్తాడనుకోండి.

ద్రష్టలైన ఈ మహారచయితలు జోన్యం చెప్పిన దుర్దశ దిశగా మావవాళి పురోగమిస్తున్నదా? విజ్ఞానశాస్త్రాల అభివృద్ధి హస్తించవగిందే. మావవుడు ప్రకృతి శక్తులను స్వాధీనం చేసుకొనడానికి చేస్తున్న నిరంతర యత్నం గొప్పదే. కాని ఆ యత్నం లక్ష్యమేమిటి? మానవ సంక్షేమమా? నంకోభమా?

ఆణుగర్భంలోని అపారశక్తిని శాస్త్రజ్ఞులు విడుదల చేయగలిగారు. అది ఈనాడు లోక కళ్యాణాని కంటే మారణాస్త్రాలకే ఎక్కువగా వివియుక్తమౌతున్నది. అదే విధంగా వైద్యశాస్త్రంలో, జీవరసాయన శాస్త్రంలో, తదితర విజ్ఞాన శాస్త్రాలలో పురోగతి కూడా డాక్టర్ లూరియా హెచ్చరిస్తున్నట్టు మావవత్వ వినాశానికే వినియోగపడుతుందా?

“మేన్ ఈజ్ ది మెజర్ ఆఫ్ ఆల్ థింగ్స్” అని గ్రీకు ప్రాచీన తత్వవేత్త ప్రోటాగరస్ సూక్తి. మావవజాతి ఏ కొత్త శక్తులను పాధించినా అవి మానవునికి కళ్యాణ దాయకాలు కావాలి. వినాశకరాలు కారాదు. మానవుడు చేయగలిగిన విజయాల శక్తిపూజ అదే.

(అక్టోబరు 20, 1969)

డాక్టర్ సుకర్ణో

“అధికారం అవినీతికి దారి తీస్తుంది. సంపూర్ణాధికారం సంపూర్ణమైన అవినీతికి దారి తీస్తుంది.

ఇది నేడు కారధర్మం చెందిన డాక్టర్ సుకర్ణోకు అక్షరాలా వర్తిస్తుంది. ఇండోనేసియాకు ఆయన మిస్టర్ కాలం, సంపూర్ణ అధికారాలతో అధినేతగా వున్నాడు. దాని దుష్ఫలితాలే చివరకు ఆయన పతనానికి కారణాలై నాయి.

సుకర్ణో జాతీయ విప్లవ నాయకుడుగా జీవితాన్ని ప్రారంభించాడు. తన దేశాన్ని డచ్చి పాలన నుంచి విముక్తం చేయడానికి ఆయన 1927లోనే—తన 25వ ఏట—ఉద్యమాన్ని ప్రారంభించాడు. ఆసియా, ఆఫ్రికాలలోని వలస దేశాల జాతీయోద్యమ నాయకులు వడిన బాధలు ఆయనా వత్తాడు. కారాగార శిక్షలు, ప్రవాసస్థలకం ఆయనా అనుభవించాడు. స్వదేశ విముక్తికి ఎన్నో శ్యాగాలు చేశాడు.

1945లో ఆయన మహమ్మద్ హుటాతో కలిసి ఇండోనేసియా రిపబ్లిక్ స్థాపించాడు. దానికి ఆయనే అధ్యక్షుడు. డచ్చి వారితో మరి నాలుగేళ్ళ పోరాటం తర్వాత ఇండోనేసియా స్వతంత్రమైంది. నాటి నుంచి ఇండోనేసియాలో సుకర్ణోది తిరుగులేని అధికారం. ఇండోనేసియన్ ప్రజలు మంత్ర ముగ్ధుల వలె ఆయన ఎటు ఆడిస్తే అటు అడారు. 1966లో ఆయన పార్లమెంటును రద్దు చేసి “గై డెడ్ డెమోక్రసీ” పేరుతో మరిపాలన ప్రారంభిస్తే దాన్ని వారు శిరసావహించారు.

1959లో ఆయన నియంతృత్వాధికారాలను స్వీకరిస్తే దానికి కూడా వారు తలబన్నారు.

అయితే, దేశంలో ఆయన పట్ల ప్రబలమైన వ్యతిరేకత కూడా లేకపోలేదు. మొత్తం ఆయన పరిపాలించిన ఇరవై రెండేళ్ళ కాలంలో అయిదు హత్యా ప్రయత్నాలు జరిగాయి. ఆయన కమ్యూనిస్టులకు ప్రభుత్వంలో స్థాన మివ్వడం, వారి పలుకుబడి పెరగడానికి ప్రత్యక్షంగా, పరోక్షంగా దోహదం చేయడం, రష్యాతో, అంతకంటే ఎక్కువగా చైనాతో సన్నిహితంగా వుండడం సైన్యానికి గిట్టలేదు.

సుదీర్ఘకాలం నియంతగా వ్యవహరించిన తర్వాత ఎంతటి షహాస్యకీకృత నా తల తిరుగుతుంది. సుకర్ణో విషయంలో కూడా అంతే జరిగింది. ఇంతేకాక, సుకర్ణో పరిపాలన అవినీతికి ఆలవాలమైంది. అర్థికంగా ఇండోనేసియా అధోగతి పాలైంది. దేశాభ్యుదయ ప్రయోజనాల కంటే ఆయన మలేసియాతో వైరానికి అధిక ప్రాధాన్య మిచ్చాడు.

1965లో సుకర్ణోపై సైన్యం తిరుగుబాటు చేసి, అధికారం కైవసం చేసుకొవడానికి ఆయన కమ్యూనిస్టులతో చేసిన చెలిమి, ఆయన అవినీతికర పరిపాలన ప్రధాన కారణాలు. కాగా, జగద్విదితమైన ఆయన భోగలాలనత పట్ల వీరగింపు మరొక కారణం. మరి రెండేళ్ళ పాటు నామ మాత్రంగా ప్రెసిడెంట్ పదవిలో వున్నా, తిరిగి అధికారాన్ని చేజిక్కించు కొనాలని కలలు కన్నా ఆయన తిరిగి కోలుకోలేక పోయాడు. జీవితాంతం వరకు గృహ విర్బంధంలోనే వుండిపోయాడు.

జూలియన్ సీజర్ పతనానికి అతని “యాంబిషన్” కారణ మంటారు. సుకర్ణో పతనానికి కూడా కారణం అదే. అయితే ఆయనను సుహార్తో ప్రభుత్వం సాధారణ విద్రోహివలె పరిగణించక, కనీసపు మర్యాదలు పాటించడానికి ఆయన ఇండోనేసియా విముక్తిని సాధించిన ప్రధానవ్యక్తి కావడమే కారణం. ఇదే ఆయనను అసియా చరిత్రలో చిరస్మరణీయుడుగా నిలుపుతుంది.

(జూన్ 22, 1970)

మహానాయకుని మరణం

ఆరబ్ జాతీయుల ఆధునిక చరిత్రలో 1952వ సంవత్సరం జూలై 26వ తేదీ ఒక మహోజ్వల దివం. అనాడు ఈజిప్టులో అవివేతి పూరితమైన రాజరిక వ్యవస్థకు రక్తపాత రహితంగా స్వప్తి జరిగింది. దాని స్థానంలో రిపబ్లిక్ అవతరించింది.

కొన్ని శతాబ్దాలుగా విదురిస్తున్న ఆరబ్ జాతీయత మేలుకున్నది. అనాడు ఆరబ్ జాతికి వైతాళిక గీతి పాడిన మహా మనీషి గమాల్ ఆబ్దుల్ నాసర్.

1970 సెప్టెంబర్ 28వ తేదీ ఆరబ్ ఆధునిక చరిత్రలో అంధకారమయమైన దుర్దినం. అనాడు నాసర్ ఆకస్మికంగా కన్ను మూశాడు.

అయిన మరణవార్త వివగానే కయిరో నగర వీధుల్లో చేరిన శోక సంతప్త ప్రజా వాహినిలో ఒకడు “నన్ను వదలండి - నేను ఈనాడు అనాడుడవయ్యాను.” అని విలపించాడట. ఆరబ్ ప్రజలు ఏ దేశంలో, ఏ ప్రభుత్వం క్రింద వివసిస్తున్నా, ఆ పౌరుని విలాపంలో ఈనాడు పాలు పంచుకుంటున్నారనడంలో సందేహం లేదు.

NO 2000

ఈజిప్టులో 1952 నాటి తిరుగుబాటుకు ముందు ఆరబ్ లకు ఒక వ్యక్తిత్వం లేదు. తాము ఒక జాతివారమన్న భావం లేదు. తమ్ము తాము “బెడూయిన్లు”గా దేశదిమ్మరులుగా - వారు బావించుకునే వారు. వేర్వేరు దేశాలలో చెల్లా చెదరై వివసిస్తున్న ఆరబ్ జాతీయులపై అనాడు పాశ్చాత్య రాజ్యాలు అధిపత్యం అధికంగా వుండేది.

070.432
RAM

వారిలో జాతీయ భావాన్ని మేల్కొల్పిపివ వాడు నాసర్. వారిలో ఆత్మ గౌరవాన్ని, స్వాతంత్ర్య కాంక్షను రగుల్కొల్పిపివవాడు నాసర్.

ACCNO. 11896

ఫరూక్ రాజు పదవీచ్యుతి తర్వాత కొన్నాళ్ళు జనరల్ వజీద్ ఈజిప్టు ప్రధానిగా వున్నా, అసలు అధికారం నాసర్ దే. 1954లో నజీద్ మ తొలగించి తాను ప్రధాని పదవిని, 1956లో అధ్యక్ష పదవిని స్వీకరించాడు. ఆ తొలి దినాలలో నాసర్ వంటి నాయకుడే లేకపోతే ఈజిప్షియన్ విప్లవం విఫలమై వుండేదే.

కాని, నాసర్ ఆరబ్ జాతీయతకు అప్రతిమానుడై వ ప్రతీకగా భాసించింది మరొక జూలై 26వ తేదీన. 1956లో ఈజిప్షియన్ విప్లవం వల్ల వ వార్షికోత్సవ సందర్భంలో ఆయన సూయెజ్ కాల్వను జాతీయం చేయడం జరిగింది. ఇందుకు అగ్రహించిన బ్రిటన్, ఫ్రాన్సులు ఇజ్రాయెల్ తో కలిసి ఈజిప్టుపై మూడు వైపుల నుంచి దండెత్తాయి. వాటికి అమెరికా సమర్థన లభించకపోవడం వల్ల, తాను జోక్యం

చేసుకోగలనని రష్యా హెచ్చరించడం వల్ల అవి తమ దాడిని విరమించినా, ఆ యుద్ధంలో నానర్ వ్యక్తిగతంగా ప్రదర్శించిన ధైర్యసాహసాలు ఆయనను ఆరబ్ జాతీయులకు తిరుగులేని నాయకుడిగా చేశాయి.

ఒక వ్యక్తిని మహావ్యక్తిగా, మహానాయకుడుగా చరిత్ర పరిగణించడానికి అతడు తాను కన్న కలలన్నిటిని నఫలం చేసుకోగలిగాడా, తన లక్ష్యాలన్నిటిని తన జీవిత కాలంలో సాధించగలిగాడా అన్నది ముఖ్యంకాదు. అతడు కన్న కల లెటువంటిది? అతడు లక్షించిన అదృశ్యాలెటువంటిది. వాటిని సాధించడానికి అతడు చేసిన కృషి ఎంతటిది? ఇవే ముఖ్యం.

ఒక రింకన్‌ను, ఒక లెవిన్‌ను, ఒక గాంధీని ఇటీవలి కాలంలో ఒక నెహ్రూను మహానాయకులుగా లోకం పరిగణించడానికి ఇదే కారణం. వారు తమ జీవిత కాలంలో సాధించిన దావికంటే, సాధించవలసినదే ఎక్కువ అయినా, వారు తమ లక్ష్య పాదవై చేసిన నిరంతర కృషి, వారు తమ తమ జాతులకు ప్రసాదించిన మహోన్నత నాయకత్వం - ఇవే వారిని మిగిలిన వారికంటే విశిష్టులుగా గుర్తించ జేస్తాయి.

వారు ప్రారంభించిన మహోద్యమాలు వారి జీవిత కాలంలో పూర్తిగా నఫలం కాకపోవచ్చు. కావి, అది వారి విశిష్టతకు భంగకరం కాదు. దీనికి కారణం ఇది. వారి నాయకత్వ ప్రభావం వారితో అంతరించదు. ఏ మహా నాయకుని ప్రభావం అతనితోపాటు అంతరించదు. చిరకాలం వరకు అది అతని జాతిపై ప్రసరిస్తూనే వుంటుంది.

ఈ దృష్టినుంచి నానర్ నాయకత్వ విశిష్టతను పరిశీలించాలి. ఆరబ్ జాతీయులలో ఐకమత్య పాదవ ఆయన న్యస్పాలలో ఒకటి. కావి, ఆయన దాన్ని నఫలం చేసుకోలేక పోయాడు. 1968లో సిరియా నానర్ వ్యక్తిత్వ ప్రభావానికిలోనై తనంతట తాను కోరివచ్చి ఈజిప్టుతో చేరింది. కావి, మరి కొన్నేళ్ళలోనే అది తిరిగి విడిపోయింది. వేడు పేరుకు మాత్రమే “ఐక్య ఆరబ్ రిపబ్లిక్” మిగిలింది. అయినా ఆయన రగిల్చిన ఆరబ్ జాతీయత ఆరిపోలేదు.

1967లో ఇజ్రాయెల్ చేతిలో ఈజిప్టు ఓడిపోయింది. అయినా, నాసర్ నాయకత్వం చెక్కు చెదరలేదు. ఆయన ప్రెసిడెంట్ పదవికి రాజీనామా ఇచ్చినా, ఈజిప్షియన్ ప్రజల ప్రేమాభిమానాల వల్ల ఆయన దాన్ని వెంటనే ఉపసంహరించుకో వలసి వచ్చింది. ప్రజలు విజయంలో ఒక నాయకుడిని నెత్తిపై పెట్టుకోవడం సహజం. కానీ ఓటమిలో నయితం అతని వల్ల అంతటి గౌరవ విశ్వాసాలనే కలిగి వుండడం చరిత్రలోనే అరుదు. నాసర్ లేవిదే ఈజిప్టు కేదన్న భావాన్ని తన ప్రజలలో ఆయన కలిగించడమే ఇందుకు కారణం.

నేడు ఆయన శాశ్వతంగా నిష్క్రమించాడు. ఈజిప్టు, మొత్తం పశ్చిమాసియా అత్యంత విషమ ఘట్టంలో విహ్వలమై వున్న తరుణంలో నాసర్ కన్ను మూశాడు. ఒక వంక ఇజ్రాయెల్ తో శాంతి చర్చలు కొనసాగుతాయా లేదా అన్న సందిగ్ధత, మరొక వంక జోర్డాన్ లో తీవ్రవాదులైన గెరిల్లాలకు, రాజనైన్యానికి మధ్య అంతర్యుద్ధం. వేరొక వంక మొత్తం ఆరబ్ ప్రపంచంలో అనైక్యం.

అమెరికన్ ప్రతిపాదనల ప్రాతిపదికపై ఇజ్రాయెల్ తో శాంతి చర్చలు జరగడం సిరియా, ఇరాక్, మరికొన్ని ఆరబ్ రాజ్యాలకు, ఆరబ్ కమాండోలకు ఇష్టం లేదు. కానీ నాసర్ తన వ్యక్తిగత ప్రతిష్టను పణంగా పెట్టి ఈ చర్చలకు అంగీకరించాడు. ఆయన తర్వాత వాటిని ఏమవుతుందో తెలియదు.

మరికొద్ది సేపటిలో కన్ను మూస్తాడనగా, నాసర్ జోర్డాన్ రాజుకు, కమాండోలకు మధ్య అంతర్యుద్ధం పరిసమాప్తికి ఒడంబడిక కుదిర్చాడు. దాని గతి ఏమవుతుందో కూడా చెప్పలేము. ఏమైనా ఆయనను ఆరబ్ జాతీయుల మహానాయకుడుగా లోకం చిరకాలం జ్ఞాపకం పెట్టుకుంటుంది. స్వయంగా ఒక విప్లవానికి నాయకుడైనా ఆయనది ఎంతో విగ్రహంతో, వివేకంతో, దూరదృష్టితో కూడిన రాజనీతి. ఈజిప్షియన్ విప్లవం తొలిదశలో అది ఎటువైపు పయనిస్తుందోనవి ప్రపంచం ఆంవోళనతో ఎదురు చూస్తున్న సమయంలో ఆయన నెహ్రూ, టీబోలతో పాటు అరేబ విధానాన్ని వరించడం ఇంకా ముఖ్య విదర్శనం. ఆయన అకాల మరణంతో ఆరబ్ దేశాలే కాదు, ప్రపంచమే ఒక మహామనీషిని కోల్పోయింది.

(సెప్టెంబర్ 30, 1970)

జనరల్ డిగోల్

ప్రాప్త నాజీల హస్తగతమైవ తర్వాత జనరల్ డిగోల్ లండన్లో స్థావర మేర్పరచుకుని “ఫ్రీ ఫ్రెంచి” పేరుకు అధిపతిగా జర్మనీతో పోరాటం పోగించాడు. ఆ రోజులలో ఒకసారి చర్చిల్తో మాట్లాడుతూ డిగోల్ “నేనే ప్రాప్తమ” అన్నాడట.

అతడు ఆలా అపడం మొదటిసారి అవునో కాదో గాని తుదిసారి మాత్రం కాదు. గత సంవత్సరంలో తాను ఫ్రెంచి ప్రెసిడెంట్ వదలి మంచి విరమించే వరకు

ఆయన పెక్కుసార్లు పెక్కు మందితో తానే ప్రాన్సు, ఫ్రాన్స్ తాను
వుండేవాడు.

ఇందులో అహంభావం వున్న మాట నిజమే. తాను కారణజన్ముడనని! ప్రాన్సు సముద్ధరణే తన జీవిత లక్ష్యమని ఆయన దృఢంగా విశ్వసించేవాడు. ప్రెసిడెంట్ గా వున్న రోజులలో ఎవరో ఆయనను అడిగారట. “మీ తర్వాత ఎవరు?” అని. దానికి ఆయన “మరొక డిగోల్ రావాలి” అని సమాధాన మిచ్చాడట.

రాజులకు, చక్రవర్తులకు సహజమైన రాజసం, దర్పం ఆయనలో ఉట్టి పడుతూ వుండేవి. “నేను” అనే పదం ఆయన తక్కువగా ఉపయోగించేవాడు. “జనరల్ డిగోల్ ఇలా భావిస్తున్నాడు; జనరల్ డిగోల్ అలా చేయబోతున్నాడు” అని తానే చెప్పుకునేవాడు.

అయితే ఆయన నిజంగానే కారణజన్ముడేమోనని భావించడానికి తగు కారణాలు లేకపోలేదు. కనీసం రెండుసార్లు ఆయన ప్రాన్సును రక్షించాడు. మొదటిది ద్వితీయ ప్రపంచ యుద్ధ సందర్భంలో జరిగింది. ఆనాడు డిగోల్ ప్రవాసంలో వుంటూ నాజీ ప్రతిఘటనోద్యమానికి నాయకత్వం వహించి వుండకపోతే ప్రాన్సు చరిత్ర వేరొక విధంగా వుండేది.

రెండవసారి ఆయన ప్రాన్సు నుంచే ప్రాన్సును రక్షించవలసి వచ్చింది. ద్వితీయ ప్రపంచ యుద్ధం పరిసమాప్తమైన తర్వాత డిగోల్ కొన్నాళ్ళు ఫ్రెంచి తాత్కాలిక ప్రభుత్వాధినేతగా వున్నాడు. ఆ తర్వాత రాజకీయాలకు దూరంగా వన్నెండేళ్ళు గడిపాడు. ప్రాన్సు రాజకీయంగా పూర్తిగా సంక్షోభంలో మునిగి పోయింది. అస్థీరియా విప్లవ కారులతో ఎడతెరపి లేకుండా సాగుతున్న యుద్ధంవల్ల ప్రాన్సులోనే అంతర్యుద్ధం ప్రారంభమయ్యే సూచనలు కనిపించాయి. అప్పుడు ఫ్రెంచి రాజకీయ వేత్తలు డిగోల్ ను బ్రతిమాలి తిరిగి అధికారానికి తీసుకు వచ్చారు. 1968లో ఆయన ప్రధానిగా రెండవసారి రాజకీయంలో ప్రవేశించాడు. 1969లో నూతన రాజ్యాంగం ఇచ్చిన అధికారంతో ప్రెసిడెంట్ అయ్యాడు.

ఆనాడు డిగోల్ అధికారం స్వీకరించకపోతే ప్రాన్సు రాజకీయ కల్లోలం నుంచి బయటపడేది కాదు. పదకొండేళ్ళ పాటు ఆయన ప్రాన్సుకు రాజకీయ ముద్ది

రక్తాన్ని ప్రసాదించాడు. ఫ్రాన్సును క్రుంగడిస్తున్న అష్టేరియన్ యుద్ధాన్ని అంతం చేసి, అష్టేరియాకు స్వాతంత్ర్య మిచ్చాడు. ఇతర విషయాలలో ఆయన వై ఫల్యా లెట్టివైనా తన పదకొండేళ్ళ పదవీ కాలంలో ఆయన విజయాలగా ఈ రెండింటిని ప్రత్యేకించి పేర్కొనాలి.

ఆయనకు అమెరికా, బ్రిటన్ వట్ల ఎందుకో విపరీతమైన వైముఖ్యం? ఫ్రాన్సు తిరిగి ఒక మహాశక్తిగా రూపొందడానికి ఈ రెండు దేశాలు అవరోధాలుగా వున్నట్టు ఆయన భావించాడు. యూరప్ రాజకీయాల నుంచి, అర్థిక వ్యవస్థ నుంచి వాటిని దూరంగా వుంచడానికి ప్రయత్నించాడు. నాటో కూటం నుంచి ఫ్రాన్సును ఉపసంహరించడం, కామన్ మార్కెట్టును నెలొల్పడం, ఫ్రాన్సును అణ్వస్త్రరాజ్యంగా చేయడం, రష్యా, చైనా, వియత్నాం, పశ్చిమాసియా మొదలయిన సమస్యలపై ఆంగ్లో—అమెరికన్ విధానాలకు భిన్నమయిన విధానాలను అనుసరించడం— ఇవన్నీ ఫ్రాన్సు మనతను, ప్రత్యేకతను పునరుద్ధరించడానికి చేసిన పనులే. ఇవే ఆయనను ప్రపంచ రాజకీయదేక్షలో ఆత్యంత వివాదాస్పదుడుగా కూడా చేశాయి.

డిగోర్ ఎంతగా స్వాతిశయపరుడైనా కొన్ని నైతిక విలువలను అమితంగా ప్రేమించే వ్యక్తి కూడా. 1969లో ఆయన అవసరం లేకపోయినా తన విధానాలపై ప్రేమించి ప్రజల అభిప్రాయాన్ని తెలుసుకోగోరాడు. వారి అభిప్రాయం తనకు అంత సుముఖంగా లేదని తెలిసిన తర్వాత, అవసరం లేకపోయినా పదవికి రాజీనామా ఇచ్చాడు. పదకొండేళ్ళ పాటు ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యం నెరపిన తర్వాత ఏ దేశాధిపతేత ఈ విధంగా అధికారం నుంచి విష్క్రమిస్తాడు? అది ఆయన నైతికాన్నత్యానికి విదర్శనం.

డిగోర్ విన్యందేహంగా ఈ శతాబ్దపు మహా వ్యక్తులలో ఒకడు. ఆయన మితి మీరిన స్వాతిశయం కలవాడు. కానీ ఆ స్వాతిశయానికి తగినట్టుగా ఆయన కొన్ని మన విజయాలను సాధించాడు. ఆయన మరణం వల్ల ఫ్రాన్సు ఒక మహా వాయకుని కోల్పోయింది. ప్రపంచం ఒక గొప్ప రాజనీతివేత్తను పోగొట్టుకున్నది.

(నవంబర్ 12, 1970)

ఆంధ్ర పితామహుడు

మాడపాటి హనుమంతరావుగారు ఎనభై అరేళ్ళు వండు ముదునలి. వండు వలెనే ఆయన రాలిపోయినా, ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రజలకు ఆయన నిర్యాణం గాఢ సంతాపం కలిగిస్తుంది.

“అతడనేక యుద్ధముల నారీయు తేరిన వృద్ధమూర్తి.” అన్నట్టు హనుమంతరావు గారికి ఆ రోజులలో సంబంధంలేని తెలంగాణా ఉద్యమం వుండేది కాదు. గ్రంథాలయోద్యమం, తెలుగు భాషోద్యమం, విద్యావ్యాప్తి ఉద్యమం, రాజకీయోద్యమం - అన్నిటిలో ఆయన ప్రధాన పాత్ర వహించారు.

నైజాం పాలనలో మొత్తం హైదరాబాదు సంస్థానమే వెనుకబడినది కాగా, తెలంగాణా ప్రాంతం మరింతగా వెనుకబడి వుండేది. దాని సర్వతోముఖాభివృద్ధికి ప్రజలను జాగరితులను చేయడానికి ఆయన వి్యూహాన్ని వేశారు.

ప్రజలలో ఏవిధమైన చైతన్యం కలగాలన్నా 'ముందుగా వారు విద్యావంతులు కావాలి. ఇందుకోసం ఆయన తెలుగు బోధనాభాషగా పెక్కు పాఠశాలలను నెలకొల్పారు. వయోజనులలో విద్యావ్యాప్తి కోసం పాటుపడ్డారు. దానికితోడుగా గ్రంథాలయోద్యమాన్ని నిర్వహించారు.

1921లో ఆంధ్ర జనసంఘం స్థాపనతో ఆయన రాజకీయాలలో ప్రవేశించారు. దాని తర్వాత ఆంధ్రమహాసభ స్థాపకులలో ఒకరై 1935లో ఏరిప్లీలో జరిగిన సమావేశానికి అధ్యక్షత వహించారు. మరి మూడేళ్ళ తర్వాత అదే సంస్థాన

కాంగ్రెస్ గా రూపాంతరం చెంది మొత్తం సంస్థానాన్ని నైజాం పాలన నుంచి విముక్తం చేయడానికి ఒక మహత్తర సాధనంగా రూపొందింది.

దేశానికి స్వాతంత్ర్యం సిద్ధించిన తర్వాత, హైదరాబాదు సంస్థానం నైజాం నిరంకుశ పాలన నుంచి విముక్తమైన తర్వాత, హనుమంతరావుగారు విశాలాంధ్ర స్థాపన కోసం కీర్తిశేషుడు అయ్యచేవర కాళేశ్వరరావుగారితో కలిసి తీవ్ర కృషి చేశారు. నిజానికి కాళేశ్వరరావుగారికి హనుమంతరావు గారికి ఒకటి కాదు, పెక్కు పోలికలు వున్నాయి.

ఇరువురు వందిగామ తాలూకాతో జన్మించిన వారే. వందిగామ తాలూకా ఆంధ్ర, తెలంగాణా ప్రాంతాలకు సరిహద్దులో వున్నది. అది ఉభయ ప్రాంతాల “సరిహద్దు రాయిగా” కాకుండా రెండింటిని కలిపే వారధిగా వుండాలనే ఇరువురు ఆశించారు. ఇరువురూ న్యాయవాద వృత్తికి చెందినవారే. ఇరువురూ రచయితలే, రచయితలను ప్రోత్సహించినవారే, గ్రంథాలయోద్యమం పట్ల ఆసక్తి చూపించిన వారే. ఇరువురూ విశాలాంధ్ర కోసం కలలు కన్నవారే. తమ కలలను సఫలం కావడం కళ్ళారా చూచి ఆనందించినవారే.

అంతేకాదు: ఆంధ్రప్రదేశ్ అవతరించిన తర్వాత ఏర్పడిన మొదటి లెజిస్లేటివ్ అసెంబ్లీకి ఒకరు స్పీకర్ కాగా, మొదటి లెజిస్లేటివ్ కౌన్సిల్ కు రెండవ వారు చైర్మన్ అయ్యారు. ఆ వదవులలో వున్నవారికి ఎంత వరకు సాధ్యం కాగలదో అంతమేరకు ఆంధ్ర తెలంగాణాలమధ్య సామరస్య సాధనకు ఇరువురూ కృషి చేశారు. దేశానికి వారు చేసిన బహుముఖ పేషలను గుర్తించి భారత ప్రభుత్వం ఇరువురికి పద్మభూషణ్ బిరుదు విచ్చి గౌరవించింది.

హనుమంతరావుగారు తెలంగాణాలో పార్లొనని ఉద్యమం ఒకటే వున్నది. అది ప్రత్యేక తెలంగాణా ఉద్యమం. వృద్ధ్యావస్థలో తాను వ్యాధిగ్రస్తుడై వున్న చివరి రోజులలో ప్రారంభమైన ఈ ఉద్యమం ఆయనకు ఎంతో చునస్తావం కలిగించి వుండాలి. ఏ ఆంధ్ర, తెలంగాణా సమైక్యం కోసం ఆయన కృషి చేశారో దాన్ని కాపాడుకొవడమే ఆయనకు తెలుగు వారు అర్పించ గలిగిన నివాళి. ఆయన ధన్యతే. “ఆంధ్ర పితామహుడు”గా ఆయన తెలుగు వారికి చిరస్మరణీయులు.

(నవంబర్ 13, 1970)

“నా మతం పైన్నే, జీవితాంతం వరకు దానినే ఆరాధిస్తాను.”

మమ రొక నెల రోజుల క్రిందట తనను చూడవచ్చిన వత్రికా విలేజులతో డాక్టర్ సి. వి. రామన్ పై విధంగా అన్నారు. దీనిలో ఆతిశయోక్తి అవంతైవా లేదు. ఆయన విజ్ఞాన నిధి, విజ్ఞాన తపస్వి, అరవై సంవత్సరాల పాటు విజ్ఞాన శాస్త్రాన్ని తన మతంగా స్వీకరించి, భౌతిక శాస్త్రాన్ని స్వేషణకే తన జీవితాన్ని అంకితం చేసిన మహా మనీషి. తుదిక్షణం వరకు ఆ అన్వేషణ కొనసాగిస్తూనే ఆయన వేరు కన్ను మూశారు.

ఈ శతాబ్దిలో అగ్రశ్రేణికి చెందిన శాస్త్రవేత్తలలో ఆయన ఒకరు. ఆయన పేరు మీదుగా ప్రసిద్ధమైన “రామన్ ఎఫెక్టు”ను కనిపెట్టినందుకు గాను 1930లో ఆయనకు నోబెల్ ఫిజిక్సు బహుమతి లభించింది. ఆ బహుమతిని పొందిన మొదటి భారతీయ శాస్త్రవేత్త, మొదటి ఆసియన్ శాస్త్రవేత్త కూడా ఆయనే. ప్రపంచ విజ్ఞాన శాస్త్ర రంగంలో ఇండియాకు గౌరవనీయమయిన స్థానం కల్పించిన ఘనత ఆయనదే.

భారతదేశపు ఘనత అంతా దాని ఆధ్యాత్మిక, ఆముష్మిక జీవన విధానంలోనే విక్షిప్తమై వున్నదని మనలో పలువురు భావిస్తారు. ఇది మన ప్రాచీన చరిత్రను మనమే సరిగా అర్థం చేసుకోక చెప్పే మాట.

నిజమే; ఒకనాడు భారతదేశం సమకాలిక ప్రపంచానికి అన్ని రంగాలలో తల మావికంగా వుండేది. దాని నాగరికత, సంస్కృతి, మహోన్నత స్థితిలో వుండేది. దానికి కారణం మన ఆముష్మిక జీవన విధానం కాదు. అనాడు దేశం సర్వ సంపదలతో తుల తూగుతూ వుండేది. భౌతికంగా సర్వ సమృద్ధిమై వుండేది. కనుకనే, ఆ రోజు లలో భారతీయ కళలు, విజ్ఞాన శాస్త్రాలు కూడా మహోన్నత స్థితిలో వుండేవి. గణితం, ఖగోళం, వైద్యం, లోహాల తయారీ, పరిశ్రమలు మొదలైన వివిధ రంగాలలో మన దేశం పరాకాష్ఠను చేరుకున్నది.

ఆధ్యాత్మిక జీవనానికి ప్రాముఖ్యమిచ్చి భౌతిక జీవనాన్ని మిథ్యగా భావించడం ప్రారంభమైనప్పటి నుంచే మన జాతి ఇటు భౌతికంగా, అటు ఆధ్యాత్మికంగా కూడా అధఃపతనం కావడం మొదలుపెట్టింది. మన విజ్ఞాన శాస్త్రాలు అడుగంటాయి. ఎప్పుడో మనది వై భవోపేతంగా బ్రతికిన జాతి అని చెప్పుకొండం తప్ప మనకు ఏమీ మిగలలేదు.

తిరిగి మన దేశంలో క్రిందటి శతాబ్దిలో విజ్ఞానశాస్త్రాలవల్ల అభిరుచివి, అనర్థివి పల్లవింప జేసిన కీర్తి మహేంద్రలాల్ నర్కార్ ది. మౌలిక పరిశోధనలకు ఆయన కోహదం చేశాడు. ఆయన తగ్వాత జగదీశ చంద్రబోసు, ప్రపుల్ల చంద్ర రే వంటి మహావీయులు విజ్ఞానశాస్త్ర రంగంలో మహత్తర కృషి చేశారు. వారి కోవకు చెందిన వారే పి.వి. రామన్, మేఘనాథ్ సాహా, ఎస్. చంద్రశేఖర్, హెచ్. జె భాబా వంటి ప్రఖ్యాత శాస్త్రవేత్తలు. వీరు వ్యక్తిగతంగా తాము విజ్ఞాన శాస్త్రాలలో కృషి చేయడమే కాక, మొత్తం దేశంలోనే విజ్ఞాన శాస్త్రాలిరుచిని పెంపొందించ దానికి, అందుకు తగు వాతావరణాన్ని కల్పించడానికి పాటుపడ్డారు.

పి.వి. రామన్ తనకు లభించిన నోబెల్ బహుమతి ధనంతో బెంగుళూరులో జతలివెర్స్ ఇన్స్టిట్యూట్ను స్థాపించారు. ఎందరో యువ శాస్త్రవేత్తలను ప్రోత్సహించారు. శిక్షణ ఇచ్చారు.

ఆయన ప్రత్యేకించి కాంతి, దృష్టి, రంగు, క్రిస్టల్స్, పజ్రాలు మొదలైన

వాటిపై ఎన్నో ఆమూల్య విశేషాలను కనిపెట్టారు. కాంతి వీడైనా ద్రవ పదార్థంపై పడినప్పుడు ఆ కాంతిలోని ఒక స్వల్ప భాగం కొంత శక్తిని పోగొట్టుకుంటుందని ఆయన తన ప్రయోగాలతో నిరూపించాడు. ముఖ్యంగా ఆల్కహాల్ పై కాంతి ప్రభావాన్ని ఆయన కనిపెట్టాడు. దీన్నే “రామన్ ఎఫెక్ట్” అంటున్నారు.

ఈ సందర్భంలో ఒక ఛలోక్తిని పేర్కొనడం అప్రస్తుతం కాదేమో! “రామన్ ఎఫెక్ట్”ను కనుగొన్నందుకు లభించిన నోబెల్ బహుమతిని స్వీకరించడానికి సి. వి. రామన్ స్టాక్ హోం వెళ్ళారు. బహుమతి ప్రదానం తర్వాత ఆయన తన “రామన్ ఎఫెక్ట్”ను వివరించారు. తర్వాత ఆయన అభిమానులు పాన గోష్టికి ఆహ్వానించి మద్యం ఇవ్వబోగా ఆయన విరాకరించారు. అది చూచి ఒక శాస్త్రవేత్త “ఇది న్యాయం కాదు, ఆల్కహాల్ పై రామన్ ఎఫెక్టు ఎలా వుంటుందో ఇప్పుడే తెలుసుకున్నాము. మరి రామన్ పై ఆల్కహాల్ ఎఫెక్టు ఎలా వుంటుందో తెలుసుకునే అవకాశం ఇవ్వరా?” అని అడిగారట.

వ్యక్తిగా రామన్ నిరాడంబరుడు, నిగర్వి, మంచి సంభాషణా చతురుడు. మరొక మహా మేధావి ఐన్ స్టయిన్ వలెనే రామన్ కు కూడా సంగీతం వల్ల ముఖ్యంగా వయొలిన్, వీణ, తంబూర, మృదంగం, పీయానో వాద్యాల వల్ల అమితా నక్తి, కొంత ప్రవేశం కూడా వున్నాయి.

ఆయన ధన్యజీవి. ఎనభై రెండు సంవత్సరాల జీవితంలో ఆయన స్వదేశీయుల నుంచి, విదేశీయుల నుంచి అన్ని గౌరవాలను పొందారు. బ్రిటీష్ ప్రభుత్వం 1929లో ఆయనను “సర్” బిరుదంతో గౌరవించింది. రాయల్ సొసైటీలో ఆయన ఫెలోషిప్ పొందారు. సోవియట్ అకాడమీలో ఆయనకు గౌరవ సభ్యత్వం వున్నది. 1954లో ఆయనకు భారత ప్రభుత్వం “భారత రత్న” బిరుదు ఇచ్చింది. ఇక మిగిలిన సత్కారాలకు, సన్మానాలకు, గౌరవ బిరుదులకు లెక్కలేదు. ఆయన జీవిత చరిత్ర, వైజ్ఞానిక కృషి మన యువ శాస్త్ర వేత్తలకు ఆదర్శ ప్రాయమై వుట్టింది. ఆయన అస్తమయంతో భారతదేశం ఒక మహా విజ్ఞానవేత్తను కోల్పోయింది.

(నవంబర్ 22, 1970)

పాపాత్మ్యంలో అశ్లేలం

సాహిత్యంలో అశ్లేలం వుండవచ్చునా? ఇది విరకాలంగా విమర్శకులను, ప్రభుత్వాలను కూడా వేధిస్తున్న ప్రశ్న .

దీనికి మూడవం చెప్పడానికి ముందు ఏది అశ్లేలం , ఏది కాదు అన్న ప్రశ్నకు మూడవం చెప్పాలి. ఈ మది చేయవలసింది నహ్మదయలై న పాతకులు, విమర్శకులే కాని ప్రభుత్వాధికారులుకారు. వ్యాఘ్రస్థానాల్లాకూడా కావు.

సుప్రసిద్ధుడైన బెంగాలీ కవి, నవలా రచయిత, విమర్శకుడు అయిన బుద్ధదేవబోసు రచించిన “రాత్ థోరే బృష్టి” అనే నవల అశ్లీలమైనదని ఇటీవల కలకత్తాలో అడిషనల్ చీఫ్ ప్రెసిడెన్సీ మేజిస్ట్రేట్ నిర్ణయించి రచయితకు రెండు వందల రూపాయల జరిమానా, లేకపోతే ఒక నెల జైలుశిక్ష విధించారు. ఈ వార్త సాహిత్య ప్రేమితులకు నిజంగా అందోళనకరమైనది.

ఈ సందర్భంలో ముఖ్యంగా జ్ఞాపకం వచ్చే సంఘటనలు రెండు వున్నాయి. ఒకటి జేమ్స్ జాయిన్ నవల “యులిసెస్” పై విషేధం. అది 1922లో వెలువడి వప్పుడు దాని కాపీలను న్యూయార్క్ పోస్ట్ కాలనరు దహనం చేశారు. 1923లో దాని రెండవ ఎడిషన్ ప్రతులను స్వాధీనం చేసుకున్నారు.

మరొక సంఘటన డి. హెచ్. లారెన్సు నవల “లేడీ చాటర్లీస్ లవర్” కు సంబంధించి నట్టిది. దాన్ని కూడా బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం మొదట విషేధించింది. ఈ రెండు సందర్భాలలోనూ కూడా సుప్రసిద్ధులైన బ్రిటిష్ రచయితలవేకులు జాయిన్, లారెన్సుల నవలలు అశ్లీలమైనవి కావని, వాటిని విషేధించడం అవ్యాయమని ఆక్షేపిస్తూ ప్రకటనలు చేశారు.

“యులిసెస్”పై అమెరికాలో విషేధం 1933 వరకు తొలగిపోలేదు. “లేడీ చాటర్లీస్ లవర్” పై 1960 వరకు విషేధం కొనసాగింది. 1959లో అశ్లీల ప్రచురణల చట్టానికి జరిగిన సవరణలను ఆధారం చేసుకుని పెన్సిల్వేనియా నంస్ట్రా లారెన్సు నవల కేసులో గెలిచింది.

దురదృష్టవశాత్తు ఇండియాలో అశ్లీలంగా వున్నవనే పేరుతో కొన్ని విషయమైన సాహిత్యపు విలువలు కలిగిన గ్రంథాలపై విషేధం కొవసాగుతున్నది. బుద్ధదేవబోసు రచనపై విషేధం కూడా ఈ కోవకు చెందివదేనని వలువురు ప్రఖ్యాత బెంగాలీ రచయితలు అభిప్రాయ పడుతున్నారు.

అశ్లీలం పేరుతో విషేధించవలసి వస్తే కోడార్క్ దేవాలయాన్ని వడగొట్టి బుంగాళాఖాతంలోనికి త్రోసివేయాలి. ఖజురహో శిల్పాలను ధ్వంసం చేయాలి. దక్షిణాదిన గల పెక్కు దేవాలయాలను నేలమట్టం చేయాలి. మనకు వారసత్వంగా వచ్చిన ప్రాచీన కళాఖండాల్లో పెక్కింటిని భాగర్పంలో పాతిపెట్టాలి.

ఇంతేకాదు. అస్థిరంగా వున్నవనే కారణాన మన ప్రబంధాలను, పురాణాలను దహనం చేయవలసి వస్తుంది. ఒకప్పుడు కొన్ని ప్రబంధాలను ముద్రించి నందుకు గాను వావిళ్ళవారిపై కేసు పెట్టడం జరిగింది కూడా. ఈ విధంగా కేసులు పెడుతూ పోతే, పూర్వపు సంస్కృత సాహిత్యంలో గాని, ప్రాంతీయ వాఙ్మయంలో గాని మనకు మిగిలేది చాలా తక్కువ. ఉదాహరణకు జయదేవుని “గీత గోవిందం” వంటి సుందరకావ్యం కూడా విషిద్దమైపోతుంది.

బోమ నవల విషయమై యు. ఎన్. ఐ. వార్తాసంస్థ ప్రముఖ రచయితలతో, చేసిన ఇంటర్వ్యూలో ఒక్క తారాశంకర్ దెవర్స్త్రి మాత్రమే విన్నాభిప్రాయం వెలియచ్చారు. రచయిత ఏది పడితే అది వ్రాయకూడదని, అనభ్య శృంగారాన్ని వర్ణించే రచనను విషేషించే హక్కు ప్రభుత్వానికి వున్నవని ఆయన అంటున్నారు.

విజయ్ కావి, సాహిత్యంలో ఏది అనభ్యమో, ఏది కాదో నిర్ణయించవలసింది వండితులు, విమర్శకులే కావి ప్రభుత్వాలు మాత్రం కావు. 1960లో పెన్ గ్విన్ సంస్థపై కేసులో లారెన్సు నవల అనభ్యమైనది కాదని పలువురు సాహిత్యవేత్తలు చెప్పిన సాక్ష్యాన్ని పురస్కరించుకుని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం దానిపై విషేషాన్ని తొలగించింది.

విజయ్ సాహిత్యానికి విషిద్దమైనదేదీ లేదు. మొత్తం మానవ జీవితం దానికి ఇతివృత్తం. రఙ్మయమది, జాగృప్తిమయమది కూడా సాహిత్యంలో సమావంగా అదరణీయాలని ప్రాచీన సంస్కృతాలంకారికులే అంగీకరించారు. క్రైస్తవ వీతిలో ఏమోగాని, హైందవదర్శనం ప్రకారం సాహిత్యంలో శృంగారం విషిద్దం కాదు. రచయిత పాఠకులలో కేవలం పాశవిక ప్రవృత్తిని రెచ్చగొట్టడానికే శృంగార వర్ణన చేశాడా, లేక ఉదాత్త ప్రయోజనాన్ని ఆశించి, మానవ మనస్తత్వ విశ్లేషణ కోసం చేశాడా అప్పుది చూడాలి. ముఖ్యంగా బుద్ధదేవబోమ వంటి అగ్రశ్రేణి రచయితలు కేవలం అనభ్యతను అనభ్యతకోపమే వర్ణిస్తారని విశ్వసించడం కష్టం. రచయితల వల్ల ఉదారదృష్టితో విబంధనలను వర్తించ జేయకపోతే సాహిత్యానికి తీరుని అవచారం జరుగుతుంది.

(డిసెంబరు 24, 1970)

నోబెల్ సాహిత్య బహుమతి

నోబెల్ సాహిత్య బహుమతి ఈ యేడాది ఒక కమ్యూనిస్టు రచయితకు లభించడం విశేషం. ఆ బహుమతిని ఆందుకోబోతున్న చిలియన్ కవి పాబ్లో నెరూడా తీవ్ర బావాలుగల కమ్యూనిస్టు.

నోబెల్ సాహిత్య బహుమతి

క్రిందటి సంవత్సరం నోబెల్ సాహిత్య బహుమతి వివాదగ్రస్తమైంది. రష్యన్ రచయిత అలెగ్జాండర్ సోల్జెనిట్సిన్కు ఆ బహుమతి లభించగా, దాన్ని స్వీకరించడానికి ఆయనకు రష్యన్ ప్రభుత్వం అనుమతి ఇవ్వలేదు. ఆయన అధికారుల ఆగ్రహానికి గురియైన రచయిత. రష్యాలో సమకాలిక జీవిత పరిస్థితులవల్ల ఆయన అభిప్రాయాలు వేరు, అధికారుల అభిప్రాయాలు వేరు. ఆయన తన అభిప్రాయాలను దాచుకొనకుండా తన రచనలలో వ్యక్తం చేశాడు. ఆయనకు సాహిత్య బహుమతి ఇవ్వడాన్ని రాజకీయ కారణాలతో చేసిన వనిగా రష్యా విమర్శించింది. అంతేకాక, సోల్జెనిట్సిన్ సాధారణ రచయిత అని, ఆయన రచనలలో విశిష్టత ఏమీలేదని కూడా ప్రకటించింది.

నోబెల్ సాహిత్య బహుమతులను ప్రధానంచేపే స్వీడిష్ అకాడమీవల్ల రష్యా ఇట్టి ఆరోపణలు చేయడం అదే మొదటిసారి కాదు. అంతకు ముందు “డాక్టర్ జివాగో” వవలా రచయిత బోరిస్ పాస్టర్నాక్కు నోబెల్ బహుమతి ఇవ్వడానికి విర్ణయం జరిగినప్పుడు కూడా రష్యా దాన్ని రాజకీయ దృష్టితో చేసిన విర్ణయంగానే పరిగణించింది. ఆ తర్వాత తనకు గౌరవాన్నదైతే మిఖాయిల్ షోలొఖోవ్కు ఆ బహుమతి ఇచ్చినప్పుడు మాత్రం రష్యా మారు మాట్లాడకుండా దాన్ని అంగీకరించడమే కాక, నరైన విర్ణయం జరిగినట్లు కూడా ప్రకటించింది.

నోబెల్ సాహిత్య బహుమతుల విర్ణయం రాజకీయ రాగద్వేషాలను పురస్కరించుకుని జరుగుతుందని ఆరోపించడానికి ఆస్కారం లేదు. సాహిత్యంలో విశేష కృషి చేసిన వారికి, మౌలికమైన ప్రతిభతో సాహిత్యాన్ని పరిపుష్టం చేసిన వారికి - వారు ఏ దేశం వారైనా, ఏ జాతివారైనా, ఏ రాజకీయ భావాల కలవారైనా - ఆ బహుమతి ఇవ్వడం జరుగుతుంది. దానిలో సాహిత్య ప్రతిభకే తప్ప రాజకీయ విధేయతకు తావు లేదనడానికి మార్క్సిస్టు కవి నెరుడాకు ఆ బహుమతి ఇవ్వాలని విన్న స్వీడిష్ అకాడమీ చేసిన విర్ణయమే నిదర్శనం.

పాబ్లో నెరుడా జన్మతః చిలీ దేశీయుడైనా ఆయనను తమ వీక్షక మహాకవిగా అన్ని లాటెన్ అమెరికన్ దేశాలు అంగీకరిస్తున్నాయి. స్పెయిన్లో అంత రుద్ధం నమయంలో ఆయన మాడ్రిడ్ పగరంలో తన దేశపు కావ్యరంగా వుండే

నాడు-ఫాసిస్టుల దురాగతాలను ప్రత్యక్షంగా చూచిన తర్వాత ఆయన కమ్యూనిస్టుగా మారాడట. అంతకు ముందు ఆయన సక్రియలిస్టు కవిత్వాన్ని, కొమాంటిక్ థోరణి కవిత్వాన్ని వ్రాసి గొప్ప పేరు తెచ్చుకున్నాడు. కమ్యూనిజంను వరించిన తర్వాత ఆయన కమ్యూనిస్టు ప్రపంచానికి కూడా అభిమాన పాత్రుడై నాడు.

ఒక భాషలోని కవిత్వపు సౌందర్యాన్ని మరొక భాషలో అనువాదాల ద్వారా అస్వాదించడం సాధారణంగా సాధ్యం కాదు. నెరూడా కవితా ప్రాగల్భ్యాన్ని ఇంగ్లీషు అనువాదాల ద్వారా పూర్తిగా గ్రహించడం కష్టమే. కావి, ఆయన విత్వం ప్రజల నోళ్ళలో మెదిలే మామూలు భాషనే తీసుకుని, దానికి గొప్ప శక్తిని, సౌందర్యాన్ని అపొదించాడని, ఆయన కవితలో జీవశక్తి ఉద్భవించుతూ ఘంటుందని విమర్శకులు ప్రశంసిస్తారు. ఆయనపై అటు రష్యన్ మహాకవి మయకోవ్స్కీ ప్రభావం, ఇటు అమెరికన్ మహాకవి వాట్విట్మన్ ప్రభావం వమావంగా వున్నవని కూడా చెబుతారు.

కవిత్వం కవిత్వం కోసం కాదని, ప్రజలకోసమని నెరూడా భావించడంలో ఆశ్చర్యం లేదుగాని, కవిత్వం భూమిలోనుంచి త్రవ్వి తీసిన లోహాల వలె, భూమిలో పండించిన ఆహారధాన్యాలవలె ప్రజలు విత్వజీవితంలో ఉపయోగించడానికి వీలుగా వుండాలని ఆయన వాదిస్తాడు. “రచయిత నైవికుని పంటివాడు, జీవితాభిముఖంగా అతడు నడవాలి. అటు ఇటు ఊగినలాడకుండా విబ్బరంగా నడవాలి” అని ఆయన ఒకసారి రచయిత కర్తవ్యాన్ని విర్వచించాడు.

రాజకీయంగానే కాక కవితా విషయంలో కూడా నెరూడా వివాదాస్పదుడైన వ్యక్తి అని తెలిసి కూడా “భంగవడిన మావవొన్నత్యం” పక్షాన విలబడిన కవిగా ఆయనకు సాహిత్య బహుమతి యిస్తున్నట్టు స్వీడిష్ అకాడమీ తన విష్పాక్షిక దృక్పథాన్ని మరొకసారి రుజువు చేసుకున్నది.

మధుర గాయకుడు

అ కంఠం ఒకసారి విషాద భారంతో గంభీరంగా వణకుతుంది. మరొకసారి ఉత్సాహంతో ఉరకలు తీస్తుంది, వేరొకసారి భక్తి పారవశ్యంతో ఉన్మీలితమౌతుంది. ఇంకొకసారి చిలిపితనంతో చిందులు తొక్కుతుంది. ఒక్కక్షణం తారస్థాయిలో, మరుక్షణం మండ్రస్థాయిలో వివిధ విన్యాసాలు చేస్తుంది, ఎన్నో ఒడుగులు పోతుంది. ఎన్నో సొగసులు చూపిస్తుంది. అది అమృతవర్షిణి. సుధాస్రోతస్విని.

ఆ మధుర కంఠం ఘంటసాల వెంకదేశ్వరరావుది. అది మొన్న శాశ్వతంగా మూగవోయింది. లక్షలాది అభిమానులను నిర్వేదంలో మిగిల్చి నీరవమైపోయింది.

మమారు మూడు దశాబ్దాలుగా తెలుగునాట ఘంటసాల పాట ఊరూరా, ఇంటింటా, ప్రజలనోట ప్రతిధ్వనించింది. చలన చిత్రాలలో, రేడియోలో, గ్రామో ఫోన్ల రికార్డులలో అది శ్రోతలను రసవరపకులను చేసింది.

తెలుగు లలితసంగీతం ఆయన బాణీతో సుసంపన్నమైంది. ముఖ్యంగా భావ యుక్తంగా వద్యం అలవించడంలో ఘంటసాల తర్వాతే ఎవరైనా! ఎన్నో సాధారణ రాగాల ఆయన గొంతులో కొత్త సొగసులు నంతరించుకునేవి. ఇక తెలుగు చలన చిత్ర సంగీతానికి ఆయన వోహదం ఇంటింకవరానిది, ఎన్నటికి మరువరానిది.

ఆయన అకాలమరణంతో తెలుగు చలనచిత్ర లోకం, లలిత సంగీత ప్రపంచం ఒక గొప్ప కళాకారుని కోల్పోయాయి. ఆయనలేని వెలితిని పూరించడం కష్టం. అయినా, ఆయన మిగిల్చి వెళ్ళిన వేలాది మధురగీతాల గ్రామోఫోన్ రికార్డులలో ఆయన స్మృతి కలకాలం నిలుస్తుంది.

(ఏప్రిల్ 13, 1974)

మహా శాస్త్రవేత్త

భౌరతదేశం నేడు (సోమవారం నాడు) ఒక మహా శాస్త్రవేత్తను కోల్పోయింది. ఆయన పేరు సత్యేంద్రనాథ్ బోస్.

ఆధునిక వైజ్ఞానిక రంగంలో పాశ్చాత్య దేశాలకంటే ఇండియా చాలా అలస్యంగా అడుగుపెట్టింది. నేటికైనా అది ఈ రంగంలో పాశ్చాత్య దేశాలకంటే వెనుకబడే వున్నది. అయినా ఈ కొద్దికాలంలోనే మహా శాస్త్రవేత్తలు వరుసగా ఇండియాలో ప్రభవించారు. తమ ప్రజ్ఞాప్రాభవాలతో ప్రపంచ విజ్ఞాన శాస్త్రాలకే వారు విశేషమైన దోహదం చేశారు. వృక్షశాస్త్రంలో జగదీశ్ చంద్రబోస్, భౌతిక శాస్త్రంలో సి.వి. రామన్, ఖగోళ శాస్త్రంలో షేఫునాథ్ సాహా, ఎస్. చంద్రశేఖర్, జీవ రసాయనిక శాస్త్రంలో హర్ గోవింద్ భొరానా వంటి వారు చేసిన మౌలిక పరిశోధనలు వారికి అంతర్జాతీయ ఖ్యాతిని సంపాదించి పెట్టాయి.

వారి కోవకు చెందిన వాడే సత్యేంద్రనాథ్ బోస్. ఆయన భౌతిక శాస్త్రజ్ఞుడు. ప్రత్యేకించి అణు శాస్త్రజ్ఞుడు. ఈ రంగంలో, ముఖ్యంగా, క్వంటం, రెలెటివిటీ సిద్ధాంతాలలో ఆయన చేసిన కృషి ఐన్ స్టయిన్ నుంచి ప్రశంస పొందింది. అణువులోని వేర్వేరు "పార్టికిల్స్"లో ఒక వర్గానికి మరొక ప్రఖ్యాత శాస్త్రవేత్త ఎన్రికో ఫెర్మీ పేరు మీదుగా "ఫెర్మియాన్స్" అని, దానికి విభిన్న లక్షణాలు గల మరొక వర్గం పార్టికిల్స్ని బోస్ పేరు మీదుగా "బోసాన్స్" అని ప్రపంచ శాస్త్రవేత్తలు నామకరణం చేయడం జరిగింది. ఒక సిద్ధాంతానికి "బోస్ — ఐన్ స్టయిన్ ఛాటిస్టిక్స్" అని పేరు పెట్టి బోస్ను గౌరవించడం జరిగింది.

విజ్ఞానానికి పల్లలు లేవు. దానికి జాతి, మత, తదితర విభేదాలతో విమిశ్రత లేదు. అది మానవుల సమష్టి సంపద. ఆ సంపదకు ప్రోది చేసిన ప్రపంచ మేధావులతో పాటు భారతీయ వైజ్ఞానికుడు సత్యేన్ బోస్ పేరు చిరస్థాయిగా నిలిచి పోతుంది.

(ఫిబ్రవరి 5, 1975)

నవ్యాంధ్ర నిర్మాత

అయిన అక్షరాలా నవ్యాంధ్ర నిర్మాత. కందుకూరి వీరేశలింగం లేవిదే నేటి ఆంధ్రావని లేదు, నేటి ఆంధ్రావని నయితం లేదు.

తెలుగువారిని తరతరాల సుషుప్తి నుంచి మేల్కొల్పిన తొలి వైతాళికుడు వీరేశలింగం.

పోశ్వాత్య విద్యా, సంస్కృతీ సంపర్కంతో ఇండియాలో మొదటగా షేల్కాఠించిన ప్రాంతం బెంగాల్. రాజా రామమోహనరావు ప్రారంభించిన పునరుజ్జీవనోద్యమం బెంగాల్ నుంచే తక్కిన ప్రాంతాలకు ప్రాకింది. తెలుగు నాట ఈ ఉద్యమాన్ని అంది పుచ్చుకుని, నిర్వహించిన మనత వీరేశలింగావిది.

అయవకు వంపు సంస్కర్తగా పేరు వచ్చినా, విజానికి ఆయవ సాంఘిక విప్లవకారుడు. పాఠ సమాజాన్ని కూకటి వేళ్ళతో పెళ్ళగించి, కొత్త సమాజాన్ని పాదుకొల్పడానికి ప్రయత్నించాడు. మతం పేరుతో, సంప్రదాయం పేరుతో చెల్లు తున్న అనేక దురాచారాలను, అనాచారాలను, మూఢ విశ్వాసాలను, తన వాద పటిమ తోనే కాదు. ఒక రాజకీయ విప్లవ కారునికి వుండవలసిన ఉద్వేగంతో, దీక్షతో, దక్షతతో ఆయవ ప్రతిఘటించాడు.

విశంతు పురుషద్వాహాలు చేయించిన సంస్కర్తగానే వీరేశలింగం ముద్ర నిద్దుడు. కావి, పెక్కు రంగాలలో పెక్కుమంది తీసుకు రావలసిన విప్లవవాదులు ఆయవ దాదాపు ఒంటరిగా తీసుకు వచ్చాడు. ప్రీతి, విద్య హక్కును సంపాదించి

పెట్టడానికి ఆయన చేసిన కృషి సామాన్యమయింది కాదు. పడుపు వృత్తి నిర్మూలనకు ఆయన తలపెట్టిన ఉద్యమం తక్కువది కాదు. అధికారులలో లంచగొండితనాన్ని బయట పెట్టడానికి ఆయన చేసిన సాహసాలు జగద్విదితాలు.

ఆయన కవి, పండితుడు. తెలుగులో నవలా రచనకు శ్రీకారం చుట్టింది ఆయన. తెలుగులో మొదటి నాటకం ఆయనదే. జీవిత చరిత్ర రచనను, స్వీయ చరిత్ర రచనను, వ్యంగ్య రచనలను ఆయన ప్రారంభించాడు. అంగ్ల సంస్కృతాల నుంచి నాటకాలను అనువదించాడు. పత్రికా రచనకు గట్టి పునాదులు వేశాడు. కావి, ఆయన సాహిత్య సృష్టి మొత్తం ఆయన ఉద్యమాలకే అంకితమైంది. ఆయన చేతిలో కలం ఒక ఆయుధమైంది. దానితో ఆయన తుది శ్వాస వరకు రాజీ లేని పోరాటం సాగించాడు.

స్వాతంత్ర్య సిద్ధి తర్వాత ఎందరెందరి పేర్లతోనో ప్రత్యేకంగా తపాలా బిళ్ళలు వెలువడ్డాయి. వీరేశలింగం గౌరవార్థం తపాలా బిళ్ళ ఏనాడో-1948లో ఆయన శత జయంతి సందర్భంలోనే రావలసింది. ఇరవై ఆరేళ్ళు అలన్యంగా రేపు సోమవారం నాడు అది వెలువడ నున్నది. ముఖ్యమంత్రి శ్రీ వెంగళరావు హైదరాబాదులో దాన్ని విడుదల చేయనున్నారు.

ఆయన పేరుపై తపాలా బిళ్ళ రాకపోవడం ఆయన మనతకు లోవమని కాదు. తెలుగు వారి జీవితంలోనే ఆయన ఒక ఛాగమైనాడు. వారి ఆలోచనలలో అంతర్లీనంగా ఆయన కొనసాగుతున్నాడు. తెలుగు వారికి ఇంతగా ప్రేమాన్నదుడైన ఆ మహా నీయుని ఈ విధంగా గౌరవించాలన్న ఆలోచనైనా కేంద్ర ప్రభుత్వానికి ఇంతకాలం రానందుకే బాధ.

విజానికి తపాలా బిళ్ళ అవిష్కరణతోనే వీరేశలింగంవల్ల మన కర్తవ్యం తీరిపోదు. ఆయన ప్రారంభించిన పెక్కు పోరాటాలు ఇంకా స్తూర్తి కాలేదు. అతని తన కాలంలో ఎదుర్కొన్న అనేక సాంఘిక దురాచారాలు ఇంకా తాండవిస్తున్నాయి. ఎన్నో కొత్తవి సయితం తలయెత్తాయి. వాటిని ఎదుర్కొనడంలో, విరూపించడంలో, పున వైఫల్యానికి మనలను కనీసం సిగ్గుల చేయగలిగితే ఈ సందర్భంలో ఆయన సంస్మరణ సార్థకమౌతుంది.

(జులై 14, 1974)

హెయిలీ సెలాసీ

ఇథియోపియాలో ఈ సంవత్సరారంభం నుంచి జరుగుతున్న పరిణామాల
దృష్ట్యా చక్రవర్తి హెయిలీ సెలాసీ వదవీచ్యుతి ఎప్పుడో తప్పదని అనుకుంటు
న్నట్టేదే. ఇప్పుడు పరిగా ఇంతే జరిగివట్టా ఒక వార్త తెలుపుతున్నది.

నల్లబై నాలుగేళ్ళ క్రిందట సింహాసనానికి వచ్చిన హెయిల్ సెలాసీ 1936-41 నావత్సరాల మధ్య తమ దేశం ఇటాలియన్ దురాక్రమణలో వున్నప్పుడు తప్ప ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యంగా పరిపాలన చేశాడు. రాజరికం అంటేనే నిరంకుశత్వానికి మారు పేరు. హెయిల్ సెలాసీ కూడా చాలాకాలం నిరంకుశంగానే పరిపాలించాడు. అయినా, అదే సమయంలో తన దేశాన్ని అధునికం చేయడానికి కూడా ప్రయత్నించాడు.

ఇథియోపియా, చాలా ప్రాచీన రాజ్యం. దాని చక్రవర్తులు తాము సారిమన్ రాజు, షేబారాజీ సంతతి వారమని చెప్పుకుంటారు. ఈ ఇరవైయవ శతాబ్దంలో కూడా ఇథియోపియాలో ఈ ప్రాచీన వ్యవస్థ లక్షణాలు కొనసాగాయి. మొత్తం పేద్య భూమిలో మూడవ వంతు రాజ కుటుంబానికి చెందినది కాగా, మరొక మూడవ వంతు చర్చికి చెందినట్టిది. మిగతా దానిలో కొంత హ్యూడల్ ప్రభువులది, ఇంకా ఏమైనా మిగిలితే అది మాత్రమే సామాన్య ప్రజలది.

అందువల్ల ఇథియోపియా అర్థికంగా ఎంతో వెనుకబడిన దేశం కావడంలో ఆశ్చర్యం లేదు. మొత్తం రెండున్నర కోట్ల ప్రజలలో నూటికి 90 మంది విద్యా గంధం లేనివారు. విరుపేదలు కూడా. ఇందువల్ల దేశంలో, ముఖ్యంగా యువ శ్రమలో చాలా కాలంగా పాలకవర్గం పట్ల అనంతృప్తి వున్నది. ఈ అనంతృప్తి గమనించి 1955 నుంచి హెయిల్ సెలాసీ కొన్ని సంస్కరణలు ప్రవేశ పెట్టాడు. ఎన్నికలు జరిపి పార్లమెంటును నెలకొల్పాడు. పార్లమెంటు పరిపాలనను నెలకొల్పాడు. కొన్ని భూసంస్కరణలను కూడా అమలు చేశాడు.

ఎంత చేసినా అంతిమాధికారం చక్రవర్తి చేతిలోనే మిగిలిపోయింది. ప్రధాన మంత్రి నియామకం, బర్తరఫ్ అధికారాలు ఆయనవే. ప్రతి శాసనం ఆయన ఆమోదాన్ని పొందవలసిందే. పార్లమెంటు, మంత్రి వర్గం నామమాత్రమే.

ఈ కారణం చేత దేశంలో అనంతృప్తి తొలగలేదు. కార్మికులలో విద్యార్థులలో ఈ అనంతృప్తి ప్రబలితమే కాక, సైనికులకు కూడా అది పాకింది. వారు హెచ్చు జీతాల కోసం ఆందోళన చేశారు. వారి ఆందోళన, తిరుగుబాటు ఫలితంగా చక్రవర్తి అధికారాలు చాలా వరకు తగ్గి పోయాయి. కొత్త రాజ్యాంగం రూపొందింది. రాజ్యాంగబద్ధమైన రాజుగా మాత్రమే హయిలీ సెలాసీ మిగిలాడు.

ఇప్పుడు ఈ పదవి మంచి కూడా ఆయనను తొలగించినట్టు అధికారంలో వున్న సైనిక సమన్వయసంఘం ప్రకటించింది. ఇందుకు అది చెప్పిన కారణం— చక్రవర్తి విదేశీ బ్యాంకులలో దాచిన కొన్ని వందల కోట్ల డాలర్ల ధనాన్ని ప్రభుత్వానికి బదిలీ చేయడానికి నిరాకరించాడట.

ఆంతరంగికంగా హయిలీ సెలాసీ పరిపాలన ఎట్టిదైనా, విదేశాంగনীతిలో ఆయనది అభ్యుదయ దృక్పథమే. ఆయన అలీనవిధానాన్ని తు. చ. తప్పకుండా అమలుచేశాడు. కొత్తగా వ్యతంత్రమయిన ఆఫ్రికన్ రాజ్యాలతో స్నేహ సంబంధాలను నెలకొల్పాడు. అడిస్ అబాబా ప్రధాన కార్యస్థానంగా ఏర్పడిన ఆఫ్రికన్ రాజ్యాల సంఘీభావ సంస్థ స్థాపనకు ఆయన ప్రోత్సాహం చాలా వున్నది. ఆయనను ఇప్పుడు పదవి నుంచి తొలగించిన సైన్యం ఆంతరంగికంగా అభ్యుదయ విధానాలను అమలు చేయడంతో పాటు ఈ విదేశాంగ విధానాన్ని కొనసాగించగలదని ఆశించవచ్చు.

బ్రిటన్ లో ప్రవాసంలో వుంటూ ఇటలీ దురాక్రమణకు వ్యతిరేకంగా పడిమిన పోరాటంతో హయిలీ సెలాసీ ప్రపంచ దృష్టిని ఆకర్షించాడు. ఆయన పదవీచ్యుతితో ఆఫ్రికన్ చరిత్రలో ఒక శకం అంతమౌతున్నది.

(నెప్టెంబర్ 13, 1974)

ఎంత బద్ద శత్రువులైనా వి. కె. కృష్ణమీనన్ మేధావటిమను కాదనలేదు. స్వార్థరాహిత్యాన్ని, లక్ష్యశుద్ధిని కాదనలేదు. అదే సమయంలో ఎంత గాఢమిత్రులైనా ఆయన వివాదాస్పదుడు కాదని అనలేదు.

మీనన్ వ్యక్తిత్వం విలక్షణమైనట్టిది. అది అలక్ష్యం చేయడానికి వీలులేని వ్యక్తిత్వం. ఆయన నోరు విప్పితే వెలువడే ప్రతి మాట వివాదగ్రస్తమే. వివాదం లేనిదే మీనన్ లేడు.

అయినా, భారతదేశ చరిత్రను స్వాతంత్ర్య సిద్ధికి ముందు, తర్వాత పెక్కెళ్ళ పాటు ప్రభావితం చేసిన వ్యక్తులలో ఆయన ఒకడు. లండన్ లో 1929-47 సంవత్సరాల మధ్య ఇండియా లీగ్ సెక్రటరీగా, బ్రిటిష్ లేబర్ పార్టీ కి నన్నిహతుడుగా, ఇండియాకు స్వాతంత్ర్య మివ్వవలసిన అవశ్యకతకు బ్రిటన్ లో అచూకూలాఖి ప్రాయాన్ని సృష్టించడంలో ఆయన చేసిన కృషి ఎన్నటికి విస్మరించరావిది.

పండిట్ నెహ్రూ స్నేహాభిమానాలను అంతగా చూరగొవకపోతే, మీదన్ ఇండియా స్వతంత్రమైన తర్వాత దాని రాజకీయాలలో ఎట్టి పాత్ర వహించేవాడో చెప్పలేము. కాని, మొదట లండన్ లో హైకమీషనర్ గా, తర్వాత ఐక్యరాజ్య సమితిలో భారత ప్రతినిధిగా, నెహ్రూ విదేశాంగ విధానానికి భాష్యకారుడుగా, భారత ప్రభుత్వంలో రక్షణ మంత్రిగా ఆయనది నిజంగా కీలకపాత్ర.

1962 నాటి యుద్ధంలో చైనా చేతిలో ఇండియా ఓటమికి కృష్ణమీనన్ ప్రధాన బాధ్యుడన్నమాట నాటి నుంచి నేటి వరకు వినబడుతూనే వున్నది. కావి, ఇది పూర్తి నిజం కాదు, దీని బాధ్యతను మీనన్ తోపాటు నెహ్రూ పంచుకోవాలి; పార్లమెంటు, కాంగ్రెస్, దాని ప్రతిపక్షాలు పంచుకోవాలి. మనది గాంధీ పుట్టిన దేశమని, అసలు మనకు సాయుధ సైన్యమే తగదని, చైనా మనపై దండెత్తబోదని, పాకిస్తాన్ దండెత్తితే దానికి జవాబు చెప్పడానికి మనకున్న సైన్యం చాలునని ఆ రోజులలో వాదించిన వారందరూ పంచుకోవాలి.

నిజానికి కృష్ణమీనన్ రక్షణమంత్రి కాకముందు భారత సైనిక వ్యవస్థ అస్తవ్యస్తంగా వుండేది. రక్షణసామగ్రి ఉత్పత్తి ప్రాథమికావస్థలో వుండేది. అన్నిటిని దిగుమతి చేసుకోవలసి వచ్చేది. ఆయన వచ్చిన తర్వాతనే రక్షణసామగ్రి విషయంలో దేశాన్ని ఆధునికం, స్వయం సమృద్ధం చేయాలన్న ఆలోచన కలిగింది.

అయితే మన ఓటమికి కృష్ణమీనన్ బాధ్యత లేదని మా తాత్పర్యం కాదు. చైనా నుంచి కంటే పాకిస్తాన్ నుంచే మనకు హెచ్చు ప్రమాదమని ఆయన వాదించే వాడు. సైన్యంలో క్రమశిక్షణ తగ్గిపోవడానికి ఆయన వ్యక్తిగత రాగద్వేషాల, ప్రమోషన్ల విషయంలో అవకతవకలు కారణాలన్న మాటను కూడా కాదనడానికి వీలులేదు.

కావి, మీనన్ ను చిరకాలం జ్ఞాపకం వుంచుకోవలసింది ప్రపంచ శాంతి కాముకుడుగా, వరిన దేశాల స్వాతంత్ర్య ప్రియుడుగా, అప్రో-అసియన్ దేశాల సంఘీభావ వాదిగా, అరీవ విదాన విరూపాక్షులలో ఒకడుగా. ఈ అన్ని విషయాలలో ఆయన నెహ్రూకు చేకోడు వాకోడుగా చేసిన కృషి ఇండియాకు మొదటి పదేళ్ళలో ప్రపంచంలోనే ప్రముఖ స్థానాన్ని సంపాదించి పెట్టాయి.

వ్యక్తిగా ఆయన నోటి దురుసుతనం ప్రపంచ ప్రసిద్ధమైంది. శాంతి మహాజీవనాల గురించి మాట్లాడిన ఆయన వాక్కు సౌమ్యంగా కాక పెళుసుగా వుండేది. కావి, ఎన్ని లోపాలున్నా, మన దేశంలో మీనన్ ఈ శతాబ్దపు మహా మేధావులలో ఒకడు. మహావక్తగా అవతర రంభ్యమైనట్టిది ఆయన స్థానం. మొన్న ఆయన అస్తమయంతో భారతదేశం ఒక మహోన్నత వ్యక్తిని కోల్పోయింది.

(అక్టోబర్ 8, 1974)

ప్రపంచ చలన చిత్రరంగంలో ఒక తరాన్ని ప్రభావితం చేసిన ప్రతిభాశాలి మొన్న రోమ్ లో శాశ్వతంగా కన్ను మూసిన విజ్ఞాపియో డీ సి కా. రెండవ ప్రపంచ యుద్ధం తర్వాత ఇటలీలో, దానితోపాటు మరి పెక్కు దేశాలలో చలనచిత్ర కళను ఆయన ఒక కొత్త మలుపు తిప్పాడు.

నిత్య జీవితంనుంచి ఆయన తన కథ వస్తువులను ఎన్నుకున్నాడు. కార్మికులు, విరుద్యోగులు, కూటికోసం వదులువుత్తి చేపట్టే అభాగ్య స్త్రీలు, ఇట్టి వారిని ఆయన పాత్రలుగా తీసుకున్నాడు. వారిపట్ల అపారమైన కారుణ్య భావంతో, మానవతా దృక్పథంతో, అదే నమయంలో ప్రస్తుత వ్యవస్థపట్ల విశిష్టమైన విమర్శతో ఆ కథ వస్తువులను ఆయన కళాత్మక దృష్టితో చిత్రించాడు. దీనికి “నియో రియలిజం” (నవ్య వాస్తవికత) అని పేరు వచ్చింది. ఈ దోరణికి చెందిన చిత్రాలకు చురొక ఇటాలియన్ దర్శకుడు రాబర్టో రోజెలిని (“ఓపెన్ సిటీ రోమ్”) మార్గదర్శకుడైనా, “బై వికిల్ తీప్స్”, “షూషెన్”, “మిరకిల్ ఆఫ్ మిలాన్” వంటి చిత్రాలతో డీ సి కా గొప్ప కీర్తిని ఆర్జించాడు.

డీ సి కా ప్రభావం ఇండియాలో కూడా సుమారుక పాతికేళ్ళ క్రిందట కొవ్వొళ్ళ పాటు ప్రసరించింది. డీ సి కా చిత్రాలు సత్యజిత్ రాయ్ ని ఉత్తేజితుడిని చేసివవవడం అతిశయోక్తి కాకపోవచ్చు. బిమల్ రాయ్ ని పోలివ ఎందరో అభ్యుదయ వాదులకు నయితం ప్రేరణ డీ సి కా చిత్రాలనుంచే వచ్చింది. అఖికి తెలుగు చిత్రసీమపై కూడా డీ సి కా ప్రభావం వడింది. క్రమంగా ఇటలీలోవలె ఇండియాలో కూడా ఈ ప్రభావం అంతరించింది.

ప్రపంచ చలన చిత్ర చరిత్రలో ఒక ఉజ్వలాధ్యాయానికి దేశికుడుగా డీ సి కా పేరు చిరస్థాయిగా నిలిచి వుంటుంది.

(నవంబరు 16, 1974)

పెరియార్

అయన అనలు పేరు ఇ.వి. రామస్వామి నాయకర్, క్లుప్తంగా ఇ.వి.ఆర్. కాని “పెరియార్” (మహా పురుషుడు) అనే బిరుదంతోనే ఆయన తమిళనాడులో చాలా కాలంగా సుప్రసిద్ధుడు.

రాజాజీ, నాయకర్ నమకాలికులు, సమవయస్కులు. ఆయన వలె ఈయన కూడా ఒక అర్థ శతాబ్దంపాటు తమిళ రాజకీయాలను, తమిళ ప్రజా జీవితాన్ని ప్రభావితం చేశారు. ఆయన విర్యాణం చెందిన సరిగా ఏడాదికే ఈయన కన్ను మూశాడు.

కాని, వారిరువురి పిద్దాంతాలలో, దృక్పథాలలో పోలికల కంటే వైరుధ్యాలే ఎక్కువ. నాయకర్ రాజకీయ జీవితం కాంగ్రెస్ ఉద్యమాలతోనే ప్రారంభమైంది. పెక్కుపార్టీ కారాగారవాసం అనుభవించారు. ఆయన కూడా తొలి రోజులలో

గాంధీజీ అనుచరకోటిలోని వాడే. కాని రాజాజీ కంటే చాలా ముందుగానే ఆయన కాంగ్రెస్‌ను వదలిపెట్టి అన్య మార్గాన్ని అవలంబించడం జరిగింది.

నాయకర్ మతానికి—ఏ మతానికైనా—ప్రదిల విరోధి. సాంప్రదాయక సాంఘిక వ్యవస్థకు బద్ధ వైరి. ఇంతేకాదు. పూర్తిగా హేతువాది; మూఢ విశ్వాసాలకు తీవ్ర వ్యతిరేకి! కులవిభేదాలను కూలద్రోయడానికి, ముఖ్యంగా అన్యైత్యతా దురాచార నిర్మూలన కోసం, ఆయన తన జీవితాన్ని అంకితం చేశారు. దక్షిణా పథంలోని గొప్ప సంఘ సంస్కర్తలలో ఒకరుగా ఆయనను పేర్కొనవచ్చు.

అయినా, ఒక మాట చెప్పక తప్పదు. నాయకర్ సాంఘిక, రాజకీయ సిద్ధాంతాలు తీవ్రమైన అసహనంతో, విద్వేషంతో కూడినవై వుండేవి. న్య భాషను ఎంతైనా ప్రేమించవచ్చు. కాని నాయకర్ హిందీని తీవ్రంగా విద్వేషించేవారు. ద్రవిడ సంస్కృతిపట్ల ఆయన అభిమానం ఆర్య సంస్కృతిపట్ల తీవ్రమైన అసహనంగా వ్యక్తమయ్యేది. కులాలు పోవాలన్న ఆయన వాదం ఎంతగా హద్దించదగిందో ఒక ప్రత్యేక కులంపట్ల ఆయన విద్వేషం అంతగా విరసించదగిన విషయమైంది.

భారతదేశాన్ని ఆయన ఆర్య, ద్రవిడ జాతి విభేదాల దృష్టి నుంచి మాత్రమే చూడగలిగారు. ఈ సంకుచిత దృక్పథం ఆయనను ప్రత్యేక ద్రవిడనాడు వాదం వరకు తీసుకు వెళ్ళింది. ఇతర విషయాలలో సయితం ఆయన తీవ్ర భావాలు సంఘ నమ్మక్య భావాన్ని కాక విభేదాలను పెంచేవిగా రూపొందాయి.

హిందూ దేవతలను అవమానిస్తూ కొన్నాళ్ళ క్రిందట ఆయన చేసిన ప్రదర్శనలు ఆయన తీవ్ర భావాలకు ఒక ఉదాహరణ. కులాల నిర్మూలనకు ఆయన రానున్న జనవరి 28వ తేదీని గడువుగా పెట్టడం, అనాటికి అందుకు శాసనం రాకపోతే ద్రవిడనాడు విభజనోద్యమాన్ని ప్రారంభించగలవని “అల్లిమేటం” ఇవ్వడం మరొక ఉదాహరణ.

ఏమైనా తాము నమ్మిన సిద్ధాంతాలకై 94 ఏళ్ళ ముదిమి ముంచుకు వచ్చినా, తుది వరకు పోరాడిన వారు అరుదుగా వుంటారు. తమిళనాడులో, దక్షిణాదిలో ఇంతగా వివాదాస్పదుడైన వ్యక్తి మరొకరు వుండరు. బహుశా వివాదాస్పద వ్యక్తిగానే ఆయన స్మృతి నిలిచి వుంటుంది.

(డిసెంబరు 28, 1974)

పి. జి. వుడ్ హౌస్

ఇంగ్లీషు సాహిత్యంలో హాస్య రచయిత రెండవో వున్నారు. కానీ, పి.జి. వుడ్ హౌస్ తర్వాతనే ఎవరైనా.

మమారు ఏడు దశాబ్దాలుగా ఆయన లేఖని నుంచి నవలలు, కథానికలు, నాటకాలు, స్వీయ స్మృతులు పుంఖానుపుంఖంగా వెలువడ్డాయి. వాటిలో ఆయన లెక్కలేని హాస్య పాత్రలను సృష్టించాడు. స్మిత్, జీప్స్, బెర్టీ వూస్టర్, మ్యూలినర్, లార్డ్ ఎల్బ్రవర్త్లను పోలిన పాత్రలు ఇంగ్లీషు సాహిత్యం వున్నంతవరకు అజరామరంగా విలిచి పోతాయి.

ఇతరుల హాస్య రచనలలో పేజీ కొక్కసారి నవ్వు రావచ్చు. కానీ వుడ్ హౌస్ ప్రతి వాక్యంలో ఒక్కొక్కసారి ప్రతి మాటలో హాస్యం దట్టించి వ్రాశాడు. అవి చిరునవ్వులు మాత్రమే తెప్పించి పూరుకోవు. కడుపుబ్బ నవ్విస్తాయి. పదిమందిలో వున్నప్పుడు వుడ్ హౌస్ రచనలు చదవడం ప్రమాదకరమని, పాఠకుడు నవ్వును అడ్డుకోలేక పోవడాన్ని చూసి పిచ్చివాడుగా ఇతరులు భ్రమపడే అవకాశం కలదని కొందరు హెచ్చరించడం ఇందుకే.

హాస్యం త్వరగా మారిపోయే గుణం కలిగినట్టిది. రెండవసారి విన్న హాస్యోక్తి పాఠారణంగా నవ్వు పుట్టించదు. కానీ, వుడ్ హౌస్ నవలలు, కథలు విశ్వనాథులు. కడచిన అయిదారు దశాబ్దాలుగా అవి లక్షలాది పాఠకులను అలరిస్తున్నాయి.

ఇతరుల హాస్యరచనలలో లేని మరొక విశిష్టత వుడ్ హౌస్ లో వున్నది. ఆయన నవలలలో చక్కని కథ వుంటుంది. ఊహించరాని విధంగా మలుపులు

తిరుగుతూ పోయే స్లాట్ వుంటుంది. అవి “ఫ్లిప్స్” వలె చివరివరకు చదివితే తప్ప వదలి పెట్టడానికి వీలులేనంత ఉత్కంఠ కలిగిస్తాయి.

ఆయనది అచ్చమైన, విశుద్ధమైన హాస్యం. ఆయన రచనలలో సంఘానికి సందేశం లేకమైనా కనబడదు, “హాయిగా నవ్వుకోండి” అని తప్ప. సాంఘిక విమర్శలేదు—కాని, బ్రిటిష్ సమాజంలోని పై తరగతి వారి కృత్రిమ జీవన విధానం పట్ల విశిష్టమైన వ్యంగ్యంతో కూడిన వెక్కిరింపు లేకపోలేదు. అందుకే కాబోలు ఆయన నృప్తించినది చౌకబారు హాస్యమని కొందరు ప్రయద్ధులు కొట్టి వేయడం జరిగింది.

వుడ్ హౌస్ అభిమానులు ఆయన కైలి ఇంగ్లీషు భాషలోనే అసామాన్యమైనదిగా పరిగణిస్తారు. నిజానికి మాటలతో, వాక్యాలతో ఆయన చేసినన్ని గారడీలు చాలా తక్కువ మంది చేశారు. విచిత్రమైన-అదే సమయంలో హాస్య జనకమైన పద ప్రయోగాలు (... if not actually disgruntled he was far from being grun!ed) ఆయన రచనలలో కొల్లలుగా కనిపిస్తాయి.

రెండవ ప్రపంచ యుద్ధం ప్రారంభమయ్యే నాటికి వుడ్ హౌస్ ఫ్రాన్సులో వున్నాడు. ఆయన జర్మన్ల చేతికి ఖయిదీగా చిక్కి వారి నిర్బంధంవల్ల మిత్ర రాజ్యాలకు వ్యతిరేకంగా కొన్ని రేడియో ప్రసంగాలను ప్రసారం చేయవలసి వచ్చిందట. ఇందుకు ఆయనను బ్రిటన్ మొన్నమొన్నటి వరకు తమించలేదు. ఆమెడికల్ పౌరుడుగా న్యూయార్క్ వద్ద లాంగ్ ఐలెండ్ లో ఆయన స్థిరపడి పోయాడు. కానీ, ఒక గొప్ప రచయితను ఎవరైనా ఎంతకాలం అలక్ష్యం చేయ గలరు? ఈ సంవత్సరారంభంలో బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం వుడ్ హౌస్ కు “సర్” బిరుదమిచ్చి గౌరవించింది.

క్రోధం, శోకం, మోహం మొదలైనవి సర్వ జంతువులకు సమానం కానీ, నవ్వు మానవుని కాక్కానికే ప్రకృతి ప్రసాదించిన వరం. తనలోనూ, అన్యాలలోనూ గల మానసిక వికారాలను, దౌర్జన్యాలను చూసి హాయిగా నవ్వుకోగల వ్యక్తికి ఎంత బాధామయ జీవితమైనా భరించదగిందిగా, అనుభంవిచదగిందిగా కనిపిస్తుంది. ఇట్టి హాస్య ప్రియత్వానికి ప్రోది చేసిన కొద్దిమంది రచయితలలో ఒకడుగా మొన్న తన శివ వీట కన్ను మూసిన వుడ్ హౌస్ చిరస్మరణీయుడు.

(ఫిబ్రవరి 16, 1975)

ఒక స్వర్ణోత్సవం

దేవులవల్లి కృష్ణశాస్త్రివి మహాకవిగా పేర్కొనడం ఒకప్పుడు చాందసు లై వవారికి రుచించేది కాదు. ఏ మహాకావ్యం వ్రాశారని ఆయన మహాకవి? అని వారు ప్రశ్నించేవారు.

విజయమే. ఆయన రామాయణమో, మరొక మహాకావ్యమో వ్రాయలేదు. లఘు

కావ్యమైనా వ్రాయలేదు. వ్రాసినవన్నీ పాటలు, ఖండ కావ్యాల కోవకు చెందిన పద్య కవితలు.

అయినా, కృష్ణశాస్త్రిగారు మహాకవి. రాశికంటే రమ్యత ముఖ్యమైతే ఆయన విస్సందేహంగా మహాకవి. వండితులు తరచుగా ఉదహరించే “వాక్యం రసాత్మకం కావ్యం” అన్న ఆలంకారిక మతాన్నిబట్టి చూసినా ఆయన మహాకవి.

కొందరు అధునికుల దృష్టినుంచి, ముఖ్యంగా విప్లవ ధోరణికి చెందిన వారి దృష్టినుంచి కూడా ఆయన మహాకవి కాకపోవచ్చు. కలాన్ని కత్తిగానో, తుపాకిగానో వాడే వాడే వారి దృష్టిలో మహాకవి. నిప్పులు కురిపించేదే అనలైన కవిత. కావి, కృష్ణశాస్త్రిగారు తన కలాన్ని వేణువుగా, వీణియగా మ్రోగించారు. తన కవితలో వెన్నెలలు కురిపించారు.

అయినా, ఆయన మహాకవి. “నాలుగూ దిక్కులా నడిమి స్వర్గములో — ప్రతి గుండె మోసాల మ్రోగనా?” అంటూ స్వచ్ఛమైన మానవతావాదానికి, “నాయిచ్చయేగాక నాకేటి వెరపు?” అంటూ వ్యక్తి స్వేచ్ఛావాదానికి ఆయన తన కవితలో పట్టాభిషేకం చేశారు.

శాస్త్రిగారి కవిత తేనెల వాక. దానిలో మధుర సుషమా మదగావమంజ వాటి కలు, విపంచీ విరహ కంఠాలు, విదుర వెన్నెలలు దారులు, విభావరీ వేరాలాలు, తారా లతాంతమాలలు, మృదువననాంచలముల గుసగుసలు, చరణ మండీరాల కొవరూ జాలి పలుకరింతలు ..... ఎన్నో కవిపిస్తాయి, వినిపిస్తాయి. మనస్సును అహోదవరుస్తాయి.

ఆయన పదజాలమే వేరు. అది అచ్చగా ఆయనదే. విజమైవ శబ్ద శిల్పి ఆయన. అంగ్లభాషను తన అసాధారణ పాండిత్యంతో మనంవన్నం చేసిన జేమ్స్ జాయిన్ “ఫినిగన్స్ వేక్” నవల వ్రాస్తూ రోజంతా ఆలోచించి ఒక కామా పెట్టే వాడట. మరొక రోజంతా ఆలోచించి ఆ కామా తీసివేసే వాడట.

అతడు ఆ నవల పూర్తి చేయడానికి పదిహేడేళ్ళు పట్టింది. కృష్ణశాస్త్రిగారు కూడా అంతే. ఒక పాట వ్రాయడానికి ఒక గంటనుంచి, వారం రెండు వారాలవరకు ఎంతయినా పట్టవచ్చు. వ్రాసిన దాన్ని పదిసార్లులేనా మార్చనిదే ఆయన శృష్టి

వడరు. ప్రతిమాటకు రంగు, రుచి, వాసన వుంటాయని ఆయన విశ్వాసం. ఆయన వలె శబ్దరహస్యాన్ని ఎరిగినవారు తెలుగునాట ఎందరో లేరు. ఆయన జీవితమే శబ్దాలకోసం తపస్సు. “నా వలెనే యాతడున్నత భావశాలి .... పాట పదములకై విత్యవధికుడయ్యె” అని ఎవరి గురించో శాస్త్రిగారు వ్రాసిన మాటలు శాస్త్రిగారికి కూడా వర్తిస్తాయి.

అయినా, ఆయన వ్రాసింది మరి తక్కువ కాదు. యాభై ఏళ్ళలో కృష్ణపక్షం, ఊర్వశి, ప్రవానం, మహతి, ఎన్నో రేడియో, సినిమా పాటలు, గేయ నాటికలు, వ్యాసాలు .... కనీసం ఇరవై సంపుటలుగా రాదగినన్ని వ్రాశారు. అన్నట్టు, కొన్నాళ్ళు అభ్యుదయోద్యమ ప్రవాహంలోపడి ఆకలి పాటలు కూడా వ్రాశారు. స్వీన్ ఐర్న్ మలిదశలో రాజకీయ కవిత వ్రాసినా రొమాంటిక్ ధోరణిలోనే వ్రాసినట్టు, శాస్త్రిగారు “తమ కమృత ముంచుకున్నారు, తమ మధువు నించుకున్నారు, మాకు ఆకలి నిచ్చి—మాకు రోషం హెచ్చి....” అంటూ ఆకలి పాటలు వ్రాసినా, మృదుల కై లిలోనే వ్రాశారు.

మరి, ఆయన కవిత్వం వ్రాయడం మొదలు పెట్టిన రోజులు వేరు. బ్రాహ్మ నమాజం, వీరేశలింగంగారి సంఘ సంస్కరణవాదం, గిడుగు వ్యావహారిక వాదం, గురజాడ కొత్త కంతం, టాగోర్ మార్మిక కవిత, గాంధీజీ శంఖారావం, ప్రథమ ప్రపంచ యుద్ధానంతర నిరాశా నిస్పృహలు, జాతీయ వాదం, మానవతా వాదం, ప్వేచ్ఛకై తపవ....అవీ ఆ రోజులు. వీటితో ప్రభావితులైన తెలుగు కవులు కొత్త బాణిలో గావం చేసిన రోజులవి. వారిలో కృష్ణశాస్త్రిగారు రొకరు. కాని, ఆ తరం కవులందరు ఒక ఎత్తు, కృష్ణశాస్త్రిగారికొక ఎత్తు. వారిలో కృష్ణశాస్త్రిగారే కొంచెం ఎత్తు.

మద్రాసులో నేడు వారి కవితకు స్వర్ణోత్సవం జరుగుతున్నది. ఆయన రచన లలో చాలాకాలంగా లభ్యం కావివి కొన్ని సంపుటలుగా నేడు అవిష్కృతాలవు తున్నాయి. ఇవి కృష్ణశాస్త్రిగారికి ఈ తరం వారిలోనుంచి కూడా కొత్త అభిమానులను సంపాదించి పెట్టగలవని ఆశిస్తున్నాము. శాస్త్రిగారి మధుర కవిత ఇట్టి స్వర్ణోత్సవా లెన్నింటినో జరుపుకోవాలని కూడా కోరుకుంటున్నాము.

(మే 11, 1976)

ప్రవాహం వాలునుబట్టి ఎంత వేగంగానైనా, ఎంతదూరమైనా వెళ్ళగల గజ ఈతగాళ్ళు లోకంలో కోకొల్లలు. ప్రవాహానికి ఎదురీదే వారు మాత్రం కొద్దిమందే వుంటారు. వారు ఎంతో దూరం వెళ్ళలేకపోవచ్చు. కాని, ఎదురీతకు ఉద్యమించడమే

విశేషం. అట్టి కొద్దిమందిలో “గోరా”గా ప్రసిద్ధులైన గోపరాజు రామచంద్రరావు ఒకరు.

ఆయన జీవితమే ఒక రణరంగం. నలభై ఏళ్ళకు పైగా ఆయన రాజీరేవి పోరాటాలు సాగించారు. మనిషిని విధిచేత కీలుబొమ్మగా మిగిల్చిన దైవభావనపై, మూఢ విశ్వాసాలపై పోరాటం, మనిషికి మనిషికి మధ్య అడ్డుగోడలు విరిగించిన కుల, మత వ్యవస్థలపై పోరాటం, రాజకీయాలలో పార్టీ వ్యవస్థపై పోరాటం, అవినీతిపై, ఆడంబరాలపై పోరాటం-ఒకటి, రెండు కావు ఆయన సాగించిన పోరాటాలు.

ఈ పోరాటాలలో ఆయన చేయని త్యాగంలేదు, పడని బాధలేదు, తినని తిట్లు లేవు. అయినా, ఆయన ఆత్మవిశ్వాసాన్ని కోల్పోలేదు. ఆశావాదాన్ని విడనాడ లేదు. గత శనివారంనాడు తుదిశ్వాస విడిచే వరకు ఆయన ఈ పోరాటాలను సాగిస్తూనే వున్నారు.

ఆయన తన ఉద్యమాలలో ఏసాటి విజయాలు సాధించారన్నది ప్రశ్న కాదు. అవి పరిమితమైనవే కావచ్చు, కాని, వ్యక్తికి చరిత్రార్థత చేకూర్చేది విజయం కాదు, చిత్తశుద్ధితో కూడిన ప్రయత్నమే.

గోరాకు అనుచరులకంటే అభిమానులు ఎక్కువ. అభిమానుల కంటే వ్యతిరేకులు ఎక్కువ. ఆయన సిద్ధాంతాలతో పెక్కుమంది ఏకీభవింప లేకపోవచ్చు. కొన్ని నందర్బారలో ఆయన వింత పుంకలు తొక్కినట్టు, అతిగా పోయినట్టు కూడా అనిపించి వుండవచ్చు. కాని, ఎంత వ్యతిరేకులైనా ఆయన విశ్వాసబలాన్ని కాదన లేరు. చెప్పినదాన్ని చేసి చూపినవాడుగా ఆయన దైర్యసాహసాలను మెచ్చుకోకుండా వుండలేరు.

గోరా జీవితాన్ని స్మరించినప్పుడు టాగోర్ వ్రాసిన “ఏక్లా చలో - ఏక్లా చలో—ఏక్లా చలో రే” అన్న బెంగాలీ గీతం వల్లవి జ్ఞాపకం వస్తుంది. ఆయన జీవితాంతం వరకు దాదాపు ఏకాకిగానే విలించారు. ఏకాకిగానే ముందుకు సాగిపోయారు. ఆయన ధవ్యజీవి.

(జులై 29, 1975)

అల్లూరి వెంకట నుబ్బారావుగా ఆయన సన్నిహిత బంధుమిత్రులకే తెలుసు. తక్కిన వారికి ఆయన చక్రపాణిగారే. మద్రాసు వినిమా రంగంలో ఆయనను “చక్కన్న”గా వ్యవహరించేవారే ఎక్కువ.

తెలుగువారికి తొలిసారిగా శరత్ బాబును పరిచయం చేసింది చక్రపాణిగారేనేమో. ఆయన అనువాదంలో “దేవదాసు”, “బడదీదీ” మొదలైన పవలలు తెలుగువాట ఎంతో ప్రసిద్ధిపొందాయి. శరత్ నేకాక మరి పలువురు బెంగాలీ రచయితలను కూడా ఆయన తన అనువాదాల ద్వారా తెలుగువారికి పరిచయం చేశారు.

తెలుగు చిత్ర నిర్మాతలలో చక్రపాణిది ఒక ప్రత్యేక స్థానం. శ్రీ శాగి రెడ్డితో కలిసి ఆయన విజయూ ప్రొడక్షన్స్ సంస్థను స్థాపించి, “పాపుకాదు”, “పాతాళ భైరవి”, “పెళ్ళిచేసిచూడు” మొదలైన మరపురావి ఉత్తమ చిత్రాలన్నింటినో నిర్మించారు. ఈ చిత్రాలన్నింటిలోనూ చక్రపాణి హృదయ సంస్కారం, ఉత్తమాభిరుచి, బావుకత, హాస్యప్రియత్వం ప్రస్ఫుటంగా ప్రతిబింబించేవి.

ప్రచురణ రంగంలో కూడా చక్రపాణి పేవ పామాన్యమైంది కాదు. విజయవంతమైన పెక్కు మానవత్రికలను నిర్వహించడమేకాక, యువ ప్రచురణల ద్వారా చౌకధరలకు ఉత్తమ సాహిత్యాన్ని అందజేయడానికి ఆయన కృషి చేశారు. ఆయన మృతి తెలుగు చిత్రసీమకు, తెలుగు సాహిత్యరంగానికి తీరనినోటు.

(నెప్టేంబర్ 25, 1975)

అసాధారణ వ్యక్తి

కామరాజ్ అకస్మిక మృతితో స్వాతంత్ర్య సమరతరానికి చెందిన మరొక అగ్ర నాయకుడు మన మధ్యనుంచి నిష్క్రమించారు. ఆయన నిష్క్రమణతో మన దేశ రాజకీయ జీవితం పేదపడింది. వన్నె తగ్గింది.

రాజకీయ రంగలో వనిచేసేవారు వదవులను ఆశించకుండా వుండడం అరుదు. వదవులలోనికి వెళ్ళిన తర్వాత స్వచ్ఛందంగా దిగిపోవడం మరింత అరుదు, అరుదైన ఈ రెండు పనులూ కామరాజ్ కే చెల్లినవి.

స్వాతంత్ర్య సమరంనాటి కాంగ్రెస్ రాజకీయాలలో ఆయన సాధారణ కార్య కర్తగా, తమిళ నాయకుడు శ్రీ నక్కమూర్తి అంతేవాసిగా జీవితాన్ని ప్రారంభించారు. ఆయన కార్యకూరత్వం, వ్యవహారదక్షత, జన్మసిద్ధమైన లోకజ్ఞానం, శక్తి సామర్థ్యాలు వరువరి దృష్టిని ఆకర్షించాయి. స్వాతంత్ర్యసిద్ధికి ముందు తమిళనాడులో కాంగ్రెసును తిరుగులేని శక్తిగా తీర్చిదిద్దిన ఘనత ఆయనదే.

ఆ తర్వాత కామరాజ్ తలచుకుంటే మంత్రి పదవి, ముఖ్యమంత్రి పదవి వయితం ఆయనను వరించేవే. కానీ, ఆయన పదవుల జోలికి పోలేదు. తెర వెనుకనే విలబడి ఉమ్మడి మద్రాసు రాజకీయాలను ఆయన వడిపారు. “కింగ్ మేకర్”గా అప్పటిలోనే ఆయనకు పేరు వచ్చింది. రాజాజీ తప్పుకున్న తర్వాత, మార్గాంతరం లేని పరిస్థితులలోనే ఆయన ముఖ్యమంత్రి పదవిని స్వీకరించారు. తొమ్మిదేళ్ళపాటు ఆయన ముఖ్యమంత్రిత్వ కాలంలో మద్రాసు రాష్ట్రం మొత్తం దేశంలోనే సమర్థమైన, సువ్యవస్థితమైన పరిపాలనగల రాష్ట్రాలలో మొదటిదిగా పేరు పొందింది.

ఒక జాతీయ సంస్థగా కాంగ్రెసు తన పూర్వపు పలుకుబడిని కోల్పోతున్నదని బహుశా మొదటగా గ్రహించినవాడు ఆయనే. కనుకనే, కొందరు అగ్రనాయకులు పదవులనుంచి వైదొలగి పార్టీ పటిష్ఠతకై పనిచేయాలన్న పథకాన్ని ఆయన ప్రతిపాదించారు. తన పథకంనుంచి తనను మినహాయించుకొనకుండా ముందుగా తానే ముఖ్యమంత్రి పదవినుంచి వైదొలగారు.

దానితో కాంగ్రెసు అధ్యక్షుడుగా ఆయన కార్యరంగం యావద్భారతానికి విస్తరించింది. నెహ్రూ నిర్యాణానంతరం రెండుసార్లు ప్రధాని పదవివారసత్వం సమన్వయ అతివాకచక్యంతో, ప్రశాంతంగా పరిష్కరించడంతో కామరాజ్ “కింగ్ మేకర్” అన్న ప్రతీతి తిరిగి ద్రువపడింది.

కాంగ్రెస్ లో చీలిక తర్వాత, ఆయన సాత కాంగ్రెసులోనే, పాతమిత్రులతోనే వుండిపోవడం ఆయన దృఢవిశ్వాసాలకు, విస్వార్థ రాజకీయాలకు మరొక ఉదాహరణ. క్రమంగా ఆయన తన కార్యరంగాన్ని తిరిగి తమిళనాడుకే పరిమితం చేసుకోవడం జరిగింది. తమిళనాడులో సంస్థా కాంగ్రెసు అలక్ష్యం చేయడానికి వీలులేని పార్టీగా, కాంగ్రెసు నయితం దాని సహకారాన్ని అర్థించవలసిన శక్తిగా మిగిలడానికి కామరాజ్ నాయకత్వ దక్షత ప్రధానకారణం.

రాజకీయాలు స్వార్థానికి వ్యాయ వదాలుగా చెల్లుతున్న రోజులలో కామరాజ్ విస్వార్థానికి ప్రతినిధి. నీతి నిజాయితీలకు, నిరాశంబరతకు, త్యాగశీలానికి ఆయన మూర్తీభావం. వివేకం, వివేచనాపటిమ ఆయన సొత్తు. పదవిలో వున్నప్పుడు, లేనప్పుడు కూడా పార్టీ విభేదాల ప్రసక్తి లేకుండా, అంతగా అన్నివర్గాల అభిమానాన్ని చూరగొన్న నాయకులు ఎందరో లేరు.

ఆయన మితభాషి. రాజకీయాలలో రాణించడానికి, ప్రజానాయకుడుగా భాషించడానికి అతి వాగ్ధోరణి అక్కరలేదని ఆయన నిరూపించారు. ఇంతేకాదు, ఇంగ్లీషు చదువుకోవీవారు యావద్భారత రాజకీయాలపై ప్రభావం ప్రసరించ లేరన్నది అవ ప్రథగా ఆయన నిరూపించారు. ప్రధాని శ్రీమతి ఇందిరాగాంధీ తమ శ్రద్ధాంజలిలో పేర్కొన్నట్లు కామరాజ్ విజంగా అసాధారణ వ్యక్తి.

(అక్టోబర్ 4, 1975)

చరిత్రకు భాష్యకారుడు

మానవజాతి చరిత్రలో ఎన్నో మహా నాగరికతలు ఆవిర్భవించాయి, కొంత కాలం వర్ధిల్లాయి. కాంగర్పంలో అంతరించాయి.

ఎందువల్ల ఇలా జరిగింది? ఏ నాగరికత ఎల్లకాలం ఎందుకు వర్ధిల్లేదు?

అవలు ఏ నాగరికత అయివా ఎందుకు, ఎలా అవతరిస్తుంది? ఎందుకు, ఎలా వర్ధిల్లుతుంది? ఎందుకు, ఎలా అంతరిస్తుంది?

అరువేల ఏళ్ళు వెనుకకు పోయి చూస్తే, మానవ చరిత్రలో ఈజిప్షియన్, సూమెరియన్, అక్కేడియన్, బాబిలోనియన్, సింధు, చైనీస్, గ్రీక్—ఇలాగ

ఎన్నో నాగరికతలు పరిధవిల్లినట్టు కనిపిస్తుంది. ఇవి దేనికది స్వతంత్రంగా ఆవిర్భవించాయో? లేక ఒక దాని నుంచి ఒకటి ఉత్పన్నమైనాయో? వీటి మధ్య వరస్పర సంబంధాలు ఎటువంటివి?

ఇట్టివే, కొన్ని మౌలిక ప్రశ్నలను తనకు తాను వేసుకొని, వాటికి తార్కికమైన సమాధానాలు చెప్పడానికి ఒక జీవితకాలాన్ని వెచ్చించిన మహామనీషి మొన్న కన్నుమూసిన ప్రొఫెసర్ ఆర్నాల్డ్ టాయిన్‌బీ. మొత్తం మానవ చరిత్రను ఆయన కూలంకషంగా మధించాడు. ఎన్నో విస్మృత నాగరికతలను అధ్యయనం చేశాడు. వల్లనే ఏళ్ళపాటు ఏకదీక్షగా సాగిన ఆ అధ్యయనం ఫలితమే ఆయన పన్నెండు సంపుటాలలో రచించిన బృహద్గ్రంథం “ఎస్టడీ ఆఫ్ హిస్టరీ”.

టాయిన్‌బీ కేవలం చరిత్రక సంఘటనలను తేదీల వారీగా వ్రాసుకుపోయిన వట్టి చరిత్ర కాదు కాదు. చరిత్రకు ఆయన గట్టి భాష్యకారుడు. మొత్తం 28 నాగరికతలను, వాటి అభ్యుదయ, పతనాలను ఆయన అధ్యయనం చేశాడు. హారంలో దారంవలె దాగి ఆయా నాగరికతలను ఏకసూత్రంతో బంధిస్తున్న చరిత్రక నత్కాన్ని అన్వేషించాడు.

ఒక జాతి జన్మతః మిగిలిన జాతుల కంటే గొప్పది కావడం వల్లనే గొప్ప నాగరికతను సృష్టించ గలుగుతుందని కొందరు చరిత్రకారుల వాదన. దీన్ని టాయిన్‌బీ త్రోసిపుచ్చాడు.

ఒక జాతి తన భౌతిక పరిసరాలు తన సుఖమును జీవితానికి అనుకూలంగా వున్నప్పుడే గొప్పనాగరికతను సాధించగలుగుతుందని మరి కొందరన్నారు. దీన్ని కూడా ఆయన తిరస్కరించాడు.

జర్మన్ తత్వవేత్త, చరిత్రకారుడు హెర్బర్ట్ వలె కొందరు నాగరికతను కూడా — వ్యక్తులవలె — శైశవ, యౌవన, వృద్ధాప్య దశలుంటాయని విశ్వసించారు. దీన్ని సయితం టాయిన్‌బీ విరాకరించాడు.

ఏ సమాజమైనా, తన ప్రాకృతిక పరిసరాల నుంచి, లేదా, ఇతర సమాజాల నుంచి వచ్చే సవాళ్ళను విజయవంతంగా ఎదుర్కొవడానికి చేపే ప్రయత్నంలోనే నాగరికత అన్నది ఆవిర్భవిస్తుందని టాయిన్‌బీ సిద్ధాంతం. దీనికి ఆయన “చాలెంజ్ ఆండ్ రెస్పాన్స్” (సవాలు-జవాబు) అని పేరు పెట్టాడు. అంటే పరిస్థితులు అను

కూలంగా కాక, ప్రతికూలంగా వున్నప్పుడే నాగరికతా నృప్తికి ప్రేరణ కలుగుతుందని ఆయన వాదం. ఈ సిద్ధాంతానికి విరూపణగా ఆయన ప్రాచీన, అర్వాచీన చరిత్ర నుంచి ఇచ్చిన అనేకోదాహరణలలో ఆయన ప్రతిభ వై దుష్ట్యాలు అచ్చెరువు కలిగిస్తాయి.

టాయిన్ బీపై విమర్శలు రాకపోలేదు. కొన్ని వైరుధ్యాలకు ఆయన లోనై నాడని ఒక విమర్శ. ఆయన సాధారణీకరణ (జనరలైజేషన్) కొన్ని చోట్ల మితిమీరినదని మరొక విమర్శ. మతం వట్ల ఆయన విశ్వాసంపై వేరొక విమర్శ. ఏమైనా ఆయన పాండిత్య వై భవాన్ని కాదన్న వారు లేరు.

చరిత్రకారులు సాధారణంగా జోన్యం చెప్పకుండా వుండలేరు. టాయిన్ బీ మొదటి, రెండవ ప్రపంచ యుద్ధాలను గురించి ముందుగానే ఊహించి చెప్పాడట. మూడు ఇరవై ఏళ్ళ క్రిందట - ప్రాకృశ్చిమ సైనిక కూటాల మధ్య ప్రచ్ఛన్న యుద్ధం తీవ్రంగా వున్న సమయంలో—ఆయన ఇండియాలో పర్యటిస్తూ ఒక ప్రసంగంలో క్యాపిటలిజమ్, కమ్యూనిజమ్లు ఎన్నటికైనా సహజీవనం చేయక తప్పదని చెప్పాడు. దీనికి సమర్థనగా మధ్య యుగాలలో పరస్పర విద్వేషంతో ఘర్షించిన ఇస్లామ్, క్రైస్తవ మతాలు ఈనాడు సహజీవనం నెరవేడాన్ని ఆయన ఉదాహరించాడు. ఆయన మాటలు అనాడు ఆశ్చర్యం కల్గించినా, ఈనాడు పరిణామాలను బట్టి ఆయన సరిగానే ఊహించినట్లు అనుకోవాలి.

తన “స్టడీ ఆఫ్ హిస్టరీ” లో ఇండియాను గురించి కూడా టాయిన్ బీ ఒక ఊహాగావం చేశాడు. ఇండియా ఎదుర్కొంటున్న పెద్ద సవాలు జనాభా పెరుగుదల అని, దాన్ని భారతీయ నాయకులు పాశ్చాత్య మానవతా వద్దతులలో ఎదుర్కొన లేకపోతే ఇండియాను కమ్యూనిజం లోగొవక తప్పదని ఆయన భావన.

ప్రొఫెసర్ టాయిన్ బీ సిద్ధాంతాలు, జోస్యాలు ఎట్టివైనా, వాటిలో కొన్నిటికో ఏకీభవించ లేకపోయినా, ఒక మౌలిక చరిత్ర కారుడుగా ఆయన ప్రతిభ పాండిత్యాలకు జోహారు లర్పించవి వారుండరు.

(అక్టోబర్ 25, 1975)

సినిమా అనేది అప్పటికింకా సాంకేతికమైన ఒక వింత మాత్రమే. దానికొక వ్యాకరణంగాని, శిల్పంగాని ఇంకా ఏర్పడలేదు. ఒక కళగా అది ఇంకా రూపురేకలు దిద్దుకోలేదు. అనలు సినిమా ఎన్నటికైనా ఒక ప్రత్యేక కళగా రూపుదాల్చగలదన్న ఆలోచన కూడా ఎవరికీ కలగని రోజులవి.

ఆ స్రావణ దినాలలో సివిమాను ఒక కళగా తీర్చిదిద్దడానికి, దానినొక ఉత్తమ వినోద సాధనంగా మలచడానికి కొందరు ప్రతినిధులు ప్రయత్నించారు. వారిలో ఒకరు మొన్న తన రిగివ ఏట అస్తమించిన చార్లీ చాప్లిన్. కర్ణాటకలోని భారతం లేవన్నట్టు, చాప్లిన్ లేని ప్రపంచ చలనచిత్ర కళను ఊహించలేము. దాని మూలపురుషులలో, మార్గదర్శకులలో ఆయన ఒకడు. హాలీవుడ్ ప్రపంచ చలనచిత్ర రాజు దానిగా అభివృద్ధి కావడానికి తోడ్పడిన వారిలో కూడా ఆయన ఒకడు.

బొలర్ బోపీ, చుక్కకింద చిన్న మీసకట్టు, బిగుతు కోటు, వదులు వంట్రాము, చిరిగిన బూట్లు, చేతిలో కర్ర—ఇవీ ఆయన వేషం. రెండు దశాబ్దాల పాటు తాను నిర్మించిన ప్రతి చిత్రంలో ఇవే వేషంతో నిరుపయోగంగా, భగ్న ప్రేమి కుడుగా, “దగావడిన తమ్ముడు”గా, ఎవరికీ అక్కరలేని అప్రయోజకుడుగా, ఒక చోట స్థిరనివాసం లేని దేశ ద్రిశ్చురిగా, నా అనేవారు లేని అనాథుడుగా — ఇంకా రకరకాల “అబ్బాజీవి” పాత్రలను చాప్లిన్ ధరించి, తన అపూర్వ హాస్య వటనతో ప్రపంచ వ్యాప్తంగా కోట్లాది ప్రజలను పొట్ట చెక్కలమ్యేటట్టు వచ్చించాడు.

అయితే, అతడు కేవలం హాస్యనటుడే కాదు. అతనివి కేవలం హాస్య చిత్రాలే కావు. అతని హాస్యంలో “క్లిడ్”, “సిటీలైట్స్” చిత్రాలలో వలె కరుణారసం కూడా తొణికిసలాడేది. “మోడరన్ టైమ్స్” చిత్రంలో వలె యంత్ర నాగరికతపై వ్యాఖ్య వుండేది. “గ్రేట్ డిజ్టెటర్”లో వలె ఫాసిజంపై దాడి వుండేది. “ముష్యూర్ వెర్నూ” చిత్రంలో వలె నేరాలకు అస్కారమిచ్చే ఆధునిక సంఘ వ్యవస్థపై విశిష్ట విమర్శ వుండేది. “లైమ్ లైట్” చిత్రంలోవలె నవ్వించే శక్తిని కోల్పోయిన హాస్యనటుని పాత్ర ద్వారా స్వీయ కథా వ్యాయలు వుండేవి. మొత్తంపై అన్ని చిత్రాలలో ఒక ఆశావాదం, మానవతావాదం అంతర్వాహినులుగా వుండేవి.

అతనిది ఆసాధారణ ప్రతిభ, అనితర సాధ్యమైన కళాకౌశలం. ప్రపంచం లోని ఉత్తమోత్తమ చిత్రాలను వదిలిపెట్టి ఎన్నిక చేయవలసి వస్తే వాటిలో చాప్లిన్ చిత్రంలో కనీసం ఏ రెండింటినో చేర్చక తప్పదు. చలన చిత్రాల చరిత్రలో అతడిని మించిన వాడు లేడని ఇప్పటికీ కూడా విమర్శకులు అభిప్రాయపడతారు. ఆయన మరణం ఆవంభ్యాకులైన ఆయన అభిమానులకు తీరని విచారం కలిగిస్తుంది.

(డిసెంబర్ 27, 1975)

నవ చైనా విరూపాక్షంలో మొదటగా పేర్కొనవలసిన వ్యక్తి మావో జే టుంగ్ అయితే, రెండవవాడు చౌ ఎన్ లై. చైనా కమ్యూనిస్టు రివల్యూట్ గా అవతరించిన నాటినుంచి మావోది తిరుగులేని అధికారం కాగా, అతని తర్వాత అంతటి అధికార ప్రాభవాన్ని చెల్లించుకున్న వ్యక్తి చౌ ఎన్-లై. అయినా, వీరు రుభయంలో పోలికలకంటే తేడాలే ఎక్కువ.

మావో సామాన్య కర్షక కుటుంబంనుంచి వచ్చినవాడు కాగా, చౌ నంపన్న కులీన కుటుంబంలో జన్మించినవాడు. మావో స్వదేశంనుంచి అడుగు బయటపెట్టడం అపురూపం. కాని, చౌ పెక్కుసార్లు విప్లవంగా ప్రపంచ పర్యటనలు చేసిన వ్యక్తి. అతని విద్యాభ్యాసమే ప్రాన్సు, జర్మనీ మొదలైన యూరోపియన్ దేశాలలో జరిగింది. మావో మనస్సు వీక్షణంలో, వీ విధంగా మారుతుందో ఎవ్వరూ ఊహించలేరు. అది ఒకసారి ఉత్తరద్రువం వైపు ప్రయాణిస్తే మరొకసారి దక్షిణ ద్రువం వైపు వెళుతుంది. చౌ ఎన్ లైది తొణుకు బెణుకు లేని విశ్వం ప్రవృత్తి, వాస్తవిక

దృక్పథం. మావో ఎక్కువగా సిద్ధాంతకారుడుగా, స్వాప్నికుడుగా కనిపిస్తాడు. చౌ నమర్తుడైన పరిపాలకుడుగా, సాటిలేని దౌత్యనీతిజ్ఞుడుగా పేరు తెచ్చుకున్నాడు.

ఇంకా ఎన్నో విధాలుగా ఎంతో భిన్నత్వం ఉభయులలో కనిపిస్తుంది. అయినా, ఒక అర్థశతాబ్దానికి పైగా వీరిరువురు మొదట చైనా కమ్యూనిస్టుపార్టీ నహస్థాపకులుగా, నహవిప్లవకారులుగా, కమ్యూనిస్టు చైనా అవతరణ తర్వాత నాయకుడుగా, అమచరుడుగా కలిసి మెలసి పనిచేయడం ఆశ్చర్యకర విషయమే.

ఇంతేకాదు. చైనా కమ్యూనిస్టుపార్టీ స్థాపనలో, ఆ తర్వాత విప్లవోద్యమాలలో, 1934-35 నాటి “లాంగ్ మార్చ్”లో, కమ్యూనిస్టు చైనా రాజకీయాలలో ప్రముఖపాత్ర వహించినవారు ఎందరో క్రమంగా పదచ్యుతులు కావడమో, అనామకులుగా మిగిలి పోవడమో జరిగింది. కానీ, చౌ ఎన్ లై మాత్రమే చెక్కు చెదరకుండా తన పయకుబడిని 1949 నుంచి నేటివరకు ప్రధానిగా అధికారాన్ని నిలబెట్టుకొవడం కూడా ఆశ్చర్యమే.

లియూ షావ్ చీ వలె, లిన్ పియావో వలె, మరి పెక్కుమంది అగ్రనాయకుల వలె చౌ ఎన్ లై నయితం కొన్నిసార్లు పదవీ భ్రష్టుడు కాగల సూచనలు కనిపించక పోలేదు. ముఖ్యంగా 1966-69 సంవత్సరాల మధ్య సాంస్కృతిక విప్లవకాలంలో చౌ ఎన్ లైపై చైనాలో ఎన్నో తీవ్ర విమర్శలు వచ్చాయి. కానీ, అన్ని సంవత్సరాలలోనూ అన్ని ఒడుదుడుకులూ తట్టుకుని అతడు నిలబడ్డాడు. మావోయిజం ఎన్ని వెర్రితలు వేసినా, మావో నాయకత్వాన్ని తూడా తప్పకుండా అతడు అనుసరించడం ఇందుకు కారణమై వుండవచ్చు. ఒకటి రెండేళ్ళుగా వ్యాధిగ్రస్తుడై అస్పత్రిలో వున్నా, మొన్న కన్ను మూపేనాటివరకు ప్రధానిగానే కొనసాగడానికి కూడా అతని శక్తి సామర్థ్యాలతోపాటు మావో అండదండలే కారణమై వుండాలి.

రెండున్నర దశాబ్దాలుగా తన దేశ రాజకీయాలలో ముఖ్యపాత్ర వహించిన చౌ కాలధర్యం తర్వాత చైనా విధానాలు వీ విధంగా మారనున్నవో, అసలు మారనున్నవో లేదో చెప్పలేము. అమెరికాతో నయోధ్య, రష్యా, ఇండియా వల్ల విరోధం—ఇవన్నీ మావో విర్ణయించిన విధానాలే అయివుండాలి కనుక, వీటిలో మార్పు రాకపోవచ్చు. చైనా నాయకత్వంలో మరింత పెద్ద మార్పు వచ్చిననాడుగానీ, ఇండియా చాచిన మైత్రీహస్తాన్ని అది అందుకొవడం బహుశా జరగకపోవచ్చు.

(జనవరి 10, 1976)

విప్లవ కవి

కొడీ నజ్రల్ ఇస్లామ్ను పోల్చివలసింది కేకదోవా అగ్నివర్షతంతో,
నయాగరా జలపాతంతో!

ఆ అగ్నివర్షతం నేడు శాశ్వతంగా చల్లారిపోయింది. ఆ జలపాతం నేడు
శాశ్వతంగా ఇంకి పోయింది.

టాగోర్ వ్రాసిన బెంగాలీలోనే నజ్రుల్ ఇస్లామ్ కూడా తన కవిత్వం వ్రాశాడు. అయినా, బాషలో, భావాలలో ఉభయులకు ఉత్తర, దక్షిణ ద్రువాల కున్నంత విభిన్నత.

టాగోర్ కవిత మధుర వీణాక్వాణం, మృదుల వేణుగానం. నజ్రుల్ గీతాలు సింహ గర్జనలు, భేరి బాంకారాలు.

నజ్రుల్ విప్లవ కవి. భారతీయ సాహిత్యంలో బహుశా తొలి విప్లవ కవి. బెంగాలీలో వ్రాసినా, టాగోర్ తర్వాత, టాగోర్ వలె, అంతగా సమకాలిక భారతీయ సాహిత్యాలను. సాహిత్య దృక్పథాలను ప్రభావితం చేసిన కవి మరొకడు లేడు.

అనాటి జాతీయోద్యమంతో ఆయన ఉత్తేజితు డయ్యాడు. గాంధీని ఆయన కంసారి అయిన కృష్ణునితో పోల్చాడు. చరభా ధ్వనిని స్వరాజ్య రథ చక్ర ఘోషగా వర్ణించాడు. గాంధీజీ అహింసా సమర ప్రభావం ఆయనపై పడింది. కానీ, అంతకంటే మిన్నగా అనాటి బెంగాలీ తెర్రరిష్టుల నుంచి ఆయన ఉత్తేజం పొందాడు.

ఆ ఉత్తేజం ఫలితమే అయిదున్నర దశాబ్దాల నాడు నజ్రుల్ ఇస్లామ్ ప్రచురించిన “బిద్రోహి” గేయం. ఆయన విప్లవ గీతాలు ప్రళయ యుగూనిలం వలె అనాటి భారతావనిని ఊపివేశాయి.

“నడవండిక మునుముందుకు!

రణభేరి ధ్వనినంతో

గగనసీమ మార్మోగెను!

పృథ్వీ తల మెల్లెడలా

ఒకే ఒక్క విరీక్షణ!

అరుణోదయ యువ

వైవిధ్యాలారా!

నడవండిక మునుముందుకు!”

అని నజ్రల్ అనాడు పెట్టిన పొలికేకకు బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం అదిరిపడింది. విద్రిత భారతి జాగృతమైంది. ఆయన పిలుపును అందుకున్న వారెందరో స్వాతంత్ర్య సమరాంగణంలోని కురికారు. “నజ్రల్ గీతాలకు కదను తొక్కుతూ కదనానికి కదలి వెడతాము. ఆయన గీతాలు అలపిస్తూ చెరసాలకు చరచర అడుగులు వేస్తా”మని ఒక సారి సుభాష్ చంద్ర బోసు అన్నాడట.

“బ్రిడ్ హి” ప్రచురణ తర్వాత మరి ఇరవై ఏళ్ళ పాటు నజ్రల్ ఇస్లామ్ లేఖని నుంచి పుంఖానుపుంఖంగా విప్లవగీతాలు వెలువడ్డాయి. ఇవికాక ఆయన మరెన్నో ప్రేమ గీతాలు, ముఖ్యంగా ఘజల్స్ వ్రాశాడు. నవలలు, నాటకాలు వ్రాశాడు. హాఫిజ్, ఖయ్యాముల పార్సీ కవితలకు అనువాదాలు చేశాడు. అయినా, విప్లవ మహాకవిగానే ఆయనకు బెంగాలీ సాహిత్యంలో అనితర లభ్యమైన స్థానం.

నజ్రల్ ఇస్లామ్ జన్మతః మహమ్మదీయుడైనా, హిందూ—ముస్లిం సమైక్యాన్ని కోరినవాడు. దేశ విభజనను వ్యతిరేకించినవాడు ఒక హిందూ వనితను వివాహ మాడడమే కాదు, హిందూ సంస్కృతిపట్ల ఆయనకు ఎనలేని ఆభిమానం. తాంత్రిక, యోగ శాస్త్రాలను ఆయన ఆభ్యసించినాడని, ఉపనిషత్తులు పఠించే వాడని చెబుతారు.

ఆయన జన్మించింది నేటి పశ్చిమ బెంగాల్ లోని బర్ధ్వాన్ జిల్లాలో. మొన్న కన్ను మూసింది నేటి బంగ్లాదేశ్ రాజధాని ఢాకాలో. ఉభయ దేశాలకు ఆయన వక్ష మాపుడు, ఆభిమాన పాత్రుడు. కనుకనే, భారత ప్రభుత్వం ఆయనను “వద్యభూషణ్” అవార్డుతో సత్కరించింది. పశ్చిమ బెంగాల్ ప్రభుత్వం ఆయనకు శాశ్వత ఖర్చు వీర్పాటు చేసింది. ఏ దేశంలోని వారైనా, బెంగాలీలో ఏజేటా ఆయన జన్మదినోత్సవాలను సమావంగా జరుపుకుంటున్నారు. ఆయన మరణం ఉభయదేశాల వారికి సమావంగా దుఃఖ కారణం.

(ఆగస్టు 31, 1976)

అంతవైన “లాంగ్ మార్చ్”

అయవ జన్మించింది హ్యూనాన్ రాష్ట్రంలోని సామాన్య కర్షక కుటుంబంలో; మరణించింది 80 కోట్ల చైనీస్ ప్రజల తిరుగులేని అధినేతగా.

మావో పే టుంగ్ విశ్వయంగా అసాధారణ వ్యక్తి; చరిత్రాత్మక వ్యక్తి. ఈ శతాబ్దిపు ప్రథమార్థ భాగంలో ప్రపంచ రాజకీయాలను ప్రభావితం చేసినవారు లెనిన్, స్టాలిన్, గాంధీజీ, చర్చిల్, రూజ్ వెల్ట్లు కాగా, ద్వితీయార్థంలో నెహ్రూను మినహాయితే, మావో వలె ప్రభావితం చేసినవారు మరొకరు లేరు.

చైనాలో రాజరికాన్ని కూలద్రోసిన తిరుగుబాటులో తన 18 వ ఏటనే పాల్గొన్న మావో వాటినుంచి నిర్విరామంగా రాజకీయోద్యమాలలో పాల్గొంటూనే వున్నారు. చైనాకు సంబంధించినంతవరకు మన్యత్ పెన్ తర్వాత ప్రధాన పాత్ర మావోదే. చైనాలో మధ్యయుగాలవాటి వాతావరణాన్ని తొలగించి ఆధునికయుగాన్ని ప్రవేశపెట్టిన ఘనత మన్యత్ పెన్ ది కాగా, ఆ దేశాన్ని ప్రపంచంలో ఒక బలీయమైన శక్తిగా తీర్చిదిద్దిన ఘనత మావోదే. అయవ కాలధర్మంతో చైనాలో అర్థ శతాబ్ది క్రిందట ప్రారంభమైన ఒక శకం అంతరిస్తున్నది.

తాను 1920లో మార్క్సిస్టుగా మారినట్టు మావో స్వయంగా చెప్పుకున్నారు. నరిగా అప్పుడే ఆయన చై నీస్ కమ్యూనిస్టు పార్టీ ఏ స్థాపించారు. మధ్యలో కొద్ది కాలంపాటు ఆయనకు ప్రత్యర్థి గా చౌ ఎన్ లైది పైచెయ్యి అయినా, 1934-35 నాటి “లాంగ్ మార్చ్” తర్వాత చై నీస్ కమ్యూనిస్టు పార్టీకి మావోదే తిరుగులేని నాయకత్వం. ఆయన నిర్దేశించిన గెరిల్లా పద్ధతులతోనే కమ్యూనిస్టు పార్టీ, రెడ్ ఆర్మీలు ఒకవైపు జాపనీస్ దురాక్రమణదారులతోను, మరొక వైపు చాంకై షేక్ వర్గంతోను విర్విరామంగా, విజయవంతంగా పోరాటం సాగించాయి.

చైనా 1949 లో పూర్తిగా కమ్యూనిస్టుల కైవసం కావడం మావో విజయా లకు పరాకాష్ఠ. మొదట రాజ్యాధినేతగా, 1959 నుంచి పార్టీ చైర్మన్ గా చైనా ఆంతరంగిక, విదేశాంగ విధానాన్ని టిపైన మావో ముద్ర వున్నది. ఇంతేకాదు. సోవియట్ యూనియన్ లో స్టాలిన్ ఆరాధన ఒక ఉద్యమంగా జరిగివట్టు చైనాలో మావో వ్యక్తిపూజ ఒక ఉద్యమంగా ప్రారంభమై ఇటీవలి వరకు కొనసాగింది. ముఖ్యంగా, 1968 నాటి “గ్రేట్ లీప్” విఫలమైన తర్వాత తవవట్లు చైనాలో భయ భక్తులు తగ్గుతున్నవని గ్రహించిన మావో 1976లో పాంస్కృతిక విప్లవం పేరుతో ఒక మహోద్యమాన్ని ప్రారంభించి తన సంపూర్ణాధిపత్యాన్ని పునఃప్రతిష్ఠించుకొవడానికి ప్రయత్నించారు. చైనాలో నమస్త సమన్యలకు పరిష్కారం మావో భావాలే వన్న ప్రచారం హాస్యాస్పదమైన స్థాయివరకు వెళ్ళింది ఆ కాలంలోనే.

కొంతకాలంగా అస్వస్థుడుగా వుండడంవల్ల, ముఖ్యంగా తవకు కుడిభుజం వంటి చౌ ఎన్ లై, చిర సహచరుడు చూచేల మరణం తర్వాత మావో తవ పూర్వ ప్రాభవాన్ని కొంత కోల్పోయినట్టు కనిపిస్తుంది. భావి చరిత్రకారులు ఆయనకు ఏ స్థానం ఇవ్వగలరో ఇప్పుడు చెప్పలేము. బ్రిటికి వున్నంతకాలం వియంతగా, విరంతు శాధికారం చెల్లించుకున్న స్టాలిన్ ను మరణానంతరం సాధారణ నాయకుడుగా దించి వేయడం రష్యాలో జరిగింది. చైనాలో మరికొంతకాలం గడచిన తర్వాత మావో విషయంలో కూడా అంతే జరిగినా ఆశ్చర్యం లేదు. అయితే, ఎవరెంతగా విరసించినా రష్యాను ఒక ఆధునిక మహాశక్తిగా తీర్చిదిద్దిన వ్యక్తి స్టాలిన్. అదే విధంగా చైనాను ఒక బలీయమైన, సుసంఘటితమైన శక్తిగా రూపొందించింది మావోయే వన్న విషయాన్ని ఏ చరిత్రకారుడూ కాదనలేడు.

(నెప్టెంబరు 10, 1976)

విశ్వనాథ

నవ్యాంధ్ర సాహిత్య నిర్మాతలలో ఆయన ఒకరు. ఈ శతాబ్దిలోనే కాదు, ఏ శతాబ్దిలోనైనా తెలుగునాట మహా కవి పండితులలో ఆయన ఒకరు.

విశ్వనాథ నత్యనారాయణ దృక్పథంతో, అభిప్రాయాలతో విభేదించే వారైనా ఈ విషయాన్ని అంగీకరిస్తారు. ఎనభై ఒక్క సంవత్సరాల పరిపూర్ణ జీవితం తర్వాత స్థాపనావారంనాడు ఆయన అస్తమయం నవ్యాంధ్ర సాహిత్య ప్రపంచం నుంచి ఒక మహామనీషి విగ్గమవం.

అర్థ శతాబ్దికి పైగా తెలుగు సాహిత్యాన్ని విశ్వనాథ తన బహు రచనల ద్వారా, బహుముఖ రచనల ద్వారా సుసంపన్నం చేశారు. మంచికో, చెడుకో దాన్ని ప్రభావితం చేశారు.

తెలుగు సాహిత్యంలో ఆయన తడవని విషయం లేదు, చేపట్టని ప్రక్రియ లేదు. ఆయన వస్తుకః కవి, పండితుడు. కవి, పండితులైన వారు తక్కిన సాహిత్య శాఖల వైపు అంతగా వెళ్ళకపోవడం కద్దు. కాని, విశ్వనాథ పుంఖానుపుంఖంగా కవిత లతో పాటు, వవలలు, నాటకాలు, నాటికలు, కథానికలు, విమర్శా గ్రంథాలు అసంఖ్యా కంగా రచించారు. అన్నిటిలోను ఆయనది ఒక ప్రత్యేక మార్గం, అన్నిటి పైన అచ్చు గుద్దివట్టు ఆయన స్వీయ ముద్ర.

గిరికుహారుని ప్రేమ గీతాలు, కిన్నెరపావి పాటలు. కోకిలిమ్మ పెళ్ళి, ఆంధ్ర ప్రళయి, ఋతు సంహారం, శృంగార వీధి, శశిదూత-ఇవన్నీ ఆయన తొలిస్తాళ్ళ రచనలు. అవి ఆంధ్ర భారతికి అమూల్యాలంకారాలు, కాశ్యకాలంకారాలు. అప్పటి

ఆయన కవిత ఎంత పాండిత్య ప్రకర్షకమో అంత రసోద్దీపకం. ఎంత ప్రౌఢమో అంత మృదు మధురం. ఎంత సాంప్రదాయకమో అంత నవీన మార్గానుసారిణి.

అయితే, అనాటి విశ్వనాథ వేరు, ఆ తరువాత విశ్వనాథ వేరు. తొలినాటి విశ్వనాథ పెక్కుమంది తన సహకవుల వలె సాహిత్యంలో ముందుకు దృష్టి సారించిన కవి. మలినాటి విశ్వనాథ వెనుకకు, ఇంకా ఇంకా వెనుకకు దృష్టి తిప్పిన కవి.

ఈ మలినాళ్ళ విశ్వనాథ అభిప్రాయాన్నింటివి మేము హర్షించలేము. ఆయన అభిప్రాయాలు ప్రగతికి బద్ధ శత్రువులని మా నమ్మకం.

ఆయన మార్పును ఆహ్వానించ లేదు. మార్పును హర్షించలేదు. మన సమాజంలో ఇంగ్లీషు చదువులతోనే నవ్వచై తన్య స్ఫూర్తి కలిగింది. ఆయన ఇంగ్లీషు చదువులను నిరసించారు. ఇంగ్లీషు భాషను, చదువులనే కాదు. ఏ నూత్న భావ చైతన్యాన్నీ ఆయన ఆహ్వానించలేదు. హర్షించలేదు.

నడి వయస్సు నుంచి ఆయన వ్రాసిన ప్రతి రచనలో—అది కావ్యం కానివ్వండి, నవల కానివ్వండి, మరొకటి కానివ్వండి—అన్నింటిలో, అన్ని వేళల, సంప్రదాయాన్ని ఆయన సమర్థించిన ధోరణి ప్రస్ఫుటమైంది. కుల వ్యవస్థను ఆయన సమర్థించారు. పూడల్ వ్యవస్థను సయితం సమర్థించారు. మంచి చెడులతో నిమిత్తం లేకుండా అది ఎంత పురాతన సంప్రదాయమైతే ఆయన దృష్టిలో అంత ఉత్తమ సంప్రదాయం.

అయినా విశ్వనాథ మహాకవి, మహావండితుడు. ఆయనవలె అంత విస్తృతంగా, అంతటి వైవిధ్యంతో, అంతటి ప్రతిభతో సాహిత్య సృష్టి చేసిన వారు అరుదుగా కనిపిస్తారు. ఆయన పాండిత్యం అపారమైనది. ఆయన భావన విశిష్టమైనది. ఆయన మృతితో ఆంధ్ర సాహితీ ఒక అసాధారణ రచయితను, ప్రజ్ఞాశాలిని కోల్పోయింది.

(అక్టోబర్ 19, 1978)

శివశంకర స్వామి

అయిదారు దశాబ్దాల క్రిందట ఆంధ్రలో వ్యాపించిన వవ్యసాహిత్యోద్యమాన్ని ఒక ప్రభంజనంతో పోల్చవచ్చు. ఈ ప్రభంజనం అనేక శతాబ్దాలుగా స్తబ్ధంగా ఉన్న ఆంధ్ర సాహిత్యంలో ఒక కొత్తకదలికను కలిగించింది. ఒక నూత్న చైత

న్యాయాన్ని తీసుకు వచ్చింది. అనాటి యువకవులు పాత కవితా సంప్రదాయాలను, కవి సమయాలను త్రోసిరాజి, కొత్త భావాలను కొత్త గొంతుకలతో వినిపించడం మొదలు పెట్టారు.

అప్పటి నవ్యసాహిత్యోదయం ఒక వెల్లువ వంటిదైతే, దానిలోని కెరటాలుగా పేర్కొనదగువారు రాయప్రోలు, అబ్బూరి, విశ్వనాథ, దువ్వూరి, దేవులపల్లి, నాయుడి, వేదుల ప్రభృతులు. వీరిలోనే మరొక పెద్ద కెరటం మొన్న తమ 85 వ ఏట కన్ను మూసిన తల్లావరుల శివశంకర శాస్త్రి.

ఆయనది కూలంకషమైన బహుభాషా పాండిత్యం. అంతులేని విజ్ఞానదాహం. ప్రతిభ ఎక్కడ వున్నా మనసారా మెచ్చుకునే సహృదయత. శివశంకర స్వామ్యులైన తర్వాత కూడా వసివాడని రసజ్ఞత. ఇవి శివశంకర శాస్త్రి గారితో ఏ కొద్ది పరిచయం కలవారినైనా ఆకర్షించే గుణాలు.

సాహితీ సమితి సభాపతిగా ఆయన అనాటి యువకవుల లెందరికో నాయక స్థానంలో వుండేవారు. ఆయన హృదయ వాది. ఆయన ఖండ కవితా సంపుటి “హృదయేశ్వరి” అనాటి కవులెందరికో ప్రేరణ విచ్చింది. సాహితీ, సఖి, ప్రతిభ వంటి చక్కని సాహిత్య పత్రికలతో, నవ్యసాహిత్య పరిషత్తుతో ఆయనకు సన్నిహిత సంబంధం వుండేది.

ఇంగ్లీషులో పద్య నాటకాలు నర్వ సామాన్యం. అధునిక కాలంలో కూడా టి. ఎన్. ఇలియట్ వంటివారు పద్య నాటకాల ప్రక్రియను వదలి పెట్టలేదు. కాగా, తెలుగులో పద్య నాటకాలను మొదటిసారిగా ప్రవేశ పెట్టివ ఘనత శివశంకర శాస్త్రి గారిదే. జయదేవుని కథ ఆధారంగా ఆయన వ్రాసిన “వద్మావతీ చరణ చారణ చక్రవర్తి” పద్య నాటకం ఈ ప్రక్రియలో కొత్త ఒరవడి పెట్టింది. ఆ తర్వాత ఆయన సాహిత్య వ్యాసంగం బహుముఖంగా సాగింది. కవితలు, అనువాదాలు, విమర్శలు, పద్య నాటకాలు, బహుళంగా రచించి తెలుగు సాహితీని పరిపుష్టం చేశారు. ముఖ్యంగా నవ్య సాహిత్య వైతాళికులలో ఒకరుగా ఆయనను తెలుగువారు జ్ఞాపకం వుంచుకుంటారు.

(ఏప్రిల్ 5, 1977)

ఉదయశంకర్

స్రోమవారంనాడు కలకత్తాలో ప్రఖ్యాత భారతీయ నాట్యాచార్యుడు ఉదయశంకర్ అస్తమయంతో భారతీయ నాట్య ప్రపంచం ఎంతగానో పేద పడింది.

భారతీయ నాట్యరీతికి ఆధునిక రూపమిచ్చి, దానికి పాశ్చాత్య ప్రపంచంలో ఒక గౌరవాన్ని - ఒక ఆకర్షణను - కూర్చినవాడు ఉదయశంకర్. సాహితీ ప్రపంచంలో ఒక టాగోర్‌కు, చలనచిత్ర జగతిలో ఒక సర్వజిత్‌రాయ్‌కి, తత్వశాస్త్ర రంగంలో ఒక రాధాకృష్ణన్‌కు అంతర్జాతీయంగా ఎంతటి ప్రఖ్యాతి కలిగిందో నాట్య రంగంలో అంతగా ఖ్యాతిని గడించినవాడు ఉదయశంకర్.

సంప్రదాయ సిద్ధమైన భారతీయ నాట్యరీతిని ఆయన పక్కదారులు తొక్కిస్తున్నాడని కొందరు సంప్రదాయ వాదులు తనను అడి పోసుకున్నా, ఆయన లేక్క చేయలేదు. ఆధునిక దేశ కాలమాన వరిస్థితులను ఆకళింపు చేసుకుని, తనను గుణంగా కొత్త రూపురేకలు దిద్దుకోనిదే భారతీయ నాట్యరీతి వర్ధిల్లి లేదని, దేశావధులను అధిగమించి, పాశ్చాత్య ప్రపంచానికి నయితం తన ప్రత్యేకతను ప్రదర్శించలేదని ఆయన భావించారు, ఈ దృష్టితోనే శాస్త్రీయమైన భారతీయ తాగలను తానే రూపకల్పన చేసిన తన వ్యయ వృత్త రూపకాలకు అనుగుణంగా ఒత్తిగేట్లు ఆయన చేయగలిగాడు. ఆయన ఈ వినుత్న ప్రక్రియ ఆధునిక ప్రాచ్య, పాశ్చాత్య వృత్త విమర్శకుల ప్రశంసలు పొంద గలిగింది.

జాతి, మత, దేశావధులను అతిక్రమించి వట్టి ఉదయశంకర్ కళాపేస. ప్రఖ్యాత రష్యన్ వర్తకి అనా పావ్లోవాతో కలిసి, ఆయన ఆ రోజులలో జరిపిన జైత్రయాత్ర భారతీయ వృత్తరీతికి ఒక స్వర్ణ యుగం. తానే రూపొందించిన “రాసలీల” వృత్తరూపకంలో తాను కృష్ణుడుగా, పావ్లోవా రాధగా ప్రదర్శించిన శాఖ్య విభవం ప్రాచ్య, పాశ్చాత్య రసజ్ఞ లోకాన్ని తస్మయం చేసింది.

భారతీయ వృత్తరీతిని ఉన్నతోన్నత శిఖరాలకు కొనిపోయి ప్రపంచ ఖ్యాతిని ఆర్జించి పెట్టిన ఉదయశంకర్ అస్తమయం వృత్త ప్రపంచానికి తీరని లోటు.

(పెప్టెంబరు 27, 1977)

నవ్యాంధ్ర సాహిత్యాకాశంలో అయిదు దశాబ్దాలకు పైగా ప్రకాశించిన మరొక ఉజ్వల నక్షత్రం నేడు రాలిపోయింది. ఆ నక్షత్రం పేరు నాయని సుబ్బారావు.

ఆయన పేరు స్మరించగానే స్ఫురించేది “సౌభద్రుని ప్రణయ యాత్ర”. 1920-30 సంవత్సరాల మధ్య కాలం పట్టిన ప్రతి యువకవి అలపించినట్లే ఆయన కూడా మృదు మధురంగా ప్రేమ గీతాలు అలపించారు. స్వచ్ఛమైన, హృదయదఘ్నుమైన ప్రేమ భావానికి తన గీతాలలో పట్టాభిషేకం చేశారు. అనాటి కవులలో ఆయన స్థానం తాయప్రోలు, విశ్వనాథ, కృష్ణశాస్త్రి, కాటూరి, వేదుల మొదలైన వారి నరనవ. “ఫలశ్రుతి”, “నిత్యక్రీడ” మొదలైన ఖండికలలో ఆయన చూపిన భావనా నైశిత్యం అచితర సాధ్యమైనదిగా కనిపిస్తుంది. అంతేకాదు, తక్కిన భావ కవులు ఊహా ప్రేయసి కోసం విరహ గీతాలు వ్రాస్తుండగా ఆయన “పుడమికిన్ స్వర్గమున కొక్క ముడి రచించి” తన ప్రేయసి దివ్య సాన్నిధ్యాన్ని అందుకున్న తన అదృష్టాన్ని కీర్తిస్తూ వ్రాశారు.

ఆ రోజులలోనే నాయని వ్రాసిన “మాతృగీతాలు” కూడా ఎంతో ప్రాచుర్యం పొంది ఆయన కీర్తిని ఇనుమడింపజేశాయి. ఆ తర్వాత కూడా ఆయన తన కవితా వ్యవసాయాన్ని కొనసాగించివా, పైన పేర్కొన్న రెండు కృతులు చాలా ఆయన పేరును తెలుగు సాహిత్య లోకంలో చిరస్థాయిగా నిలపడానికి. తన రచనలతో ఆయన ఒక తరాన్ని ఉర్రూత లూగించారు: అనాటి యువకులను ప్రభావితం చేశారు. చిన్న సుందరమైన రచనలతో ఆంధ్ర భారతిని అలంకరించినందుకు ఆయనకు తెలుగు వారు సర్వదా ఋణపడి వుంటారు.

(జులై 9, 1978)

ఆదర్శమహర్షి

మన దేశంలో రాజకీయవేత్తలకు కొరతలేదు. ఎందరో వున్నారు. కాని, రాజాజీవి పోలివ రాజకీయవేత్తలు ఎప్పుడూ అరుదే. కాగా, ఇప్పుడు మరీ అరుదు.

ఆయన వట్టి రాజకీయవేత్త కాదు. అసాధారణ రాజనీతివేత్త. రాజనీతిలోనే కాదు, సాహిత్య, సాంస్కృతిక, సాంఘిక రంగాలలో నయితం ఆయన దొక విశిష్ట పాత్ర. ఆయన ప్రజ్ఞా ప్రాభవాల బహుముఖమైనవి.

స్వాతంత్ర్యనీధికి ముందు, ఆ తర్వాత దేశ రాజకీయాలను రాజాజీ విశేషంగా ప్రభావితం చేశారు. గవర్నర్ జనరల్ గా, గవర్నరుగా, కేంద్రమంత్రిగా, రెండు సార్లు మద్రాసు ముఖ్యమంత్రిగా ఆయన ఎన్నో ఉన్నత పదవులు నిర్వహించారు. కాని, దేశ రాజకీయాలపై ఆయన ప్రభావం కేవలం పదవులవల్ల వచ్చింది కాదు. సాధారణ రాజకీయవేత్తలు పదవిలో వున్నప్పుడు ఒక వెలుగు వెలిగి, తర్వాత విస్మృతి వశంలాకి వెళ్ళిపోతారు, కాని రాజాజీ పదవిలోవున్నా, లేకపోయినా— బహుశా పదవిలో వున్నప్పటి కంటే లేనప్పుడే ఎక్కువగా—రాజకీయ రంగంపై ఎన్నటికీ చెరగని విధంగా తన ముద్ర వేశారు. పదవిలో వున్నప్పటి కంటే లేనప్పుడే ఆయన ప్రతి మాటను భారతజాతి ఎంతో ఆసక్తితో అలకించేది. వివిధ సమస్యలపై ఆయన తన ముఖ్యత మేధాశక్తితో చేపే విశ్లేషణకు రాజకీయ విభేదాలతో నిమిత్తం లేకుండా ఎంతో విలువ ఇచ్చేవారు.

రాజాజీ శతజయంతి సంవత్సరం ఈ నెల పదవ తేదీనుంచి ప్రారంభమైంది. ఈ సంవత్సర కాలంలో ఎన్నో సభలు జరుగుతాయి. ఎన్నో ఉపన్యాసాలు జరుగుతాయి. ఆయన శిలావిగ్రహాల, చిత్రవటాల అవిష్కరణ జరుగుతుంది. ఆయన

స్మృతి చిహ్నంగా ఒక తపాలా బిళ్ళను చుద్రించడం కూడా జరిగింది. ఒక మహా వ్యక్తి స్మృతిపట్ల గౌరవార్థం ఇవన్నీ జరగవలసినవే. కాని, ఇవి కేవలం లాంఛన ప్రాయమైనవి. రాజాజీ స్మృతిపట్ల విజమైన గౌరవ ప్రకటన ఆయన తన జీవిత కాలంలో పాటించిన కరోర నైతిక వియమాలను, అనుసరించిన అత్యున్నతా దర్శాలను మన రాజకీయ, సాంఘిక రంగాలలో ప్రవేశపెట్టి పాలించడంలోనే జరుగుతుంది.

ఈ విషయమే రాష్ట్రపతి శ్రీ నీలం సంజీవరెడ్డి మొన్న రాజాజీ శత జయంతి ఉత్సవాలను ప్రారంభిస్తూ జాతికి జ్ఞాపకం చేశారు. ఈ సందర్భంలో ఆయన చేసిన ప్రసంగం రాజాజీ మహోన్నత వ్యక్తిత్వాన్ని సంపూర్ణంగా, ఉత్తేజకరంగా అవిష్కరిస్తన్నది. ఆ వ్యక్తిత్వం తన విశ్వాసాలకోసం ఎంత ఉన్నత పదవినినా క్షణంలో తృణప్రాయంగా త్యాగం చేయగలిగినంతటిది; అభిప్రాయ పిథేదం వస్తే తన నాయకుడు, గురువు, బంధువు అయిన గాంధీజీని నయితం ఎదుర్కొట్టి నిలవగలిగినంతటిది; తనకు అప్తమిత్రుడు, అనురాగపాత్రుడు అయిన నెహ్రూతో నయితం తెగ తెంపులు చేసుకొనడానికి వెనుకాడనంతటిది. తన అభిప్రాయాలను, సలహాలను ఎందరు అపార్థం చేసుకున్నా, వాటిని వెల్లడించడానికి జంకని ధీరోదాత్తతతో కూడినట్టిది; కొన్ని విలువల కోసం ముఖ్యంగా రాజకీయ రంగంలో నైతికమైన విలువల కోసం అహర్నిశలు ఆవేదన చెందినట్టిది. దై నందిన పరిసాలనలో, అధికార యంత్రాంగంలో ప్రజాసేవా పరాయణత్వాన్ని, కర్తవ్యరీక్షను పాదుకొల్పాలని పరితపించినట్టిది. మచ్చుకైనా మచ్చలేని విశుద్ధ, నిరాడంబర వ్యక్తిత్వం అది.

రాజాజీ రాజకీయాదర్శాలతో, ఆచరణతో పోలిక లేవడానికైనా తగవిని నేటి రాజకీయాలు. కొద్ది మినహాయింపులతో, అధికార వ్యామోహమే నేటి రాజకీయాలకు ప్రాతిపదిక. మన రాజకీయ జీవితంలో నీతికి, విజయతీకి, దృఢ విశ్వాసాలకు, ఉన్నతాదర్శాలకు తావులేకుండా పోయింది. మన రాజకీయ జీవితమే కలుషితమై పోయింది. రాష్ట్రపతిగా ఈనాటి రాజకీయాలపై వ్యాఖ్యానించడం సంప్రదాయం కాకపోయినా జాతి శ్రేయస్సును, భవిష్యత్తును దృష్టిలో పెట్టుకుని, శ్రీ సంజీవరెడ్డి తమ ప్రసంగంలో అన్యవదేశంగా చేసిన విశితవిమర్శ నేటి రాజకీయవేత్తలకు కనువిప్పుగా పనిచేయగలదని ఆశించాలి.

(డిసెంబరు 12, 1978)

సంస్కృత, ప్రాకృతాలలో, అంధ్ర, కన్నడ భాషలలో అపారమైన పాండితీ విభవం, ప్రాచీనార్వాచీన సాహిత్యాలపై విశిష్టమైన విమర్శా పాటవం, సంగీత కళా, శాస్త్రాలలో వైశారద్యం. సహృదయత, రసజ్ఞత - ఇవన్నీ రాళ్ళవల్లి అవంతకృష్ణ శర్మగారి సొత్తు. ఆయన 87 సంవత్సరాల నిండు వార్తకంలో వంతుటాకు వలె రాలిపోయినా, అంధ్ర విద్వల్లోకానికి అది సంతాపకర వార్త.

హాయి గాఢానప్రళతికి రాళ్ళవల్లి వారి తెలిగింపు తెలుగు భాషకొక అమూల్యమైన కావ్యం. కేవలం పిల్లల పాఠ్య పుస్తకాలకే పరిమితమైన వేమన కవిత్వపు తత్వాన్ని మఢించి ఆయన చేసిన ఉపన్యాస సంగ్రహం తెలుగు విమర్శా సాహిత్యవికే శిరోభూషణమైన కృషి. తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యుల కీర్తనలను పరిష్కరించడంలో, స్వరవరచడంలో రాళ్ళవల్లి వారు చూపిన ప్రజ్ఞ సాహిత్య సంగీతాలు రెండింటిలోను సమానంగా ఆయనకు గల అసమాన వైదుష్యానికి వికర్షణం.

అయిదారు దశాబ్దాలకు పైగా తామే ఒక సాహిత్య అకాడమీగా విరాజిల్లి న విద్వన్మణి అవంతకృష్ణశర్మ గారు. ఎందరో రచయితలను, పరిశోధకులను ఆయన ప్రోత్సహించారు. ఆయన పీఠికల సంకలనమే ఇందుకు సాక్షి. వక్తగా ఆయన వాగ్దాటి, వ్యక్తిగా ఆయన వరసత, హాస్యవాతుర్యం ఎందరినో ప్రభావితం చేశాయి.

సాహిత్య విమర్శలో కొత్త పుంతలు తొక్కిన పి. ఆర్. రెడ్డి గారికి, రాళ్ళవల్లి వారికి మధ్య అభిప్రాయ భేదాలున్నా వాటికి అతీతమైన సన్నిహిత మైత్రి వారిది. ఒకరి నొకరు తమకు గురువుగా పంభావించు కొనేవారట. తెలుగు సాహిత్య తిరుక్కోటలో కట్టమంచి వారి సరసనే రాళ్ళవల్లి వారికి శాశ్వత స్థావరం వుంటుంది.

(మార్చి 13, 1979)

ఆ బూర్జీ

నవ్యాంధ్ర పాపాత్మానికి 1910-11 సంవత్సరాల మధ్యకాలం వ్యర్థముగఁగి. అంగ్ల, వంగ కవిత్వ ప్రభావితములయిన ఎందరో మువకవులు తెలుగు కవితను ప్రబంధ బంధాల నుంచి విడిపించి కొత్త గొంతులతో, కొత్త రీతులతో కొత్త గీతులు ఆలపించిన కాలం అది. ఇ. భుగూనికి చెందిన ఉత్తమ కవులలో ఒకరు

అబ్బూరి రామకృష్ణరావుగారు. ఆయన అస్తమయం సాహిత్యాభిమానులకు
నంతావ కాకణం.

రాయశ్రోతకు అబ్బూరి సమకాలికుడు. ఆయనవలె ఈయన
నయితం తెలుగులో ఖండకావ్య ప్రక్రియకు అచ్యుతంలో ఒకరు. అనాడు నవ్య
కవిత్వం పేరుతో, భావ కవిత్వం పేరుతో వెల్లివిరిసిన తెలుగు కవిత ఇంకా
నంప్రదాయ శృంఖలాల నుంచి విడివడవిడిగానే ఈనాటి వారికి కనిపించినప్పటికీ,
చారిత్రక దృష్టితో చూస్తే అది అనాటికి విప్లవాత్మకమయిన మార్గమే. భావాలలో,
భావనలో, భాషలో, శైలిలో, భండస్సులో—అన్నిటిలోను అనాటి తెలుగు కవిత
కొత్త పుంతలు తొక్కింది. దానికి వోహదం చేసిన కవులలో అబ్బూరి వారిది
ప్రముఖ పాత్ర.

ఆయన బహు వ్యాపకుడు. వ్రాసినవి కొద్ది కావ్యాలే. రాజకీయాలలో తిరిగారు.
ప్రజాతంత్ర్యోద్యమంలో పాల్గొన్నారు. ఎం.ఎన్. రామ్ సిద్ధాంతాల వ్యాప్తికి విశేషంగా
పనిచేశారు. అచ్యుతయ రచయితల సంఘ స్థాపనకు తోడ్పడ్డారు. నాటక రంగానికి
పేవ చేశారు. ఈ బహు వ్యాప్యతలలో ఆయన కవితా వ్యాసంగం నన్నగిలినా,
ఆయన ప్రభావం అనాటి యువకవులపై ఎంతగానో వున్నది. ముఖ్యంగా భండస్సు
లలో ఆయన పోయినన్ని కొత్తపోకడలు వేరెవ్వరు పోలేదు. ఆయన భండశ్శిల్పి,
శబ్ద చిత్రకారుడు.

అబ్బూరి వివిధ భాషా పరిజ్ఞానం, వివిధ సాహిత్యాభివేషం, విమర్శా
పాటవం, కవితా వైభవం అటుంచి వ్యక్తిగా ఆయనను ఎరిగిన వారెవ్వరు ఆయన
సహృదయతను, సంభాషణా చాతురివి, సరస వాగ్దోరణిని మరచిపోలేదు. వృద్ధాప్యం
ఆయన మనస్సుకు అంటలేదు. సంప్రదాయం ఆయన మనస్సుకు సంతెళ్ళు వేయ
లేదు. ఆయన మూడు తరాల క్రిందటి వారైనా యువకులలో యువకులుగా. వితోవ్య
త్సాహంతో మెలగేవారు. అదనాతన సాహిత్య, తాత్విక, రాజకీయ ధోరణులను
ఎప్పటి కప్పుడు అకళించుకునే వారు, వాటిపై ఒక ద్రష్టవలె వ్యాఖ్యానించేవారు.
కాలంతోపాటు ముందుకు వడిచిన మేధావి అబ్బూరి. సవ్యాంధ్ర సాహిత్య
చరిత్రలో ఆయన స్థానం కలకాలం పదిలంగా వుండిపోతుంది.

(మే 1, 1979)

అబ్బూరి రామకృష్ణరావుగారు. ఆయన అస్తమయం సాహిత్యాభిమానులకు
నంతావ కారణం.

రాయశ్రోతకు అబ్బూరి నమకాలికడు. ఆయనవలె ఈయన
నయితం తెలుగులో ఖండకావ్య ప్రక్రియకు అద్యులలో ఒకరు. అనాడు నవ్య
కవిత్వం పేరుతో, భావ కవిత్వం పేరుతో వెల్లివిరిసిన తెలుగు కవిత ఇంకా
సంప్రదాయ శృంఖలాల నుంచి విడివడవిడిగానే ఈనాటి వారికి కవిపించినప్పటికీ,
చారిత్రక దృష్టితో చూస్తే అది అనాటికి విప్లవాత్మకమయిన మార్గమే. భావాలలో,
భావనలో, భాషలో, శైలిలో, భండస్సులో—అన్నిటిలోను అనాటి తెలుగు కవిత
కొత్త పుంతలు తొక్కింది. దానికి దోహదం చేసిన కవులలో అబ్బూరి వారిది
ప్రముఖ పాత్ర.

ఆయన బహు వ్యాపకుడు. వ్రాసినవి కొద్ది కావ్యాలే. రాజకీయాలలో తిరిగారు.
ప్లాతంత్రోద్యమంలో పాల్గొన్నారు. ఎం.ఎన్. రాయ్ సిద్ధాంతాల వ్యాప్తికి విశేషంగా
పరిచేశారు. అచ్యుతయ రచయితల సంఘ స్థాపనకు తోడ్పడ్డారు. నాటక రంగానికి
పేన చేశారు. ఈ బహు వ్యాప్యతలలో ఆయన కవితా వ్యాసంగం సన్నగిలినా,
ఆయన ప్రభావం అనాటి యువకవులపై ఎంతగానో వున్నది. ముఖ్యంగా భండస్సు
లలో ఆయన పోయివన్ని కొత్తపోకడలు వేరెవ్వరు పోలేదు. ఆయన భండశ్శుల్పి,
శబ్ద చిత్రకారుడు.

అబ్బూరి వివిధ భాషా పరిజ్ఞానం, వివిధ సాహిత్యాభినివేశం, విమర్శా
పాటవం, కవితా వైభవం అటుంచి వ్యక్తిగా ఆయనను ఎరిగిన వారెవ్వరు ఆయన
సహృదయతను, సంభాషణా చాతురిని, సరస వాగ్దోరణిని మరచిపోలేదు. వృద్ధాప్యం
ఆయన మువస్సుకు అంటలేదు. సంప్రదాయం ఆయన మువస్సుకు సంకెళ్ళు వేయ
లేదు. ఆయన మూడు తరాల క్రిందటి వారైనా యువకులలో యువకులుగా, విశ్వో
త్సాహంతో మెరిగేవారు. అచునాతవ సాహిత్య, తాత్విక, రాజకీయ ధోరణులను
ఎప్పటి కప్పుడు అకళించుకునే వారు, వాటిపై ఒక ద్రష్టవలె వ్యాఖ్యానించేవారు.
కాలంతోపాటు ముందుకు వడిచిన మేధావి అబ్బూరి. పవ్యాంధ్ర సాహిత్య
చరిత్రలో ఆయన స్థానం కలకాలం వదిలంగా వుండిపోతుంది.

(మే 1, 1979)

అసాధారణ రచయిత

చలంగాడివి పోలిస్తే ఒక నిర్దిష్ట నమూనాతో పోల్చాలి. ఒక మహా జల
పాతంతో పోల్చాలి. ఒక యుగయుగంతో పోల్చాలి.

చలంగారి అస్తమయంతో ఒక నమూనా స్తంభించినట్లు, ఒక జలపాతం
విశ్వంమై పోయినట్లు, ఒక యుగయుగం శాంతించినట్లు.

ఆరవై ఏళ్ళనాడు గుడిపాటి వెంకటచలం గారు ఆంధ్ర సాహిత్యంలో ఒక
నుడిగాలి వలె, ఒక పెద్ద వరదవలె ప్రవేశించారు. నంపుంలో, సాహిత్యంలో,
ప్రజల ఆలోచనలలో తరతరాలుగా పేరుకుపోయిన కళ్ళలాన్ని కడిగి వేశారు. చెత్త
చెదారం, దుమ్ము దూగర ఎగర గొట్టారు. కొత్త గాలికి తలుపులు తెరిచారు, కొత్త
భావాలకు లాకులు ఎత్తివేశారు.

ఒక గొప్ప రచయిత ప్రవేశం తర్వాత ఏ సాహిత్యం యథాతథంగా మిగిలదు. దాని స్వరూపం మారిపోతుంది. దాని స్వభావం మారిపోతుంది. సాహిత్యంపై అతడు తన ప్రభావాన్ని ఎన్నటికీ చెరగని విధంగా ముద్రిస్తాడు.

చలంగారు చేసిన పని అదే. తెలుగు వచన స్వరూపాన్ని, రచనా స్వభావాన్ని పూర్తిగా మార్చివేశాడు. సమకాలిక రచయితల పైన, తరువాత తరం వారిపైన తన ప్రభావ ముద్ర వేశారు.

అనాడు ఆయనను గురించి రెండే రెండు అభిప్రాయాలు. విమర్శిస్తే అతి తీవ్రంగా విమర్శించడం, లేదా అంతే గాఢంగా అభిమానించడం. మరొక అభిప్రాయానికి—ఫరవాలేదు బాగానే వ్రాస్తాడు అనో, లేదా ఏమీ వ్రాశాడు లెద్దా అనో చప్పరించి వేయడానికి—వీలులేని రచనలు ఆయన చేశారు.

“చలం ఏమిటి, ఇలా వ్రాస్తాడు? ఇంత పచ్చి బూతులా? ఇంత బరి తెగింపా? అవినీతిని, విశృంఖలత్వాన్ని బోధిస్తున్నాడే! సంఘాన్ని, ముఖ్యంగా వివాహ వ్యవస్థను మాకటి వేశ్మతో నహా! మాంద్రోయడానికి యత్నిస్తున్నాడే! హిందూ సంప్రదాయాన్ని, అచారాలను, విశ్వాసాలను, కులభేదాలను మంట గలుపుతున్నాడే!” — ఆయనను ద్వేషించిన వారి విశుర్ప ఇది.

కాని ఈ విమర్శలకు చలంగారు చలించలేదు. తాను నమ్మిన సిద్ధాంతాల కోసం వంఘానికి, వ్యక్తులకు ఏదీ శ్రేయస్కరమని తాను భావించాలో ఆ విలువల కోసం ఆయన పుంఖానుపుంఖంగా రచనలు చేస్తూనే పోయారు.

“వెక్సోతో నహా! అన్ని విషయాలలోనూ స్త్రీకి పురుషునితో సమానమైన హక్కు లుండాలి. యుగయుగాలుగా పురుషుడికి స్త్రీ బానిసగా పడి వుంది. పురుష సమాజం స్త్రీని అణగద్రొక్కి వేసింది. అమె ఒక వ్యక్తి అని, అమెకొక వ్యక్తిత్వం వుంటుందని, అమెకు కూడా సొంత ఇష్టావిష్టాలు, అభిరుచులు, ప్రియ్యానురక్తి వుంటాయని ఊహించలేదు. కేవలం పిల్లలను కని, వంట చేసేసెట్టే మరదొమ్మగానే స్త్రీని పురుషుడు వరిగణించాడు. ఇది అన్యాయం. పురుషునికున్న ప్రియ్య స్త్రీకి వుండాలి. అప్పుడుగాని అమె వ్యక్తిత్వం పరిపూర్ణత్వం చెందదు” అని చలంగారు తీవ్రంగా హెచ్చరించారు. కాలానికి ఏదురీదుమా, గొప్ప ఆత్మ విశ్వాసంతో, అచంచల ధైర్య పోహసంతో ఆయన తన భావాలను ప్రచారం చేశారు. తన మొత్తం సాహిత్యాన్ని తన సాంఘిక విశ్వాసాలకు అంకితం చేశారు.

ఎన్ని రచనలు? ఒక పెద్ద ఉప్పెన వలె చలం గారి రచనలు ఆంధ్రదేశంపై విరుచుకు పడ్డాయి. ప్రేమలేఖలు, మ్యూజింగ్స్, దైవమిచ్చిన భార్య, శశాంక, ఓత్రాంగి, పురూరవ, మైదానం, బ్రాహ్మణీకం, అమీనా, అరుణ—ఇంకా ఇంకా ఎన్నో అసంఖ్యాకమైన నవలలు, నాటకాలు, కథలు, ఇతర రచనలతో, వాటిలోని అసాంప్రదాయక భావాలతో ఆయన తెలుగువారిని ఉక్కిరి బిక్కిరి చేశారు.

తన భావాలను కావంటూ, తన వజన శైలిని ఎవరైనా మెచ్చుకుంటే ఆయన సహించేవారు కాదు. “నా భావాలనుంచి, నా అవేశాల నుంచి నా శైలిని విడదీయవద్దు. అవి పరస్పరాశ్రితాలు” అని ఆయన అనేవారు. అయినా, తెలుగులో వ్యావహారిక వచనాన్ని తీర్చిదిద్దిన కొద్ది మందిలో ఒకరుగా ఆయన చరిత్రలో నిలిచిపోతారు. ఒక సారి అప్యాయంగా కబుర్లు చెబుతున్నట్టు, మరొకసారి అవలిస్తున్నట్టు, ఒకసారి మృదువుగా, మరొకసారి తీక్షణంగా వుండేది ఆయన భాష. తెలుగుదేశపు ప్రకృతిని అంత అందంగా, అనురక్తితో వర్ణించిన ఆధునిక రచయిత మరొకరు లేరవడం అతిశయోక్తి కాదు. ఆయన ఛందోబద్ధంగా వ్రాచులేదుగాని, వచనంలోనే కవితా సౌరభాన్ని గుబాళింప జేపేవారు.

తొలినుంచి ఆయనలో ఒక ద్వైదీభావం వుండేది. ఒకటి హేతు వాదం, రెండవది విశ్వాస వాదం. చివరకు రెండవదే గెలిచింది. ముప్పదేళ్ళనాడు ఆయన ఆంధ్రదేశాన్ని వదిలి అరవ దేశానికి మహావిద్యుత్తుడు అయిపోతాడని చెబుతూ, తిరువణ్ణామలైలో స్థిర నివాసం ఏర్పరచుకున్నారు. జీవిత ప్రథమార్థంలో విరీశ్వర వాదిగా, లేదా అజ్ఞేయ వాదిగా పేరు పొందిన చలంగారు మరి దశలో పూర్తిగా ఈశ్వర వాదిగా మారి పోయారు. ఇదొక విచిత్ర పరిణామం.

చలంగారిని తెలుగువారు చిరకాలం జ్ఞాపకం పెట్టుకుంటారు కాని, హేతువాదం నుంచి భగవద్విశ్వాసానికి మారిన చలంగారిని కాదు. సంఘ దురాచారాల మీద, మూఢ విశ్వాసాల మీద, కులం మీద, మతం మీద ధ్వజమెత్తి, స్త్రీల స్వేచ్ఛ కోసం, వారికి సాంఘిక న్యాయంకోసం పరితపించిన మానవతావాదిగా చలంగారిని జ్ఞాపకం పెట్టుకుంటారు. నమకాలికుల ఆలోచనా ధోరణిని సమూలంగా మార్చి వేయడానికి కలం పట్టిన అపారధారణ రచయితగా ఆయనను కలకాలం జ్ఞాపకం పెట్టుకుంటారు.

(మే 6, 1979)

లోకనాయక్

జయప్రకాశ్ నారాయణ్ మరీ లేరు. ఆయన సమ్మోహన రూపం మరీ మనకు కనబడదు. ఆయన గంభీరవాణి మరీ పనబడదు.

ఆయన శాశ్వతంగా.... .... శాశ్వతంగా మన లోకం నుంచి విష్కరిమింపారు. అశేష వారత ప్రజాసేకాన్ని అషేయ దుఃఖసారావారంలో ముంచి వెళ్ళిపోయారు.

ఇది తీరని దుఃఖం, తీరని వెంటి, ఎన్నటికీ! ఎన్నటికీ ....

మూడేళ్ళుగా ఆయన మృత్యువుతో పోరాడుతున్నారు. అహక్షణం పోరాడుతూనే వున్నారు. దీర్ఘవ్యాధితో విత్య శయ్యాగతుడైన ఆయన ప్రక్కనే అదృశ్యంగా మృత్యువు పొంచి వుండగా ఒక్కొక్కరోజు ఏ క్షణానికి ఆ క్షణమే అదే అంతిమ క్షణమా అనిపించే విధంగా, భారంగా, బాధామయంగా గడిచింది. చివరికి మృత్యువే జయించింది. జయించిన వ్రతి ప్రాణిని కబళించినట్టే ఆ మహాపురుషుని కూడా మృత్యువు విర్భయగా గ్రసించింది. ఒక మహావ్యక్తి జీవితగ్రంథం పరిసమాప్తమైంది. భారతదేశ చరిత్రలో మరొక మహర్షాచార్యం అంతమైంది.

మృత్యువుతో ఆయన ఓడిపోయారు. కాని, జీవితంలో జరిపిన పోరాటాలలో ఆయన ఓడిపోలేదు. పాదారణ దృష్టికి గెలుపు వేరు, ఓటమి వేరు. కాని, మహాపురుషులకు ఓటమి లేదు. జీవితంలో వారు జరిపే పోరాటాలే వారి విజయాలు. తమ విశ్వాసాల కోసం, ఆదర్శాల కోసం, లక్ష్యాల కోసం పోరాడడంలోనే వారి

జీవితాలకు సాఫల్యం. అన్యాయానికి, అధర్మానికి, అజ్ఞానానికి, అసత్యానికి వ్యతిరేకంగా విరతి లేని పోరాటం సాగించడంలోనే వారి విజయ రహస్యం గర్భితమై వుంటుంది.

జయప్రకాశ్ నారాయణ్ జీవితమే ఒక ధర్మక్షేత్రం. ఆయన బ్రతుకే ఒక కురుక్షేత్రం. ఎన్ని పోరాటాలు .... స్వాతంత్ర్య సిద్ధికి ముందు, ఆ వెనుక....

1940 ప్రాంతాలలో యువకులుగా, విద్యార్థులుగా కళ్ళు తెరచిన వారికి 1942 నాటి క్విట్ ఇండియా ఉద్యమాన్ని స్మరిస్తే స్మృతి వీధిలో మెదిలేది మొదటగా గాంధీజీ రూపమైతే, రెండవది జయప్రకాశ్ రూపమే. అనాటి ఆయన సాహస గాథలను జ్ఞప్తికి తెచ్చుకుంటే శరీరం హర్షహాంబిత మౌతుంది. మనస్సు ఉత్తేజిత మౌతుంది.

స్వాతంత్ర్య సిద్ధికి తర్వాత కూడా ఆయన జాతి జీవితంలో విర్వహించిన పాత్ర సామాన్యమైంది కాదు. కొందరు ఎల్లప్పుడూ ప్రతిపక్షంలోనే వుండడానికి జమ్మిస్తారా అనిపిస్తుంది. వారికి పదవి విషతుల్యం, అధికారం అంధకార నమానం. భోగభాగ్యాలు తృణప్రాయాలు. వారికి ఒకటే చింత. అది దళిత ప్రజల బాధల చింత. ఒకే చింతన. అది లోకహిత చింతన.

స్వాతంత్ర్య సిద్ధి తర్వాత జయప్రకాశ్ కోరుకుంటే ఉన్నత పదవిని అలంకరించే వారే. కాని, పదవి జోలికి ఆయన పోలేదు. పదవి కంటక కిరీటమని, అధికారం బంగారు పంజరమని ఆయనకు తెలుసు. కనుకనే ఆయన పోషలిస్తు ప్రతిపక్షంలోనే వుండిపోయారు. ఆ పీదప రాజకీయాల వల్ల విరక్తితో నర్వోదయోద్యమంలో పాల్గొన్నా, నాగ ప్రాంతంలో శాంతిస్థాపన, చంబల్ లోయ బందిపోటు దొంగలలో హృదయ పరివర్తన, ఇండో - పాక్ సామరస్యం, ఇంకా ఏవేవో ఎన్నెన్నో సమస్యలను ఆయన చేపట్టకపోలేదు. కాని ముఖ్యంగా 1974 వరకు ఆయనది రాజకీయంగా అజ్ఞాతవాపమే. ఆ సంవత్సరంలో ఆయన దేశం సర్వవిధాల భ్రష్టమైపోతున్నదనే బాధతో తన రాజకీయ సకాశాన్ని విరమించి నీహార్ ఉద్యమంలోకి దూకారు. సంపూర్ణ విప్లవ పాధవ తన ద్యేయమని వింహవాదం చేశారు. ఆ తర్వాత ఆత్యయిక పరిస్థితి కాలంలో కారాగార వాసం, విడుదల, జవతా పార్టీ స్థాపనలో, దాని విజయంలో ఆయన ప్రముఖపాత్ర - ఇవన్నీ అందరికీ విన్న మొన్నటి స్మృతులు.

మహాకవి అస్తమయం

“ప్రాణసఖుడె నా కోనమై పంపినాడు
పల్లకీ యవ హృదయమ్ము జల్లుచువియె
వీడని వియోగమున వేగు మ్రోడుమేను
తలిరుతోరణమై సుమదాచుమాయె”

అని కృష్ణశాస్త్రిగారు వీనాదో వ్రాశారు. ఆయన కోనం ఏ అద్భుత ప్రాణ
సఖుడో వంపిన ఆ పల్లకీ ఇప్పుడు వచ్చింది. ఎవరై రెండు సంవత్సరాల చింతు

వయస్సులో ఆయన ప్రజయ వల్లకి వంటి ఆ పూలవల్లకిలో పూలమాల వలె, కానరు నడలకు తూగుడుతూ కూర్చుని వెళ్ళిపోయారు.

ఆయన వెళ్ళిపోయారంటే అసంఖ్యాకులైన ఆయన కవితా ప్రేమితులు అప్పుడు నమ్మశక్యం కాని దుఃఖకర దుర్వాస్తా శారీరకంగానే ఆయనకు వృద్ధాప్యం మానసికంగా నిత్య యావనం, నిత్యోల్లాసం. గొంతు మూగవోయినా గుండె పాడు తూనే వుండేది. “ముసలితనంలో మూగతనం భయంకరం—శిథిల మందిరంలో అంధ కారం లాగున” అని ఆయనే వ్రాసుకున్నారు. కనుకనే ఎన్నడు శీతవేళను దరికి రానిచ్చేవారు కాదు! “వీధి వాకిటను జూపద ద్వని వినబడగానే వీట లేడని చెప్పించి” నట్టుగా వుండేవారు. ఎప్పుడూ పదిమందిలో కూర్చుని, కాగితంపై కలంతో ఆయన కురిపించే చలోక్తుల మరల చారలలో తడియని వారు వుండేవారు కారు. చివరి వరకు తన జీవితమే ఒక “ప్రియావనాన్వేషణోత్సవ యాత్ర”గా ఆయన కొన సాగించారు.

కృష్ణశాస్త్రిగారి పేరు చెప్పగానే అరవై ఏళ్ళనాటి ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్ర కమల ముందు ముసురుతుంది. ఆయన సాహిత్య స్రవేశంతో ఒక చీకటింటి లోనికి ఉదయ సూర్య కిరణం తొంగిపూచినట్టు అయింది. చల్లని పిల్ల తెమ్మెర వీచినట్టు అయింది. ఒక విరహ వీణ తరళ తరళ తంత్రీగతులతో మ్రోగినట్టు అయింది.

అది రాయప్రోలు, విశ్వనాథ, అబ్బూరి, నాయని, దువ్వూరి, తల్లావఝుల, వండూరి, వేదుల మొదలైన కవుల స్వర్ణయుగం. అనాడు వారి సహచరుడుగా, వారి కవిత్వ ప్రచారకుడుగా కృష్ణశాస్త్రిగారు తెలుగు నేల నాలుగు చెరగుల పర్యటిస్తూ, అవగళ వాగ్దాటితో ప్రసంగిస్తూ నవ్య కవిత్వానికి ఎనలేని ప్రచారం కల్పించారు.

ఆయన పేరు భావ కవిత్వానికి పర్యాయ పదమైంది. గిరజాల ఆట్టు, మెరుగు కళ్ళతోడు, తెల్లని లాల్చీ, పంచె, వల్లెవాటుతో ఆయన భావ కవికి మారు పేరైనారు. మకుమారమయిన భావసతో, ఒక జయదేవుడినో, ఒక రవీంద్రుడినో మాత్రమే సాధ్య మనిపించే “రిలిక కోమల కాన్త పదావళి”తో ఆయన విరచించిన కృష్ణవక్షం, హిర్యశి, ప్రవాసం, మహతి వంటి ఖండకావ్యాలు అనాటి యువతరాన్ని ఉర్రూతలూగించాయి. పెళ్లి ప్రభావంలో జీవన విషాదంలోని మానుష్యాన్ని, వ్యేచ్ఛా తత్వాన్ని గావం చేశారు. రఘునతి వెంకటరత్నం నాయుడుగారి శుక్రూషలో బ్రహ్మ సమాజ ప్రార్థన గీతాలుగా—

“అంతరాంతరము నీ యమృత వీజేయైన
మాట కీర్తనమౌను, మనికి నర్తనమౌను!
ఈ యనంతపథాన ఏచోటి కాచోటు

నీ యాలయమౌను, నీ యోగమౌను”....

వంటి భక్తి మధుర గేయాలెన్నో లిఖించారు. టాగోర్ విరచిత జాతీయగీతంతో పోల్చదగిన “జయ జయ జయ ప్రియ భారత జనయిత్రీ దివ్య దాత్రి!” వంటి దేశ భక్తి గీతాలెన్నో వ్రాశారు. అనవ్యక్త భావనా ప్రాథిమ్యంతో ఎన్నో రేకియో రూపకాలు, వద్య శైలికి తీసిపోని గద్య శైలితో ఎన్నో ప్రసంగ వ్యాసాలు వ్రాశారు.

ఇక చలన చిత్ర కవిగా ఆయన రచించిన పాటలు వాటికదే సాటి. మూడు దశాబ్దాల నాటి “మల్లీశ్వరి”కి ఆయన కూర్చిన గీతాల మాధుర్యం నేటికీ కూడా తెలుగు వారిని అలరిస్తూనే వున్నది. తుది వరకు ఆయన చలన చిత్రాలకు మధుర గీతాలను అందిస్తూనే వున్నారు. ఏ మాత్రం సాహిత్యాభిరుచి గల విమర్శ అయినా, కృష్ణశాస్త్రి గారి తీయని పాట ఒకటైనా లేనిదే తన చిత్రం పూర్తి అయినట్లు భావించే వాడు కాదంటే అతిశయోక్తి కాదు. ఆయన లేని వెలితి అటు సాహిత్య రంగానికి, ఇటు చలన చిత్ర సీమకు ఎన్నడూ తీరనిది.

కృష్ణశాస్త్రిగారిలో ఎన్నవగిన మరొక విశేషం—తన తరం కవులతో పెక్కు మందివలె ఆయన 1920ల లోనో, 1930ల లోనో అగిపోలేదు. కాలం విత్య పరిణామ ప్రగతి శీలమయిందని ఆయనకు తెలుసు. కనుకనే, ఆయన కాలంతో పాటు ముందుకు వడిచారు. కొత్త వెలుగులను, కొత్త గాలిలను ఆయన విండు గుండెతో అస్సో నింపారు. అభ్యుదయ భావాలకు ఆయన ఎప్పటి కప్పుడు స్వాగతం చెప్పారు. కనుకనే ఆయన రచనా వ్యాసంగం పోమపోను వవవనోన్నేషంగా, బహు ముఖంగా వికసించింది. యువకులతో యువకుడుగా వారితో ఆయన చేతులు కలిపి ముందుకు సాగిపోయారు. వివిధ సాహిత్య వేదికలపై నూచి కడచిన మూడు, నాలుగు దశాబ్దాలుగా ఆయన చేసిన ప్రసంగాలు, వాటిలో వ్యక్తమయిన కవిత్వకత్వ వివేచన, హేతువాద వాదన, అభ్యుదయ భావస్ఫూర్తి వేటి యావతరం అకళింకుతోదగివచ్చి

వ్యక్తిగా కృష్ణశాస్త్రి మరీ లేరు. కాని, కవిగా ఆయనకు మృత్యువు లేదు. ఆయన కవిత తెలుగు భాష పుష్పంతకాలం వెలుగుండుచూపే వుంటుంది.

(ఫిబ్రవరి 26, 1968)

మానవతావాది సార్త్ర

ఇతరులకు తత్వబోధ చేపేసారు ఎందరైనా వున్నారు. కాని, తమ తాత్విక విశ్వాసాలకు అనుగుణంగా జీవించే వారు అరుదు. ఆ విధంగా తన తాత్విక సిద్ధాంతాలను తన జీవితంలోనే అచరించి చూపిన మహా వ్యక్తిగా మొన్న తన 75వ ఏట శాశ్వతంగా కన్ను మూసిన ఫ్రెంచి మేధావి, రచయిత జా(పోల్) సార్త్రను ప్రపంచం కలకాలం జ్ఞాపకం పెట్టుకుంటుంది.

“దేవుడు లేడు. ఒకవేళ దేవుడు వున్నా, అతడి ఉనికివల్ల మానవుడికి ఒరిగే దేమీలేదు. మనిషి సర్వ స్వతంత్రుడు. అతడి చర్యలకు అతడే బాధ్యుడు. వాటి ఫలితాలకు కూడా అతడే బాధ్యుడు. మంచి పని చేయాలో, చెడు పని చేయాలో విర్ణయించుకోవలసిన బాధ్యత అతనిదే. ఈ స్వయం విర్ణయ ప్లేచ్చవల్ల మానవుడు అంతులేని ఆవేదన (యాంగ్విష్)కు లోనవుతాడు. ప్రపంచానికి అర్థం లేదు. దానికొక

అర్థాన్ని కల్పించవలసిన బాధ్యత మనిషిదే. అతనికి మార్గదర్శకు లంటూ ఎవరూ లేరు. తనకు తానే మార్గ దర్శకుడు. మనిషికి మార్గదర్శక సూత్రాలంటూ ఏవీ లేవు. తన మార్గదర్శక సూత్రాలను తానే రూపొందించుకోవాలి. ఒక విధంగా మనిషి స్వేచ్ఛా శాపగ్రస్తుడు.....”

ఇటువంటి విచిత్ర భావాలతో 1940 ప్రాంతాలలో ఒక వినూతన తాత్విక సిద్ధాంత మహాసౌధాన్ని నిర్మించిన షేదావి సార్త్రీ. అతని తాత్విక చింతన ఆస్తిత్వ వాదం (ఎగ్జిస్టెన్షలిజం) పేరుతో జగత్ప్రసిద్ధమైంది. ఈ శతాబ్దంలో సమకాలికులపై, ముఖ్యంగా సమకాలిక సాహిత్యంపై అంతగా ప్రభావాన్ని ప్రసరించిన తత్వవేత్తలు అరుదు.

సార్త్రీ 1965లో నోబెల్ సాహిత్య బహుమతిని తిరస్కరించిన సంఘటన అందరికీ విదితమే. బహుమతులు, సన్మానాలు, సనదులు వ్యక్తి స్వేచ్ఛను పరిమితం చేస్తాయని, ఒక వ్యక్తి చేసిన పనులను గౌరవించాలి గాని వ్యక్తిని కావని సార్త్రీ విశ్వాసం. ఈ సందర్భంలోనే ఆయన “జా: పోల్ సార్త్రీ అని సంతకం పెట్టడానికి, జా: పోల్ సార్త్రీ—నోబెల్ బహుమతి గ్రహీత అని సంతకం పెట్టడానికి ఎంతో తేడా వుంది” అని పేర్కొన్నాడు.

సార్త్రీ వట్టి తాత్వికుడు మాత్రమే కాదు, క్రియా పీరుడు కూడా. ద్వితీయ ప్రపంచ యుద్ధంలో ఫ్రెంచి సేనలో చేరి నాజీలతో పోరాడాడు. ఖయీగీగా జర్మనీలో కొన్నాళ్ళున్నాడు. ఆ తర్వాత పారిస్ ప్రతిఘటనోద్యమంలో పాల్గొన్నాడు. ఫ్రెంచి వాడై వుండి కూడా ఫ్రెంచి వలసవాదాన్ని తీవ్రంగా నిరసించాడు. అల్జీరియా స్వాతంత్ర్యోద్యమాన్ని బలపరిచాడు. ఇందుపై అతడిని జైలులో పెట్టాలని కొందరు ఒత్తిడి తేగా ఫ్రెసిడెంట్ డిగోల్ “సార్త్రీ కూడా ప్రాన్సు దేశమే” (సార్త్రీ ఈజ్ ఆఫ్స్ ఫ్రాన్స్) అంటూ నిరాకరించాడు.

తాను వ్రాసిన అనేక నాటకాలలో, నవలలలో, కథాపికలలో, ముఖ్యంగా తన “ఆస్తిత్వ వాద” తాత్విక గ్రంథాలలో వ్యక్తిస్వేచ్ఛకు అన్నిటి కంటే అగ్రస్థాన మిచ్చిన సార్త్రీ చివరి వరకు మార్క్సిష్టుగా, రాజకీయాలలో తీవ్ర సామ్యవాదిగా వుండడం ఒక విశేషం. మార్క్సిజం విజయమైన మానవశాసనానికి దారితీయగలదని ఆయన విశ్వాసం. ఈ కారణంగా ఆయన ఎన్నో వివాదాలలో చిక్కుకున్నాడు. ఒక తత్వవేత్తగా, మహా రచయితగా వరిత్రలో ఆయన పేరు చిరస్థాయిగా నిలిచి పోతుంది.

(ఏప్రిల్ 17, 1980)

నేడు మరొక విషాద వార్త: మాజీ రాష్ట్రపతి వరాహగిరి వెంకటగిరి అస్తమయం.

ఆయన మృతితో ఒక గొప్ప దేశభక్తుడు, స్వాతంత్ర్యయోధుడు, రాజనీతి విశారదుడు, కార్మికోద్యమ పితామహుడు మన మధ్య నుంచి విస్మృతిమింటారు.

తొలుత గోఖలే మితవాదం, తర్వాత తిలక్ తీవ్రవాదం, వీరన గాంధీజీ అహింసావాదం, దానికి కొంతముందుగా కొద్దికాలంపాటు ఐరిష్ స్వాతంత్ర్య వీరుల హింసాత్మక విప్లవవాదం—ఇన్ని ప్రభావాలు గిరి విశిష్ట వ్యక్తిత్వాన్ని తీర్చిదిద్దాయి. ఆంధ్రులైనందువ ప్రకాశం పంతులుతో కలిసి స్వాతంత్ర్యోద్యమంలో పని చేస్తున్న రోజులలో ఆయన ప్రభావం కూడా గిరి గారిపై పడింది. తాను ప్రకాశం అనుచరుడనని గిరి చెప్పుకునే వారు. ఇన్ని ప్రభావాలను కలిపి బంధించిన ఏకసూత్రం అచంచల దేశభక్తి, స్వాతంత్ర్య రక్తి.

గిరి జీవితంలో తొలి దశ చాలా ఉత్తేజకరమైవది. బారిష్టరు చదువు కోసం బ్లెయిండ్ వెళ్ళారు. అవి ఐరిష్ ప్రజలు బ్రిటిష్ వంశ పాలన నుంచి విముక్తి కోసం స్వాతంత్ర్య విప్లవం పాగిస్తున్న రోజులు. ప్రపంచ ప్రసిద్ధమైన “ఈస్టర్ అవ్

రైజింగ్" అనాటిదే. అప్పటిలో అక్కడే వున్న గిరికి నాటి ఐరిష్ నాయకుడు డి వెరేరాతో పరిచయం కలిగింది. ఐరిష్ ప్రజల పద్ధతిలోనే ఇండియాలో కూడా స్వాతంత్ర్య సమరం జరగాలని ఆయన కలలు కనేవారు కూడా.

ఇండియా తిరిగి వచ్చిన తర్వాత ఆయన గాంధీజీ ప్రభావానికి లోనై సత్యాగ్రహోద్యమాలలో పాల్గొనడం జరిగింది. ఆ రోజులలోనే ఆయన దృష్టి కార్మిక సమస్యలపై, కార్మికోద్యమం అవశ్యకతపై పడింది. రైల్వే కార్మికుల ఫెడరేషన్, అఖిల భారత ప్రేడ్ యూనియన్ కాంగ్రెస్ అధ్యక్షుడుగా మన కార్మికోద్యమ సారథులలో గిరి ఒకరయ్యారు. కార్మిక రంగంలో అనుభవమే ఆయనకు మద్రాసులో రాజాజీ తొలి మంత్రివర్గంలోను, తర్వాత ప్రకాశం మంత్రివర్గంలో, ఆ పదవ నెహ్రూ క్యాబినెట్ లో కార్మిక మంత్రిత్వ శాఖను చేపట్టేటట్లు చేసింది.

గిరి తన జీవిత కాలంలో ఎన్నెన్నో ఉన్నత పదవులను పొందారు. సింహళంలో హైకమిషనర్ గా, యు. పి , కేరళ, మైసూరు రాష్ట్రాల గవర్నరుగా, ఉప రాష్ట్రపతిగా పనిచేసి చివరకు అత్యంతానర్తకరంగా జరిగిన రాష్ట్రపతి పదవికి ఎన్నికలలో అఖండ విజయం సాధించారు.

ఎన్ని ఉన్నత పదవులను అధిష్టించినా గిరి తన స్వతంత్ర వ్యక్తిత్వాన్ని, సాహస ప్రవృత్తిని మాత్రం విడనాడలేదు. ఒక ఘట్టంలో గాంధీజీతో ఆయన విభేదించారు. మరొకసారి నెహ్రూతో వివాదానికి మంత్రి పదవిని తృణప్రాయంగా త్యజించారు కూడా. ఒకసారి తనకు ఉమ్మడి మద్రాసు రాష్ట్ర ముఖ్యమంత్రి పదవి లభించే అవకాశం వచ్చినప్పటికీ, తన రాజకీయ గురువైన ప్రకాశం గారుండగా తాను ఆ పదవిని ఆశించడం అనుచితమని తిరస్కరించారు.

గిరి 85 ఏళ్ళ వృద్ధాప్యంలో కూడా దేశ వ్యవహారాలలో ఆసక్తిని చూపుతూనే వున్నారు. ఎప్పుడూ ఏవో వివాదాన్నదమైన అభిప్రాయాలను ప్రకటిస్తూనే వుండేవారు. పీటిలో ఒకటి దేశానికి అధ్యక్ష వర్గతి వరిసాలా వ్యవస్థ సముచితమైనదన్నది. మరొకటి దేశానికి థాపా ప్రయుక్త రాష్ట్రాలు తగవని, కొన్ని మండలాలగా పుషర్ వ్యవస్థీకరించడం మంచిదన్నది. ఆయన అభిప్రాయాలతో ఏకీభవించలేనివారు కూడా ఆయన చిత్తశుద్ధిని, మేధానైతిత్వాన్ని కాదనలేదు. ఆయన అస్తమయంతో నెహ్రూ తరానికి చెందిన మరొక మహిషిని దేశం కోల్పోయింది.

(జూన్ 25, 1980)

మధుర గాయకుడు రఫీ

ఓక మహాకవి మరణిస్తే, ఒక మధుర గాయకుడు కన్నుమూస్తే, లేదా మరే కళారంగంలో నైవా అద్భుత కౌశలం ప్రదర్శించి, మాత్రవ శిఖరాలమ అధిరో పించి, ప్రజా హృదయ పామ్రాణ్యాన్ని పరిపాలించిన మహనీయుడెవరైనా కను

మరుగై తే అభిమానులకు చెప్పలేని విచారం కలుగుతుంది. ఎంతటి రసస్రవ్వులైనా, ఎంతటి సౌందర్య స్రవ్వులైనా చివరికి మృత్యు గహ్వరంలో మటుమాయం కావాలిందే కదా అన్న వేదాంత ధోరణి కాపే ఆవహిస్తుంది.

అలానాడు ఒక సైగల్ మరణించినప్పుడు, ఆ మధ్య ఒక బడే ఘులాం అలీ ఖాన్ అస్తమించినప్పుడు, ఇటీవల ఒక ఘంటసాల, ఒక ముఖేష్ మన మధ్య నుంచి విస్కరించినప్పుడు వారి అభిమానులను ఎంత విచారం పెనవేసుకున్నవో, మొన్న మధుర గాయకుడు మహమ్మద్ రఫీ మరణవార్త ఆయన అభిమానులను అంతే గాఢ విచారంలో ముంచెత్తుతుంది.

ఏనాటివాడు రఫీ? కెండు తరాలుగా భాషా భేరం లేకుండా లక్షలాది భారతీయులకు ఆయన ప్రీయతమ గాయకుడు. ముప్పదెనిమిది ఏళ్ళనాడు - అప్పటికింకా సైగల్ ఖజ్వల తారగా ప్రకాశిస్తుండగానే - రఫీ సినీ రంగంలో నేపథ్య గాయకుడుగా అడుగుపెట్టాడు. నాటి నుంచి నేటి వరకు - మధ్యలో 1972 ప్రాంతాలలో కొంత వెనుకబడినా - అవిచ్ఛిన్నంగా, సినీ సంగీత ప్రపంచంలో సాటిలేని గాయకుడుగా వెలుగొందాడు. స్వదేశంలో, విదేశాలలో అసంఖ్యాక సంగీత ప్రయులు తన మధురగానంతో ఉర్రూతలూగింపాడు.

ఎన్ని పాటలు! ఎంత గొప్ప పాటలు! గుండెను చీల్చుకుని వచ్చే ఉద్వేగంతో, ఎంత వైవిధ్యం, 'వర్సటిలిటీ', 'రేంజ్', మాధుర్యం, శ్రావ్యత గల పాటలు! సుమారు శిర సంవత్సరాల నాడు నూర్జహాన్ తో పోటా పోటీగా పాడిన యుగళ గీతం 'యహా బద్లా వఫా కా' లో ఆయన కంఠ మార్పవం ఇప్పటికీ శ్రోతృ హృదయాలను రసార్పిం చేస్తున్నది. 'వైజా బావ్రా'లో "హరి ఓం", 'దునియా కే రఖ్ వాలీ', ఇంకా 'తేరీ ప్యారీ ప్యారీ సూరత్ కో', 'మహావీరాత్ డల్ చుకీ', 'చాంద్ వీకా చాంద్ హో' వంటి వందలాది పాటలు ఎన్నేళ్ళు గడిచినా, ప్రజల అభిరుచులు ఎంతగా మారిపోయినా, శ్రోతలను అలరిస్తూనే వుంటాయి.

మరొక మధుర గాయకుని కోల్పోవడంతో హిందీ చిత్రరంగం నేడు మరింతగా పేదపడింది.

(ఆగస్టు 2, 1980)

రాఘవ శతజయంతి

తెలుగు నాటక రంగం పేరు చెప్పగానే అంద్రేలకు, అంద్రేకరులకు ప్రముఖంగా జ్ఞాపకం వచ్చే పేర్లలో ఒకటి బిళ్లారి రాఘవాచార్యులది. తెలుగు నాటకరంగం అభివృద్ధికి, దాన్ని ఆధునికం చేయడానికి ఆయన పాగించిన కృషి చిరస్మరణీయమైంది.

నేడు ఆయన శత జయంతి. బిల్లారిలో పెద్ద ఎత్తున ఉత్సవాలు జరుపుతున్నారు. ఆయన కార్యస్థానం బిల్లారి కనుక అక్కడ రాఘవ శత జయంతిని ఘనంగా జరపడం నముచితమే. పైగా, ఆయన కన్నడిగులకు కూడా కావలసిన వాడే. కాని, ఆంధ్రప్రదేశ్ లో ఏవో కొద్దివోట్ల తప్ప, జరగవలసినంత ఉత్సాహంగా రాఘవ శత జయంత్యుత్సవాలు జరుగుతున్నట్టు లేదు. తెలుగు నాటకరంగానికి ఆయన చేసిన విరువమాన సేవ దృష్ట్యా ఇది విచారకరం.

రాఘవ నమకాలికులలో మన నాటకరంగంలో ప్రసిద్ధులైనవారు, బహుశా ఆయన కంటే అధిక ప్రజాదరం పొందిన వారు వలువురు లేకపోలేదు. కాని, ఆయనకు, వారికి ఒక ముఖ్య భేదం వున్నది. ఆయన మహా నటుడే. కాని, వట్టి నటుడు మాత్రమే కాదు. మేధావి, తత్వజ్ఞునివూ కూడా. నాటకం, రంగస్థలం, నాటక కళ, నటన — వీటి తత్వాన్ని గురించి లోతుగా ఆలోచించినవాడు. వాటి అభివృద్ధి గురించి మథనపడిన వాడు. దేశంలో ఇతర ప్రాంతాల రంగస్థలాన్ని, పాశ్చాత్య దేశాల రంగస్థలాన్ని అధ్యయనం చేసి తెలుగు నాటకరంగంలో నూత్న ధోరణులను ప్రవేశపెట్టడానికి ప్రయత్నించినవాడు. ఆయన ప్రభావం ఆయన తర్వాత తెలుగు నాటకరంగంపై ఎంతైనా వున్నది.

ఉదాహరణకు, నాటకాలలో సంగీతానికి, ముఖ్యంగా పద్యాలకు, పాటలకు తావు లేదని ఆయన విశ్వాసం. అవి పౌరాణిక నాటకాల రోజులు. డజన్ల కొలది పద్యాలుంటేనే నాటకమని, ప్రతి పద్యాన్ని పావుగంటకు తక్కువ కాకుండా అలాసవ చేయగలిగినవాడే నటుడని ఒక భ్రమ బలంగా వున్న కాలం. ఈ భ్రమను ఆయన స్వయం దాహరణతో విజయవంతంగా చేదించాడు. అలాగే వటన సహజత్వానికి దగ్గరగా వుండాలని ఆయన విశ్వసించి, తిరిగి స్వయం దాహరణ ద్వారా దాన్ని ప్రదర్శించాడు. ఈ రోజులలో కనీసం పాంఘిక నాటకాలలో పాటలను, పద్యాలను, వటనలో కృత్రిమత్వాన్ని పరిహరించడం ఆయన ప్రభావ ఫలితమేనని చెప్పవచ్చు.

కాని, అనేక ఇతర విషయాలలో మన నాటకరంగం ఇంకా వెనుకబడి ఉన్న దనడంలో సందేహం లేదు. ఊరూరా నాటక సమాజాలు వెలుస్తున్న మాట విజమే. నాటకాలవట్ల పూర్వం కంటే అసక్తి పెరిగినదవడానికి ఇది సూచన. ఎన్నో సంస్థలు, పరిషత్తులు బయలుదేరి పోటీలు పెట్టి, బహుమతులిచ్చి నాటక కళను ప్రోత్సహిస్తున్నాయి. ప్రభుత్వ సహాయంతో సంగీత నాటక అకాడెమీ నెలకొని యథాశక్తిగా

ప్రోత్సాహాన్ని అందజేస్తున్నది. నాటకాలు, నాటికలు కుప్పతెప్పలుగా వెలువడుతున్నాయి. ఇవన్నీ నిజమే.

అయినా, మనకు చెప్పుకోదగిన ఉత్తమ నాటకాలు ఎందువల్లా రాలేదో తెలియదు. తొందరై ఏళ్ళనాడు మన నాటక కళ ఇంకా ప్రాథమిక దశలో వున్న రోజులలో వ్రాసిన “కన్యాశుల్కం” తర్వాత గొప్ప నాటకమేదీ తెలుగులో రాలేదనేవారు కూడా వున్నారు. పాత్ర చిత్రణలో, సంభాషణలో, సన్నివేశాలలో, సాంఘిక ప్రయోజనంలో, వాస్తవికతలో, ఇతివృత్త కల్పనలో దానికి సాటిరాగల నాటకం లేదనడంలో సందేహం లేదు కాని, అది సాహిత్యాన్ని తప్ప ప్రదర్శనానుకూల్యాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకొని వ్రాసింది కాకపోవడం ఒక దురదృష్టం. ఉత్తమ నాటకం అటు సాహిత్యపు విలువలను, ఇటు రంగస్థల శిల్పాన్ని సమానంగా దృష్టిలో పెట్టుకున్నప్పుడే వెలువడుతుంది. తెలుగులో వెలువడిన వందలాది పౌరాణిక, చారిత్రక, సాంఘిక నాటకాలలో రంగస్థల శిల్పదృష్టి నుంచి పరిగణించ దగినవి వున్నవేమో తప్ప సాహిత్యపు విలువలు గలిగినవి చాలా అరుదు. ఇస్పెన్, చెకోవ్, షా, పిరాండెల్లో, టెన్ట్, ఓ నీల్ మొదలైన వారి నుంచి ఇటీవలి బెకెట్, అర్టర్ మిల్లర్, ఎడ్వర్డ్ ఆర్చీ వరకు ఎందరో మహామహుల నాటక రచనలకుగల ప్రదర్శనానుకూలత అటుంచి వాటి శాశ్వత సాహిత్య గౌరవాన్ని ఈ సంవర్షంలో గుర్తు చేసుకోవడం ఎంతైనా అవసరం.

పోతే, రంగస్థలానికి సంబంధించిన అభివృద్ధి తెలుగునాట దాదాపుగా జరగలేదనే చెప్పాలి. ఈ విషయంలో తక్కిన భారతీయ భాషా ప్రాంతాలతో కూడా ముఠాను పోల్చుకొనడానికి లేదు. రాష్ట్రంలోని పెద్ద పట్టణాలలో నైనా నాటక ప్రదర్శనలకు అనువైన థియేటర్లు లేవు, హంగుర లేవు. నాటక కళాభివృద్ధికి ముఖ్యమైన ఈ అంశాన్ని గురించి వట్టింతుకుంటున్నవారే లేరు.

బళ్ళారి రామవ తెలుగులో ఉత్తమ నాటకాలు, ఆధునిక నాటక దుందిరాలు లేని రోజును గురించి ఎంతో ముతవపడుతూ వుండేవారని చెబుతారు. ఆయన తెలుగు నాటక కళ అభివృద్ధి కృషికి తన జీవితాన్ని అంకితం చేసిన మహామనీషి. ఆయన శతజయంతి ఒక ప్రేరణగా, ఆయన ఆశయాలను, కళా విద్వాంశాలను అధ్యయనం చేయడం వాటి పాఠశాల్యానికి కృషిచేయడం మన నాటక కళాభిమానుల కర్తవ్యం.

తెలుగు కథా సాహిత్యంలో కొడవటిగంటి కుటుంబరావు స్థానం అద్వితీయమైనది. ఒక తరం రచయితలపై, ఒక తరం యువకుల ఆలోచనా ఛోరణిపై ఆయన ప్రభావం అమేయమైతది. ఆయన అస్తమయం ఆనంభ్యాకులైన అభిమానులకు అమిత విచారం కలిగిస్తుంది.

తెలుగులో మన కింతవరకు నర్వాంగ పరిపుష్టమైన గొప్ప నాటకం, గొప్ప నవల రాలేదేమోనన్న సంశయానికి తావు లేకపోలేదు. కావి, ఆధునిక కవితలో, ఆధునిక కథలో మాత్రం తెలుగు సాహిత్యం ఏ ఇతర భారతీయ వాఙ్మయానికి తీవ్ర పోదని ఘంటావధంగా చెప్పవచ్చు. ఇందుకు దోహదం చేసిన కథా రచయితలలో కొడవటిగంటి ఒకరు.

గురజాడ తర్వాత— చలం, చింతా సీక్షితులు, శ్రీసార ముద్రహ్యణ్యకావ్రీ, మొక్కపాటి, పుల్లది మొదలైన వారిది ఒక తరం. ఆ తర్వాత తరానికి కుటుంబ రావుగారే నాయకుడు.

చలం తన ప్రపంచానికి కేంద్ర స్థానంలో స్త్రీని నిలబెట్టాడు. స్త్రీ స్వాతంత్ర్యం, ముఖ్యంగా పెక్స్ స్వాతంత్ర్యం దృష్టి మంచి నకల పామాణిక నమ న్యంను పరిశీలించాడు. కథా రచనలో ఒక విధంగా ఆయన వారసుడు కొడవటిగంటి. కాని చలం ప్రారంభించిన భావ విప్లవాన్ని ఈయన విశ్వతోముఖంగా విస్తరింప జేశారు. మార్క్సిస్టు పామాణిక దృక్పథాన్ని సంపూర్ణంగా స్వీకరించారు. ఫ్రాయిడ్ మనోవిశ్లేషణలోని సంకుచితత్వాన్ని నిరాకరించి, ఆ ప్రక్రియను మావవుడి పామాణిక వ్యక్తిత్వావగాహనకు వర్తించజేశారు. మావవుడి ఆర్థిక, రాజకీయ, లైంగిక

తదితర నమస్యా సామస్త్యాన్ని తన సాహిత్య వస్తువుగా తీసుకుని తన హేతువాద దృక్పథంనుంచి విశేషంగా, నిర్దాక్షిణ్యంగా, విశ్లేషిస్తూ రచనలు సాగించారు.

ఆయన దృష్టి కథా శిల్పంపై కాదు, భాషా సౌందర్యంపై కాదు. ఆయనను ప్రభావితమిడిచి చేసిన రచయితలలో బెర్నార్డ్ షా ఒకడు. షా నాటకాలలో వలె కుటుంబరావుగారి కథలలో కూడా భావాలు ప్రధాన పాత్ర వహిస్తాయి. షా శైలి విన్యాసంలోని వ్యంగ్య వైభవం, హాస్యం, అపహాస్యం, నైశిత్యం-ఇవన్నీ కుటుంబ రావు తెలుగు శైలిని పరిపుష్టం చేశాయి. గొప్ప తెలుగు వచనం వ్రాస్తున్నట్టు పైకి కనిపించకుండా తెలుగు వచన శైలిని తీర్చిదిద్దిన మన అగ్ర రచయితలలో కుటుంబ రావు ఒకరు.

కొడవటిగంటిలో ఒక ముఖ్య విశేషం — ఆయన వలె కరడు కట్టిన హేతు వాదులుగానో, తీవ్రవాదులుగానో జీవితాన్ని ప్రారంభించిన అనేకులు జీవిత ద్వితీ యార్థంలో ప్రవేశిస్తూనే కాలం తాకిడికి అభ్యాత్మిక వాదులుగా, భాందన మతవాదు లుగా తిరోగమించారు. కుటుంబరావుగారు మాత్రం చివరి వరకు హేతువాదిగా, వైజ్ఞానికవాదిగా, మార్క్సిస్టుగా కొనసాగారు. జీవిత చరమ దశకంలో “విప్లవ రచ యితల సంఘం”లో ప్రముఖ పాత్ర వహించడం వరకు ఆయన విశ్వాస నైశ్చల్యం కొనసాగింది. తుది దశలో ఆయన దృష్టి అతీంద్రియ ప్రపంచం వైపు మళ్ళక పోలేదు. కావి, దాన్ని నయితం కుటుంబరావుగారు ఒక హేతువాదిగా, తార్కి కుడుగా, మార్క్సిస్టుగా పరిశీలించడానికి, అతీంద్రియానుభవ జ్ఞానానికి పూర్తిగా అధు విక వైజ్ఞాని కాధారాలను కనుగొనడానికి ప్రయత్నించారు.

తెలుగు వత్రికా రంగానికి ముఖ్యంగా “పీరియాడికల్ జర్నలిజానికి” కుటుంబరావుగారి పేవ నర్వదా స్మరణీయమైనది. ఏ వత్రికలో సంపాదకత్వ బాధ్యత వహించినా ఒక “మిషనరీ” ఉత్సాహంతో పని చేశారు. తుదివరకు ఆయన దైనం దివ రాజకీయ, సాంస్కృతిక, సామాజిక సమస్యలకు ప్రతిస్పందిస్తూ, వత్రికలలో శరవరంవరగా వ్రాస్తూ తన ఆలోచనలను ఇతరులతో పంచుకుంటూనే వెళ్ళిపోయారు. ఆయన మరణంతో తెలుగువాడు ఒక మేధావిని, గొప్ప రచయితను, మంచితనం మూర్తీభవించిన మనిషిని కోల్పోయింది.

(ఆగస్టు 19, 1980)

బహుముఖ ప్రజ్ఞాశాలి

సర్ సి. ఆర్. రెడ్డిని ఎలా వర్ణించాలి? ఏమని వర్ణించాలి? కవిగా, వండి తుడుగానా? ప్రభావిగా, విద్యావేత్తగానా? పరిపాలనాదక్షుడుగా, మహావక్తగానా?

ఈ వర్ణనలన్నీ ఆయనకు వర్తిస్తాయి. విన్సందేహంగా ఆయన బహుముఖ ప్రజ్ఞాశాలి. నేడు ఆయన శత జయంతి. ఈ మహా ప్రతిభాశాలిని నేడు తెలుగు జాతి ప్రేమ పూర్వకంగా స్మరిస్తున్నది. శ్రద్ధాంజలి పుటిస్తున్నది. ముఖ్యంగా కోస్తా జిల్లాలోని విద్యావంతులలో ఒక తరాన్ని ప్రభావితం చేసిన మహామనీషిగా ఆయన స్మృతివి గౌరవిస్తున్నది.

హిందీ, బెంగాలీ భాషల తర్వాత దేశంలో అధిక సంఖ్యాకులు మాట్లాడే భాష తెలుగు. అయినా, చాలాకాలం వరకు తెలుగు వారికి భాషా ప్రయుక్తరాష్ట్రం లేక పోతే మానె, ప్రత్యేక విశ్వవిద్యాలయమైనా వుండేది కావంటే అశ్చర్యం కలుగు

తుంది. ఆ తర్వాత కాలంలో ప్రత్యేక రాష్ట్రం కోసం వలె, అంతకు ముందు — బ్రిటిష్ ప్రభుత్వపు కాలంలో - ప్రత్యేక విశ్వవిద్యాలయం సాధించుకొనడానికి తెలుగువారు ఎంతో శ్రమపడవలసి వచ్చింది. చివరికి 1926 లో ఆంధ్ర విశ్వ విద్యాలయం స్థాపన జరిగింది. దానికి ప్రధాన కారకులైన వారిలో అగ్రగణ్యులు కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారు.

అప్పటిలో తాడు దొంగరం ఏమీ లేకుండా బెజవాడలో ఒక చిన్న సంస్థగా ప్రారంభమైన ఆంధ్ర విశ్వ విద్యాలయం ఆ తర్వాత కాలంలో వాల్తేరులో ఒక మహాసంస్థగా అభివృద్ధి చెందడానికి, దేశంలోని పురోగామి విశ్వ విద్యాలయాలలో ఒకటిగా పేరు పొందడానికి కూడా ఏకైక దోహదం రెడ్డిగారిదే. స్థాపనతో ప్రారంభించి, మధ్యలో ఆయిదేళ్ళు తప్ప, 1949 వరకు ఆ విశ్వవిద్యాలయం వైస్ చాన్సలర్ గా ఆయన పనిచేశారు. ఆయన పరిపాలనలో అది మూడు పువ్వులు, అరు కాయలుగా విలసిల్లింది. దానికొక నిర్దిష్ట రూపాన్ని సంతరించడానికి, పురోభివృద్ధి మార్గాన్ని నిర్దేశించడానికి ఆయన ఎంతో శ్రమించారు. ఆ రోజులలో అది క్రమశిక్షణకు మారుపేరుగా వుండేది.

విద్యావేత్తగా సి. ఆర్. రెడ్డిగారి ప్రతిభా విశేషాలు ఒక ఎత్తు, పండిత కవిగా, విమర్శకుడుగా, వక్తగా ఆయన శేషుషీరితవం మరొక ఎత్తు. పంచొమ్మిదవ శతాబ్దపు చివరి రోజుల నాటికే, అంటే తన పంచొమ్మిదవ యేట - ఆయన ప్రబంధ రచనా మార్గాన్ని విడనాడి “మనసు మరణం” అనే కావ్య రచన ద్వారా ఆధునికాంధ్ర కవితారీతికి మార్గదర్శకులలో ఒకరయ్యారు. సాహిత్య విమర్శలో కూడా ఆయన మార్గదర్శకులయ్యారు. తెలుగు భారతం ఆయన అభిమాన గ్రంథాలలో ఒకటి. నన్నయ, తిక్కనల కవితారీతుల ప్రత్యేకతలను, గుణ దోషాలను ఎత్తి చూపుతూ ఆయన లేఖని మంచి వెలువడిన విమర్శలు తెలుగులో ఒక కొత్త రకం సాహిత్య నామరూపు ఒరవడిపెట్టాయి. ఇక ఇంగ్లీషులో ఆయన రచనా కౌశలం, పాండిత్యం, వక్తృత్వ పాటవం ఇంగ్లీషు వారికే ఆశ్చర్యం కలిగించేవి. ఛలోక్తులలో, చతురోక్తులలో అనర్గళంగా, అద్భుత భాషా విన్యాసంతో పాగిపోయే ఆయన అంగ్లీషువాదుల ప్రోత్సాహ వరసకులను చేపేవి.

ఇంతటి విహుముఖ ప్రజ్ఞాశాలి రాజకీయ రంగంలో మాత్రం చాణింపలేక

పోవడం విచిత్రం. కొన్నాళ్ళు జప్టిన్ పార్టీలో వున్నారు. మరికొన్నాళ్ళు కాంగ్రెస్లో వుండేవారు. కానీ, ఏ పార్టీలోనూ ఆయన ఎక్కువకాలం వుండలేకపోయారు. ఎవరి నాయకత్వాన్ని అంగీకరించలేక పోవడమే దీనికి కారణమై వుంటుంది. బ్రిటిష్ ప్రభుత్వంతోనైనా ఆయనకు సరిపడిందని చెప్పలేము. ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయం ఉపాధ్యక్ష పదవికి ఆయన 1960 లో రాజీనామా ఇవ్వడానికి కారణం అప్పటి సత్యాగ్రహాన్ని అణచివేయడానికి బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం ప్రయోగించిన దమననీతి.

ఆ తర్వాత ద్వితీయ ప్రపంచ యుద్ధకాలంలో ఆయన బ్రిటిష్ ప్రభుత్వపు యుద్ధ కృషిని సమర్థించారనుకోండి. అయితే, ఆ యుద్ధంలో బ్రిటన్, దాని మిత్ర రాజ్యాలు విజయం పొందడం, నాజీ జర్మనీ ఓడిపోవడం అవసరమన్న దృఢ విశ్వాసంతోనే ఆ వైఖరిని ఆయన అవలంబించడం జరిగింది. మొత్తంపై రాజకీయాలలో ఆయన మితవాది. కాంగ్రెసు రాజకీయాలు, గాంధీజీ విధానాలు ఆయనకు వచ్చేదే. గాంధీజీని, కాంగ్రెసును కాదని భారత రాజకీయాలలో పైకి రాలేకపోయిన మరి పెక్కుమంది వలె రామలింగారెడ్డిగారు కూడా రాజకీయ రంగంలో రాజీంపలేక పోయారు. ఆయన స్వతంత్ర వ్యక్తిత్వమే దీనికి కారణం.

మరొక విషయంలో కూడా కట్టమంచి వారి మితవాదం కొట్టవచ్చినట్టు కనిపిస్తుంది. గిడుగు వారి వ్యావహారిక భాషా వాదాన్ని ఆయన అంగీకరించలేదు. విశ్వవిద్యాలయం ఆవరణలోనికి వ్యావహారిక భాషను రానీయలేదు. ఇది తెలుగు భాష త్వరితంగా అధునికం కావడానికి అవరోధమైందనడంలో సందేహం లేదు. రామలింగారెడ్డిగారు ఇంగ్లండు, అమెరికాలలో విద్యార్యాసం చేసి వచ్చారు. ఆధునిక భావాలన్నో అలవరచుకున్నారు. కానీ, భాషా విషయంలో ఆయన మితవాదిగానే వుండి పోవడం అశ్చర్యం కలిగిస్తుంది. ప్రాచీనాంధ్ర సాహిత్య సంప్రదాయాలవల్ల ఆయన చిన్ననాటి నుంచి పెంచుకున్న మక్కువ ఇందుకు కారణమై వుంటుంది.

ఆయనది విలక్షణ వ్యక్తిత్వం, విశిష్టమైన మేధాశక్తి. ఆంధ్ర సంస్కృతిలోని ఉత్తమోత్తమ లక్షణాలన్నిటినీ పుటికి పుచ్చుకున్న మహామనీషి. తన రచనల్ని ద్వారా ఆంధ్ర సాహిత్యానికి, ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయం ద్వారా ఆంధ్ర విద్యారంగానికి కట్టమంచినారు చేసిన సేవలను తెలుగువాడు చిరకాలం అభిమాన పూర్వకంగా స్మరించుకుంటూనే వుంటారు.

(డిసెంబరు 10, 1980)

పోతన పంచశతి

వెయ్యేళ్ళ అంధ్ర సాహిత్య చరిత్రలో ఎందరు లేరు మహాకవులు?

అందరిలోకి తెలుగు వారికి ప్రీతిపాత్రుడైన కవి, తెలుగు గుండెకు దగ్గరగా వచ్చిన కవి పోతన.

అయిదు శతాబ్దాలు గడిచినా తెలుగు వారి అంతశ్చేతన

అనే ఛాందం వింతా తరతరాలకూ తరగని తన

వద్య మందార మకరంద నిత్య నూతన

మాధుర్యాన్ని నింపి పోయిన మహాకవి పోతన.

బమ్మెర పోతన గురించి ఎన్నో కథలు చిరకాలంగా తెలుగు నాట ప్రచారంలో వున్నాయి. వాటిలో వీరి విజయో, ఎన్ని విజయో తెలియదు. కాని, కనీసం ఒక్క కథనైనా విజయనే నమ్మాలని అనిపిస్తుంది.

అది ఏ మాత్రం కవిత ల్లా గలిగిన వాడైనా, ఏ రాజుకో, మంత్రికో, మరొక ధనికుడికో, ఇంద్రుడవు, చంద్రుడవని కీర్తిస్తూ, తన కబ్బిం అంకితమిచ్చి వబ్బిం గడుపుకొవడానికి తహతహ లాడిన యుగం. మరి ఆ రోజులలోనే ప్రవాహానికి ఎదు రీదివ ఏకైక మహాకవి పోతన.

“ఇమ్మనుజేశ్వరాధముల కిచ్చి పురంబులు, వాహవంబులున్, సొమ్ములు గొన్ని పుచ్చుకొని సొక్క” బోనని శవధం వట్టి రాజుకు కాకుండా తన ఇష్ట దైవానికే తన మహాభాగవతాన్ని అంకితమిచ్చి, నిత్య దారిద్ర్యంతో విష్ణుర జీవితాన్ని

గడిపి,

అంద్ర నరన్వతి పురాతన వికేతన
ప్రాంగజాన తన న్యతంత్రతా కేతన
మెగర వేసిన కవిశేఖరుడు పోతన.

ఆ విధంగా ఆ కవితా హాళికుడు

తెలుగు జాతి న్యుతి సీమలలో సార్వ కాలికుడు.

పెక్కుచోట్ల పోతన రచనలో శబ్ద లోలుపత అర్హుత్తికి అద్ద వస్తుంది. పుంఖాను పుంఖంగా వచ్చినదే అనుప్రాసలు, అంత్యప్రాసలు మరెన్నో శబ్దాలంకారాల పట్ల చావల్యం మితి మీరినట్లు అనిపిస్తుంది. ఎడ నెడ బొదిర్య భంగాలు కనుక్కువ గుచ్చుకోవచ్చు కూడా. కొందొకచో భందోల్లంఘనలు, భాషా చోషాలు బాధించవచ్చు కూడా.

అయినా, పోతన తెలుగువారి “ఇష్ట కవి”. ఆయన వద్దాని శబ్ద గత మామ ర్యానికి తెలుగుజాతి పరవశించింది. కల్పనా చాతుర్యానికి మురిసిపోయింది. అసాధారణ భావ చిత్రాల సౌందర్యానికి జోహార్లు పలికింది. ఆయన భక్తి పారవశ్య ప్రవాహంలో పడి తానూ కొట్టుకుపోయింది.

తెలుగు భాగవతం తిరగవేస్తే ఎన్ని మృదు మధుర పద్యాలు? అవి తెలుగు నరన్వతికి నిత్య నై వేద్యాలు. పండితుడై నా, పామరుడై నా అక్షరాస్యుడైన ప్రతి తెలుగు వాడికీ ఎల్లప్పుడూ ఆస్వాద్యాలు.

“త్రిజగన్మోహన నీలకాంతి తను వుద్దీపింప, ప్రాచార నీరజబంధు ప్రభమైన చేలము పయిన్ రంజిల్లి....”

“కుప్పించి యెగసిన కుండలంబుల కొంతి గగన భాగం చెల్లి గప్పి కొనగ....”

“అల వై కుంత పురంబులో, నగరిలో....”

“సిరికిన్ జెప్పడు, శంఖ చక్ర యుగమున్ జేవోయి నంధింపడు....”

“మందార మకరంద మాధుర్యమున దేలు మధువంబు వోవునే మదన ములకు....”

“నల్లవివాడు పద్మనయనంబుల వాడు....”

ఇలా ఎన్నని న్యరించడం ఆయన వద్దాని? అవి తెలుగు గుండెలలో తర తరాలుగా మారుమోగిన వీణా, వేణు వాద్యాలు.

పోతన భాగవతం తిరగవేస్తే తెలుగు పలుకుబడిలో విడదీయరాని విధంగా కలగలసిపోయి నానుడులుగా, జాతీయాలుగా స్థిరపడిపోయిన వెన్నో పద్యాలు కనిపిస్తాయి.

“కలయో వైష్ణవ మాయయో....”

“ఇంతింతై వటుడింతయై....”

“వారిజాక్షులందు వైవాహికము లందు....”

“లావొక్కింతయు లేదు దై ర్యము విలోలంబయ్యె....”

“ఇందుగల డందు లేడవి నందేహము వలదు....”

“కలడు కలం డనెడు వాడు కలదో లేడో....”

“కారే రాజులు రాజ్యముల్ గెలువరే....”

“ఊరక రారు మహాత్ములు....”

“విబుధ వరుల వలన విన్నంత కన్నంత....”

ఇంకా ఎన్నిటినని ఇలా ఉదహరించగలం? ఇంత విస్తారంగా తమ పద్యాలు, వద్య పాదాలు జన వ్యవహారంలోకి వచ్చి భాషను సునంపన్నం చేసిన కొద్దిమంది కవులలో పోతన ఒకడు.

పోతన కమనీయ కవితా హారతి

అందుకుని పులకించింది ఆంధ్రభారతి —

అయనను ఈనాడు, మరీ ముఖ్యంగా, ఆప్యాయంగా స్మరించా అనడానికి మరొక ప్రబల హేతువు —

అయన భాగవతం ఏ ప్రాంతంలో ఎక్కడెక్కడ పవసిస్తున్న వారై నా అయిదు కోట్ల తెలుగు ప్రజల మధ్య తిరుచోరాని అనుబంధపు పేతువు.

నేడు వరంగల్లులో జరుగుతున్నది పోతన పంచశతి జయంతి.

అయన కవితా ప్రతిభకు తెలుగుజాతి అర్పిస్తున్నది కృతజ్ఞతా పారిజాతాల వై జయంతి.

(మార్చి 14, 1982)

“రమ్యలోకి” రాయప్రోలు

“క్రొందయేని పునర్జన్మ కలుగు గాక

మధుర మధురంబయిన తెలు మౌఖ్యాప”

అని తెలుగు భాషా మాధుర్యానికి కచ్చుర వీరాజన మిత్తిన కవి చంద్రుడు రాయప్రోలు నుబ్బారావు మొన్న 90వ ఏట అడుగు పెట్టిన సందర్భంలో ఆయనకు మా శుభాభివందనలు.

గురజాడ, రాయప్రోలు—వీరిరువురిలో తెలుగు ఆధునిక కవిత్వ శ్రీకారం చుట్టిన దెవరన్నది నేటికీ కూడా కవి వండిత గోష్ఠులలో ఆసక్తికరమైన చర్చ నీయాంశమే. ఉభయులు అట్టి గౌరవానికి పాత్రులే ననడంకంటే ఈ వివాదానికి మరొక సమాధానం లేదు. గురజాడ 1910లో ఆధునిక కవితా సరస్వతికి “మౌఖ్యాల నరాలు” వేయగా, ఇందుమించు ఆ రోజులలోనే రాయప్రోలువారు “కృత కంకణం” తొడిగారు. గురజాడది సాంఘిక దృష్టి. రాయప్రోలుది సాంఘిక దృష్టి. ఉభయులు నవ్య కవిత్వలో చెరొక మార్గానికి అమ్యులు.

దేశభక్తి, ప్రణయరక్తి, స్వభాషాశురక్తి—ఇవి రాయప్రోలు వారి కవితా లక్షణాలు. ప్రకృతి నుంచి, జీవితం నుంచి రామణీయ విన్న పండించడానికే ఆయన కవితా వ్యవసాయం చేశారు. నేటి రాజకీయాల కొరతలో రాయప్రోలు కవిత్వ ఎన్నటికీ తిరిగిరాని ఒకానొక పాత తరానికి చెందినదిగా, సమకాలిక ప్రాచీనత్యం లేవిదిగా విసిరివేయవచ్చు. కానీ, అది తెలుగు సాహిత్యాన్ని పరిపుష్టం చేసిన చరిత్రాత్మక కృషి అన్నమాట మరువరానిది.

తెలుగు కవిత్వ నుంచి భాషా మాధుర్యం, శైలి ప్రాగల్భ్యం క్రమంగా కమ మరుగవుతున్న ఈ రోజులలో “భాషకంటే నవ్యులకు తపస్సు లేదు” అన్న రాయ ప్రోలు సూక్తి నేటి యువతరానికి సర్వదా శిరోధార్యం.

(మార్చి 29, 1981)

నూరేళ్ళనాడు

వైద్యశాస్త్ర చరిత్రలో మహత్తర విజయంగా కీర్తించదగిన ఒక సంఘటన శత వార్షికోత్సవం నేడు ప్రపంచ వ్యాప్తంగా పెక్కు దేశాలలో జరుగుతున్నది. సరిగా నూరేళ్ళనాడు ఈ రోజునే (1882 మార్చి 24 వ తేదీ) రాబర్ట్ కోచ్ అనే జర్మన్ శాస్త్రవేత్త షయ వ్యాధికి కారణమైన సూక్ష్మజీవిని కనుగొన్నాడు.

క్షయ వ్యాధి మానవ జాతిని అనాదిగా వట్టి పీడిస్తున్న భయంకర రోగంలో ఒకటి. వైద్యశాస్త్రజ్ఞులు అంటు వ్యాధులలో ప్రథమ స్థానాన్ని దీనికే ఇస్తారు. పాదరణ వ్యాధులలో అదొకటి అయినా, దానికి కారణాన్ని చాలాకాలంపాటు వైద్యవేత్తలు కనుగొనలేకపోయారు. వంశ పారంపర్యంగా వచ్చే వ్యాధిగానో, అమళభ్ర వాత వరణంలో జీవించే వారికి తప్పనిసరిగా వచ్చే వ్యాధిగానో దాన్ని పరిగణించేవారు.

కాగా, సరిగా నూరేళ్ళనాడు రాబర్ట్ కోచ్ క్షయపీడితుల కఫాన్ని మైక్రో స్కోపులో పరిశీలిస్తుండగా, వ్యాధి కారకమైన సూక్ష్మజీవులు అసంఖ్యాకంగా కనబడ్డాయి. ఆ సంఘటనతో వైద్యశాస్త్ర చరిత్ర ఒక మలుపు తిరిగింది. అంతకు ముందు, ఆ తర్వాత రాబర్ట్ కోచ్ కలరా, ప్లేగు, మలేరియా, కంజంక్టివైటిస్ మొదలైన పెక్కు వ్యాధులపై పరిశోధనలు చేసి అమూల్య విశేషాలు కనుగొన్నాడు. కాని, అన్నిటిలోకి ఆయన కనుగొన్న “బాసిల్ ట్యుబర్క్యులోసిస్” (క్షయ కారక సూక్ష్మజీవి) ఆయనకు అంతర్జాతీయ ఖ్యాతిని అర్జించి పెట్టింది. 1905 లో ఆయనకు నోబెల్ బహుమానం సయితం లభించింది. ఫ్రెంచి శాస్త్రవేత్త లూయీ పాశ్చర్ తో పాటు రాబర్ట్ కోచ్ కూడా బాక్టీరియాలజీ అనే వైద్యశాస్త్ర విభాగానికి పితామహుడుగా పరిగణిస్తారు.

అనాటినుంచి క్షయవ్యాధి నివారణకు, చికిత్సకు, వ్యాప్తి నిరోధానికి ఔషధాలను కనుగొనడానికి ముమ్మరంగా పరిశోధనలు, ప్రయోగాలు జరిగాయి. వాటి ఫలితాలలో 1921 లో కనుగొన్న బి.సి.జి. వ్యాక్సిన్ ఒకటి కాగా, 1944 లో కనుగొన్న ఫ్రైడ్జ్-మెసిన్ మరొకటి. ఆ పీడన మరెన్నో రకాల ఔషధాలను, చికిత్సా ప్రక్రియలను కనుగొన్నారు. ఇవి క్షయవ్యాధిపై దాదాపుగా పూర్తి విజయాన్ని సాధించాయనే చెప్పవచ్చు.

వ్యాధి నివారణోపాయాన్ని, చికిత్సా వర్తతులను కనుగొన్నంత మాత్రాన, క్షయవ్యాధి పూర్తిగా అనుభవలోనికి వచ్చిందని భ్రమపడరాదు. ఈ వ్యాధి ఒకప్పటి వలె ఉధృతంగా లేకపోయినా, దానికి ఒకప్పటి వలె భయపడవలసిన అవసరం లేకపోయినా, అది విరూపాక్ష కారేదు, 1920 దశాబ్దంలో ప్రపంచంలో 15 కోట్ల మంది క్షయ వ్యాధిగ్రస్తులందేవారని ఒక అంచనా. (ఆ రోజులలోనే ప్రసిద్ధ జర్మన్ రచయిత, నోబెల్ బహుమతి గ్రహీత థామస్ మాన్ ఒక క్షయగ్రస్తుడిని ప్రధాన

పాత్రగా తీసుకుని “మ్యాజిక్ మౌంటెన్” అనే గొప్ప నవల వ్రాశాడు). చికిత్సా విధానాలు వృద్ధి అయిన కొద్దీ క్షయవ్యాధి ముఖ్యంగా సంపన్న దేశాలలో బాగా తగ్గిపోయింది. కాని, వెనుకబడిన దేశాలలో మాత్రం అది ఇంకా చెప్పుకోదగినంత విస్తృతంగానే వుంది. ప్రపంచంలో నేడు రెండు కోట్లమంది క్షయవ్యాధి పీడితులున్నారని అంచనా వేస్తున్నారు.

నూతన వైద్య విధానాలు వాడుకలోనికి రావడంతో, ఇండియాలో ఈ వ్యాధి వల్ల పూర్వపు భయం చాలవరకు తగ్గిపోయినప్పటికీ సగటున లక్షమంది జనాభాలో 80 మంది క్షయతో మరణిస్తున్నారు. ప్రభుత్వం 1949 నుంచి బి. సి. జి. వ్యాక్సిన్ నేషన్ ద్వారా కోటానుకోట్ల ప్రజలకు వ్యాధి నిరోధక శక్తిని పెంపొందించడం జరిగింది. పూర్వం కంటే విస్తృతంగా ఔషధాలు లభ్యమవుతున్నాయి. అయినా, ఇవి ఎక్కువగా పట్టణాలకే పరిమితమై వున్నాయి. గ్రామ ప్రాంతాలకు ఎక్కువగా ప్రయోజనం కలగలేదని చెప్పాలి. క్షయగ్రస్తులలో నూటికి 80 మంది గ్రామ ప్రాంతాలలోనే వున్నారని అంచనా. ప్రజల పేదరికం, అవిద్య, అనారోగ్యకర పరిస్థితులలో నివాసం, పుష్టికర ఆహార లోపం మొదలైనవి ఈ వ్యాధి నిరోధానికి అడ్డుగా నిలుస్తున్నాయి.

నూరేళ్ళనాడు రాబర్ట్ కోచ్ వైద్యశాస్త్ర రంగంలో చరిత్ర సృష్టించిన సంఘటన సంస్మరణ సందర్భంగా భారత ప్రభుత్వపు తంజి, తపాలా శాఖ నేడు స్పెషల్ స్టాంపును విడుదల చేస్తున్నది. ఈ ఏడాది పొడుగునా ఈ వ్యాధి నివారణకు, చికిత్సకు అనుసరించదగు విధానాలపై, చేయదగు నూతన పరిశోధనలపై నిపుణుల గోష్ఠాలు మొదలైతే భార్యక్రమాలను భారత ప్రభుత్వం నిర్వహించబోతున్నది. ఇది ముదావహమే. కాని, గోష్ఠాలతో, స్రాసంగాలతోనే సంతృప్తి పడరాదు. వైద్య శాస్త్రంలో సాధించిన అభివృద్ధి ఫలితాలను దేశంలో వల్లెపల్లెకు, మొత్తం ప్రజలందరికీ అందజేయడానికి బృహత్తరమైన కృషిని ప్రభుత్వం చేపట్టవలసి వున్నది. ముఖ్యంగా చికిత్సా సదుపాయాలను ప్రతి గ్రామానికి అందుబాటులో వుంచడం, వ్యాధిని గురించిన పరిజ్ఞానాన్ని, దాని నివారణకు అనుసరించదగు ఆరోగ్య పద్ధతులను విస్తృతంగా ప్రచారం చేయడం ప్రభుత్వం విధి.

(మార్చి 24, 1982)

“పులి పంజా”

తెలుగు వచన కవితా పితామహుడు కుందుర్తి ఆకస్మిక మృతికి తెలుగు సాహితీ లోకం కుందుతున్న సమయంలో — ప్రసిద్ధ పరిశోధకుడు బి. గో. రె. విషాదాంతపు ఛాయలు ఇంకా సమసిపోకుండానే — ప్రఖ్యాత అభ్యుదయ కవి, గ్రాంథిక భాషావాదంపై “పులి పంజా” విసిరిన పురిషండా అప్పలస్వామిగారి ఆకస్మిక మరణంతో నవంబర్ నెల తెలుగు సాహితీకి దుర్మానమా? అవిపిస్తున్నది.

అదిలో వీరగ్రాంథిక వాదిగానే తన కవితకు శ్రీకారం చుట్టినా, అనాడు తెలుగు కవితా వీధులలో వీస్తున్న కొత్తగాలులను ఆకళింపు చేసుకుని, అహ్వనించి, వ్యావహారిక భాషావాదానికి పట్టం కట్టాలని విస్తవ శంఖం పూరించిన ప్రగతిశీలి పురిపండా.

గ్రంథ సంఖ్యలో సయితం షష్టిపూర్తి చేసుకున్న పురిపండా, గిడుగు, గురజాడల అడుగు జాడలలో వ్యావహారిక భాషావాదాన్ని మహోద్యమంగా నిర్వహించి, మొన్న మొన్నటి వరకు గ్రాంథిక భాషా మార్గంలోనే పయనిస్తున్న ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయాన్ని వ్యావహారిక మార్గానికి మళ్ళించిన సాహితీవేత్త ఆయన.

తెలుగు మాత్రమే కాక, ఒరియా, బెంగాలీ, సంస్కృతం, హిందీ మొదలైన వివిధ భాషలను అధ్యయనం చేసి, ఆయా సాహిత్యాలలోని సొంపు సొగసులను మాతృకల జిగి, బిగి నడలకుండా తెలుగులోకి అందించిన అనువాదకుడు పురిపండా.

భారత, భాగవత, రామాయణాలను తేట తెనుగులో, వ్యావహారిక భాషలో రచించి, ఆ భాషావాదానికి ఆయన ఎవ్వరూ చేయని పేవ చేశారు.

ఆయన కేవలం కవి మాత్రమే కాదు. అనాడు వీస్తున్న స్వాతంత్ర్యోద్యమ వాయువుల ప్రభావం తనపై పడగా, ఆ ఉద్యమంలో దుమికి, ఖాదీ ప్రచారంలో అగ్రశ్రేణిలో నిలిచి, ఎన్నోసార్లు శ్రీ కృష్ణ జన్మస్థానాన్ని సందర్శించిన జాతీయవాది.

ఆయన రచించిన “పులి వంజా” కవితా సంపుటి ఆధునిక తెలుగు సాహిత్యంలో మణిపూస. దాన్ని లండన్ లోని విదేశాంధ్ర ప్రచురణల సంస్థ ప్రచురించడమే దాని ప్రాశస్త్యానికి నిదర్శనం.

ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ, ఆంధ్ర అభ్యుదయ-రచయితల సంఘం, కవితా సమితి వంటి సాహితీ సంస్థలతో చిరకాల సంబంధాలు వున్న ఈ బహుముఖ సాహితీవేత్త లేని రోటు తీరనిది.

(నవంబర్ 20, 1982)

నన్నయ ఉత్పవాలు

భౌరతం, భాగవతం తెలుగు వారి ఇష్ట కావ్యాలు. ఏవో కొన్ని భారత పద్యాలో, భాగవత పద్యాలో నోటికి రావివారు, కవీనం వివి ఆవందించవివారు తెలుగు వాట వుండరు. అవి కవిత్వయం, పోతవ తెలుగు వారికి పెట్టిన పాసిత్య ఖిక్ష, అంధ్ర సరస్వతికి అమూల్యాలంకారాలు.

గత సంవత్సరం పోతన పంచశతి ఉత్సవాలు ఆ మహాకవి సంచరించిన ప్రాంతమైన వరంగల్లులో వై భవోపేతంగా జరిగాయి. ఇప్పుడు నన్నయ సహస్రాబ్ది ఉత్సవాలు ఆయన మహాభారతాంధ్రీకరణతో పునీతమైన రాజమండ్రిలో జరుగుతున్నాయి.

అయితే, అప్పుడు పోతన ఉత్సవాలంత ఉత్సాహంగా ఇప్పుడు నన్నయ ఉత్సవాలు జరగడంలేదని, సాంస్కృతిక వ్యవహారాలకాని అధ్యర్థంలో జరుగుతున్నా, తెలుగు భాషా సంస్కృతుల అభ్యున్నతికి కంకణం కట్టుకున్న రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ఈ ఉత్సవాలవల్ల చూపవలసినంత శ్రద్ధానక్తులు చూపడం లేదని ఒక విమర్శ కూడా వచ్చింది. ఈ ఉత్సవాలు రెండుసార్లు వాయిదాపడి, ఇప్పుడు ఏదో మొక్కుబడిగా, కన్నీటి తుడుపుగా జరుగుతున్నవని కొందరు అంటున్నారు.

“తింపే గారెలు తినాలి, వింపే భారతం వినాలి” అని లోకోక్తి. ఈ నానుడికి కారణమైన ఆంధ్ర మహాభారతంలో రెండున్నర పర్వాలను శ్రవణ పర్వాలుగా రచించి అజరామరుడైన మహాకవి నన్నయ.

తెలుగువారు తమ ఆది కవిగా, తమ వాగనుశానముడుగా నన్నయను పేర్కొవడం అనూచానంగా పరిపాటి.

నన్నయ ఆదికవి అవునా, కాదా ? ఆయనకు ముందు తెలుగులో కవిత్వం లేదా? ఆయన ఎక్కడివాడు? తెలుగువాడా, తమిళుడా, కన్నడిగుడా? ఆయన కంటే తిక్కవ గొప్పవాడు కాదా? ఆయన భారతాంధ్రీకరణంలో గొప్ప ఏముంది ? సంస్కృతంలో వున్న దాన్ని తెలుగులో పెట్టడమే కదా? ఆయన రచనలో వ్యాకరణ దోషాలు, చందో భంగాలు లేవా? సంస్కృతం ఎక్కువ ఉపయోగించి తెలుగుకు అవకారం చేయలేదా? పర్వశ్రవణ పర్వాలను సమర్పించలేదా?

ఇవీ, ఇంకా ఇటువంటివి చాలాకాలంగా వింటున్న ప్రశ్నలే, విమర్శలే. ఏ కవీ ప్రశ్నలకు, విమర్శలకు అతీతుడు కాడు. ఏ ప్రాచీన కవినైనా ఏ ఆనంతర తరంవారైనా తమ సమకాలికు విలువల దృక్పథం నుంచి పునస్పీక్ష చేయడంలో, చేయగోరడంలో తప్పులేదు. అది అవసరం కూడాను. ఒక కవిని గురించి కొన్ని శతా

బ్రాల తర్వాత కొత్తగా సమీక్షించడం జరుగుతున్నదంటే ఆ కవి ప్రాధాన్యాన్ని గుర్తిస్తున్నామని అర్థం.

అయినా, నన్నయ వ్రతినా నిరూపణలో ఇటువంటి వ్రళ్ళలు, విమర్శలు అప్రదానమైనవి. కవిత్వ మహత్వం వీటికి అతీతమైనది. కావ్యరసాస్వాదవకు అవి అడ్డురావు. అదే విజయం కాకపోతే వాల్మీకి రామాయణం, వ్యాసభారతం, హోమర్ కావ్యాలు, షేక్స్పియర్ నాటకాలు ఇన్ని శతాబ్దాల తర్వాత నేటికీ సజీవంగా విరిచి వుండడం జరగవేరదు. గుణదోష విమర్శనం వేరు. కావ్యంలోని కవికాగుణం వేరు. అందుకే ఆంగ్ల కవి, విమర్శకుడు మాక్స్ ముల్లా ఆర్నాల్డ్ షేక్స్పియర్ను ఉద్దేశించి “ఇతరులు మా వ్రళ్ళకు కట్టుపడతారు. నీవు కొరకవు మేము నిన్ను ప్రశ్నిస్తాము. కాని, నీవు చిరునవ్వు నవ్వుతూ మా విజ్ఞానానికి అతీతంగా, విశ్వరంగా విరిచడ తావు” అని కీర్తించాడు.

నన్నయకు ముందు తెలుగులో కవిత్వం లేదని, చందమ్మ లేదని ఎవరూ అవలెదు. నన్నయ ముందుకాలపు శాసనాలలో తరువోజు, మధ్యాహ్నం, సీసం, ఉత్పల, చంపక మాలాదులలో పద్యాలు లభించాయి. విస్తారమైన జానపద వాఙ్మయం కూడా వుండే వుండాలి. బహుశా ఏదైనా కావ్యాలు కూడా వుండి వుండవచ్చు. ఏ భాష లోనూ కవిత్వం అకాశం నుంచి పూడివడినట్టు హఠాత్తుగా ఒక వ్యక్తికి ప్రారంభం కాదు. అది మరణాను సద్దాంతానికి విరుద్ధం. ఒకానొకడు ఒకానొక రోజున తెలుగు భాషను నృష్టించాడనడం ఎంత అనివేకమో, ఏ పూర్వరంగం లేకుండా నన్నయ వున్నట్టుండి తెలుగులో కావ్యరూపి చేశాడనడం అంత అసంబద్ధం.

విజయే. కాని, నన్నయ పూర్వరంగంలో అరలు కావ్యాలున్నాయో లేదో, వుంటే వాటిలో తెలుగు ఏ విధంగా వుండేదో మనకు తెలియదు. లభ్యమైనంతవరకు సర్వలక్షణ లక్షితమైన మొదటి మహాకావ్యం నన్నయ భారతం తమకనే, ఆయనను అది కవిగా, ఆయన భారతాన్ని అదికావ్యంగా పేర్కొనడం తెలుగునాట వాడుక అయింది.

లభ్యమైన శాసనాలనుబట్టి అంతకుముందు కానబీనదిగా వున్న తెలుగు భాష నన్నయలో సునంస్కృతమై, అక్షరరమ్యమై, అద్భుత పౌందర్య సమన్వితమై

దర్శనమిస్తుంది. అదివరకు కనబడినవి కాక, మరెన్నో దేశీచ్ఛందస్సులు, సంస్కృత చ్ఛందస్సులు ఆయన భారతంలో ప్రత్యక్షమవుతాయి. ఒకవైపు తెలుగు భాషను సంస్కరించుకుని, మరొకవైపు అనేక నూతన చ్ఛందస్సులను సమకూర్చుకుని మహా భారత సంహితా రచనకు ఆయన ఉపక్రమించాడు.

బహుశా ఏ ఇతర భారతీయ భాషలోను లేనంత అందమైన పద్య విర్మాణ శిల్పం తెలుగు భాషలోని ఒక ప్రత్యేకత. దానికి మార్గం చూపినవాడు నన్నయ. సంస్కృత పదాన్ని ఇలా తత్సమం చేయాలి, తెలుగు పద్యాన్ని ఇలా నిర్మించాలి, మహాకావ్యం ఇలా వ్రాయాలి అని సుమారు వెయ్యేళ్ళనాడు నన్నయ అనుశాసించి వట్టుగా ఆయన భారతం కవిపిస్తుంది. ఇన్ని వందల సంవత్సరాలలోను తెలుగు కవులు ఆయన గీచిన గీటు దాటలేదు. ఇప్పటికీ తెలుగు పద్యం ఆయన ఒరవడిలో వ్రాయవలసిందే. కనుకనే, ఆయన తెలుగు వారికి అదికవి.

కాలం మారింది. సాంఘిక, రాజకీయ పరిస్థితులు, దృక్పథాలు మారాయి. భాషలో నయితం ఎన్నో మార్పులు వచ్చాయి. దీనితో కవితాభిరుచులు, కవిత్వాన్వరూపం మారిపోయాయి. ఇది సహజం, అనివార్యం, అభిలషణీయం కూడా. కాలం ఏ ఒక్కరి వద్దనో ఆగిపోదు. ఇప్పటికీ నన్నయ కవితా వద్దతి, కావ్య లక్ష్యం, భాష, శైలి, ఛందస్సు, ఆయన కాలపు సాంఘికమైన విలువలు యథాతథంగా కొవ సాగాలని కోరేవారు అరుదుగా తప్ప వుండరు.

అంత మాత్రాన నన్నయతెలుగు వారికి ఆరాధ్యుడు, అదర్శపాత్రుడు కాకుండా పోడు. సాహిత్య భిక్ష పెట్టివదే ఆయన అయినప్పుడు ఆయన విస్మరణీయుడు ఎలా అవుతాడు? ఆయన సహస్రాబ్ది స్మృతికి ఆంధ్ర జాతి అంజలి ఘటించకుండా ఎలా అలక్ష్యం చేస్తుంది? నన్నయ ఉత్సవాలు ఇంతకంటే ఘనంగా, శ్రద్ధాన్వితంగా జరగడం తెలుగువారు తమ్ము తాము నమ్మానించు కోవడమే అవుతుంది.

(ఏప్రిల్ 10, 1983)

ఇరువురు మహనీయులు

భౌరత ప్రభుత్వపు తంత్రి, తపాలా కాని ఈ నెలలో ఇరువురు మహనీయుల సంస్కరణార్థం రెండు తపాలా బిళ్ళలు ముద్రించింది. ఇరువురూ భారతీయేతరులే, గత శతాబ్దివారే.

ఒకరు జీవశాస్త్రవేత్త చార్లెస్ డార్విన్. మరొకరు పాంథిక—రాజకీయ దార్శనికుడు కారల్ మార్క్స్. డార్విన్ ఇంగ్లీషు జాతీయుడు కాగా, మార్క్స్ జర్మన్ జాతీయుడైనా దీర్ఘకాలం లండన్ లో ప్రవాస జీవితం గడిపి అక్కడే కాలధర్మం చేందినవాడు. ఉభయుల సిద్ధాంతాలు తమ దేశాలను, కాలాన్ని అధిగమించి ఈనాటికి కూడా యావత్ప్రపంచాన్ని ప్రభావితం చేస్తున్నాయి.

జర్మన్ తత్వవేత్త హేగల్ నుంచి గతితార్కిక వాదాన్ని స్వీకరించి దాన్ని భౌతికవాద దృక్పథంతో మానవ సమాజ చరిత్రకు అవ్వయించినవాడు మార్క్స్.

ఇంతవరకు వడచిన మానవ సమాజ చరిత్ర సమస్తాన్ని ఆయన వర్గ సంఘర్షణ చరిత్రగా దర్శించాడు. చరిత్ర గతిని, సమాజ స్వభావాన్ని నిర్ణయించేది మానవుల ఆలోచనలు, కళలు, మతం మొదలయినవి కావు; ఉత్పత్తి, పంపిణీ విధానం మాత్రమే. సమాజంలో రెండే రెండు ప్రధాన వర్గాలు—పీడకులు, పీడితులు. ప్రతి చారిత్రక పరిణామ ఘట్టంలోనూ ఉత్పత్తి విధానాన్నిబట్టి ఒక వర్గం ముందుకు వచ్చి, అభ్యుదయ కర పాత్రను నిర్వహిస్తుంది. అయితే ఆ వర్గం తనను అంతమొందించే వర్గాన్ని తానే సృష్టించుకుంటుంది. క్రమంగా రెండవవర్గం మొదటివాన్ని అణగవ్రాక్కి తాను సమాజంలో బలీయమయిన వర్గం అవుతుంది.

మార్క్స్ తన కాలంనాటి బూర్జువా సమాజాన్ని గతి తార్కిక దృక్పథం నుంచి విశ్లేషించాడు. ఉత్పత్తి సంబంధాలలోని వైరుధ్యాల కారణంగా క్రమంగా కార్మికవర్గం బలపడి బూర్జువావర్గాన్ని విప్లవం ద్వారా తొలగించి వేస్తుంది. అయితే, కార్మికవర్గ స్వభావాన్ని బట్టి అది సమాజంలోని ఇతర వర్గాలతో పాటు తనను కూడా తాను అంతం చేసుకుంటుంది. చివరకు వర్గ రహిత సమాజం ఏర్పడడమేకాక, రాజ్యం (ప్లేడ్) కూడా క్రమంగా అంతరించి పోతుందని మార్క్స్ ఊహించాడు.

ఆయన గతించి సరిగా నూరేళ్ళయింది. ఈ నూరేళ్ళలోను మార్క్సిజం, కమ్యూనిజం, ప్లెంట్‌ఫిక్ సోషలిజం మొదలైన పేర్లతో ప్రసిద్ధమైన ఆయన సిద్ధాంతాలు ప్రపంచంపై ప్రసరించిన ప్రభావం ఇంతిం తనరానిది. దానికి కారణం ఆచరణాత్మక మయినదే అనలైన తాత్విక సిద్ధాంతమని ఆయన సూత్రీకరించడం. “తత్వవేత్తలు ప్రవచించాన్ని బహు విధాలుగా వ్యాఖ్యానించారు. కాని, ప్రవచించాన్ని మార్చడం ముఖ్యం” అని మార్క్స్ ఒక చోట వ్రాశాడు. ఆయన సిద్ధాంత ప్రేరణతో ఈ శతాబ్దంలో రష్యాతో మొదలుపెట్టి కొన్ని దేశాలు విప్లవ మార్గాన నూతన రాజకీయ, ఆర్థిక వ్యవస్థలను ఏర్పాటుచేసుకున్నాయి.

మార్క్స్, ఆయన సహచరుడు ఎంగెల్స్ వందొమ్మిదవ శతాబ్దిలో తమ సమకాలిక సమాజాలకు చూసి చేసిన సిద్ధాంతాలు ఈ శతాబ్దానికి వర్తించవని, మార్క్స్ జోస్యాంలో అవేకం విజం జారేదని, మార్క్సిజానికి కాలదోషం వట్టిందని, ఆయనకు కూడా ఉదాహరణగా పోషలిజమేవని, వ్యభివృద్ధి ఆయన సిద్ధాంతం నియంత్రితమని దానిని తిప్పివేస్తారని, విజయం అలా దాని తీసిందని అవంతర కాలంలో అనేకులు

విమర్శించారు. ఆయన సిద్ధాంతాలకు ఎన్నో మార్పులు, చేర్పులు, నూతన వ్యాఖ్యానాలు కూడా వచ్చాయి. అయినా నేటికీ కూడా మార్క్స్ మౌలిక చింతన పోషిస్తున్న దేశాలలోనే కాక, పెట్టుబడిదారీ దేశాలలో కూడా అర్థిక, రాజకీయ, సాంఘిక, సాంస్కృతిక దృక్పథాలను ప్రత్యక్షంగానో, పరోక్షంగానో ప్రభావితం చేస్తున్నది. ఇక ముందు కూడా ప్రభావితం చేస్తూనే వుంటుందనడంలో సందేహం లేదు.

భారత ప్రభుత్వం స్పెషల్ స్టాంపు ద్వారా గౌరవిస్తున్న మరొక మేధావి ఛార్లెస్ డార్విన్. మార్క్సిజం వలె డార్వినిజం కూడా భౌతికవాద దృక్పథానికి ప్రోత్సహించింది. విజ్ఞానానికి మార్క్స్, ఎంగెల్స్ కూడా డార్విన్ అభిమానులే. భూమిపై గల జీవజాతులు తొలినుంచి ఈనాడున్న విధంగానే లేవని, కాలక్రమేణా ఒకప్పటి జీవజాతులు నశించి, వాటి నుంచి, వాటి స్థానంలో కొత్తవి అవిర్భవించా యన్నది పరిణామ వాదం. దీన్ని మొదటగా ప్రతిపాదించినవాడు డార్విన్ కాదు. ఆయనకు ముందు నూంచి అది వున్నది. అయితే, జీవజాతుల పరిణామం ఏ విధంగా జరిగిందో మొదటిసారిగా తన పరిశోధనల ద్వారా సహేతుకంగా విరూపించిన శాస్త్రవేత్త డార్విన్.

ఉదాహరణకు డార్విన్ కు ముందు లామార్క్ అనే శాస్త్రవేత్త జీవులు తమ పరిసరాలకు అనుగుణంగా తమకు తాము మార్పులను జేసుకుంటాయని, పరిసరాల ప్రభావంవల్ల వాటిలో కలిగిన మార్పులు ఆరువంశికంగా కొనసాగుతాయని ఉహించాడు. కాని, ఇందుకు భిన్నంగా డార్విన్ పరిసరాలకు అనుగుణమయిన అవయవ విర్మాణం కలిగిన జీవజాతులే వృద్ధి చెందుతాయని, వాటివే ప్రకృతి ప్రోత్సహిస్తుందని, పరిసరాలకు అనుగుణంగా లేనివి వణిచిపోతాయని సిద్ధాంతులకు వాడు. “నేచురల్ సెలెక్షన్” పేరిట ప్రసిద్ధమైన ఈ సిద్ధాంత పరిణామవాదానికి తిరుగులేని పాఠశాలను నమకూర్చింది. అనంతర కాలంలో జరిగిన పరిశోధనలవల్ల డార్వినిజం కూడా ఎన్నో మార్పులు, చేర్పులకు లోనై వచ్చింది, మొత్తంపై దాని మౌలిక మాత్రాన్ని నేటికీ కూడా జీవ శాస్త్రవేత్త లందరు శిరోధార్యంగా అంగీకరిస్తున్నారు.

మార్క్సిజం వలె డార్వినిజం కూడా ఆధునిక మానవుని చింతనా ప్రపంచంలో అంతర్వాహిని అయిపోయింది. ముఖ్యంగా మానవుని ప్రపంచ దృక్పథాన్ని మార్చి వేసింది. జీవ పరిణామానికి భౌతిక కారణాలను ఆన్వేషించడానికి దోహద కరమైంది. ఈ నూతన దృక్పథ మార్గదర్శకుడుగా డార్విన్ చిరస్మరణీయుడు.

(మే 15, 1983)

యుగకర్త నిర్మాణం

శ్రీశ్రీ రేవి ఆధునికాంధ్ర కవిత్వాన్ని ఊహించుకోవడం కష్టం. అర్థ శతాబ్ది పాటు ఆయన తెలుగు కవిత్వాన్ని శాసించారు. వందలాది యువ కవులకు దేశికుడు, వఖవిర్దేశికుడు అయ్యాడు. అక్షరాలా అనంభ్యాక పాఠకులకు అభిమాన కవి అయ్యాడు.

తెలుగు కవిత్వంలో ఒక ఉజ్వల యుగానికి కర్త శ్రీశ్రీ. ఆయన మరణంతో ఆ యుగం అంతం కాబోవడం లేదు. తెలుగు కవిత్వం రానున్న తరాలలో ఎన్ని మలుపులా తిరిగివా, దావిపై ఆయన వ్రణావం వ్రత్యక్షంగానో, పరోక్షంగానో కొన పాగుచుంది.

అధునికాంధ్ర సాహిత్యానికి అదివై కాళికుడు గురజాడ. అధునికత్వానికి ఆయన తలుపులు తెరిచాడు. ఆంధ్ర నరన్వతికి ఆయన “మూత్యాల సరాలు” వంకరించిన సంవత్సరమే శ్రీ శ్రీ ప్రభవించాడు. గురజాడ అడుగుజాడలో మునుముందుకు పాగి పోయాడు.

శ్రీశ్రీ కళ్ళు తెరిచేనాటికి తెలుగులో భావ కవిత్వా మార్గానిదే ప్రాబల్యం. దాని ప్రభావంలోనే శ్రీశ్రీ తన కవిత్వ సాధానికి పునాదులు విరిచుకున్నాడు. ఆ రోజులలో విశ్వనాథ, కృష్ణశాస్త్రి ప్రభృతుల రచనలకు ప్రతిధ్వను లవదగిన వృత్తాలు, గీతాలు రచించాడు. అనతికాలంలోనే ఆయనకు దానిపై మొగం మొత్తింది. పూర్తిగా తనదే అనిపించుకోదగిన మాతవ వ్యక్తిత్వావితై అవ్వేసిం చాడు. ఆ అన్వేషణ ఫలితమే 1983 లో ఆయన రచించిన “వేమ సైతం ప్రవం చాగ్నికి నమిధ నొక్కటి అహ తిచ్చాహ....” అని ప్రారంభమయ్యే అపూర్వ గీతం. అధునికుల వ్యష్టివాదానికి, ప్రాచీనుల పమష్టి వాదానికి అవినాభానాన్ని అంత కవిత్వాత్మ కంగా నంబావించిన గీతం సాహిత్య చరిత్రలోనే కనబడదు. పాత కొత్తలకు వారధి వంటి ఆ గీతానికి ఇది స్వర్ణోత్సవ సంవత్సరం కూడా.

ఆ మరునటి సంవత్సరమే శ్రీ శ్రీ పూర్తిగా మాతవ మార్గానికి మరలి “మరో ప్రవంచం మరో ప్రవంచం మరో ప్రవంచం పిలిచింది....” అనే ముద్రమిద్ద గీతంతో ఒక పవళకాన్ని ఆవిష్కరించాడు. ముద్దుకృష్ణగారి ‘జ్వాల’ లో ప్రచురిత మైన ఆ గీతం అనాడు గొప్ప సంచలనం కలిగించింది. ఎందరో యువకవులకు స్ఫూర్తి నిచ్చింది. తెలుగులో అభ్యుదయ కవిత్వా ప్రవంతికి అది జన్మగీతమైంది.

ఆ తర్వాత శ్రీ శ్రీ వెనుదిరిగి చూడలేదు. మునుముందుకే ప్రయాణించాడు. తెలుగునాట అప్పుడప్పుడే వామపక్ష భావాలు వ్యాపిస్తున్నాయి. ఆ భావాల ప్రభావం శ్రీ శ్రీపై పడింది. ఒకవైపు మార్క్సిస్టు దార్శనికతను పుటికిపుచ్చుకున్నాడు. మరొక వైపు సంఘంలో దగాపడిన తమ్ముల బాధల గాథలు ఆశించుకున్నాడు. వేరొకవైపు ప్రాచీనాధునాతవాంధ్ర సాహిత్యవలోదవంవల్ల కలిగిన వ్యుత్పత్తి, భావుకత వుండనే వున్నాయి. ఇంకొకవైపు సాంఘిక వాఙ్మయ మథవంవల్ల కలిగిన ఆధునిక దృక్పథం వున్నది. ఇన్ని ప్రభావాల సమ్మేళనం నుంచి తర్వాత కాలంలో యుగకర్తగా గణితతెక్కిన శ్రీశ్రీ అవిర్భవించాడు.

“మహా ప్రస్థావం” గీత నంపుటి తెలుగు ఆధునిక కవిత్వంలో ఒక మైలు రాయి. దాని తర్వాత శ్రీ శ్రీ ఎన్నో కవితా ఖండికలు, పద్య రచనలు—ప్రయో

గాత్యకమైనవి, ప్రయోజనాత్మకమైనవి, ప్రవారాత్మకమైనవి—రచించాడు. వాటిలో ఆయన గాఢ ప్రతిభ, విలక్షణ వ్యక్తిత్వ ముద్ర ప్రస్ఫుటంగా ప్రత్యక్షమవుతాయి. కాని, అనంతర కాలంలో ఎన్ని వ్రాసినా “మహా ప్రస్థానం” గీతాలలో ఆయన అందుకున్న ప్రతిభా శిఖరాల ఔన్నత్యం ఈ నాటికి మాత్రా పరితలను ఆశ్చర్య పరుస్తుంది.

ఒక తాత్విక సిద్ధాంతాన్ని కవితామయంగా పరికడం సాధారుణులకు సాధ్యం కాదు. ఆ విధంగా మార్క్సిస్టు సిద్ధాంతాన్ని కవితాత్మకంగా పలికినవారిలో ముఖ్యుడుగా జర్మన్ కవి బెర్టాల్ట్ బ్రెక్ట్ ను పేర్కొంటారు. తిరిగి తెలుగులో శ్రీ శ్రీ ఆ “పీట్” చేశాడు. “ఏ దేశ చరిత్ర చూసినా ఏ మున్నడి గర్వకారణం—నరజాతి చరిత్ర నమస్తం పర పీడన పరాయణత్వం” అని ప్రారంభమయ్యే గీతం “కమ్యూనిస్టు మ్యానిఫెస్టో”లో ఇప్పటివరకు నడిచిన నమాజు చరిత్ర అంతా వర్గ సంఘర్షణల చరిత్ర అని ద్వనించే ప్రారంభ వాక్యాలను కవనీకరించినట్టు వుంటుంది. “కాదేదీ కవిత కన్వర్షం, ఔనౌను శిల్పమన్వర్షం” అనే పాదాలతో కూడిన శ్రీ శ్రీ రచన “ఋక్కులు”—రమ్యమైనదైనా, జాగుప్సితమైనదైనా, ఏదైనా కవి భావుక భావ్య మానమై రసస్ఫోరక మవుతుందని సూత్రీకరించే సంస్కృతాలంకారిక గ్లోకానికి అధునిక రూపంవలె భాసిస్తుంది.

“ఏకో రణః కరుణ ఏవ” అని భవభూతి వాక్యం. అన్ని నదులు నము ద్రంలో విలీనమైవట్టు అన్ని రసాలు కరుణ రసంలో పర్యవసిస్తాయి. శ్రీ శ్రీ కవితలో స్థూల దృష్టికి ఎంత రొద్రం, బీభత్సం కవిపించినా అంతర్లీనంగా కరుణ రసం ప్రవహిస్తూనే వుంటుంది. మానవతావాదం ప్రవలిస్తూనే వుంటుంది. “మానవుడే వా పందేశం, మమష్యుడే నా సంగీతం” అని ఎలుగెత్తి చాటిన కవి శ్రీ శ్రీ.

తన రచనలలో లోకం ప్రతిఫలించాలని, తన గీతాన్ని తన జాతి జనులు పాడుకునే మంత్రంగా మ్రోగించాలని, తన ఆకాశాలను లోకానికి చేరువగా, తన ఆదర్శాలను సోదరులంతా పంచుకునే వెలుగుల రవ్వలజడిగా కురిపించాలని జీవిత మంతా ఒక తపస్సుగా గడిపిన మహాకవి శ్రీ శ్రీ. ఆయన మహాప్రస్థానం చేసినా ఆయన కవితకు, ఆదర్శాలకు “మహాప్రస్థానం” లేదు. ఏ వెలుగులకో, ఏ స్వప్నానికో, ఏ దిగ్విజయానికో మార్గసూచికలై అవి మనలను విత్వం మంత్రిస్తూనే వుంటాయి, ఆమంత్రిస్తూనే వుంటాయి.

(జూన్ 17, 1988)

నవ్యకవితా పితామహుడు

“అడుగులు బొబ్బలెత్త, వదనాంచల మందువ చిస్కొ చెమ్మటల్ మధు గురు గట్టి.....” అని ఇరవై ఏళ్ళ ఒక యువకవి ఒక ఖండ కావ్యం ప్రారంభించాడు. అది అభినవాంధ్ర కవిత్వానికి ఆద్య పద్యమైంది. అది 1912—13 నాటి మాట.

ఆ ఖండకావ్యం పేరు “కృతకంకణము”. అది రచించిన అవాటి ఆ యువకవి పేరు నవ్యాంధ్ర కవితా పితామహుడుగా ప్రసిద్ధుడైన రాయప్రోలు సుబ్బారావు.

తెలుగు కవిత్వంలో ఒక స్వర్ణయుగానికి కారకుడైన విశ్వనాథ, దేవులపల్లి తల్లావయ్య, దువ్వూరి, వేదుల మొదలైన మహామహులందరూ ఇంతకుముందే మన మధ్యనుంచి విష్కరిమిందారు. కాగా, వారందరికీ ముందు వడిచి, వారందరికీ మార్గ దర్శకుడైన రాయప్రోలువారు అందరికంటె వెనుకగా, ఆ యుగానికి చెందిన అంతిమ మధుర సౌరభతరంగాన్ని కూడా తనతో తీసుకుపోతూ విన్న శాశ్వతంగా కన్ను మూశారు.

గురజాడ, రాయప్రోలు — వీరిరువురిలో నవ్యకవిత్వానికి నాంది పలికినవారెవ్వరని కొంతకాలం తెలుగునాట ఒక వివాదం రేగింది. ఆ ఇరువురు ఉత్తర, దక్షిణ ద్రువాల వంటివారు. వారివి భిన్న మార్గాలు. అయినా, ఇరువురు తమ కొంపు ప్రబంధ సంప్రదాయమీద తిరుగుబాటు చేసిన వారే. అంగ్ల సాహిత్యంతో ప్రభావితులైనవారే. నూతన కవిత్వరీతులను ప్రారంభించినవారే. తరువాతి కవులపై

అపార ప్రభావాన్ని ప్రసరించినవారే. అందుచేత ఆ ఇరువురివి నవ్యాండ్ర కవిత్వ యుగకర్తలుగానే పేర్కొనాలి. రాయప్రోలువారి నిర్యాణంతో తెలుగు కవిత్వంలో ఒక యుగకర్త అస్తమించారు.

రాయప్రోలు వారు గేయచ్ఛందస్సులలో ఎన్నెన్నో మధుర గీతాలు ఆలపించకపోలేదు. అయినా, ఆయన ప్రతిభ వృత్తచ్ఛందస్సులలోమరింతగా రాణించింది. అధునికులలో నరళ మందరంగా వృత్త రచన చేసినవారు పలువురున్నారుగాని, వారికి మార్గం చూపినవారు రాయప్రోలు వారే. ప్రబంధ కవిత్వానికి భిన్నంగా, వుండీ లేదవి పించేటంత చిన్న ఇతివృత్తంతో, సందేశాత్మకమైన ఖండ కావ్యాల రచనకు ఆయనే పరవడి పెట్టారు. నాయికల అంగాంగ వర్ణన, చంద్రోపాలంభం, మదనోపాలంభం, రతివర్ణన మొదలైన సంప్రదాయాలను కాలదన్ని, అమలిన శృంగార భావనకు తెలుగు కవిత్వంలో పట్టాభిషేకం చేసి భావకవిత్వమనే పేరుతో ప్రచారం పొందిన పద్ధతికి మార్గదర్శకుడై వది కూడా ఆయనే.

“అధునిక కవిత్వమునకు తృణకంకణము అది గ్రంథమని అస్మదాదుల ఆశయము” అని దాని రజతోత్సవ సందర్భంలో తల్లావయల శివశంకరశాస్త్రిగారు అన్నారు. పాతికేళ్ళ తర్వాత ఆ మాట అనడంలో విశేషం లేదు. “తృణకంకణము” వెలువడిన కొద్ది నెలలకే 1913 అక్టోబరులో జయంతి రామయ్యగారు “This little poem purports to make the beginning of a new school of Telugu poetry.....” అని ప్రస్తుతించారు. అలాగే 1916 లో కట్టమంచి వారు “He is almost entitled to be acclaimed as the founder of a new school of poetry” అనికేర్తించారు. సమకాలికులైన ఉద్దండ వండితులు, అందులో ఇరవై ఏళ్ళ యువకవివి ఒక నూతన కవితా మార్గానికి కర్తగా ప్రశంసించడం గొప్ప విశేషం.

తృణకంకణం తర్వాత రాయప్రోలు వారి లేఖనినుంచి ప్నేహలతాదేవి, కష్ట కమల, స్వప్న కుమారము, ఆంధ్రావళి, జడకుచ్చులు, తెలుగుతోట వంటి ఖండకావ్య సంపుటాలెన్నో వెలువడి ఆంధ్రరసిక లోకాన్ని అలరించాయి. అన్నిటిలోను ఆయన అమలిన శృంగార సిద్ధాంతం—ప్లేటోవిక్ లవ్ గా పేర్కొన దగిన ప్రేమభావం — ప్రముఖంగా భిషిస్తుంది. వీటిలో వరకట్నపు దురాచారాన్ని ఖండించిన ప్నేహలతాదేవి ఒక విశిష్ట ఖండకావ్యం.

ఇక రాయప్రోలు వారి పేరు చెబితే ఆయన మహావేళంతో, మహామరత్తతో వలికిన ఎన్నో దేశభక్తి పద్యాలు జ్ఞాపకం వస్తాయి.

“ఏదేశ మేగినా ఎందుకాలిడిన, ఏ పీత మెక్కినా ఎవ్వరెదురయిన, పొగడరా నీ తల్లిబూమి భారతిని, విలువరా నీ జాతి విండు గౌరవము” అని ప్రారంభమయ్యే ప్రసిద్ధగీతం స్వాతంత్ర్య సమరకాలంలో తన పాత్ర కాను నిర్వహించింది.

“.....చావలేదు చావలేదు ఆంధ్రుల మహోజ్వల చరిత్ర, హృదయములు చీల్చి చదువుడో నదయులార!” మొదలైన పద్యాలు అలాటి ఆంధ్రోద్యమానికి చేపిన దోహదం పాటలేవిడి.

“కలదయేని పువర్ణవృ కలుగుగాక, మధుర మధురంబయిన తెల్ల మాతృ భాష” అని తెలుగు వారిలో రాయప్రోలు వారు రేకెత్తించిన స్వరాసాధిమావం యెన్న టికి మరువరావిడి.

రాయప్రోలు వారి తక్కిన ఖండ కావ్యాన్ని ఒక ఎత్తు. వారి రమ్యాలోకం, మాధురీ దర్శనం ఒక ఎత్తు. అందులో రమ్యాలోకం మరిచి. పవ్యకవితా లక్షణాలను, ఆశయాలను, ఆదర్శాలను సూత్రీకరించే అలంకారకావ్య గ్రంథంగా దాన్ని ఉద్దేశించినప్పటికీ “రమ్యా లోకం” ఒక గొప్ప రసాత్మక కావ్యంగా కూడా భాసిస్తుంది.

ఆయన ఏది వ్రాసినా మధుర మధురంగా వ్రాశారు. అర్థంగా వ్రాశారు, ఉదాత్త శైలిలో ఒక ఋషివలె వ్రాశారు. “మామిడి కొమ్మమీద కలమంత్ర పరాయణుడైన కోకిల స్వామికి మ్రొక్కి యీ యభివవ స్వర కల్పన కుద్యమించి తిఫ్....” అని ఆయనే చెప్పుకున్నారు. ఆ కోకిలస్వామి రాయప్రోలు వారే. ఆయన జపించింది కల మంత్రమే. ఆయన అలపించింది అభివవ స్వరమే.

తెలుగు భాషలోని తీయదనమంతా ఆయన కవితలో గూడు కట్టుకున్నది. అవధాన ప్రక్రియా కృత్రిమత్వం మంచి పురల్చి. తెలుగు కవిత్వాన్ని రమ్యాక్షర క్షోణిగా మార్చిన మనత ఆయనది. ఒక తరం తెలుగు కవిత్వాన్ని ప్రభావితం చేసి, తొంభయి రెండేళ్ళ పరివార్ణ జీవితం గడిపి కమ్మమూసిన రాయప్రోలు వారికి తెలుగు వారు ఎంతైనా ఋణులవడి వున్నారు.

(జూలై 1, 1984)

నేల కొరిగిన గులాబి

అమె మరి మనకు కనబడదు. చిరునవ్వులు చిందే అమె సుందరవదనం శాశ్వతంగా మాయమైంది.

అమె పేరే ఇందిరా ప్రేయదర్శిని! ఇందిర ప్రేయదర్శనం మరి మనకు లేదు.

తన ప్రజల కష్ట సుఖాలు తెలుసుకొనడానికి, వారిని పాదరంగా పలకరించడానికి, అపేతు శీతవగ పర్యంతం అహర్నిశలు విసుగు, విరతి లేకుండా నంచరించిన భారత ప్రేయకమ ప్రధాని శ్రీమతి ఇందిరా గాంధీ నేటి నుంచి మన మధ్య తిరగరు.

కోట్ల కొలది భారతీయులు—అట్టడుగు వర్గాల ప్రజలు—“అమ్మ!” అని వోరారా ఆప్యాయంగా పిలుచుకునే శతనహస్ర వరనారీ హృదయనేత్రి ఇక ఎన్నటికీ తిరిగిరాదు.

వద్దెనిమిదేళ్ళ క్రిందట మొదటిసారిగా భారత ప్రధాని పదవిని అధిష్టించి,

మధ్యలో మూడేళ్ళు తప్ప విర్విరామంగా దేశాన్ని శత్రు దుర్విరీక్ష్యంగా పరిపాలించిన మహారాజ నీతిజ్ఞురాలు మరి తన ప్రజలకు దర్శన మివ్వదు.

చిన్ననాట విశ్వకవి శాంతివికేతనంలోనూ, మరి కొన్నిచోట్ల, విద్యాభ్యాసం చేసినా, తండ్రి జవహర్లాల్ నెహ్రూయే ఆమె ప్రధాన గురువు. ఆయన కలం నుంచి వెలువడిన లేఖల రూపంలో ఇందిర ప్రపంచ పరిణామ చరిత్రనూ, మానవజాతి వికాస గాథను అవలోదనం చేసింది. తన లేత మెదడును పరిపుష్టం చేసుకున్నది. తండ్రి వెంట దేశదేశాలు తిరిగింది. ప్రపంచ రాజకీయ నాయకులను, మేరావులను పరిచయం చేసుకున్నది. జాతక స్వాతంత్ర్యోద్యమంలో తన కుటుంబ సభ్యులందరితో పాటు తాను కూడా ఓపివ మేరకు పాల్గొన్నది. చిన్ననాటి నుంచి దేశపేసా విరతిని పెంచుకున్నది. వీటన్నింటితో వచ్చిన ఒకానొక హృదయ- మేరా సంస్కారంతో ఆమె ప్రధాని అయిన తర్వాత ప్రపంచ రాజకీయ ప్రముఖులలో అగ్రశ్రేణికి చెందిన వ్యక్తిగా గణన పెక్కింది. అలీనోద్యమ అధ్యక్షురాలుగా ప్రాకృత్తీయ రాజ్యకూటాల మధ్య అణ్వత్తయద్ద ప్రమాద వివారణకు ఆమె ఎంతగానో కృషి చేసింది. ఆ మహా రాజనీతిపేత్రి నేడు శాశ్వతంగా అంతర్ధావమైంది.

“తల్లీ! దైర్యం అలవరుచుకో! ప్రపంచం నీ వెంట వస్తుంది!” అని తండ్రి ఆమెకు ఉపదేశించాడు. ఆలాగే శ్రీమతి ఇందిర అమిత దైర్య సాహసాలతో జీవిత రణరంగంలో ఎవరికీ వెరవక, ఏ క్లిష్ట పరిస్థితికీ వెన్నివ్వక విలిచింది. దేశాద్యుదయ మహా కార్యక్రమానికి తన జీవితాన్ని అంకితం చేసింది. ఎన్ని అవాంతరాలు ఎదురైనా ఆ కృషిలో మునుముందుకే పోగిపోయింది. ఆ మేరువగధీరురాలు వేరు నేల కొరిగింది.

మొన్న మొన్న వంజారులో పిక్కుమతోన్మాదులు, ఉగ్రవాదులు చెలరేగి రాష్ట్రాన్ని నానా దీభత్సం చేస్తుండగా, ఆమె వారిపై కఠిన చర్యలు గైకొవక తప్ప లేదు. అమృత్ నర్ న్వర్ణాలయంలో దాగిన దుండగులను వెడలగొట్టడానికి పైవ్యాన్ని ప్రయోగించడం అవివార్యమైంది. ఆ చర్యలో పెక్కుమంది ఉగ్రవాదులు విహతులయ్యారు. అకాలితల్త దెబ్బతిన్నది. వాటి నుంచి పిక్కు ఉగ్రవాదులు ఆమెపై వగ బట్టారు. ఆమెను హత్య చేయడానికి ప్రతిజ్ఞ వహించారు. అయినా, ఆమె చలించ లేదు. దేశ నమైక్యం, సమగ్రత—వీటిని తన ప్రాణాధికారుగా భావించి వాటి పరి రక్షణకు దీక్ష వహించింది. చివరికి ఆ కిరాతక మతోన్మాదుల తుపాకి తూటాలకే

ఆమె బలి అయింది. అలానాడు మహాత్మా గాంధీవలె నేడు ఇందిరాగాంధీ మృతి కూడా వీరోచిత మరణం.

తన తండ్రి అనంపూర్తిగా వదలి వెళ్ళిన దేశాభివృద్ధి కృషిని శ్రీమతి గాంధీ అకుంతిత దీక్షతో, అప్రతిమాన దీక్షతో కొనసాగించింది. ఆ కృషి తిరిగి ఆమె విషాద మరణంతో అనంపూర్తిగానే మిగిలిపోతున్నది. దేశం ఎన్నడూ ఎరుగనంతటి అత్యంత క్లిష్ట పరిస్థితిలో వుండగా జీవిత రంగం నుంచి ఆమె విష్కరిమించడం జాతికి ఎన్నటికీ తీరని లోటు.

రాజకీయాలలో వున్న వారికి, ముఖ్యంగా ప్రభుత్వాధికారంలో వున్నవారికి శత్రువులు ఎందరో వుంటారు. ప్రాణాపాయం అడుగడుగునా పొంచి చూస్తూ వుంటుంది. ఎంత జాగ్రూకతతో వున్నా, ఎటు నుంచి ఏ ప్రమాదం వచ్చిపడుతుందో తెలియదు. అయినా, శ్రీమతి గాంధీ భద్రత విషయంలో ఎందుకింత ప్రమత్తత సంభవించిందో ఆమెను ఆమె భద్రత సిద్ధిందిలోని వారే హత్య చేయడం ఎలా జరిగిందో, ఆశ్చర్యం.

రాజకీయ విభేదాలు ఎంత తీవ్రంగానైనా వుండవచ్చు. అయినా, రాజకీయ పేత్తరి హత్యలతో విభేదాలు పరిష్కారం కావు. ప్రజాస్వామ్యంలో ప్రతీకార రాజకీయాలకు తావు లేదు. సిక్కు ఉగ్రవాదులు భారత ప్రధానిని రాజకీయంగా ఎదుర్కొనలేక హత్యకు పాల్పడడంకంటే పిరికితనం మరిలేదు. వారి ఘాతుకాన్ని పర్వనభ్య ప్రపంచం ముక్తకంతంతో ఊడిస్తోంది. ఆమె ఆకస్మిక విషాద మరణానికి బాధావంత ప్రహరణంతో న్పందిస్తుంది.

దేశ సమగ్రత, జాతి సమైక్యం కోసం శ్రీమతి గాంధీ తన జీవితాన్ని బలి చేశారు. ఆమె జీవిత ధ్యేయంగానూ పువరంకితం కావడం నేడు ప్రతి భారత పౌరుని వచిత్ర కర్తవ్యం. అదే సమయంలో శ్రీమతి గాంధీ విష్కరిమణతో దేశంలో ఏర్పడిన ఈనాటి క్లిష్ట పరిస్థితిని విచ్ఛిరంగా, సహనం కోల్పోక విగ్రహంతో, విజ్ఞతతో, వివేకంతో ఎదుర్కొనడం కూడా ప్రతి భారతీయుని పునీత విధి. అంతకంటే తమ ప్రియతమ నేత్రికి భారతజాతి నేడు అర్పించగలిగిన వివాళి మరి లేదు.

(నవంబరు 1, 1984)

“ఇందిరా అమర్ రహే!”

భౌరవ ప్రజల ప్రేమాతి ప్రేయవేత్రి శ్రీమతి ఇందిరా గాంధీ భౌతికకాయం వంచభూతాలలో విలీనమైంది. ఇక ఆమె తన యశశ్శరీరంతో జాతి వ్యతి ప్రపంచంలో శాశ్వతంగా జీవిస్తారు.

కడచిన మూడు రోజులుగా లక్షలాది ప్రజలు, తమ ప్రేయతమ వాయుకులాదివి ధిల్లీలో కడపారిగా దర్శించి పాశ్రువేత్రాంతో శ్రద్ధాంజలి సుడించారు. దిక్కులు ఏక్కటిలే విధంగా “ఇందిరాగాంధీ అమర్ రహే!” అనే వివాదాతో, “ఇందిరా! సూర్యచంద్రులున్నంత వరకు నీ పేరు విలిచిపోతుంది” అనే అశంసలతో శనివారం సాయంత్రం ఆమెకు ప్రజలు తుది పీఠోక్తులు చెప్పారు.

ఖండఖండాంతరాలలోని దేశదేశాల అధివేతలు కడచిన రెండు దశాబ్దాలలో తమకు అతిధిగా వచ్చిన శ్రీమతి గాంధీకి ఎన్నోపార్లు పీఠోక్తులు చెప్పివుంటారు. చివ్వు తమ మంచి తుదిపారిగా వెలపు తీసుకొంటున్న ఆమెకు తుదిపారిగా పీఠోక్తులు చెప్పడానికి వారు ధిల్లీ వచ్చారు.

గాంధీ, నెహ్రూల నిర్యాణం తర్వాత జాతిని ఇంతగా తుది పేషివ విషాద సంఘటన మరొకటి జరుగలేదు.

అద్భుతమైనది ఆమె జీవిత యాత్ర. అంతకంటే అద్భుతమైనది ఆమె అంతిమ యాత్ర.

జీవితంలో ఆమె మహోన్నత శిఖరాలు అందుకొంది. మరణంలో మరింత ఉన్నతోన్నత శిఖరాలను ఆరోహించింది.

ఎవరు జీవించారు అంత ధీరోదాత్త జీవితం? ఎందరు మరణించారు అంత పీరోచిత మరణం!

వగటి వెలుగు వెనుకనే రేయి చీకటి పొంచి వుంటుంది. వెలుగు చీకట్ల సమ్మేళనమే జీవితం. ఆమె విజయాలు ఎన్నో సాధించింది. అలాగే ఎన్నో అవజయాలను చవిచూసింది. అయినా, గీతాకారుడు చెప్పినట్లు, జయాపజయాలను సమావంగా పరిగణించింది. వాటికన్న మిన్నలైనవిగా ఆమె తన లక్ష్యాలను, విశ్వాసాలను, సిద్ధాంతాలను, ఆదర్శాలను సంభావించింది.

అందుకే ఆమె జయాపజయాలను, సాఫల్య వైఫల్యాలను లెక్కచేయక తాను వమ్మిన సిద్ధాంతాలకోసం అంతిమ శ్వాస వరకు అచంచల ధైర్యసాహసాలతో పోరాడింది.

తన విద్యాభ్యాస కాలంలో శాంతివికేతన స్నిగ్ధ తరుచ్ఛాయలలో ప్రతిధ్వనించిన “ఏకల చలో, ఏకల చలో, ఏకల చలోరే....” అన్న రవీంద్రుని గీతాన్ని అనంతర జీవిత కాలంలో మనవం చేసుకుంటూ ఒంటరిగా — ఒంటరి—ఒంటరిగానే— ముందుముందుకు పాగిపోయింది.

ఆమె ప్రధానమంత్రిత్వ కాలంలో దేశం సాధించిన విజయాలు ఒకటా, రెండా? అసూయావిష్టులైన వారు, మత్సర గ్రస్తులైనవారు ఆమె సాధించినది కూన్యమవి, దేశం మరింత వెనుకకు పోయిందని నిందించని రోజు లేదు. అయినా, కళ్ళుండి చూడలేని వారికి తప్ప దేశం కడచిన మూడు దశాబ్దాలలో, లేదా రెండు దశాబ్దాలలో సాధించిన అభివృద్ధి కనబడకుండా వుండదు. స్వాతంత్ర్యం సిద్ధించిన రోజులలో పరిశ్రమలు, వ్యవసాయం, నీటిపారుదల సౌకర్యాలు, విద్యుదుత్పత్తి, విద్యా అయిదు, వైద్యశాలలు, అక్షరాస్యత—ఇంకా ఎన్నో విషయాలలో దేశం ఎలా వున్నది? ఈనాడు ఆయా రంగాలలో ఎలా వున్నది? అన్న ప్రశ్న వేసుకొని పరిశీలించిన వారికి దేశం సాధించిన అభివృద్ధి కొట్టవచ్చినట్లు కనబడకుండా పోదు.

ఈ అభివృద్ధి అంతా కాగితాల మీదనే తప్ప, అంకెలలోనే తప్ప, జనజీవితాల లోనికి ఇంకలేదనే వాదంకూడా కేవలం మత్సర ప్రేరితమైనది తప్ప అవ్యం కాదు. విన్సందేహంగా ప్రజల జీవన ప్రమాణం పెరిగింది. సంవత్సరానికి ఒక అప్రెరియా ఖండంతో పోల్చదగినంతగా జనాభా పెరుగుతున్న దేశంలో ఎంతగా పెరగడానికి వీలున్నదో దాదాపు అంతగాను పెరిగింది.

విజయే, నేటికి కూడా కొన్ని కోట్లమంది ప్రజలు దారిద్ర్యరేఖకు దిగువన అల్లాడిపోతున్నారు. త్రాగడానికి మంచినీరు నయితం లేని గ్రామాలు వేలాదిగా వున్నాయి. వాషలు కురిస్తేనే పంట. లేకపోతే కరబ్బతప్పని ప్రాంతాలు ఇంకా ఎన్నో వున్నాయి. అక్షరాస్యత ఇప్పటికీ 40 శాతం లోపువే వుండిపోయింది. అక్షావం, అవిద్య, అనారోగ్యం తాండవించే వల్లెవట్టులు లెక్కకు మిక్కిలిగా వున్నాయి.

ఇది కాదవలేని నక్కమే. ఇంకా పాదించవలసింది ఎంతో వున్నదన్న మౌన విజయే. ఆ దృక్పథంతోనే, ఆ లక్ష్యంతోనే శ్రీమతి గాంధీ ఒకనాడు తన తండ్రి ప్రారంభించి అనంపూర్తిగా వదలి వెళ్ళిన అభ్యుదయ మహాయజ్ఞాన్ని కొనసా గించింది. నెహ్రూ వేసిన పునాదులపై దేశ పౌభాగ్య పౌరాన్ని విర్మించడానికి ఉద్య మించింది.

దేశాభివృద్ధిని క్షణాలలో, రోజులలో పాదించగల మంత్రదండం ఏదీ తన వద్ద లేదని వండిట్ నెహ్రూ అనేవారు. శ్రీమతి గాంధీ కూడా అదే మౌన వ్యవహారా బీష్ట్ర వుండేవారు.

రోమ్ నగరం ఒక రోజులో కట్టించి కాదని అంటారు. అలాగే మహారాత సౌభాగ్యసౌధం కూడా ఇటుకపై ఇటుకగా పేర్చుకుంటూ దశాబ్దాల తరబడి విర్మించు కుంటూ పోవలసిందే తప్ప “మహంకాళి” అని మంత్రదండం వూవగానే ప్రత్యక్ష మయ్యేది కాదు.

మనది శతాబ్దాలుగా అంధయగంలో జీవించిన జాతి. మితవాదం, మత వాదం కలిసి కట్టిన జాతి. కొత్తదనాన్ని ఒకంతట ఆహ్వానించలేని జాతి. మూఢ విశ్వాసాల బురదలో కూరుకుపోయిన జాతి. “ఇప్పటి వైస్ మనకు తగదు. అవ లై వ వైష్టు వేదాలలోవే వుంది. వేదాలు చదువుకుంటే చాలు” అని వాదించే వరమ

ఛాందసులు ఇంకా వేనవేలు వున్న జాతి. వానలు కురవకపోతే చెట్టుకు, పుట్టకు, గుట్టకు పూజలు చేసే జాతి.

మనది ఒకవ్యక్తి ఒక మతంలో, ఒక కులంలో జన్మించినంత మాత్రాన ప్లేచ్చుడుగా, రేడా అంటరానివాడుగా పరిగణించే జాతి. బాల్య వివాహాలు, సతీ సహగమనాలు, వరకట్నాల దురాచారాలను ఇంకా వదలలేకపోతున్న జాతి. అడవాన్ని అటవస్తువుగా తప్ప మరొక విధంగా చూడలేక పోతున్న జాతి. కుటుంబ నియంత్రణ వంటి ప్రాథమిక విషయాన్ని కూడా మత, రాజకీయ సమస్యగా చేసి అలక్ష్యం చేస్తున్న జాతి.

ఇటువంటి జాతికి చెందిన దేశాన్ని కేవలం పదహారేళ్ళలో అగ్రరాజ్యాల సరనవ నిలవలేక పోయినందుకు శ్రీమతి గాంధీని నిందించడం కంటే రాజకీయ మాత్సర్యానికి పరాకాష్ఠ లేదు. ఒక వ్యక్తి తన జీవిత కాలంలో, తన పదవీ కాలంలో ఎంత కృషిచేయగలిగిందో అంత కృషి ఆమె చేశారు. తాను పదవికి వచ్చిన తరువాత ప్రత్యర్థులు, ప్రతీపకర్తులు అడుగడుగున కల్పించిన అవాంతరాల మధ్య, అభ్యంతరాల మధ్య ఎంత అభివృద్ధి సాధించడానికి వీలున్నదో అంతగాను సాధించడానికి ఆమె కృషి చేశారు.

ఆమె కృషి ఫలితాలను అంచనా వేయడానికి ఇది సమయం కాదు. ఆమె నాయకత్వ వైశిష్ట్యాన్ని చారిత్రక దృష్టితో అంచనా వేయడానికి మరికొంత కాలం గడవాలి.

అయినా, జీవించి వుండగానే ఆమె చారిత్రక వ్యక్తిగా ప్రజాభిమానానికి పాత్రురాలయ్యారు. ఎన్నో వివాదాల మధ్య, విభేదాల మధ్య కూడా భారత జాతి ఆమెను తన ప్రయాతి ప్రేయ నేత్రిగా సంభావించుకున్నది.

కనుకనే ఆమె మమ మకుమార భౌతిక కాయం అగ్నికీలంకు ఆహుతియై, పంచభూతాలలో విలీనమవుతున్న సమయంలో ఆపేకుశీతాచలం అనంభ్యాక జన హృదయాలు “ఇందిరా గాంధీ అమర్ రహే!” అనే వినాదాల తరంగాలతో దుఃఖ మముద్రాలపలె ముగిలుతున్నాయి. శ్రీమతి ఇందిరా గాంధీ ధన్యజీవి, మృత్యుంజయి.

(నవంబర్ 4, 1984)

మానవతావాద కవి

క్రొందరు కవులు చవిపోయివచ్చుట నుంచి తీవ్రపదం ప్రారంభిస్తారు. తెలుగు ఆధునిక కవులలో తిక్క అటువంటి వాడు. బైరాగి మరొకడు.

బ్రతికి వుండగా వీరికి రావలసినంత పేరు రాలేదు. సమకాలికులు వీరిని వట్టింతుకోవలసినంతగా వట్టింతుకోలేదు. ముఖ్యంగా బైరాగి తన కవిత్వంలాగే కాదు కూడా సమాజానికి, భేషజానికి కాస్త ఎడంగా వుండడం ఇంచుకొక కారణమేమో.

చవిపోయిన తరువాత నుంచి తిక్క, బైరాగి కవితలకు ఆధునిక కవిత్వంలో సముచితమైన గుర్తింపు లభించింది. విజ్ఞానికి తిక్క మరణానంతరమే ఆయన “అమృతం కురిసిన రాత్రి” ప్రచురణకు, కేంద్ర సాహిత్య అకాడమీ బహుమతికి నోచుకున్నాడు.

అలాగే అలాంటి బైరాగి కవితా వంపుటి “అగమగీతి” ఆయన మరణానంతరమే ప్రచురణ పొందింది. మొన్న కేంద్ర సాహిత్య అకాడమీ పురస్కారం నయితం పొందింది. ఆయన పేరే నూచిస్తున్నట్లు, బైరాగి ఇటువంటి విషయాలలో

విరాగి కనుక ఈ బహుమతికి సంతోషించే వాడో లేదో కాని, ఆయన కవితాభిమాను లకు మాత్రం ఇది విజంగా ముదావహ విషయం.

బైరాగి విలక్షణ కవి. ఆయన కవిత ప్రధాన కవితాస్రవంతికి కొంచెం వక్కాగా ప్రవహిస్తున్నట్టు వుంటుంది. శ్రీశ్రీ యుగంలోనివాడై నా శ్రీశ్రీ నీడ పడవి వాడు. ఆయన గొంతుక అచ్చగా ఆయన సొంతం.

అయితే, ఎవరి ప్రభావం ఏ కొంతో పడకుండా ఏ కవీ వుండడు. టి. ఎస్. ఇలియట్, ఫ్రెంచి సింబలిస్టులు, ఎగ్జిస్టెన్షియలిస్టుల ప్రభావాలు బైరాగి కవితా దృక్పథంలో కనిపిస్తాయి. పోలిక తగదేమోకాని, ప్రథమ ప్రపంచ సంగ్రామానంతరం ఇంగ్లీషు కవి త్వంలో ఇలియట్ “వేస్ట్ ల్యాండ్” కున్న స్థానం ద్వితీయ ప్రపంచ యుద్ధానంతరం తెలుగు కవిత్వంలో బైరాగి “నూతిలో గొంతుకలు”కు ఇవ్వవచ్చు ననిపిస్తుంది.

బైరాగి రాజకీయ దృక్పథంలో రాయుడు. కవిత్వంలో ఇజాలను మించిన విజాలను అవవరతం అవ్వేడించిన మానవతా వాది. ఆయన కవితలో నిరాశావాదం ఎక్కువ అనే అంచనాలో చాలవరకు విజం వుంది. కాని, దాన్ని విమర్శగా పరిగ జేంచ నక్కరలేదు. ఆయనది అధునిక మానవుని అంతరాళ భయంకర ప్రాంతాలకు అద్దంపట్టిన కవిత.

“కావున ఈ నిరాశామయ లోకంలో” నిలబడి శ్రీశ్రీ వలె కదన శంఖం పూరించలేదు బైరాగి. “తమపోమా జ్యోతిర్గమయ” అని ప్రార్థించిన ఉపనిషత్క పురవలె, “త్రోవ ఎక్కడ సోవియా?” అని వేదనతో వేడుకున్న రాస్కోల్నికోవ్ వలె, “టు బి ఆర్ నాట్ టు బి” అని సందిగ్ధతాదగ్గుడైన హుమెట్ వలె, జీవిత కురుక్షేత్ర మధ్యంలో కింకర్తవ్యతా విషాదయోగియై నిలబడిన అర్జునుడివలె, “ఎయిదర్/ఆర్” అనే ఘోమాంసలో పడిన కిర్కగార్డ్ వలె, బైరాగి “అన్నీ వున్నాయి కాని, నమ్మక మొకటే లేదు—నాక్కొంచెం వమ్మకమివ్వు” అని ఎలుగెత్తి ఆక్రోశించిన నదనత్సం శయవాది ఆయన ఉత్తమ కవి.

ఆయన మరణానంతరం లభించిన “ఆగమగీతి”కి జరిగిన పురస్కారం కవి త్వంలో రాజీలేవి భావస్వాతంత్ర్యానికి, అవధులెరుగవి మానవతావాదానికి జరిగిన గౌరవంగా తెలుగువారు సంతోషిస్తారు.

(జనవరి 9, 1985)

సుందరయ్యగారు

క్రమ్యావిజం, గాంధీయజం పరిచదని ఏర్పాటయి. ఒకటి ఉత్తర ద్రువం, మరొకటి దక్షిణ ద్రువం.

మొన్న తన 72వ ఏట కన్నుమూసిన పుచ్చలవల్లి సుందరయ్యగారు కాశీలోని కమ్యూనిస్టు యోధుడు. అయినా, అయన్ని వరువురు కమ్యూనిస్టుగాండీగా పరిగణించే వారు. ఏర్పాటయిలో ఆయన కరడుకట్టిన సామ్యవాది. వ్యక్తిగా మౌనం వరమ సామ్యవాది.

బ్రిటికి వుండగానే ఒక “లిజెండ్”గా—ఒక చారిత్రక మహావ్యక్తిగా—పరిగణన పొందేవారు చాలా అరుదుగా వుంటారు. సుందరయ్యగారు ఇప్పుడు కాదు, పరిభ్రష్ట పోతు పైగా ఒక “లిజెండ్”గా ఆంధ్ర ప్రాంతంలో ప్రసిద్ధి పొందారు. ఆయన నిరాడంబరత, శ్యామగరిమ, ప్నేహశీలం, దేశభక్తి, సాహస చర్యలు—ఇవన్నీ కథలు కథలుగా చెప్పుకునేవారు.

సుందరయ్యగారు ధనిక కుటుంబంలో జన్మించారు. అయినా, తన నర్వన్యం తన పార్టీకి ధారాదత్తం చేసి ఎంతో నిరాడంబర జీవితం గడిపారు.

రెడ్డి కులానికి చెందిన వారందరికి పేరు చివర కులనామం విధిగా వుంటుంది. కాని, మందరయ్యగారు కులనామాన్ని తొలగించుకుని, అందరిచేత మొదటి నుంచి మందరయ్యగానే పిలిపించుకున్నారు.

సంతానం కలిగితే ప్రజా పేవకు అడ్డు రావచ్చునని మందరయ్యగారు యావన ప్రాయంలోనే సంతాన విరోధక శస్త్ర చికిత్స చేయించుకున్నారు. ఈ అద్భుత త్యాగం సాక్షాత్తు మహాభారతంలోని భీష్మ ప్రతిజ్ఞను జ్ఞాపకం చేస్తుంది.

పార్లమెంటు సభ్యులు సాధారణంగా పార్లమెంటు భవనానికి కార్లలో వచ్చి పోతారు. మందరయ్యగారు పార్లమెంటులో ప్రధాన ప్రతిపక్ష నాయక పదవిలో వుండి కూడా పార్లమెంటు సమావేశాలకు సైకిల్ పై వచ్చేవారట.

ఏ వూరు వెళ్ళి రైలు దిగినా, బస్సు దిగినా మందరయ్యగారు తన లగేజీ తానే మోసుకునేవారు. తన బట్టలు తానే ఉతుక్కునే వారు. తాను పార్టీ అగ్రనాయకు డైనా, పార్టీ సభ్యులతో, కార్యకర్తలతో, అందరితో ఒకే విధంగా కలిసి మెలిసి, వారిలో ఒకరుగా మెలిగేవారు; ఈ విధంగా, ఇంకా ఎన్నో విధాలుగా మందరయ్యగారిని గురించి ప్రజలు కడచిన వలభై, ఏభై ఏళ్ళుగా చెప్పుకుంటున్న కథలలో ఆయన విశిష్ట, విలక్షణ వ్యక్తిత్వం ప్రమృతమవుతుంది.

గాంధీజీ వ్యక్తిత్వం, నాయకత్వం మందరయ్యగారిని చిన్ననాటనే ఆకర్షించాయి. హైస్కూలు చదువుల రోజులలోనే జాతీయోద్యమంలోకి దూకారు. కాంగ్రెసు వాదిగా రాజకీయ జీవితం ప్రారంభించారు. మద్రాసులో సైమన్ కమిషన్ బహిష్కరణ ప్రదర్శనలలోను, ఆనాటి సత్యాగ్రహోద్యమాలలోను పాల్గొని, కారాగార శిక్షలు అనుభవించారు, క్రమంగా కమ్యూనిస్టు సిద్ధాంతాలచే ప్రభావితులయ్యారు. అప్పుడప్పుడే ఇండియాలో వేళ్ళుమెతున్న కమ్యూనిస్టుపార్టీకి ఆంధ్ర శాఖను స్థాపించినది మందరయ్యగారే. ఆంధ్రలోనే కాదు, దక్షిణ భారతంలోని ఇతర ప్రాంతాలలో కమ్యూనిస్టు పార్టీ శాఖల స్థాపనలో కూడా ఆయన ప్రముఖ పాత్ర వహించారు. కొంతకాలం కాంగ్రెసు పోషలిస్టు పార్టీలో కూడా ముఖ్య పాత్ర నిర్వహించారు. చివరకు శ్రీ జయప్రకాశ్ నారాయణ్ వాయకత్వావ గల కాంగ్రెస్ పోషలిస్టు పార్టీతో తెగతెంపులు చేసుకుని ఆంధ్రలో కమ్యూనిస్టు ఉద్యమ నిర్మాణావికే ఆయన అంకితులయ్యారు.

ద్వితీయ ప్రపంచ యుద్ధ ప్రారంభంలో బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం కమ్యూనిస్టు పార్టీని విషేధించి నప్పుడు సుందరయ్యగారు మూడేళ్ళపాటు అజ్ఞాత వానంలో గడిపారు. ఆ తర్వాత కాంంలో తెలంగాణా పాయుధ విప్లవోద్యమానికి వాయకత్వం నెరపిన నమయంలో మరొకసారి అయిదేళ్ళపాటు అజ్ఞాతవాసం చేశారు.

ఆ తర్వాత కమ్యూనిస్టు పార్టీ పార్లమెంటరీ రాజకీయాలను చేపట్టినప్పుడు సుందరయ్యగారు మొదట రాజ్యసభ సభ్యులుగాను, ఆ తర్వాత కాంలో శాసన సభ్యులుగాను, మంచి పార్లమెంటేరియన్ గా కూడా రాణింకొన్నారు, ప్రజాభిమానం చూరగొన్నారు. కమ్యూనిస్టు పార్టీ విధాన వరమైన విభేదాలవల్ల 1984లో రెండుగా చీలిపోయిన తర్వాత మార్క్సిస్టు పార్టీకి సుందరయ్యగారు ప్రధాన కార్యదర్శిగా పదాలుగేళ్ళపాటు వ్యవహరించారు.

కమ్యూనిస్టు పార్టీ దేశవ్యాప్తంగా వున్నప్పటికీ, అది దేశంలో అన్ని రాష్ట్రాలలోను నమాన బలంతో లేదు. అది రెండుగా చీలిపోవడానికి ముందు కూడా ఏవో కొన్ని రాష్ట్రాలలో మాత్రమే బలంగా వుండేది. అలా బలంగా వున్న ప్రాంతాలలో పూర్వపు ఆంధ్రప్రాంతం ఒకటి. ఈ ప్రాంతంలో ఆ పార్టీకి దిగ్గంతుల వంటి నాయకులు పలువురున్నప్పటికీ, వారిలో ఏ ఒక్కరికైనా పార్టీ వట్టకకు అధిక పునత చెందవలసి వస్తే అది సుందరయ్యగారికే పవడంలో అతిశయోక్తి లేదు. ఆయన నాయకత్వ విశిష్టత, నిర్మాణ దక్షత, అట్టడుగు వర్గాల ప్రజలలో ఆయన వల్ల అభిమానం అటువంటిది. 1956 వాటి మధ్యంతర ఎన్నికల నమయానికి కమ్యూనిస్టు పార్టీ దాదాపుగా రాష్ట్ర ప్రభుత్వాధికారాన్ని కైవసం చేసుకోవచ్చు పన్నంతవరకు బలపడడానికి సుందరయ్యగారి వాయకత్వం చాలావరకు కారణం.

రాజకీయంగా ఎవరి అభిప్రాయాలు ఎటువంటి వైపన్నప్పటికీ, అన్ని పార్టీలవారు సుందరయ్యగారిని గౌరవించేవారు, అమితంగా అభిమానించే వారు. వ్యక్తిగా ఆయన అజ్ఞాత శత్రుత్వం, నైతికొన్నత్యం ఇందుకు ప్రధాన కారణాలు. ఆయన మృతితో దేశం వెనుకటి తరానికి చెందిన ఒక గొప్ప ప్రజా నాయకుడిని కోల్పోయింది. కమ్యూనిస్టు ఉద్యమం పేదపడింది. ముఖ్యంగా మార్క్సిస్టు పార్టీకి ఇది తీరని లోటు. ఆయన స్మృతికి మా శ్రద్ధాంజలి ఘటించువాము.

(మే 21, 1985)

ఐరవైయవ శతాబ్దిలోని అగ్రశ్రేణి అంగ్ల వవలా రచయితలలో మొదటి అయిదారుగురిని పేర్కొనవలసి వస్తే వారిలో డి. హెచ్. లారెన్స్ పేరు విధిగా వుంటుంది. అలాగే ఈ శతాబ్దిలో అత్యంత వివాదాస్పదమైన అంగ్ల రచయిత ఎవరని ప్రశ్నిస్తే మొదటగా జ్ఞాపకం వచ్చేది డి. హెచ్. లారెన్స్ పేరే.

నరిగా నూరేళ్ళనాడు ఈనాడు (1885 నెప్టెంబర్ 11) డి. హెచ్. లారెన్స్ ఇంగ్లండులోని నాటింగ్ హామ్ షైర్ లో జన్మించాడు. అతని తండ్రి బొగ్గుగని కార్మికుడు. తాను స్వయంకృషితో పెద్ద చదువులు చదువుకున్నాడు. మొదట కొన్నాళ్ళు ఉపాధ్యాయుడుగా పని చేశాడు. తర్వాత పూర్తిగా రచనా వృత్తిని అవలంబించాడు. తనకు చదువు చెప్పిన ప్రొఫెసరు భార్య ప్రీడా వీక్లీని లేవదీసుకుపోయి వివాహం చేసుకున్నాడు. ఆమె అతనికి జీవితాంతం తోడు నీడగా నిలిచింది.

లారెన్స్ మొదటి నుంచి ఆరోగ్యరీత్యా అర్చకుడు. అతడు జీవించింది 45 సంవత్సరాలే. ఆ స్వల్ప కాలంలోనే అతడు పుంఖానాపుంఖంగా నవలలు, నవలికలు, కథలు, వాటకాలు, కవితలు, వ్యాసాలు, యాత్రా గ్రంథాలు, విమర్శా గ్రంథాలు, లేఖలు లోకంమీదికి గుప్పించాడు.

లారెన్స్ వవల ఇన్నింటిలోకి గొప్పవిగా దాదాపు అతని స్వీయ జీవిత పేరి ఇతివృత్తంగా గల వన్స్ అండ్ లవర్స్, రెయిన్ బో, థుషెన్ ఇన్ లవ్—ఈ మూడింటిని విమర్శకులు పేర్కొంటారు. కానీ, వీటితో సరిపూర్ణమైనదిగా పోల్చి దగిల వవల—లారెన్స్ పేరు చెప్పగానే అందరికీ జ్ఞాపకం వచ్చే వవల—“లేడీ చాటర్లీస్ లవర్.” ఆయన తొలి రచనలలో ఒకటైన “రెయిన్ బో”కు వలెనే మరి రచనలలో ఒకటైన “లేడీ చాటర్లీస్ లవర్”ను కూడా బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం విషేధించింది: దాన్ని బ్రిటన్ లో ప్రచురించడానికి వీలులేక ఇటలీలో 1928లో లారెన్స్ ప్రచురించాడు.

దాని నిండా యథాతథంగా అస్థిల పదాలు, అస్థిల సన్నివేశాలు వుండడం ఇందుకు కారణం. చాలాకాలంపాటు ఆ నవల సెన్సార్ చేయబడిన రూపంలో బహిరంగం గాను, యథాతథంగా చాటుగాను మాత్రమే లభించేది. ఆయన చవిపోయిన తర్వాత చాలాకాలానికి 1960లో మాత్రమే దానిపై బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం నిషేధం తొలగించింది.

అయితే, డి.హెచ్.లారెన్స్ కేవలం సాధకులకు గిలిగింతలు పెట్టడం కోసమే అస్థిలపదాలు వాడలేదు, అస్థిలసన్నివేశాలు కల్పించలేదు. అతని జీవన వేదాంతంలోనే సెక్సుకు ప్రధాన స్థానం వున్నది. మడి కట్టుకున్నట్టుండే విక్టోరియన్ సాహిత్యంపై తిరుగుబాటుదారు డి. హెచ్. లారెన్స్. అతడిని ఇరవైయవ శతాబ్దపు రూసోగా వరిగ జేంచవచ్చు. ఆధునిక నాగరికతను, దానిలోని కృత్రిమత్వాన్ని, యాంత్రికత్వాన్ని, మర్యాద ముసుగు వేసుకున్న కుళ్ళును, కావట్వాన్ని బద్దలచులు చేసి, ప్రక్షళన చేయడానికి ఒక సాధనంగా అతడు తన సాహిత్యాన్ని ఉపయోగించాడు. మానవుడు కృత్రిమమైన సాంఘిక వియమాల శృంఖలాలను ఛేదించుకుని, వినర్స్, వగ్న మామ త్వంతో పరిపూర్ణ జీవితం గడపాలని, అప్పుడే అతని మానవత్వానికి సావల్యమని లారెన్స్ విశ్వాసం.

మన చరిత్రకారికి, లారెన్స్ కు కొన్ని పోలికలున్నా యనిపిస్తుంది. ముఖ్యంగా సంఘం వ్యక్తులపై విధించే అర్థంలేని కట్టుబాట్లు, వాటి వెనుక వున్న దగా, మోసం, ఆవినీతి, కుళ్ళును లారెన్సువలె చరిత్ర కూడా విరసించివస్తుందని ఈ పోలిక కొంత వరకు నమర్దనీయం కావచ్చు. చరిత్రకారి రచనల్లో అక్కడక్కడ లారెన్సు ప్రసక్తి కూడా వస్తుంది. కాని, తనపై లారెన్సు ప్రభావం లేదని చరిత్రకారు చెప్పేమాట విజమే కావచ్చు. విజావికి చరిత్రకారు వ్రాయడం మొదలు పెట్టేనాటికి లారెన్స్ రచనలు తెలుగువాణ్ణి ప్రచారంలోకి వచ్చాయో, లేనో అనుమానమే. ఏమైనా లారెన్స్ తన కాలపు తమ సమాజంమీద తిరుగుబాటు చేసినట్టే చరిత్ర తన కాలపు మన సామాజిక పరిస్థితులమీద తిరుగుబాటు చేశారన్నది మాత్రం నిజం.

సుమారు అర్థ శతాబ్దంనాడు లారెన్స్ ను వలువురు ఆధునిక ప్రవక్తగా ఆరా ఢించేవారు. టి.ఎస్.ఇలియట్ తర్వాత ఇంగ్లీషు కవిత్వ స్వరూపం మారిపోయినట్టు లారెన్స్ కారణంగా ఆధునిక అంగ్లనవలా సాహిత్యం రూపురేఖలు మారిపోయాయి. ఈ శతజయంతి సందర్భంలో అతని రచనలపై తిరిగి ఆసక్తి పెరిగే అవకాశం లేకపోలేదు.

(నెవ్డెంబరు 11, 1985)

భూమికి దూర బంధువు

“దూరబంధువు ఇతడు భూమికి
దారి బోవుచు చూడవచ్చెను
డెబ్బదెనుబది ఏండ్ల కొకవరి
నరుల కమ్మల పండువై ”

అవి నేటికి 75 సంవత్సరాలనాడు మహాకవి గురజాడ తన “ముత్యాలనరములు”లో వర్ణించిన తోకచుక్క మరొకపారి తన దూరబంధువైన భూమిని పలకరించడానికి హుటాహుటిగా వస్తున్నది.

అది భూమికి దూరబంధువైతే భూమాత పుత్రులమైన మనకు కూడా ఆ తోకచుక్క దూరబంధువే. వ్రస్తుతం ఆ తోకచుక్క భూమికి 43 కోట్ల కిలోమీటర్ల దూరంలో గురు, అంగారక గ్రహాల మధ్య రోదసిలో వున్నది. దాన్ని ఇప్పటికే జపాన్ శాస్త్రవేత్తలు టెలిస్కోప్లతో చూశారు. ఇప్పుడు భారతీయ శాస్త్రవేత్తలు కూడా రెండుపార్లు టెలిస్కోపులతో చూసి ఫోటోలు తీశారు.

మరికొన్ని నెలలలో దాన్ని టెలిస్కోపులు లేకుండానే నేరుగా కంటితోవే చూడవచ్చు. వచ్చే జనవరినాటికి అది బాగా వ్రకాశమానంగా కనబడుతుందట. మహాకవి వర్ణించినట్టు “నలువ వేరిమి కంతు యిది యన/నింగి తొడవయి వ్రేలుచున్”— మనకు అది దర్శనమిస్తుంది.

అకాశంలో కెల్లా అందమైన, అద్భుతమైన, అరుదైన మహాదృశ్యంగా కనబడ
దోయే ఆ తోకచుక్క పేరు “హేలీస్ కామెట్”. కొన్ని వందల కోట్ల ఏళ్ళుగా అది
భూమిని పరికరించడానికి వస్తూనే వున్నది. మానవ నృప్తి జరిగిన తర్వాత దాన్ని
ప్రతి 76—78 సంవత్సరాల కొకసారి ఎవరో ఒకరు చూస్తూనే వుండి వుంటారు.
కనీసం క్రీస్తుపూర్వం 240 నాటి నుంచి మానవులు దాన్ని గమనిస్తున్నారవడానికి
చరిత్రకమైన దాఖలాలున్నాయి. ముఖ్యంగా చైనీస్ ఖగోళ వేత్తలు నాటి నుంచి
వరుసగా చూస్తూ నమోదు చేస్తున్నారు. క్రీస్తు జవవ సమయంలో తూర్పున
సాక్షాత్కరించిన “స్టార్ ఆఫ్ బెతెల్ హెమ్” అదేనని ప్రతీతి. క్రీస్తుశకం 1066లో
విలియం ది కాంకరర్ ఇంగ్లండును హేస్టింగ్స్ యుద్ధంలో జయించినప్పుడు
ఆ తోకచుక్క కనబడిందని అంటారు. క్రెస్లర్ 1607లో దాన్ని వ్యయంగా
తిరికించాడు. ఆ నాటి నుంచి శాస్త్రవేత్తలు దాన్ని తిరికించడమే కాక, పరిశోధనలు
చేస్తూనే వున్నారు.

అయితే, అన్ని వందల ఏళ్ళుగా వివిధ దేశాలలో ఎవరో ఒకరు చూచి
నమోదు చేస్తున్న తోకచుక్క ఒకటేనని, అది 76—78 ఏళ్ళకొకసారి భూమికి,
సూర్యునికి సమీపంగా వస్తున్నదని 17వ శతాబ్దిలో మొదటిసారిగా కమగోష్ట్
ఇంగ్లీష్ శాస్త్రవేత్త ఎడ్మండ్ హేలీ. ఆయన పేరు మీదుగానే దానికి హేలీస్
కామెట్ అనే పేరు వచ్చింది.

ఆ తర్వాత అంతకంతకు పదునుదేరుకున్న శాస్త్రీయ పరికరాలతో హేలీ
తోకచుక్కను శాస్త్రవేత్తలు పరిశోధిస్తున్నారు. క్రిందటిసారి అది 1910లో దర్శన
మిచ్చినప్పుడు దాన్ని అప్పటికి లభ్యమైన శక్తిమంతమైన టెలిస్కోపులలో చూచి
చాలా చిత్రాలు తీశారు.

ఇప్పుడు మరి 76 సంవత్సరాలు గడిచాయి. ఈ మధ్య కాలంలో అవాటి
వారు కనీసం ఊహించనైనా ఊహించలేవంతటి అద్భుతావహమైన అత్యధునిక
శాస్త్రీయ పరికరాలు వచ్చాయి. వీటి సహాయంతో హేలీ కామెట్ను దేశ దేశాల
శాస్త్రవేత్తలు పరిశోధించబోతున్నారు.

కేవలం భూమిపై గల వేధకాలల నుంచే కాదు, ధూళి ధూసరిత వాతావరణపు
పొరల తెరల అవరోధాలేమీలేని రోదవిలో నుంచి కూడా బ్రహ్మాండమైన

ఔలిస్కోపులతో దాన్ని చూడబోతున్నారు. అంతే కాదు. భూమికి అత్యంత సమీపానికి వచ్చినప్పుడు, సూర్యుడికి ఒక ప్రదక్షిణం చేసి తిరిగి తన దారిన తాను పోతున్నప్పుడు ఆ తోకచుక్కను కలుసుకొని పరిశోధనా ఫలితాలను రేడియో నంకేతాల ద్వారా భూమికి ప్రసారం చేయడానికిగాను అమెరికా, రష్యా, జపాన్, వశ్చిమ యూరప్ దేశాల అంతరిక్ష సంస్థలు రోదసీ నౌకలను ఇప్పటికే ప్రయోగించాయి కూడా. ఈ నౌకలు వచ్చే మార్చిలో హేలీ తోకచుక్క తోకలో నుంచి దూసుకుపోనున్నాయి.

మామూలుగా కంటికి కనబడే తోకచుక్కలు అరుదైనప్పటికీ, కంటికి కాక ఔలిస్కోపులకు మాత్రమే కనబడే తోకచుక్కలు ఎప్పుడూ భూమి సమీప కక్ష్యలలోనికి వస్తూనే వుంటాయి. అయిదాశేళ్ళకే తిరిగి వచ్చేవి కొన్ని, అయిదారు వందల ఏళ్ళకు, లేదా అయిదారు వేల ఏళ్ళకు తిరిగి వచ్చేవి కొన్ని, ధగ ధగ మెరిసేవి కొన్ని, మినుకు మినుకు మనేవి కొన్ని, ఒక తోక కలిగినవి కొన్ని, రెండు, మూడు, లేదా ఏడు తోకలు కలిగినవి కొన్ని, పొట్టి తోకలు కలిగినవి కొన్ని, కొన్ని కోట్ల మైళ్ళ పొడుగు తోకలు కలిగినవి కొన్ని—ఇలా ఎన్నో రకరకాల తోకచుక్కలు అకాశ వీధులలో అందంగా విహరిస్తూనే వుంటాయి.

అన్నిటిలోకి ప్రకాశమావహనది, దర్శనీయమైనది హేలీ తోకచుక్క. ఇప్పటికే తోకచుక్కల గురించి ఎంతో సమాచారం శాస్త్రవేత్తలు పేకరించారు. కావి, హేలీ తోకచుక్కను సమీపం నుంచి ఆధునిక పరికరాల ద్వారా పరిశోధిస్తే మరెంతో అమూల్యమయిన సమాచారం తెలియగలదని శాస్త్రవేత్తల విశ్వాసం. తోకచుక్కలు భూమికి విజంగా బంధువులేనా? అంటే, సూర్యుడు, గ్రహాలు, ఉపగ్రహాలు, యాస్త్రి రాయిడ్స్ మొదలైన వాటివలె, వాటితో పాటే, వాటి వాయు—ధూళి పదార్థంతోనే ఏర్పడ్డాయా? వాటి తలలోని మ్యాగ్నీయన్ లో ఏమున్నది? భూమిపై జీవోత్పత్తికి తోకచుక్కల నుంచి జారిపడిన రసాయన పదార్థాలు తోడ్పడ్డాయా? అనలు సౌర గ్రహ వ్యవస్థ ఎప్పుడు, ఎలా ఏర్పడింది?—మొదలైన ప్రశ్నలకు హేలీ తోకచుక్క పరిశోధన దోహదం చేయవచ్చువట.

ఒకప్పుడు తోకచుక్క అంటే మావవులకు ఎంత కలవరపాటు, ఎన్ని మూఢ భయాలు? తోకచుక్క వస్తే యుద్ధాలో, భూకంపాలో, జల ప్రళయాలో, వ్యాధులో, కష్టసం ఏ మహావ్యక్తి మరణమో తప్పదని భయడేవారు. ద్రహ పూజలు, శాంతులు

చేయించేవారు. ఈ మూడ విశ్వాసాలు అన్ని దేశాలలోను వుండేవి. ఈ మూడూన్నే గురజాడ అప్పారావుగారు-

“అరుదుగా మినుచప్పరంబున
చొప్పు తెలియని వింత పొడమగ
చన్నకాలపు చిన్నబుద్ధులు
దెదరి ఎంచిరి కీడుగా”

అని తన “ముత్యాల సరములు” గీతంలో ఈనడించారు.

“తెగులు కిరవని కతల వన్నుచు
దిగులు చెందుటదేటి కార్యము?
తలతునేనిది నంపు నంస్కర
ణ ప్రయాణ వతాకగాన్”

అని ఉత్పేక్షించారు.

ఈసారి హేలి తోకచుక్క పునర్వర్ణన నందర్పంలో 76 ఏళ్ళనాటి మూఢభూయలు ఎక్కడా పొడచూపబోవనే అశించాలి. ఎందుకంటే అనాటికి. ఈనాటికి ప్రపంచం ఎంతో ముందుకు పోయింది. మానవులు ఎన్నో ప్రకృతి రహస్యాలను చేదించారు. చంద్రమండలంపై కాలావడమే కాదు, ఇంకా మూడూ గ్రహాల యాత్రలకు వత కాలు రూపొందిస్తున్నారు. మరొకవైపు “కన్ను కావని వస్తుతత్వము కాంచు నేర్పుతో” — వరమాణు స్వరూపాన్ని, జీవన్ముక్తి విధానాన్ని అవగతం చేసుకొనడానికి — ప్రయత్నిస్తున్నారు.

శాస్త్ర విజ్ఞానం ఇంతగా పురోగమించినా, ఇప్పటికీ కేతువులనీ, రూప కేతువులనీ బెదిరిపోయే వారుంటే చేయగలిగిందేమీ లేదు. అయితే, అలా బెదిరిపోయే వారి కంటే, అలా బెదరగొట్టి ప్రజలను అజ్ఞానాంధకారంలోనే మిగిల్చి ప్రయోజనం పొందజూచేవారే ఎక్కువ అండనార్హులు. ఈ నందర్పంలో క్రిందటిసారి సంపూర్ణ సూర్యగ్రహణం సంభవించి నవ్వుడు ప్రజలలో కొందరు వ్యాపించేసిన తయారం దోళవతి హాస్యాస్పదత్వాన్ని ఒక్కసారి జ్ఞాపకం చేసుకోవడం మంచిది.

(సెప్టెంబర్ 15, 1985)

గురువుకాని గురువు

అది 1948వ సంవత్సరం. జిడ్డు కృష్ణమూర్తి వదేశ్య విరామం తర్వాత ఇండియా వచ్చారు. మద్రాసులో నుంగంబాకంలోని ఒక మిత్రుని గృహంలో విడిది చేశారు. ఆవరణలో పెద్ద వందిరి నిండా అభిమానులు, ఎదురుగా ఎత్తయిన వేదిక మీద పిల్ల లాల్చీ, తెల్లని పైజమా ధరించి కృష్ణమూర్తి కూర్చుని వున్నారు.

అప్పటికి ఆయన వయస్సు 52-53 సంవత్సరాలు. వయస్సు ముదిరిన లక్షణాలు గోచరిస్తున్నా వర్చవ్వు తగ్గని అకర్షణీయమయిన ముఖం, తేజస్సు తగ్గని విశాల విప్పారిత వేత్రాలు. పుటంగా, స్వచ్ఛంగా వినబడే మంద్ర గంభీర కంఠం.

ఆయన కాషా చెప్పవలసివ విషయాలు ముందుగా ప్రసంగ రూపంలో చెబుతారు. తర్వాత శ్రోతల మంచి ప్రశ్నలను ఆహ్వానిస్తారు. కొందరు లేచి నిలబడి అడిగితే, కొందరు చీటీలపై వ్రాసిన ప్రశ్నలు పంపిస్తారు. అన్నిటికీ ఓపికగా సమాధానా లిస్తారు. సందేహాలు ఒక స్థాయిలో వుంటే ఆయన సమాధానాలు మరొక స్థాయిలో వుంటాయి. ఆయన సమాధానాలు ఒక్కొక్కసారి తేలికగా అర్థంకావు, సంస్కృతి

వరచవు. మళ్ళీ మళ్ళీ వాటిని మననం చేయాలి. అందుకే అడిగివ ప్రశ్నలే అడుగు తున్నట్టు, చెప్పిన సమాధానాలే వేరే మాటలలో తిరిగి చెబుతున్నట్టు అనిపిస్తుంది. పృచ్ఛకుడు తన ప్రశ్నకు సమాధానాన్ని కానే కనుగొనేటట్టు చేయడానికి కృష్ణ మూర్తి ప్రయత్నిస్తున్నట్టు వుంటుంది. ఏథెన్సు వగర ఏథులలో “ఏది వ్రత్యం, ఏదసత్యం, ఏది నిత్యం, ఏదనిత్యం, ఏది సౌందర్యం, ఏది కాదు....మొదల వీ విర్వచనం చెప్పు....” అంటూ వారిని వీరిని విలదీసి, సదసత్వంశయాలను రేకెత్తిస్తూ సమకాలిక సమాజ రుగ్మతలను కడిగేస్తూ తిరిగివ సోక్రటిక్ జ్ఞాపకం వస్తూ మద్రాసులో ఆయన వున్నన్నినాళ్ళు ప్రతిరోజూ అదే దృశ్యం, అదే సన్నివేశం.

ఆ తర్వాత జిడ్డు కృష్ణమూర్తి ఎన్నోసార్లు ఇండియా వచ్చారు. ఎప్పుడూ వచ్చినా మద్రాసు రాకుండా, మదనవల్లి వద్ద ఋషివ్యాసీ వెళ్ళకుండా వుండడు. స్థలం మారవచ్చు, కాలం మారవచ్చు, శ్రోతలు మారవచ్చు. కానీ, అవే సమావేశాలు, ప్రసంగాలు. అవే ప్రశ్నలు, సమాధానాలు, సొక్రటిక్ డయలెక్టిక్ వద్దతిలో అవే వాగ్వాదాలు. కడచిన సలభై ఏళ్ళుగా అప్రేలియా వెళ్ళినా, యూరోపియన్ దేశాలు వెళ్ళినా, అమెరికాలో వున్నా, ఇండియా వచ్చినా కృష్ణమూర్తి దివ్యవర్ణంలో ఈ విధమైన సమావేశాలు, సన్నివేశాలు ప్రధానమైన భాగం. ఆయన ప్రసంగాలు, ప్రశ్నోత్తరాలు ఏడు వందలకు పైగా పుస్తకాల రూపంలో వెలువడ్డాయి. అంత దీర్ఘకాలం, అంత విర్విరామంగా ప్రపంచ వర్ణనవ చేస్తూ దేశ దేశాలలో తన సందేశం వినిపించిన తత్వవేత్త మరొకరు లేరవడం అతిశయోక్తి కాదు.

ఇకపై ఆయన సందేశం ప్రత్యక్షంగా ఎవే అదృష్టం శ్రోతలకు కలగడం ఆయన రూపం ప్రత్యక్షంగా దర్శించే అవకాశం కలగదు. ఆయన కలకం శాశ్వతంగా మూగవోయింది. తొంభై ఏళ్ళుగా లోకాన్ని, లోకం వెనుక దాగివ సత్యాన్ని విరంతరం అవ్వేషించిన ఆయన విశాల వేత్రాలు శాశ్వతంగా మూత వడ్డాయి. ఏ హేలీ తోకచుక్కనో అధిరోహించి ఎన్నటికి తిరిగిరావి ఏ అజ్ఞాత, సుదూర లోకాలకో ఆయన శాశ్వతంగా వయవమై వెళ్ళిపోయాడేమో అనిపిస్తుంది.

ఆయన ఎన్ని దేశాలలో, ఎన్ని వేలసార్లు ఎన్ని వేల ప్రసంగాలు చేశారో, ఎన్ని ప్రశ్నలకు సమాధానాలు చెప్పారో లెక్క లేదు. అన్నిటి పారాంశం ఒకటే ప్రపంచంలోకి మానవుడు ఏకాకిగా వస్తాడు, ఏకాకిగా పోతాడు. ఈ మధ్యలో జాతులు, కులాలు, మతాలు, భాషలు, రకరకాల విశ్వాసాలు పెంచుకుని, తన చుట్టూ

గోడలు కట్టుకుంటాడు. ఆ గోడల వల్ల అతడు అసలు సత్యం చూడలేక పోతాడు. ఎవరి చేయూతనో అర్థిస్తాడు. వేదాలనో, ఉపనిషత్తులనో, భగవద్గీతనో, మరొక మత గ్రంథాన్నో సహాయం అడుగుతాడు. ఏ స్వామీజీనో, బాబానో, మత ప్రవక్తనో, మతాచార్యుడినో గురువుగా ఆశ్రయిస్తాడు.

ఇదంతా వృథా. వృథాయే కాదు. దగా. అంతా మోసం, వంచన, దోపిడీ. సత్యాన్వేషణకు ఇది మార్గం కాదు. ఎవరూ ఎవరినీ ఉద్ధరించలేరు. ఏ మతం, మతం, పీఠం, విశ్వాసం ఏదీ సత్యదర్శనం చేయించలేదు. వీటిని నమ్ముకోవడం కానని వాడు కానని వాడిని ఊతగొనడం వంటిది. ఎవరికి వారే సత్యాన్ని అన్వేషించాలి. ఎవరికి వారే సత్యాన్ని కనుగొనాలి. ఏ గురువూ ఎవరికీ మార్గదర్శి కాలేడు. ఎప్పుడు, ఎక్కడ, ఎన్నిసార్లు చెప్పినా కృష్ణమూర్తి నందేశ సారాంశం ఇదే.

జిడ్డు కృష్ణమూర్తిని చిన్ననాట దివ్యజ్ఞాన సమాజం నాయకులైన లెడ్ బీటర్, ఆనీ బినెంట్ చూసి, ఆ ముఖ వర్చస్సుకు, తేజస్సుకు ముగ్ధులై ఆయనను అవర బుద్ధుడుగా, అభినవ కృష్ణుడుగా, మెనయాగా, మహా ప్రవక్తగా ప్రపంచానికి చాటారు. ఆయనను జగద్గురువుగా చేయడానికి ప్రయత్నించారు. ఆయన విజంగానే తనలో వారు చెప్పిన ఆలోచిక లక్షణాలు, దివ్యజ్ఞాన సమాజంవారు విశ్వసించే “ఆక్కర్ట్” (తాంత్రిక) శక్తులు, సిద్ధులు కలవనే కొంతకాలం విశ్వసించారు.

కాని, చివరికి తాను అప్పటి వరకు చెప్పింది, చేసింది, నమ్మింది అంతా మోసమని ఆయన గ్రహించి, 1928-30 ప్రాంతాలలో దివ్యజ్ఞాన సమాజానికి రాజీనామా ఇచ్చారు. జగద్గురు పీఠాన్ని పరిత్యజించారు. అత్యుచ్చ దశలో వుండగా ఆ విధంగా బంగారు పంజరం నుంచి బయట పడడానికి చాలా ధైర్యం కావాలి, సాహసం కావాలి.

బహుశా తనను జగద్గురువుగా ప్రకటించి ప్రపంచాన్ని దగాచేయడానికి జరిగిన ప్రయత్నం వల్ల జాగుస్సా భావంతోనే జిడ్డు కృష్ణమూర్తికి అసలు గురువు అనే భావం వల్లనే వ్యతిరేకత కలిగి వుండాలి. మతాలు, మతాలు, గురుపీఠాలు, వేదాలు, శాస్త్రాలు, ఇతర ప్రామాణిక గ్రంథాలు అన్నీ బూటకాలని ఆయన తిరస్కరించారు.

ఆయన ప్రపంచంలో తరుచుగా విషవచ్చేఒకమాట “అవేర్ నెస్” — ఎరుక. బాహ్యంగానూ, అంతరికంగానూ అన్నిటిని జాగ్రత్తగా, విశితంగా కనిపిట్టి వుండు. ఏ

ఒక్క చర్యను, ఆలోచనను, భావాన్ని, అనుభవాన్ని వదిలిపెట్టకు. అన్నిటిని పరిశీలించు. వాటి వెనుక, నీ మనస్సు వెనుక, అన్నిటికి వెనుక ఏమున్నదో అన్వేషించు. విన్ను నీవు తెలుసుకోవడమే నత్యాన్ని తెలుసుకోవడం. ఒకనాడు డెల్ఫి అలయంలోని దేవత సోక్రటీజ్‌కు చెప్పింది అదే: Know thyself—విన్ను నీవు తెలుసుకో.” కాని అలా తెలుసుకోవడానికి ఒకరు ఒకరికి సహాయం చేయలేరు. ఒకరి అనుభవం మరొకరిది కానేరదు. ఒకరి దృక్కోణం మరొకరిది కాజాలదు. అందు వల్లనే ఒకరి సమన్యను ఒకరు పరిష్కరించలేరు. ఒకరు మరొకరికి మార్గం చూపలేరు. అన్ని మార్గాలను తరచి చూసి, మన మార్గాన్ని మనం ఎంచుకోవాలి. మరొకరి మార్గాన్ని అనుసరించడం వల్ల ప్రయోజనం లేదు. ఎవరి నత్యాన్ని వారు స్వయంగా సందర్శించవలసిందే. ఒక చిక్కు నచ్యు ఎదురై వప్పుడు ఎవరి నిర్ణయం వారు చేయవలసిందే. కృష్ణమూర్తి బోధలో అక్కడక్కడ కీర్క్ గార్డ్, సార్త్రి వంటి అస్తిత్వవాదుల ఛాయలు కనిపించడానికి కారణం ఇటువంటి భావాలే.

అయిన భావాలు చాలా సందర్భాలలో ముఖ్యంగా కొరుకుడు వడవు. అయినా, వాటిలో ఏదో ఆకర్షణ వుంది. “ఎదియో అపూర్వ మధుర రక్తి స్ఫురియించుగాని, అర్థము కాని భావ గీతములవి....” అన్నట్లుగా అయిన భావాలు మనల్ని వింతగా ఆకర్షించి వశపరచుకుంటాయి.

ముఖ్యంగా — ప్రపంచంలోని ప్రతి విషయం వల్ల ఎరుక పెంపొందించుకుని నీ నిర్ణయం నీవు చేసుకో. ఎవరినీ గుడ్డిగా అనుసరించకు, ఆరాధించకు — అవి జిడ్డు కృష్ణమూర్తి చేసిన ప్రబోధం వ్యక్తి స్వాతంత్ర్యానికి ఎత్తివ పీఠానందం వంటిది.

అయిన ఈ శతాబ్దిపు భారతీయ మహాపురుషులలో ఒకరు. అయిన కామ గురువును కామ అంటూనే గురువుగా, దేశికుడను కామ అంటూనే దేశికుడుగా ౧౯ వీళ్ళ పరిపూర్ణ జీవితం జీవించారు. తమను తాము భగవాన్లుగా, జగద్గురువులుగా, అవతార పురుషులుగా వర్ణించుకునేవారు కోకొల్లలుగా పుట్టుకు వస్తున్న ఈ రోజులలో నేను గురువును కాదు, సామాన్యుడిని, నా మాటలు మీరు విశ్వసించ వక్కరలేదు, మీకు మీరు ఆలోచించి, మీ నిర్ణయాలు మీరు చేయండి, మీ మార్గం మీరు అనుసరించండి అని, వెన్నుతట్టి ధైర్యం చెప్పే మహామనీషి జిడ్డు కృష్ణమూర్తి స్మృతికి జోహార్లు.

(ఏప్రిల్ 19, 1986)

క్రిందటి సోమవారంనాడు ఒక మహావ్యక్తి 91 ఏళ్ళ పరిపూర్ణ జీవితం గడిపి అస్తమించారు. ఈ సోమవారం నాడు మరొక ధన్యజీవి శాశ్వతంగా కన్ను మూశారు.

మొదటివారు విఖ్యాత తత్వవేత్త జిడ్డు కృష్ణమూర్తి. రెండవ వారు ప్రఖ్యాత నర్తకిమణి రుక్మిణి అరందేల్.

ఇరువురు ఒకరి నొకరు బాగా ఎరిగిన వారు, నన్నిహతులు, సమకాలికులు, ఒకనాడు థియేట్రాఫికల్ సొసైటీలో ప్రముఖ సభ్యులు. ఆనీ బినెంట్, లెడ్ బీటర్ల ప్రభావానికి లోనై జీవితం ప్రారంభించిన వారు. అయితే, జిడ్డు కృష్ణమూర్తి త్వరలోనే థియేట్రాఫికల్ సొసైటీతో సంబంధాలు తెంచుకోగా, రుక్మిణిదేవి చివరి వరకు ఆ సంఘానికి సన్నిహితంగా మెలిగినవారు.

అయితే, రుక్మిణిదేవి ప్రఖ్యాతి థియేట్రాఫికల్ సొసైటీతో ఆమె సంబంధ బాంధవ్యాలపై ఆధార పడినట్టిది కాదు. ఆమె స్వయంగా కళామూర్తి, కళా తపస్విని, ప్రపంచ ప్రఖ్యాత నర్తకి, నాట్యాచార్యురాలు, విద్యావేత్త్రి, సంఘ పేవకురాలు:

మద్రాసు నగరం ఒకప్పుడు సమష్టి మద్రాసు రాష్ట్రానికి, ఇప్పుడు తమిళ వాడుకు రాజకీయ రాజధాని మాత్రమే కాదు, అంతకన్న మిన్నగా సాంస్కృతిక రాజధాని కూడా. రుక్మిణి అరందేల్ మమారు ఆరు దశాబ్దాలుగా మద్రాసు నగర సాంస్కృతిక జీవితంలో ప్రముఖ పాత్ర నిర్వహించిన అగ్రశ్రేణి కళా కోచిదురాలు. ఉదయశంకర్ ఆర్మోరాలో వృత్త్య, నాటక, సంగీత కళాశాల స్థాపించి పెక్కిళ్ళు విజయవంతంగా నిర్వహించినట్టే, రుక్మిణిదేవి కూడా అడయారుతో "కళాక్షేత్ర" స్థాపించి, అవతర సాధ్యమైన రీతిలో వృత్త్య, నాటక, సంగీత కళా శ్రయానికి పేవ చేశారు. ఒకప్పుడు ఉదయశంకర్ రష్యన్ నర్తకి అనా పావ్లోవా

బృందంలో చేరి ఆమె రాధగా, తాను కృష్ణుడుగా ప్రవందమంతటా వృత్త ప్రదర్శన లిస్తూ నందరించినట్టు రుక్మిణీదేవి కూడా కొంతకాలం అలా పాల్గొని అంతే వాసినిగా, ఆమె బృంద సభ్యురాలుగా తిరిగారు.

అగ్రకులా లవబడే వాటికి చెందిన స్త్రీలు రంగ స్థలంపై నాట్యం చేయడం విషిద్ధంగా వుండే రోజుల్లో రుక్మిణీదేవి తనవారందరివి ఎదిరించి వృత్త జీవితం ప్రారంభించింది. తన వదహారవ ఏటనే తన కంటే ఎంతో పెద్దవాడు, విదేశీయుడు అయిన డాక్టర్ జార్జి అరందేర్ను పెండ్లాడి మరొకసారి సంఘం కట్టడివి ధిక్కరించింది. ఈ వ్యక్తిగత సాహసాలతోనే సమీపవృత్తం ఆమె ఆ కాలంలో ప్రచారంలో వున్న అనేక వృత్త సంప్రదాయాలలోవి మంచి రక్షణలను మాత్రమే స్వీకరించి, ఎచ్చెట్టుగా తోచే వాటిని తిరస్కరించి, ఎందరు భాందనులు ఎంతగా విమర్శించినా భరతనాట్య కళలో విప్లవాత్మకమైన మార్పులు తీసుకు వచ్చింది; దాన్ని సంప్రదాయ చిరుద్దం చేయకుండానే, అధునిక అభిరుచులకు అనుగుణంగా తీర్చిదిద్దింది. తన కళాక్షేత్రలో వేలాది శిష్యులకు, శిష్యురాలంద్రకు. గత అర్థ శతాబ్దంలో శిక్షణ ఇచ్చి కళాదానం చేసింది. పాల్గొన్న దగ్గర వేర్చుకున్న “బ్యాలే” వృత్త నాటక శైలి ప్రభావంతో ఆమె తమిళం, తెలుగు, సంస్కృతం, ఇంగ్లీషు భాషలలో ఎన్నో వృత్త నాటకాలు రూపొందించింది. కళాక్షేత్ర బృందాలు ప్రదర్శించిన స్వాతి తిరునాళ్ విరచిత అజామీరోసాభ్యానం, అంజాళ్ చరితం, బుద్ధ అవతారం, దమయంతీ న్యాయంవరం, గీతగోవిందం, కుచేలోసాభ్యానం, కుమార సంభవం, శాకుంతలం, చూడామణి ప్రదానం, దీప్తు, లైట్ ఆఫ్ ఏషియా, రుక్మిణీ కళ్యాణం, ఉషా పరిణయం—ఒకటేమిటి, ఇంకా ఎన్నో, ఎన్నో రుక్మిణీదేవి రూపొందించిన అద్భుత వృత్త నాటకాలు మద్రాసు పౌరులకు కొన్ని వశాబ్దాలుగా సుపరిచితాలు.

మద్రాసు సాంస్కృతిక జీవనంలో రుక్మిణీ అరందేర్ విడదీయరాని అంశంగా. కళాక్షేత్ర లేవి మద్రాసును ఊహించలేము. అలాగే రుక్మిణీదేవి లేవి కళాక్షేత్రను ఊహించడం కూడా కష్టం. అయినా, ఒక సువ్యవస్థితమయిన కళా సంస్థను ఆమె తన వాతవత్వంగా మిగిల్చి వెళ్ళారు. ఆమె విష్కరిమించినా, ఆమె మిగిల్చి వెళ్ళిన సంస్థ అదే స్థాయిలో కొనసాగ గలదని, ఆమె పేరును చిరస్థాయి చేయగలదని ఆశించవచ్చు.

(ఏప్రిల్ 25, 1986)

ధన్యజీవి

డాక్టర్ కె. ఎల్. రావుగారివి గురించి ఒకసారి ఎవరో ఛలోక్తిగా అన్నారు: ఎక్కడ క్తాన నీటి మడుగు కవబడితే అక్కడ, అఖిరికి జోరున వాన కుడిపి వీధులలో కార్వలుగా పారుతున్నా సరే, ఆయన అక్కడ తన్మయులై అగిపోతారట. చివ్వుపిల్లలు కాగితాల వడవలు వడిలివట్టు ఆయన ఊహల వడవలను వాటిలో వడిలి — ఈ వీటిని పొలాలకు ఎలా మళ్ళించవచ్చు, ఎన్ని ఎకరాలు సాగు చేయ వచ్చు, ఎంత వంట వండించవచ్చు అని ....అలోచనల పారవశ్యంలో తేలిపోతారట.

ఇందులో అతిశయోక్తి లేకపోలేదు కాని, అది నాలా కొంచెం. ఆయన స్వభావతః స్వాప్నికుడు. ఆయనది ఆదో లోకం. అది జలమయ ప్రపంచం. దానిలో నదులకు, కాల్యాలకు, ప్రాజెక్టులకు, ఆనకట్టలకు, ఆయకట్టులకు, వంట పొలాలకు, బంగారం వండే పైర్లకు, కోట్లాది ప్రజల తుత్తిపాసా పరితృప్తికి, వారి పెదవులపై విరివే సంతోష కుసుమాలకు తప్ప, మరొకదానికి తావులేదు. తాను, తన కుటుంబం, కుటుంబ యోగక్షేమాలు అన్నీ ఆ విశాల సుందర స్వప్నాల తర్వాతే.

ఈ స్వప్నాలతోనే డాక్టర్ కానూరు లక్ష్మణరావు 84 సంవత్సరాల పరిపూర్ణ జీవితం గడిపారు. ఆ స్వప్నాలు కంటూనే, నిండు వయస్సులో పండుటాకులా రాలిపోయారు.

అయితే, ఆయన కట్టిపని నమూద్రపుబొడ్డువ పిచ్చిక గూళ్ళు కావు: లోకై వ దృఢమైవ పునాదులపై మహోన్నత పేరువులు. ఆయన కన్నవి కుష్క-స్వప్నాలు కావు. విజం కావడానికి వీలులేని కలలేవీ ఆయన కనలేదు. అపేకు శీతాచలం పర్యటిస్తే కడచిన నాలుగు దశాబ్దాలలో ఆయన కన్న అందమైన కలలెన్నో పేద్యపు నీటి ప్రాజెక్టుల రూపంలోనో, జలవిద్యుదుత్పత్తి కర్మాగారాల రూపంలోనో దర్శన మిస్తాయి. డాక్టర్ రావును పోల్చవలసింది ఒక సర్ అర్థర్ కాటన్తో, ఒక మోక్షగుండం విశ్వేశ్వరాయితోనే. వారి వలె ఈయన కూడా తన భగీరథ తపస్సుతో, కృషితో ఎన్నో తన కలలు విజం చేసుకున్నారు.

ఆయన పుట్టింది కృష్ణాజిల్లా కంకిపాడు గ్రామంలో, పెరిగింది విజయవాడలో, పెద్ద చదువులు చదివింది మద్రాసులో, మొదట పని చేసింది మెట్టూరు వంటి పెద్ద ప్రాజెక్టులలో, ఉన్నత విద్య అభ్యసించింది ఇంగ్లండులో, ద్వితీయ ప్రపంచ యుద్ధానంతరం స్వదేశం తిరిగి వచ్చిన తర్వాత ఇంజనీరింగ్ వృత్తిలో ఉన్నతోన్నత శిఖరాలు అందుకున్నది ఢిల్లీలో, చివరకు ఉత్తమోత్తమ భారత పౌరుడుగా ఎదిగింది మంత్రిగా కేంద్ర ప్రభుత్వంలో. ఈ మదీర్వ జీవిత యాత్రలో ఆయన పడిచింది పూర్వజుల కొడు - ముళ్ళూ, రాళ్ళూ, అవాంతరాలు అడుగడుగునా ఎదురై ప గతుకుల దారిలో. ఆయన మొదటి నుంచి అసాధ్యాలను సాధ్యం చేసి తీరాల్సిన పట్టుదల గల మనిషి. అందుచేత సహజంగానే ఆయన మొదటి నుంచి వివాదాస్పద వ్యక్తిగానే వుండేవారు. ఆయన ప్రతిభా విశేషాలకు అసూయతో కొందరు, ఆంధ్రుడై వంటివ ఆంధ్ర ప్రాంతానికి ఉపయోగపడే ప్రాజెక్టులు తలపెడుతున్నారని మోక్ష్యర్థంతో

కొందరు, ఆంధ్రుడై నందునే ఆయనను వీలై నంత తొందరగా దింపివేయాలన్న ఈర్ష్యతో ఆంధ్రులలోనే ప్రబుద్ధులు కొందరు — ఆయనకు ఎన్ని ఇబ్బందులు, ఎన్ని అవరోధాలు కల్పించాలో అన్నీ కల్పించారు. అయినా, దీరోదాత్తతతో, చలించని ఆత్మ విశ్వాసంతో అన్నిటినీ ఎదుర్కొని ఆయన ఎన్నో ఘన విజయాలు సాధించారు.

హీరాకుడ్, కోసీ, చంబల్, పరక్కా, నాగార్జున సాగర్, శ్రీకైలం, రాజస్థాన్ కాల్య, ఇంకా ఇటువంటి ప్రాజెక్టు లెన్నిటికో ఆయన రూపకల్పన చేశారు. నాగార్జున సాగర్ కు 1956లో శంకుస్థాపన చేసిన వండిట్ నెహ్రూ 1963 లో ఆ ప్రాజెక్టును సందర్శించినప్పుడు ఒక రైతు ఆయనతో “ఇది మీరు వెలిగించిన దీపమే” అన్నాడట. అయితే ఆ దీపానికి రూపశిల్పి డాక్టర్ కె. ఎల్. రావు. వండిట్ నెహ్రూ భాద్రావంగల్, నాగార్జున సాగర్ వంటి భారీ ఇరిగేషన్ ప్రాజెక్టులను ఆధునిక దేవాలయాలగా అభివర్ణించారు. అయితే, అట్టి అభివన దేవాలయాల వాస్తుశిల్పి డాక్టర్ కె. ఎల్. రావు.

కేంద్ర జల విద్యుత్ ప్లాండ్ లలో నభ్యుదయంగా వదలి విరమణ చేసిన డాక్టర్ కె. ఎల్. రావు రాజకీయాలలోకి రావడం అనుకోకుండా జరిగింది. విజయవాడ వియోజక వర్గానికి లోక్ సభలో ప్రాతినిధ్యం వహించిన ఆయన మేనకోడలు డాక్టర్ అచ్చమాంబ 1962 ఎన్నికలలో తాను తిరిగి విలబడడానికి ఇష్టపడక డాక్టర్ రావును ఒప్పించడం, కాంగ్రెస్ అభ్యర్థిగా ఆయన పోటీచేసి గెలుపొందడం యాదృచ్ఛికంగా జరిగింది. అంతే యాదృచ్ఛికంగా 1963లో ఆయనను ప్రధాని నెహ్రూ తన మంత్రి వర్గంలోకి ఇరిగేషన్, పవర్ శాఖ స్టేట్ మంత్రిగా తీసుకోవడం జరిగింది. ఆ తర్వాత వదేశ్యపాటు అదే శాఖలో ఆయన కొనసాగారు. నెహ్రూ మంత్రి వర్గంలో ఒకసారి, గుజ్జారీలాల్ వండా తాత్కాలిక మంత్రి వర్గంలో రెండుసార్లు, లాల్ బహదూర్ శాస్త్రి వర్గంలో ఒకసారి, ఇందిరాగాంధీ మంత్రి వర్గంలో మూడుసార్లు - మంత్రిగా మొత్తం ఏడుసార్లు ప్రమాణ స్వీకారం చేసిన ఘనత దక్కిన కొద్దిమందిలో ఆయన ఒకరు. తన వదలి కాలంలో ఆయన చేశవ్యాప్తంగా ఎన్ని ఇరిగేషన్, ఎన్ని విద్యుత్ క్షుక్తి ప్రాజెక్టుల నిర్మాణానికి దోహదం చేశారో లెక్కలేదు. ఆధునిక భారతదేశం ఆయనకు ఆ విధంగా ఎంతై వా ఋణపడి వుంది.

ఒక రోజుగా పరిగణించవలసి వస్తే డాక్టర్ రావు పదవిలో వున్న పదేళ్ళూ

స్టేట్ మంత్రిగానే వుండిపోయారు. క్యాబినెట్ హోదా ఆయనకు రాలేదు. ఆయన రాజకీయవేత్త కాకపోవడమే బహుశా దానికి కారణమై వుండాలి. చుట్టూ మంత్రి మార్పులం, వండి మాగధ గణం, వవర్ బ్రోకర్ల బృందం వుండే వారికి అటువంటి వదపులు దక్కుతాయి. డాక్టర్ రావుకు ప్రతిభా వ్యుత్పత్తులు, శక్తి సామర్థ్యాలు, చిత్తశుద్ధి, సంకల్పసిద్ధి తప్ప వేరే అమర గణం, రాజకీయ ప్రాచీన్యం లేదు. అయినా, ఆయనకు తన మంత్రిత్వ శాఖలో పూర్తి ప్వేచ్ఛ వున్నందువ క్యాబినెట్ హోదా రాకపోవడం ఒక లోటుగా కనబడలేదు. నెహ్రూ నుంచి ఇందిరాగాంధీ వరకు ప్రతిసారి మంత్రివర్గ ఏర్పాటు సమయంలో ఆయన ఏ మూల ఎక్కడ వున్నా ఆమెమూల మీద ఢిల్లీ రప్పించుకుని, మంత్రివర్గంలో స్థాన మివ్వడం జరిగింది. అయితే, తుది రోజులలో ఆయన పట్ల అసూయాగ్రస్తులైన వి.ప. నాయక్ వంటి ముఖ్యమంత్రులు, ఎం. ఎస్. పాథక్ వంటి స్లానింగ్ కమిషన్ సభ్యులు, కొందరు అంద్ర ఎం.పి.లు ఒత్తిడి తీసుకురావడంతో శ్రీమతి గాంధీ కొంత అమర్యాద గానే ఆయనను మంత్రివర్గం నుంచి తప్పించడం ఆయన జీవితంలో ఒక బాధాకర ఘట్టం.

కాగా, ఆయన కన్న కలలో కొన్నే విజయైనాయి. మరికొన్ని ఇంకా మిగిలి వున్నాయి. వాటిలో మన రాష్ట్రానికి సంబంధించినంత వరకు అలానాడు అహోరాత్రాలు శ్రమించి ఆయన రూపకల్పన చేసిన రామపాదసాగర్ ప్రాజెక్టు ఒకటి. మరొక కల పులిచింతల ప్రాజెక్టు. అన్నీటిలోకిబృహత్తరమైనది గంగా-కావేరీ నదుల అనునందావ కుల్యా తోరణం. భవి భరత సౌభాగ్య సౌధ ద్వారానికి ఆ తోరణాన్ని అలంకారంగా నమోదించాలన్నది ఆయన చిర స్వప్నాలలో ఒకటి. ఎందరో వ్యతిరేకిస్తున్న, హాస్తిక రిస్తున్న ఈ స్వప్నాలను నిజం చేయడం భారత ప్రజలు ఆయనకు అర్పించగల విజయమే వివాళి. విరుడు కవిష్క విమాన ప్రమాదంలో ఆయన మమమలైన ఇరువురు చిన్నారలను అట్లాంటిక్ మహాసముద్రం కబళించింది. ఏడాది తరగకుండానే పాజెక్టు డాక్టర్ రావునే మృత్యు మహా సముద్రం విలీనం చేసుకున్నది. దెబ్బపై దెబ్బ తిని శోక మహా సముద్రంలో మునిగివ ఆ ధవ్యజీవి కుటుంబానికి మా ప్రగాఢ సానుభూతి.

(మే 20, 1986)

తస్పూల పట్టిక

ఎంత జాగ్రత్తగా ప్రాపులు చదివినా కొన్ని అచ్చు తప్పులు పడ్డాయి. ముద్రణ పూర్తి అయిన తర్వాత మరొకసారి చదివినప్పుడు కనబడిన కొన్ని తప్పులను, వాటి ఒప్పులను ఈ దిగువ ఇస్తున్నాను.

- రచయిత

పేజీ	లైను	తప్పు	ఒప్పు
21	19	హింసాత్మకంగా	హింసాత్మకంగా
60	7	అద్భుతావగాహంగా	అద్భుతావహంగా
68	12	కవులతో	కరవులతో
80	26	స్వాతంత్ర్యం	స్వతంత్రం
110	5	వైముఖ్యం ?	వైముఖ్యం.
112	8	తాలూకాతో	తాలూకాలో
121	21	యిస్తున్నట్టు స్వీడిష్ అకాడమీ	యిస్తున్నట్టు ప్రకటించి స్వీడిష్
123	25	ఫిబ్రవరి 5, 1975	ఫిబ్రవరి 5, 1974 (అకాడమీ
135	23	దౌర్జన్యాలను	దౌర్బల్యాలను
135	24	అనుభంవిచదగిందిగా	అనుభవించ దగిందిగా
140	4	విధిచేత	విధిచేతి
174	1	ప్రణయవల్లకి	ప్రణయవల్లకి
182	1	ఆంధ్రేలకు	ఆంధ్రులకు
193	22	మార్చి 29, 1981	మార్చి 29, 1982
201	26	అక్షర రమ్యమై	అక్షర రమ్యతతో
205	21	సిద్ధాంత పరిణామ వాదానికి	సిద్ధాంతం పరిణామ వాదానికి
208	4	ఔన్నత్యం	ఔన్నత్యమే
208	6	సాధారణులకు	సాధారణులకు
216	17	ఒంటరి	ఒంటరిగా

